

ARMILLA AUREA,
ID EST,
THEOLOGIAE
DESCRIPTIO

mirandam seriem causarum & salutis

& damnationis iuxta verbum

Dei proponens: Eius Synopsin

continet annexa

Tabula.

F-14-1

Editio tertia recognita & aucta.

*Accessit practica Th. Bezae pro
consolandis afflictis conscientijs.*

CANTABRIGIÆ
Ex officina Johannis Legatt.

*Exant Londini apud Abrahamum Kitson, ad insigne
Solis in Camerario D. Pauli.*

MR WILLIAM BARRETT
 ID EST
 THEOLOGICAL
 DESSERTATION

in qua de
 doctrina
 de hominibus
 de hominibus
 de hominibus
 de hominibus

Ex officio Johannis Legati
 C. 10120299

Exant. I. 10120299
 Exant. I. 10120299

ILLVSTRISSIMÆ

apud Cantabrigienses Acade-
mia, bonarum omnium literarum & Christianæ
pietatis nutritrix, & alteri Anglicana Ecclesia
Seminatio gratiam & pacem in
Christo sempiternam
precantur.

Illustrissima Mater Acade-
mia, exhibeo tibi Armillam
auream. Si rem spectabis ipsam,
sacrosanctum Dei verbum est: si
meam lucubrationem estimabis,
perexilis ea quidem est, & scripta
crassiusculi. Atque in ea concin-

nanda, id curavi tantum, ut Theologorum lineamen-
tis pigmenta quadam accederent mea.

Audax sum forte, quod te, te inquam, & illustrem
dignitate, & Illustrissimorum hominum flore praezellen-
tem, ipse. . . m e Prophetarum filijs etiam infimus
appellem. Verum pro materna tua necessitudine huic
mea temeritati ut indulgeas, oro. Melius enim esse
iudico, me ut verberent homines audacia calumnia,
quàm ut tu desideres nostrum aliquod officium & ob-
servantia testimonium: quum praesertim omnia à te
in me profecta sint, quæ vel ad vitam degendam, vel
etiam ad salutem pertinent. Nam istud ipsum, quod
sum, juxta Deum parentibus acceptum, fero: hoc
tunc, quod vivens bene sum, tibi. Ab ijs, id quod
erat

*Corpus sacra Scriptura
distinguitur in scien-
tias sacras, quarum*

*Princeps una, Theologia qua est doctrina benè beatèq;
vivendi in æternum.*

Alia ministra.

- I. Ethice sacra, doctrina moratè, sive
bonestè vivendi.*
- II. Oeconomica, doctrina benè ad-
ministrandi familiam.*
- III. Politica, doctrina bene guber-
nandi rempub.*
- IIII. Politia Ecclesiastica, doctri-
na benè administrandi Ecclesi-
am.*
- V. Politia Iudæorum, quatenus dif-
fert ab Ecclesiastica.*
- VI. Prophetica, doctrina benè conci-
onandi.*
- VII. Academica, doctrina rectè
administrandi scholas; imprimis
verò scholam sacram, sive Pro-
phetarum.*

CAP. I.
DE CORPORE
SCRIPTURÆ,
ET DE THEOLOGIA.

CORPVS Scripturæ est doctrina ad bene vivendum sufficiens.

Continet multas scientias sacras; quarum alia princeps est; alia ministra & subserviens.

Scientia princeps est Theologia.

Theologia est scientia beatè vivendi in æternum. Beata vita existit è cognitione Dei. Ioh. 17. 3. *Hac est vita æterna, ut te solum agnoscant verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Esa. 53. 11. *In scientia sui servus meus iustificabit multos.* Ideoque etiam è cognitione nostri: quia Deum cognoscimus intuendo nosmetipsos.

Theologiæ duæ partes: Prima de Deo; altera de operibus Dei.

EPISTOLAE VIIII

erat, necesse, parvulus siquid procreatus: à te quibusdam literis imbutus, & quod est caput, Christianus sum natus. Hinc libenter agnosco, observantiam meam non posse ullam tantam esse qua tua benignitati ex aequo respondeat. Quocirca excludi me non patiar, quò minus aliqua testificatione & tibi & pijs omnibus ostendam, quam diligam, vel potius amem te, & quanta veneratione prosequar.

Munus, concedo, Mater, tenuiculum est: idq; in votis unum habeo, ut in eo voluntatem ameter meam velis. Sin amplius dignata fueris nostra hæc incipita amico animo excipere, ad priorem tuam beneficentiam, inzentem, hoc factò cumulum adjicies.

Vale, Mater lectissima: Deus Pater Domini nostri Jesu Christi te in æternum, conserve: & alumnos tuos tum literis, tum pietate florentes alat, atq; tueatur: ut ipsa, non solum Anglicanam Ecclesiam rivis tuis molliam & oblimatam letifices: sed etiam, invictos pugiles in promptu semper habeas, qui percellant & delumbent Antichristum. Iterum valeto. Anno ultima patientia sanctorum. 1590. Ian. 20.

Tibi in Christo addictissimus
Gulielmus Perkinsus.

1871

1872

1873

1874

DEum esse, ostendit ordo naturæ; natura mentis humanæ; discrimen honestorum & turpium; tentores conscientiarum; ordo societatis politicæ. Series causarum ad aliquod primum recurrentium; destinatio omnium rerum ad suos fines; Sanctorum hominum consensus.

Deus est Iehova Elohim, Exod. 6. 2. *Et loquutus* Elohim; ad Moſem: & dixit ad eum, ego Iehova: & viſus ſum ad Abraham, & ad Iſchac, & ad Iacob in Elſhadai, & nomine meo Iehova non ſum cognitus ei. Exod. 3. 13. *Et dicenti mihi, quod nomen* eius? quid dicam ad eos? Et dixit Deus ad Moſem: Eheje. i. Ero qui Ero. Et dixit, ſic dices filiis Iſrael, Ero miſis me ad vos. Ea dixit adhuc Deus ad Moſem, ſic dices ad filios Iſrael; Iehova Elohe, & c. miſis me ad vos.

Hic primum Dei Nomen, Naturam eius; alterum personas innuit.

Natura Dei eſt, eius eſſentia & plenè perfectæ & viva.

Perfectio naturæ Dei eſt, eius abſoluta conſtitutio; quæ tota intra ſe completa eſt. Exod. 3. 13. *Ero qui* Ero. A. F. 17. 24. *Deus qui fecit mundum & omnia* quæ in eo ſunt, cum ſit cali & terre Dominus in manu factus templis non habitat neq. manibus hominum colitur alicuius rei indigens, quoniam ipſe dat omnia vitam & habitum & omnia.

Perfectio naturæ est, vel Simplicitas vel Infinitas.

Simplicitas est, qua omnis Logicæ in argumentis relationis expers est. Non habet in se adiunctum & subiectum. Ioh. 5. 26. *Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit filio habere vitam in seipso cum* Ioh. 14. 6. *Ego sum via, veritas, & vita.* 1. Ioh. 1. 7. *Quod si incertum in luce, sicut ipse est in luce. cum vers. 5. Deus est lux, & in eo tenebra non fuit ulla.* Hinc apparet, habere vitam, esse vitam, in luce esse, lucem esse, in Deo non differre. Neque in Deum cadit genus, species, integrum, membra, materia, materiatum. Tum enim in Deo esset aliud & aliud: & aliud alio perfectius. Ergo quicquid est in Deo est essentia Dei, & per suam essentiam est quicquid est. Rectè August. de Trinit. lib. 6. cap. 4. *De idem est esse, & fortis & iustum esse: sed animo humano non est hoc esse, quod fortis vel iustum esse: quia potest animus esse harum virtutum expers.*

Hinc elucet Dei naturam esse immutabilem & spiritualem.

Immutabilitas est, qua compositionis, divisionis, & mutationis omnis expers est. Iacob. 1. 17. *Apud Deum non est transmutatio aut conversionis obumbratio.* Mal. 3. 6. *Ego Dominus & non mutor.*

Pœnitere autem dicitur Deus, quia mutat actionem more pœnitentium. Ergo pœnitentia non significat mutationem in Deo, sed in actionibus & rebus quæ fiunt & mutantur.

Spiritualis est, quia incorporea est: ideoque etiam

invisibilis. Ioh. 4. 24. Deus est Spiritus. 2. Cor. 3. 17. Dominus vero Spiritus ille est. 1. Tim. 1. 17. Regi autem aeternus immortalis, invisibili, Soli sapienti Deo honor sit & gloria in secula seculorum. Coloss. 1. 15. Qui est imago Dei inconspicui.

Infinitas Dei est duplex; Aeternitas, & Immen-
sitas.

Aeternitas est, qua & principii & finis expers est. Psal. 90. 2. Priusquam montes nascerentur, & formaretur terram & orbem, & ab aeterno & usque in aeternum tu es Deus. Apoc. 1. 8. Ego sum Alpha & Omega, id est, principium & finis, dicit Dominus, Qui est, Qui erat, & Qui venturus est, ille omnipotens.

Immensitas est, qua natura Dei expers dimensio-
nis, in mundo & extra mundum ubique praesens est. Psal. 145. 3. Magnus Iehova & laudabilis valde, & magnitudinis eius non est investigatio. 1. Reg. 8. 27. Ergone putandum est quod Deus verè habites super ter-
ram? ecce calum & cali calorum capere te non possunt; quanto minùs domus ista, quam aedificare constitui. Ie-
rem. 23. 23. Annon calum & terram ego impleo dicit Dominus. Hinc liquet.

I. Deum unum tantum esse & individuum, non
plures. Ephes. 4. 5. Unus Dominus, una fides, unum
baptisma, unus Deus & Pater omnium. Deutr. 4. 35.
Tibi ostensum est, ut scires quod Dominus est Deus, nec
est ullus praeter eum. 1. Cor. 8. 4. Scimus Idolum nihil
esse in mundo, & nullum esse Deum alium nisi unum. Et
non potest esse in natura nisi unum infinitum.

II. Deum esse *αὐτοτελές*, nam ei naturae nihil
est

est absconditum, quæ est extra & intra omnia, nusquam inclusa vel exclusa. 1. Reg. 28.9. *Quia omnia corda scrutatur Iehova, & omne figmentum cogitationum intelligit.* Psal. 139. 1, 2. *Tu cognovisti sedere meum & resurgere meum, intellexisti cogitationem meam à longè.*

CAP. 3.

De vita Dei.

HActenus de perfectione naturæ Dei. Sequitur Vita Dei, quæ natura divina actiuosa est, & vivit, seque movet. Psal. 42. *Sitivit anima ad Deum, Deum vivum, quando veniam & videbo faciem Dei.* Hebr. 3. 12. *Uidetis ne quando sitis in vello vestrum, cor malum & infidele, desiciendo à Deo vivo.*

Natura divina actiuosa est tribus præcipue attributis, quæ operationem Dei erga res creatas innuunt. Sunt autem, Sapientia Dei, Voluntas, & Omnipotentia.

Sapientia vel scientia Dei est, qua Deus & seipsum & alia, sive fuerint, sive non fuerint, etiam infinita, non per species à rebus abstractas, sed per essentiam suam; neque successivè & ratiocinando, sed vno æterno & immutabili actu intelligendi distinctè & perfectè cognoscit. Matth. 11. 27. *Nemo novit filium nisi Pater, nec Patrem quisquam novit nisi Filius, & cuicumq; voluerit Filius revelare.* Hebr. 4. 13. *Non est vlla res creata, quæ non manifesta sit in conspectu eius; imò omnia sunt nuda & patentia* [τεταγμένα & φανή] *oc-*

lis eius quicum nobis est negotium. Psal. 147. 5. Intelligentia eius non est numerus.

Eius partes sunt; Præscientia Dei, & Consilium.

Præscientia Dei est, qua Deus omnia futura certissimè prævidet. Act. 2. 23. *Hunc desinito consilio & providentia Dei deditum cum accepissetis, manibus secleratis cruci affixum interemistis.* Rom. 8. 29. *Quos præscivit, eosdem prædestinavit ut sint conformes imagini filij Dei.* Hæc de Deo non propriè dicitur, sed gratia hominum, quibus res vel futuræ sunt, vel præterierunt.

Consilium Dei est, quo Deus optimam rationem rerum omnium quæ fiunt, rectissimè perspicit. Prou. 8. 14. *Meum est consilium & potentia.*

Voluntas Dei est, qua Deus omnia vno actu & liberrimè & rectissimè vult. Rom. 9. 18. *Cuius vult, miseretur; quem vult, indurat.* Ephes. 1. 5. *Qui prædestinavit nos, quos adoptaret in filios per Iesum Christum, in sese pro benevolæ affectu voluntatis suæ.* Iacob. 4. 15. *Pro eo quod dicere debuistis, si Dominus voluerit, & vivamus & faciemus hoc aut illud.*

Vult Deus quod bonum est, approbando; quod malum quatenus malum, improbando & deferendo: & tamen mali spontaneam permissionem vult: quia bonum est, ut sit malum. Act. 14. 16. *Quia præteritis ætatibus fivit omnes gentes suis ipsarum viis incedere.* Psal. 81. 12. *Et dimisi eos secundum cogitationes cordis eorum, & ambulans in consilijs suis.*

Voluntas Dei, pro varietate obiecti varia sortitur nomina, & vel amor & vel odium, vel gratia & iustitia

tia dicitur.

Amor Dei est, quo Deus & seipsum, & creaturas suas omnes, prout bonae sunt, immerito probat, & in iis acquiescit. 1. Ioh. 4. 16. *Deus charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in ipso.* Ioh. 3. 35. *Pater diligit Filium & omnia dedit in manum eius.* Ioh. 3. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum dederit &c.* Rom. 5. 8. *Commendat autem suam erga nos charitatem Deus, quod cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.*

Odiu Dei est, quo creaturam delinquentem ob culpam improbat & averfatur. 1. Cor. 10. 5. *Sed plerique ipsorum non approbavit Deus: prostrati sunt enim in deserto.* Psal. 5. 5. *Odisti omnes operantes iniquitatem.* Psal. 44. 8. *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.*

Gratia Dei est, qua creaturis favorem gratis ostendit. Rom. 11. 6. *Quod si per gratiam, non iam ex operibus: alioquin gratia non est gratia: sed ex operibus, iam non est gratia.* Tit. 2. 11. *Illuxit illa gratia Dei salutifera omnibus hominibus, erudiens nos ut abnegata impietate, &c.*

Gratia Dei est, vel Bonitas eius; vel Misericordia.

Bonitas est, qua in se absolute bonus erga creaturas, beneficentiam gratis exercet. Mat. 19. 17. *Ipse vero dixit ei, cur me dicis bonum; nullus est bonus nisi unus, nempe Deus.* Mat. 5. 45. *Ut sicut filii Patris vestri qui est in caelis: facit enim ut sol suum exoriatur super bonos*

bonos ac malos, & pluit super iustos & iniustos.

Misericordia est, qua omnium creaturarum miseriis gratis opem præstat. Esa. 30. 18. *Propterea expectat Dominus ut misereatur nostris.* Lamén. 3. 22. *Misericordia Domini est, quod non sumus consumpti; quia non defecerant misericordia eius.* Exod. 23. *Misereor, cuius misereor; & clemens sum, in quem clemens sum.*

Iustitia Dei est, qua in omnibus æquum vult. Psal. 10. *Iustus Dominus iustitias dilexit.* Psal. 5. 4. *Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.*

Iustitia est, vel dicti vel facti.

Iustitia dicti est veritas, qua verè & constantèr vult quod dixit. Rom. 3. 4. *Sit Deus verax, omnis hominemendax.* Matth. 24. 35. *Cælum & terra transibunt, verba mea non transibunt.* Hinc in promissis servandis iustitia Dei quædam est. 1. Ioh. 1. 9. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus ut remittat nobis peccata.* 2. Tim. 4. 8. *Quod superest, reposita est mihi iustitia corona, quam reddet mihi Dominus in illo die, iustus ille iudex.*

Iustitia facti est, vel disponens vel remunerans.

Iustitia disponense est, qua, ut liberrimus Dominus, omnia ritè in actionibus suis disponit. Psal. 145. 17. *Iustus est Iehova in omnibus viis suis.*

Iustitia remunerans est, qua creature secundum opus suum reddit. 2. Thess. 1. 6. *Siquidem iustum est apud Deum, vicissim reddere ijs qui affligunt vos, afflictionem: vobis verò qui affligimini relaxationem nobiscum.* 1. Pet. 1. 17. *Itaq; si patrem cognominatis, eum qui citra personarum respectum iudicat ex cuiusq; opere,*

pere, cum timore versemini, &c. Jerem. 51. 56.

Iustitia hæc est; vel Benignitas, vel Ira.

Benignitas est, qua iustitiæ creaturæ gratuitam mercedem præstat. 2. Thess. 1. 5. *Quare manifestum est iudicio iusti iudicij Dei: ut digni censamini regno Dei, pro quo etiam patimini.* Matth. 10. 41. 42. *Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet: & quicumq; poculum dederit uni ex his parvis, poculum frigida in nomine discipuli, amen dico vobis non perdidit mercedem suam.*

Ira Dei est, qua vult delinquenti creaturæ pœnam præstare. Rom. 1. 18. *Palam est ira dei de calo adversum omnem impietatem & iniustitiam hominū, ut qui veritatem iniusse detineant.* Ioh. 3. 36. *Qui non credit filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.*

Hæc de voluntate Dei. Sequitur Omnipotentia, qua ad omne opus faciendum potentissimus est. Matth. 19. 26. *Apud homines hoc impossibile est: apud Deum omnia possibilia sunt.*

Excipienda tamen quædam sunt. I. Quæ impotentiam arguunt; ut mentiri & negare verbum suum. Tit. 1. 2. *Quam promissit Deus ille mentiri nefcius.* 2. Tim. 2. 13: *Si infidus simus, ille tamen fidus manet: negare se ipsum non potest.* II. Quæ cum naturâ Dei pugnant; ut se destruere, & non gignere ab æterno filium. III. Quæ contradictionem implicant: non enim potest Deus efficere ut verum sit falsum, & ut, quod est, quando est, non sit.

Potentia Dei distingui potest in Absolutam & Actualem.

Actualem.

Absoluta potentia est, qua plura facere potest quàm vel facit vel vult. Matth. 3. 9. *Dico vobis Deum posse etiam ex lapidibus istis excitare liberos Abrahamo.* Phil. 3. 21. *Pro efficacia qua potest omnia subigere sibi.*

Actualis est, qua Deus quæ liberè vult, efficit, ut existant. Psal. 135. 6. *Omnia quæ vult Deus, facit in celo & in terra, & in omnibus Abyssis.*

C A P. 4.

De gloria Dei, & Beatitudine.

EX his omnibus attributis, quibus verus Iehova à Deo fictio & idolis distinguitur, exoriuntur gloria Dei & Beatitudo.

Gloria Dei vel Maiestas est, naturæ divinæ simplicissimæ & sanctissimæ infinita excellentia. Hebr. 1. 3. *Quicumque splendor gloriæ & character personæ ipsius.* Dan. 3. *Tu es Dominus Deus solus, & gloriosus super orbem terrarum.*

Hinc perfectissimè Deum agnoscere solius Dei est. Ioh. 6. 46. *Non quòd Patrem viderit, quisquam, nisi is qui est à Deo, hic vidit Patrem.* 1. Tim. 6. 16. *Qui solus habet immortalitatem, lucem, habitans inaccessam, quem vidit nemo hominum neq, videre potest.* Exod. 33. 18. *Faciem meam videre non poteris.*

Est tamen quædam patefactio gloriæ divinæ; partim obscurior, partim clarior.

Obscurior est, visio maiestatis Dei in hac vita mentis

tis oculis percepta, earum rerum ministerio quæ oculis vel auribus percipiuntur. Esa. 6. 1. *Vidi Dominum insidentem solio celso & elato, cuius simbræ complebant templum ipsum.* Exod. 33. 22. *Erit autem cum transibit gloria mea, ut ponam te in cavitate ipsa rupis, & obtegante manu mea donec transivero: sed cum amovero manum meam videbis posteriora mea: facies autem mea videri non potest.* 1. Cor. 13. 12. *Cernimus nunc per speculum & ænigma,*

Clarior patefactio Dei est, eius visio in cælo facie ad faciem. 1. Cor. 13. 12. *Tunc autem facie ad faciem cernemus.* Dan. 7. 9. 10. Mat. 19. 10. *Dico vobis, Angelos eorum in calis per omne tempus videre faciem Patris mei qui in calis est.*

Beatitudo Dei est, qua Deus est à se, & intra se omnisufficiens. Gen. 17. 1. *Ego sum Deus fortis* [schadai] *omnilufficiens: continenter ambula coram me, & esto integer.* Coloss. 2. 9. *Nam in eo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.* 1. Tim. 6. 15.

CAP. 5.

De Personis Divinis.

Personæ sunt, quæ in vna Deitate subsistentes incommunicabili proprietate distinguuntur. 1. Iohan. 5. 7. *Tres sunt qui testificantur in cælo, Pater, Sermo, & Spiritus Sanctus: & hi tres unum sunt.* Gene. 19. 24. *Et Ichova demisit super Sodamum & super Hhamorum, pluviam sulphuris & ignis à Ichova in cælis.* Ioh. 1. 1. *In principio erat Sermo ille,*

&

& Sermo ille erat apud Deum, eratq; ille Sermo Deus.

Coequales ergò sunt, ordinem admittentes non gradus.

Personæ constitutio est, quando ad Deitatem si-
ve vnâ divinâ naturam personalis proprietas,
siue proprius subsistendi modus adiungitur.

Personarum distinctio est, qua, licet singulæ per-
sonæ sunt vnus idemq; perfectus Deus: tamen Pa-
ter non Filius est aut Spiritus Sanctus, sed Pater dun-
taxat: & Filius non Pater est vel Spiritus sanctus, sed
Filius duntaxat: & Spiritus sanctus non Pater est,
vel Filius, sed Spiritus sanctus; diuisionem non ad-
mittunt propter simplicissimæ essentiz infinitam im-
mensitatem, quæ eadem numero & tota est in Patre,
tota in Filio, tota in Spiritu Sancto. In his ergò est ali-
us & alius, non aliud & aliud.

Communio Personarum, siue *κοινωνία* est, qua
propter vnitatem Deitatis singulæ sunt in singulis, &
apud singulas manent: ideoq; singulæ & possi-
dent & amant, & glorificant singulas idemq; singulæ
operantur. Ioh. 14. 10. *Non credis me in Patre, &
Patrem in me esse? verba quæ ego loquor vobis, à meip-
so non loquor: sed Pater qui in me manet ipse facit ope-
ra.* Prov. 8. 22. *Iehova possidebat me in principio via
sua; ante opera sua, ante vllum tempus.* & vers. 30. *Cum
itaq; sim apud eum educans, & sim deliciæ quotidianæ,
latificans coram eo omni tempore.* Ioh. 1. 1. & 5. 19.
*Respondit Iesus & dixit ijs, Amen, amen dico vobis,
non potest Filius à seipso operari, nisi viderit Patrem ope-
rantem: quacunq; enim ille facit, hæc etiam Filius pa-
ritur*

riter facit.

Personæ sunt tres, Pater, Filius, Spiritus Sanctus. Matth. 3. 16, 17. *Et baptizatus Iesus ascendit statim ex aqua: & ecce aperti sunt ei cæli, & vidit Spiritum Dei descendentem tanquam columbam, & venientem super eum: & ecce vox e cælis dicens, Hic est Filius ab-
te mea dilectus in quo acquiesco.*

Pater est persona a se & ab æterno gignens filium. Hebr. 1. 3. *Qui cum sit splendor gloria, & character personæ illius.* Psal. 2. 7. *Tu es filius meus; ego hodie genui te.* In generatione Filii quædam sunt propria. I. Gignens & genitus simul sunt tempore. II. Gignens communicat genito non partem essentiae sed totam. III. Genuit Pater Filium, non extra sed intra se.

Patris proprietas incommunicabilis est æternitas, vel paternitas, vel gignere.

Hic principium est actionis cuiusque: quia incipit quamque actionem à se per Filium & Spiritum Sanctum agendo. 1. Cor. 8. 6. *Nobis tamen unus Deus Pater ille, à quo omnia & nos in ipso.* Rom. 1. 13. 6. *Nam ex eo & per eum & in ipsum sunt omnia.*

Reliquæ duæ personæ Deitatem five divinam essentiam integram à Patre communicatam habent, ut Filius & Spiritus sanctus.

Filius est secunda persona à Patre ab æterno genita. Hebr. 1. 9. *Nam cui dixit unquam angelorum: filius meus es tu, ego hodie genui te.* Coloss. 1. 13. *Qui est imago Dei in conspicui, primogenitus, omnis creatura.* Ioh. 1. 14. *Et spectavimus gloriam eius gloriam uni-*
geniti

geniti à patre. Rom. 8. 3 2. *Is quidem qui proprio filio non pepercit.*

Generatio filii non impedit quo minus sit *divinus*. Æ enim spectandus est, vel quoad essentiam, vel quoad filiationem, essentia respectu *divini* est. Deitas enim, utpote quæ trium personarum est communis non gignitur. Sed respectu personæ vel filiationis non à se est sed ab alio est enim filius patris: & rectè hoc modo dicitur, Deus de Deo.

Et hinc est quod dicitur mitti à Patre. Ioh. 8. 42. *Ego à Patre profectus sum & veni: neque enim à me ipso veni, sed ille misit me.* Missio verò non tollit æqualitatem essentia & potentia, sed ostendit ordinem personarum. Ioh. 5. 18. *Propterea ergo iudei studebant eum Iudei trucidare, quia non solum solvisset Sabbathum, sed & Patrem suum dixisset Deum, parem se faciens Deo.* Philip. 2. 6. *Qui cum esset in forma Dei, non duxit rapinam parem esse cum Deo.*

Hinc etiam Verbum Patris est, non evanescens sed *essentiale*: quia nascitur à Patre vel verbum à mente; & quia profert Evangelium è sinu Patris. Nazian. Orat. 36. *Qu. Basil. Exord. Iohan.*

1. Hius proprietas est *personæ*.

2. Modus agendi proprius est, quod actionem administrat à Patre per Spiritum Sanctum. 1. Cor. 8. 6. *Et unus Dominus Iesús Christus, per quem omnia & nos per ipsum.* Ioh. 5. 18, 19.

3. Spiritus sanctus est tertia persona emanans siue procedens à Patre & Filio. Iohan. 15. 26. *Quum autem venerit consolator ille, quem ego mittam vobis à Patre*

*Patre (Spiritus ille virtutis qui à patre emanat) ille
testabitur de me. Rom. 8. 9. Vos autem non estis in car-
ne sed in Spiritu: siquidem Spiritus Dei habitat in vobis,
quod si quis Spiritum Christi non habet, is non est eius.
Ioh. 16. 13, 14. Quum autem venerit Spiritus ille ve-
ritatis, deducet vos in omnem veritatem: non enim lo-
quetur à semetipso, sed quacumque audierit, loquitur; &
qua ventura sunt renuntiabit vobis. Ille me glorificabit,
quia de meo accipiet & renuntiabit vobis.*

Et quamvis Pater & Filius duæ sunt personæ, unum
tamen Spiritus sancti sunt principium.

Processionis à generatione, formale discrimen,
neq; verbum definitivum, neq; cognovit Ecclesia.

Spiritus sancti incommunicabilis proprietas, est
extropeus.

Modus agendi est, actionem absolvere agendo à
Patre & Filio.

C A P. 6.

De operibus & Decreto Dei.

Hucusque fuit prima pars Theologiæ: Sequi-
tur secunda de operibus Dei.

Opera Dei sunt, quæcunq; Deus extra se,
id est, extra suam essentiam edit.

Hæc Trinitati communia sunt, servato cujque per-
sonæ proprio agendi modo.

Horum omnium finis est gloriæ divinæ patefa-
ctio. Rom. 11. 36. In ipsum sunt omnia: ipsi sunt gloria
in secula.

Opus

Opus vel actio Dei est, vel Decretum, vel Exequutio Decreti.

Decretum Dei est, quo Deus in se ab æterno omnia necessario & tamen liberè definivit. Ephes. 1. 11. *In quo etiam electi sumus, quum essemus predestinati secundum propositum eius, qui omnia efficit ex consilio voluntatis suæ. & vers. 4. Sicut elegit nos in ipso antequam etc.* Mat. 16. 29. *Nonne duo passeruli assario vaneunt, & unus ex his non cadit humi sine patre vestro?* Rom. 9. 21. *Annon habet potestatem figulus in lutum, ut ex eadem massa faciat aliud quidem vas ad decus, aliud verò ad dedecus.*

Itaq; & res & actiones omnes, præteritas, præsentēs, futuras, & earum omnes circumstantias, locum, tempus, media, finem, prout voluit, certissimè decrevit.

Etiam mala malorum opera iustissimè decrevit. Nam si noluisset non essent omnino, & quamvis suapte natura mala sunt & permanent; tamen Dei ordinantis respectu rationem boni habent: non enim est aliquod summum malum. 1. Pet. 3. 17. *Melius est ut bene agentes, si ita velit Dei voluntas, malis afficiamini, quam male agentes.*

Malum in decreto Dei, habet rationem boni, quatenus est patefactionis gloriæ Dei in iustitia & misericordiæ suæ, quædam occasio & via.

Cum decreto Dei coniuncta est Præscientia Dei, quæ etiam prior est naturâ, non quidem quoad Deum, sed quoad nos, quia cognitio præcedit voluntatem & operis effectiōem. Non efficitur nisi quæ volumus,

volumus, & non volumus nisi cognita.

Præscientia per se causa rerum quæ existunt non est; nisi quatenus coniuncta est cum decreto Dei: non enim ideò res futuræ sunt quia præscivit Deus; sed quia decrevit & voluit ideò futuræ sunt.

Exequutio decreti est, qua, ea quæ præscita & decreta sunt, omnia, ita in tempore acti sunt sicut præscita & decreta sunt.

Idem decretum Dei est, primum principium rerum omnium *εσχατον*, causas omnes & ordine & tempore antegrediens. Nam cum eo semper coniuncta est voluntas Dei, qua potest velle quod decrevit: quia signum esset impotentiz, aliquid decernere quod non posset velle: & cum voluntate coniuncta est potentia efficax, per quam operari potest Deus quæcunque liberrimè decrevit.

Hoc primum principium utcumque necessarium est in se, tamen voluntatis in eligendo libertatem, & causæ secundariæ naturam & proprietatem non tollit, sed ordinat, id est, ad finem constitutum disponit: unde effectus & eventus vel contingentes sunt vel necessarii, prout secundæ causæ natura fuerit. Christus necessariò ex patris decreto est mortuus, Act. 17.3: Et tamen volens. Matt. 25.39. & si *χρῆστις* carnis Christi spectemus, diutius vitam protrahere potuisset: ideòque hoc respectu contingenter mori, dici potest.

Exequutionis duæ sunt partes; Operatio, & Operans permissio.

Operatio est efficax productio bonorum, quæ sunt

B. 1.

&

& fiunt.

Operans permissio est, qua idem opus, quatenus malum est tantum permittit ab aliis fieri: quatenus boni rationem habet, *επιπαρξὺς* efficit. Gen. 50. 20. *Vos quidem cogitaveratis contra me malum, sed Deus cogitavit illud in bonum, ut faceret, sicut est die hoc conservando in vita populum suum.* & Gen. 45. 7. *Misit me Deus ante vos, ut efficiat vos superstites in hac terra.* Esa. 10. 5. *Va Assyrio virga ira mea; quamvis baculus sit in manu ipsorum indignationis meae. Et in gentem hypocrisitam immittens ipsum, contra populum suum quem excandui dem mandata ipsi: ut praderet pradam, &c.* Nam ipse non ita sibi proponit, & animus eius non ita cogitat: sed perdere ex sententia animi sui, & excindere gentes non paucas.

Permittit malum Deus, spontanea quidem permissione, causam secundam in actione deferens. Describit autem creaturam suam vel detrahendo gratiam quam habet, vel non largiendo si nondum habet. Rom. 1. 26. *Propterea tradidit eos Deus fœdibus affectibus.* 2. Tim. 2. 26. *Cum lenitate erudient eos, qui contrario animo sunt affecti: & quando det eis Deus ut resipiscentes agnoscant veritatem, & elapsi è diaboli laqueo, in quo captivi tenentur, mentis sanitatem recipiant, &c.*

Neque verò hoc putandum est iniustitiam esse apud Deum, qui nemini debitor est. Rom. 9. 15. *Misererbor cuius misertus fuero.* & ei liberum est gratiam dare & quantam & quibus velit. Mat. 20. 15. *Annón licet mihi quod volo facere in meo?*

Malum

Malum opus habet rationem boni apud Deum, quatenus est *pœna peccati*. Pœna verò habet rationem boni moralis, quia iusti iudicis est punire peccatum. II. quatenus *mera est actio* vel actus. III. quatenus est *castigatio, exercitium fidei, Martyrium, lustron peccati*, vt mors & passio Christi. Act. 2. 23. & 4. 28. Atque his servatis respectibus, in malo opere Deus agit, non nudè permittendo, sed etiam efficientè operando: sic tamen vt *arripas* actioni nec instillet nec sustentet eam, vel intendat, sed sinat liberè, & ad gloriam suam optimè disponat. vt in simili; Incitetur equus: quòd in cursu moveat, sessoritribuendum, quòd claudicet equo: & in radio transeunte per vitrum, lux à Sole, color non è solò, sed à vitro.

CAP. 7. *De Predestinatione & Creatione.**De Predestinatione & Creatione.*

DEcretum Dei quatenus hominem respicit, appellatur *prædestinatio*, quæ decretum est, quo Deus ordinavit omnes homines ad certam conditionem æternam, hoc est, vel ad vitam, vel ad mortem propter gloriam suam. 1. Thess. 5. 9. *Nam non constituit nos Deus ad iram, sed ad salutem obtinendam per Dominum nostrum Iesum Christum.* Rom. 3. 13. *Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau verò odio habui.* Et 22. *Si verò volens ostenderam, & notam facerè potentiã suam, periculis multa lenitatem, & ira congmentata ad interitum: & notas faceret di-*

nitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ quæ præparavit ad gloriæ.

Prædestinationis implendæ medium est duplex; Creatio, Lapsus.

Creatio est, qua Deus res omnes valdè bonas formavit è nihilo, id est, nulla præexistente materia. Gen. cap. 1. totum.

Modus creandi, sicut etiam gubernandi, talis est, ut dicendo, i. verbo produxerit res univèrsas sine ullis instrumentis, siue mediis, absque conatu vel motu ullo. Nam velle ipsius est posse & agere. Hebr. 1. 3. *Per fidem intelligimus constructum fuisse mundum verbo Dei. Psal. 148. 5. Laudate eum omnes exercituum exercitus eius, &c. quia ipse præcepit & creata sunt.*

Bonitas creaturæ est eius quædam excellentia, qua expers est omnis defectus. i. & pænæ & culpæ.

Creatio est; vel Mundi, vel Incolarum.

Mundus est domicilium pulcherrimum ex informi materia factum & ad habitandum idoneum.

Mundi partes sunt vel cælum vel terra: Cælum est triplex: primum pæream, secundum æthereum; tertium, invisibile & incorporeum, creatum tamen ut esset sedes beatorum & hominum & angelorum: & paradisus appellatur. 2. Cor. 12. 4.

Incolæ mundi sunt, creaturæ rationales ad imaginem Dei factæ; ut Angeli & homines. Gen. 1. 26. *Postea dixit Deus, faciamus hominem in imagine nostra, secundum similitudinem nostram. Job. 1. 6. Cum itaq; essent hijs huiusmodi advenientibus filiis Dei ut sisterent se coram Iehova: Similiter advenit etiam Satan*

inter

inter eos.

Imago Dei est, creaturæ rationalis bonitas Deum sanctitate referens. Ephes. 4. 14. *Et induet novum velum hominem, qui secundum Deum conditus est ad iustitiam & sanctimoniam veram.*

C A P. 8.

De Angelis.

Angeli omnes in initio mundi simul creati, in integro statu collocati sunt; in quibus hæc consideranda.

I Natura. Sunt essentia spirituales & incorporeæ. Hebr. 1. 17. *Non angelos assumpsit, sed semen Abrahamæ.*

II. Qualitates. 1. Sapientes. 2. Sam. 14. 17. *Nam ut Angelus Dei ita est dominus meus Rex cum audit bonum aut malum.* 2. Magnæ potentia. 2. Thess. 1. 7. *Cum patefiet Dominus de cæla cum Angelis potentia sua.* 2. Sam. 24. 17. 2. Reg. 19. 35. 3. Celeres & agiles. Esa. 6. 6. *Sed ad volans ad me unus ex istis Seraphim.* Dan. 9. 21. *Vir ille Gabriel quem videram in illa visione principio; insus ad volare contentissime tetigit me.* Inde est quod in Tabernaculo alati sunt picti.

III. Numerus immensus est. Gen. 32. 1. *Iacob verò perrexit itinere suo, & obviam facta sunt ei bina castra.* Dan. 7. 10. *Cui millies mille ministrabant; & coram quo myrias myriarum stabat.* Matth. 26. 53. hebr. 12. 22.

B. 3.

IV. Locus

IV. Locus est cælum supremum, in quo Deo continenter attendunt, cum eo communionem habentes. Matth. 18. 10. *Dico enim angelos eorum in cælis per omne tempus videre faciem patris mei qui est in cælis.* Psal. 68. 18. *Currum Dei due myriades, multa millia Angelorum, Dominus cum illis est.* Mar. cap. 12. vers. 25. *Sed sunt sicut Angeli qui sunt in cælis.*

V. Gradus. Ordines Angelorum esse liquet. Coloss. 1. 16. *Per eum condita sunt omnia quæ in cælis sunt & quæ in terra; visibilia sive invisibilia, sive throni, sive dominia, sive imperia, sive potestates,* Rom. cap. 8. vers. 38. *Mibi persuasum est, neque potestatem.* 1. Thess. 4. 16. *Nam ipse Dominus cum hortationis clamore & voce Archangeli, & Dei tubæ, descendet e cælo.* Sed quinam & quot illi sunt ordines & quomodo distincti substantiæ an verò domus aut officiis, non inquirendum. Coloss. 2. 18. *Nullus voluntarius moderator de vobis statuat ex subiectione & cultu Angelorum, ingerens ea in se quæ non vidit.*

VI. Officium. Ministerium exercere partim celebrando Deum, partim mandata eius exequendo. Psal. 103. 20. *Benedicite Iehova Angeli eius, valentissimi robore efficientes verbum eius, auscultantes voci verbi eius.* vers. 21. *Benedicite Iehova omnes exercitus eius, ministri eius facientes placitum eius.*

VII. Angelorum quorundam confirmatio in eo statu in quo sunt positi.

CAP.

CAP. 9.

De Homine, & de statu Innocentie.

Homo creatus à Deo, positus est in excellenti statu innocentie; in quo præcipue sunt spectanda septem.

I. Locus; Hortus Hedenis amcenissimus. Gen. 2. 15. *Accipiens itaq; Iehova Deus hominem illum, collocavit illum in Horto Hedenis.*

II. Puritas totius naturæ humanæ. Eph. 4. 24.

Eius partes dux. Prima est sapientia Dei, id est, notitia vera & integra de Deo, de voluntate Dei quatenus ab homine præstanda est, de consilio Dei in eius creaturis omnibus. Coloss. cap. 3. vers. 10. *Et indueritis novum hominem qui renovatur in agnitionem congruentem imaginis eius, qui ipsum condidit.* Gen. 2. 19. *Nam cum formasset Iehova Deus e terra omnes bestias agri, & omnia volatilia cæli, & adduxisset ad Adamum ut videret quod nomen cuique indederet: quodcumque enim nomen indidit Adam cuiq; animanti, id nomen eius.*

Pars altera est iustitia, id est, conformitas voluntatis, affectionum, & virium corporis ad eandem Dei voluntatem præstandam.

III. Dignitas hominis, cujus partes quatuor. Prima est communio cum Deo, qua Deus lætabatur in imagine sua, homo vicissim Dei amore flagrabat: quod apparet ex familiari Dei colloquio cum Adamo. Gen. 1. 29. *Præterea dixit Deus, ecce dedi vobis omnes herbas sementantes, &c. vobis ea sunt*

ad comedendum. & 3.9. *Inclamavit autem Iehova Deus Adamum, dixitq. ei, ubi es?*

Secunda est Dominium super omnes creaturas terræ. Gen. 2.19. Psal. 8.6. *Dominum eum præfecisti operibus manuum tuarum: omnia posuisti sub pedibus eius.*

Tertia, Honor & decor corporis etiam nudi, in quo ut nihil apparuit pudendū, ita etiam imperatoria quedam maiestas fuit. Psal. 8.5. *Nam fecisti eum paulo minore angelis: & gloria ac decore coronasti eum.* Gen. 2.25. *Erant autem ambo illi nudi, Adam & uxor eius neque erubescabant.* 1. Cor. 12. 23. *Et qua putamus membra corporis maximè esse inhonesta, his honorem ampliore circumdamus: & quæ sunt in nobis indecora, copiosiore decorem habent.*

Quarta, Labor corporis sine vlla molestia vel dolore. Gen. 3.17. *Quia auscultasti voci uxoris tue, &c. maledicta terra propter te: cum molestia comedito ex ea omnibus diebus vita tua.*

IIII. Subiectio erga Deum, qua astrictus homo fuit ad obedientiam Dei mandato præstandam. Mandatum erat duplex; De duabus arboribus, & de Sabbatho.

Mandatum de arboribus est institutum, ut esset examen & probatio obedientiæ: & habet duas partes.

Prima est concessio arboris vitæ, ut esset Symbolum vitam æternam obsignans in horto Hedenis, si in obedientia perstiterit. Apoc. 2.7. *Qui habet aurem audiat quid dicat Spiritus Ecclesiis, victori dabo edere*

ex arbore vitæ quæ est in medio paradisi Dei. Prov. 3. 18. Arbor vitæ est prebendentibus eam: denique tenentium eam beatur quisque.

Altera est prohibitio arboris scientiæ boni & mali, cum comminatione mortis & temporariæ & æternæ, si violetur. Gen. 2. 16. 17. *Hæc fuit Symbolum mortis; & sic dicta est ab eventu: quia observationem ejus sequetur perpetua fruitio boni; & violationem experientia mali. i. Miseriæ omnis tum in pœna tum in culpa.*

Mandatum de Sabbatho est, quo instituitur à Deo sanctificatio Sabbathi. Gen. 2. 2.

Vocatio est, cultus Dei in mandatis servandis, & custodia horti Hedenis. Prou. 16. 4. *Omnia operatus est lebova propter se. Gen. 25. 15. Collocavit eum in horto Hedenis ad colendum eum, & custodiendum eum.*

VI. Viæus, herbarum terræ & fructus omnium arborum, excepto fructu arboris scientiæ boni & mali. Gen. 1. 29. *Præterea dixit Deus ijs, ecce dedi vobis omnes herbas seminantes semen quæ sunt in superficie terræ, omnesque arbores in quibus est fructus arboris seminantis semen: vobis ea sunt ad comedendum.*

VII. Libertas agendi, quæ poterat velle & præstare hoc mandatum de duabus arboribus, & etiam nolle ac violare. Unde primi parentes integri sunt facti sed tamen mutabiles. Sic enim voluit Deus ad suum decretum exequendum, viam sternere.

CAP.

De Peccato, & de lapsu Angelorum.

Lapsus est defectio creaturæ rationalis ad peccatum.

Peccatum est corruptio sive privatio rectitudinis primæ, sive aversio à Deo, ex ordine iustitiæ divinæ ad prænam obligans.

A'p'ia. Estne peccatum aliquid existens? *A'ns.* Rerum quæ sunt; alix sunt Positivæ, alix Privativæ.

Positivæ sunt substantiæ, harum proprietates, vires, inclinationes, appetitiones à Deo conditæ & naturæ insitæ.

Res privativa est, quæ ponit absentiam rei alicujus debite inesse. Tale est peccatum, quod propriè & per se non est quid creatum & existens, sed boni quod adesse debuit absentia: & quamvis inhæreat rebus positivis, ut privatio; tamen ab iis semper distinguendum est.

Peccati partes sunt Defectus sive *A'd'v'ia*, & *A'ta'ia*.

A'd'v'ia est ipsa carentia, sive amissio boni à Deo insiti.

A'ta'ia est, confusio sive conturbatio omnium virtutum & actionum.

Modus & ratio lapsus ita fuit. Primum Deus creavit eas bonas quidem, sed tamen mutabiles: ut dictum est. Nam immutabiliter bonum esse Dei proprium est. Secundò, exploravit per obiecta. Deut.

13.3. *Ne auscultato verbis Prophetæ istius, aut isti somnians somnium, quia tentat vos Iehova Deus vester ad cognoscendum ausitis amantes Dei vestri ex toto corde vestro.* Tertio, easdem in ipsa exploratione non confirmat nova gratia, sed iustis de causis deserit, Ultimo, desertæ & sibi relictæ à Deo penitus avertuntur; ut, si quis virgam in pavimento sustineat, erecta stabit: si manum sensim nulla vi adhibita subducatur, labitur.

Lapsus est; vel Angelorum, vel Hominis.

Lapsus Angelorum est, quo, intellectu obiectu. i. sublimiorem statum monstrante, & sine vlla coactione aut vi approbante, & voluntate eundem ut gratum eligente: ea interim sua natura idonea manente ad oppositum vel diversum eligendum: ipsi sibi authores existunt defectionis à Deo. 2. Pet. 2.4. *Nam si Angelis qui peccaverunt non pepercis, &c.* Iud. 6. *Et Angelos, qui non servata sua origine reliquerunt suum domicilium, &c.* Ioh. 8.44. *Ille fuit homicida ab initio, & in veritate non perstitit: non est enim veritas in eo.*

In statu lapsorum angelorum consideranda.

I. Corruptio è lapsu orta, est naturæ illorum depravatio: estq; vel horribilis malitia & odium quo ruunt in Deum, vel inexplabile studium destruendi genus humanum: tum viribus potentèr adhibitis tum fraudibus. 1. Ioh. 3. 8. *Qui peccatum commisit ex diabolo est, quoniam à principio diabolus peccat: ad hoc patefactus est Filius Dei ut dissolvat opera diaboli.* 1. Pet. 5.8. *Adversarius vester diabolus oberrat tanquam leo rugiens, quærens quem devoret,* Ephes. 6.12.

Quoniam

Quoniam non est nobis lucta adversus sanguinem & carnem, sed adversus imperia, adversus potestates, adversus mundi dominos, rectores tenebrarum seculi huius, adversus spirituales quæ sunt in supercælestibus locis, vel potius rebus.

II. Ordo sive distinctio. Ex istis Angelis unus superior est, reliqui ministrant. Superior ille est diabolus & reliquorum & mundi princeps, malicia omnibus antecellens. Mat. 25. 44. Abite à me in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. 2. Cor. 4. 4. In quibus deus huius sæculi excacavit mentes. Apoc. 12. 7. Et factum est prælum in calo: Michael & angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnavat & angeli eius.

Ministrantes angeli sunt, qui diabolo in malo perpetrando subserviunt.

III. Pæna. Lapsos hos reliquit Deus æternis pænis, sine spe veniæ. Iud. 6. 2. Pet. 2. 4. I. Ut admoneret homines quantam miseriam essent meriti. II. Graviora peccata gravius plectenda. Lapsus istorum gravior est, quia angelica natura robustior fuit ad resistendum, & diabolus primus author peccati fuit.

Pæna est vel mitior vel horrenda.

Mitior est duplex. Prima est ejectio e cælo, 2. Pet. 2. 4. *Nam si angelis qui peccarunt non pepercit, sed in Tartarum detrusos, catenis caliginis tradidit damnationi servatos. Altera est limitatio quædam, & circumscriptio potestatis. Iob. 1. 12. Itaq; dixit Iehova ad Satanam, ecce quæcunq; sunt ei, in manu tua sunt, tantummodo in ipsum ne mittito manum tuam: & exivit Sa-*

tan à conspectu Iehova.

Pœna horrenda est cruciatus in Abyllo, immensus & spatio temporis & gradu. Luc. 8. 31. *Es roga-
bant eum, ne imperaret ijs qui erant in Abyllo.*

CAP. II.

*De lapsu hominis, & de statu
decebat.*

Lapsus Adami fuit eius spontanea defectio ad
inobedientiam ex usu pomi prohibiti. In eo
spectanda, modus, magnitudo, fructus.

Modus & ratio lapsus Adami sic fuit. I. Dia-
bolus paulò antè lapsus, primis parentibus & incer-
tam esse pœnam violatæ legis de fructu prohibito: &
Deum erga eos non fidelem denunciat. II. Hac
impostura mentes eorum excæcat. III. Mente
excæcati de amore Dei infideles dubitant. IV.
Dubitantes moventur vt aspiciant fructum prohibi-
tum. V. Pulchrum videntes desiderant. VI.
Vt desiderio satisfaciant, fructum manibus decerpti
comedunt: vndè penitus erga Deum inobedientes
fiunt. Gen. 3. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

Et ita à nemine coacti, sua sponte labuntur; Deo
iustis de causis illos deserente, eorumq; lapsum libe-
rè permittente. Nam lapsus iste, neque fortuito, neq;
insciente Deo, neque connivente, neque nuda per-
missione, neque repugnante Deo contigit: sed mi-
rabili quadam ratione non sine voluntate Dei, neque
tamen approbante Deo evenit.

II. Mag-

II. Magnitudo lapsus non ex obiecto externo, seu ex vilitate pomi, sed ex offensione Dei æstimanda est. Offensio Dei ex variis in eo delictis cogitanda est. Delictum est multiplex. Primum est dubitatio de verbo Dei: secundum defectus fidei: non enim credunt Deo minitanti poenas, sed fascinati promissione diaboli (*eritis sicut dii*) desinunt metuere poenam, & ardent cupiditate majoris gloriæ. Tertium est, curiositas discedens à verbo Dei, & querens aliam sapientiam. Quartam, superbia, qua volunt se extollere & Deo pares esse. Quintum, contemptus Dei, cum violant mandatum contra conscientiam. Sextum, quod anteferunt diabolum Deo. Septimum, ingratitude, quod quantum in ipsis est, expellunt Spiritum Dei in ipsis habitantem, & illam æternam conjunctionem aspernantur. Octavum, homicidium sui, & totius posteritatis.

III. Fructus sive effectum. Ex hoc statu primorum parentum ortus est status *reprobatus*, quo Deus conclusit totum genus humanum sub contumacia, ut in certis salvandis misericordiam, in aliis damnandis iustitiam ostenderet. Rom. 11. 32. *Conclusit Deus omnes in contumacia, ut omnibus misereretur.* Gal. 3. 22. *Sed conclusit Scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex fide daretur credentibus.*

In hoc statu considerandum est peccatum, & poena peccati. Peccatum est triplex.

Primum est participatio transgressionis, & reatus Adami, qua, illo peccante omnes posterii illius peccarunt. Rom. 5. 12. *Propterea sicut per unum hominem*

peccatum

peccatum in mundum introijt, ac per peccatum mors :
& ita in omnes homines mors transiit, in quo omnes
peccarunt.

Ratio in promptu est. Adamus non erat priva-
tus homo, sed representativè personam gerebat to-
tius generis humani : & eam ob causam, quicquid
vel boni à Deo vel aliundè mali recepit, id sibi & a-
liis recepit, 1. Cor. 15. 22. *Sicut in Adam omnes*
morimur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.

Præterea quando Adamus peccavit, illius posteri
tum fuerunt in eius lumbis, & ab eo deinceps vi na-
turæ propagandi : ideoque ab eo reatum accipiunt.
Hebr. 7. 9. *Et (ut ita loquar) in Abraham decimatus*
est, etiam ipse Levi, qui decimas solet accipere. Nam is
adhuc in lumbis patris erat, cum occurreret Abraha
Melchisedec.

CAP. 12.

De peccato originali.

X hoc primo ortum est secundum,
id est, Originale peccatum; quod est
innata in prima generatione pravi-
tas, omnes & animi & corporis fa-
cultates ad malū disponens. Psal. 51.
5. *En in iniquitate formatus sum, & in*
peccato fovit me mater mea. Gen. 6. 5. Tit. 3. 3. *Nam e-*
ramus quondā & nos amētes, rebelles, errātes, servientes
cupiditatibus ac voluptatibus variis, in malitia & invi-
dia degentes, odiosi, alij alios odio persequentes. heb. 12. 1

Abieclo

Abiecto omni pondere & peccato ad nos circumcingendos proclivi &c.

Peccatum ergò non est substantiæ hominis corruptio, sed virium tantum. Nam ita mortales animæ fuerint, & Christus non potuisset naturam hominis assumere.

Huius sunt omnes Adami posterii æqualiter participes. Nam quoddam nativam hanc contagionem omnes in actum æquè non adducunt; causa est quoddam alii Spiritum renovantem habent, alii non renovantem sed reprimentem, alii neutrum.

Propagatur peccatum à parentibus in filios, vel quoddam anima corporis contagione, ut vnguentum impuro vase afficitur, vel quia Deus animam, eodem momento, quo est creata & infusa, deserit. Nam *Adamus*, imaginem Dei ut sibi & aliis accepit, ita sibi & aliis amisit.

Verùm quia propagatio peccati est velut commune incendium, non tam querendum unde injectus ignis, quàm de restringendi ratione cogitandum.

Ad cognoscendum originale peccatum in singulis humanæ naturæ viribus, tria sunt proponenda; Retentum de imagine Dei; Receptum peccatum ab *Adamo*; & idem auctum.

Retentum mentis; Notitiæ quædam de bono & malo, quales sunt; esse Deum; Deum esse vindicem scelerum; esse vitam æternam, maiores esse colendos, proximum non lædendum. Verùm hæ notitiæ & generales tantum & corruptæ sunt & tantum excusati-
oni

oni tollendæ inserviunt. Rom. 1. 19, 20. *Quoniam quod de Deo cognosci potest, manifestum est in ipsis: Deus enim manifestum fecit. Ipsius enim invisibilia dum ex rebus conditis intelliguntur, ex creatione mundi perspicuntur aeterna eius tum potentia tum divinitas, ad hoc ut sint ipsi inexcusabiles.*

Receptum mentis. I. Ignorantia quæ est defectus aut vacuitas cognitionis in rebus Dei, quæ nimirum pertinent vel ad eius purum cultum, vel ad vitam æternam. 1. Cor. 2. 14. *Animalis homo non est capax eorum quæ sunt spiritus Dei. Sunt enim ei stultitia, neque potest ea cognoscere, quia spiritualiter dijudicantur.* Rom. 8. 7. *Propterea quod intelligentia carnis inimicitia adversus Deum. Legi enim dei non subijcitur: nam ne potest quidem.* II. Adus quæ, qua mens non potest per se percipere res spirituales quando docentur. Luc. 24. 45. *Tum aperuit eorum mentes ut intelligerent scripturas.* 2. Cor. 3. 5. *Non quod idonei simus ex nobis ipsis ad cogitandum quicquam, velut ex nobis ipsis: sed quod idonei simus, id ex Deo est.* III. Vanitas, qua iudicat verum esse falsum & contrà. Ephes. 4. 17. *Ne versimini, sicut reliquæ Gentes versantur, in vanitate mentis vestræ.* 1. Cor. 1. 21. *Placuit Deo per stultam prædicationem servare credentes.* & 23. *Nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem offendiculum, Græcis verò stultitiam.* Prov. 14. 12. *Est via quæ recta videtur in conspectu virorum, cuius finis est via ad mortem.* IV. Aptitudo ad concipiendum & cogitandum malum tantum. Gen. 6. 5. *Sed cum videret Iehova augeri malitiam hominis in terra, & omne fig-*

mentum cogitationum cordis eius tantummodo malum esse omni tempore. Iere. 4. 22. *Sapientes erunt ad malefaciendum, & benefaciendi ignorantes.*

Hinc apparet hæresium omnium principium, & materiem quandam in homine innatam esse. Hoc cogitent omnes Theologiæ studiosi.

Audum mentis: reprobis sensus Deo detrahente lucem naturæ. Ioh. 12. 40. *Excæcavit oculos eorum, & obduravit corda eorum: ne videant oculis, & intelligant corde & convertantur, & ego sanem eos.* Rom. 1. 28. *Et sicut non visum est ijs Deum in notitia retinere: ita tradidit eos Deus in mentem omnis iudicii expertem, ut facerent quæ minimè conveniebat.* Et spiritus saporis. Rom. 11. 8. *Dedit ijs Deus Spiritum saporis, &c.* Et spiritualis ebrietas. Esa. 29. 9. Et efficacia illusionis. 2. Thess. 2. 11. *Propterea mittet illis Deus efficaciam illusionis ut credant mendacio.*

Retentum conscientie. Est aliqua *surthens*, & aliqua *ovridon* in homine relicta ad coarguendam & aliquatenus etiam impediendam affectuum *atrazia*. Rom. 2. 15. *Ut qui ostendat opus legis scriptum in cordibus suis, unà testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuo accusantibus aut etiam exculantibus.*

Receptum conscientie. Eius impuritas. Tit. 1. 15. *Pollutis autem & infidelibus nihil est purum, sed polluta est eorum mens & conscientia.* Huius impuritatis triplex est effectum. Primum est exculare peccatum: ut exempli gratia, Si quis externum Deo cultum

cultum præstiterit, excusabit internam impietatem. Mar. 10. 19, 20. *Nosti mandata &c. ille verò respondens, dixit ei, magister, hac omnia observavi à iuventute mea.* Excusabit etiam intentiones quæ sunt præter verbum Dei. 1. Chro. 13. 9. *Sed cum venisses vsq. ad aram Cidonis, extendit Huxza manum suam ad prehendendum arcam, quia dimoverant eam boves.* Secundum est, accusare & terrere ob bonum. Ut apparet in superstitionis, qui ideo animis anguntur, quod fictitios cultus suos, & idolomanias omiserunt. Coloss. 2. 21. *Ne attigeris, ne gustaris, neq. contrectaris.* 22. *Quæ omnia ipso vsu pereunt, præscripta ex mandatis & doctrinis hominum.* Esa. 29. 13. *Estq. reverentia eorum erga me, quam præcepto hominum edocti sunt.* Tertium est, accusare & terrere ob peccatum. Gen. 50. 15. *Videntes autem fratres Iosephi mortuum esse patrem suum, dicebant, fortassis intestino odio prosequitur nos Ioseph, & omnino rependet nobis totum illud malū quod intulimus ei.* Ioh. 8. 9. *Auditis autem his, arguente ipsos conscientia, singulatim alius post alium exhibat.* 1. Ioh. 3. 20. Hoc autem verè fit sed non sanctè, quia non fuit hoc effectum conscientiz in Adamo adhuc integro.

Auctum conscientiz. I. Torpor & stupor talis, vix vnquam vt accuset ob peccatum. Ephes. 4. 18. *Qui postquam dedoluerunt, seipso dediderunt proteruit, ad certatim patranda impuritatem omnem.* 1. Tim. 4. 2. *Quorum conscientia cauterio resecta est.* Oritur hic torpor è consuetudine peccandi. 1. Sam. 25. 37. *Sed fuit mane cū abisset crapula à Nabale,*

Et indicaret ei uxores istas: ut obstupuerit animus eius in eo, & ipse fuerit veluti lapis. II. Insignis horror & terror conscientiae. Gen. 4. 14. *En expellis me hodie à superficie terrae, & à facie tua abscondar.* & vers. 13. *Maior est poena mea, quam ut sustinere possim.* Ejus Symptomata sunt, blasphemiae, tremor corporis, horrenda insomnia. Act. 24. 24. *Differente autem ipso de iustitia & continentia, & iudicio futuro, expavescit Felix &c.* Dan. 5. 6. *Eadem hora egressi digiti manus humanae è regione lychnuci, &c. cum toto regis splendore immutato & cogitationibus eius conturbantibus ipsum: cum cingula lymborum eius dissoluta essent, gennaeque eius colliderent alterum alteri &c.*

Retentum voluntatis. Libertas eligendi; Primò, in actione quavis naturali, quae convenit omni animanti, ut nutrire, generare, movere, sentire. Secundò, in quavis actione humana. i. quae convenit omni homini: ideoque in actionibus externis sive moralibus, sive œconomicis, sive politicis libera est voluntas, utcunque in iis eligendis, vel etiam fugiendis imbecilla est. Rom. 2. 14. *Nam quum Gentes, quae legem non habent, naturae quae legis sunt, faciant, &c.*

Receptum voluntatis. I. Impotentia, qua non potest velle, vel minimum appetere quod verè bonum, id est, quod Deo placeat, ei que gratum sit. 1. Cor. 2. 14. Rom. 5. 6. *Christus enim cum adhuc nullis viribus essentis, suo tempore pro impijs mortuus est.* 2. Tim. 2. 26. Philip. 2. 13. *Deus enim is est, qui efficit in vobis, & ut velitis, & ut efficiatis pro gratuita sua benevolentia.* II. Rebello contra bonum, qua penitus

nitus abhorret à bono, & malum tantum appetit atq; vult.

Hinc apparet voluntatem habere se merè passivè in primo actu conversionis ad Deum: neque per se omnino posse incoare eam, vel etiam interiorem aliquam obedientiam legi debitam.

Receptum affectionum: *Αταξία*, qua non rectè moventur, quia bonum declinant, & malum tantum amplectuntur, Gal. 5. 24. *Qui Christi sunt, carnem crucifixarunt cum affectibus & concupiscentiis.* Rom. 1. 26. *Propterea tradidit eos Deus foedis affectibus.* 1. Reg. 22. 8. *Dixit Rex Israelis ad Iehosaphat, amplius vir quidam est, ex quo consulis Iehovam: sed ego odium, &c.* & 21. 4. *Quamobrem venit Achab domum suam fastidiosus, & indignabundus propter verbum quo alloquutus erat ipsum Nabath Israelita, &c.* Et iacens in lecto suo avertebat faciem suam ne compederet cibum.

Receptum corporis. I. Aptitudo incipiendi peccatum: quod facit corpus, transferendo obiecta & occasiones ad animum, Gene. 3. *Cum ergo videret mulier bonum esse arboris illius fructum in cibum, & gratissimam esse illam oculis &c. accepit tandem de fructu eius & comedit.* II. Aptitudo perficiendi peccatum, ubi ab animo est captum. Rom. 6. *Neque sistite membra vestra arma iniustitiæ peccato.* vers. 19. *Itaq; sicut stitistis membra vestra serva impuritatis ad patranda iniquitatem, &c.*

CAP. 13.

De peccato Actuali.

EX originali peccato in Adami posteris, sequetur Actuale peccatum. Estque vel internum vel externum. Internum mentis, voluntatis affectionum.

Mentis actuale peccatum est, prava cogitatio contra legem Dei; cujus exempla quædam Deus *καταλογίζων* in verbo expressit. I. Non esse Deum. Psal. 10. 4. *Improbus iste pro elatione vultus sui non inquit: non esse Deum sunt omnes cogitationes eius.* & 14. 1. *Dicit stultus cum animo suo non est Deus.* II. Non esse Dei providentiam vel præsentiam. Psal. 10. 11. *Dicens cum animo suo oblitus est Deus fortis: abscondit faciem suam, non respicit unquam.* vers. 13. *Quamobrem irritans impius Deum diceret cum animo suo te non inquisitum.* III. Se esse tutum ab omnibus periculis. Psal. 10. 6. *Dicit cum animo suo, non dimovebor.* Apoc. 18. 7. *Quæ in corde suo dicit, sedeo regina, nec sum vidua, nec luctum videbo.* IV. Se præ aliis excellentissimum esse. Apoc. 18. 7. *Sedeo regina.* Luc. 18. 11. *Phariseus stans hac apud se precabatur, Deum gratias ago tibi, quod non sum ut reliqui homines, rapaces, iniusti, morchi: vel etiam ut iste Publicanus.* vers. 12. *Ieiunabis in hebdomade, decimo quæcunque possideo.* V. Evangelium regni Dei esse stultitiam. 1. Corinth. 2. 14. VI. Malè & perversè cogitare de iis qui Deum verè colunt. Matth. 12. 24. *Pharisei, cum hac audissent, dicebant,*

dicebant, ille non eiecit demonia nisi per Beelzebub principem demoniorum. Psal. 74. 8. Dixerunt in corde super vim inferamus ijs pariter. VII. Nondum adstare mortem. Esa. 28. 15. Quoniam pepigimus foedus cum morte, & cum sepulchro egimus caulum: flagellam inundantis cum transibit non obveniet nobis, &c. VIII. Vitari posse poenas inferni. Ibid. IX. Deum differre adventum suum ad iudicium, vel particulare vel ultimum. Luc. 12. 19, 45.

Voluntatis & affectionum actuale peccatum est quolibet prava motio, inclinatio & appetitio. Gal. 5. 17. Nam caro concupiscit adversus Spiritum.

Peccatū actuale externum est, ad quod perpetrandum præter animi facultates, corporis etiam membra concurrunt. Horum numerus maximus est. Psal. 40. 13.

Peccatum actuale est, vel omissum vel commissum: utrumque etiam vel in verbis vel in factis.

In peccato commissio duo spectanda: gradus commissionis, commissi differentie.

Gradus quatuor sunt. Iac. 1. 14. Sed unus quisque tentatur, dum a propria cupiditate abstrahitur & inescatur, deinde cupiditas postquam concepit, parit peccatum: peccatum verò peractum gignit mortem.

Primus est tentatio, qua sollicitatur homo ad peccandum. Hoc fit, malum suggerente Satana. Ioh. 13. 3. Et cæna facta (cùm diabolus iam immisisset in cor Iudæ, filij Simonis Iscariotæ ut proderet eum.) Act. 5. 3. Dixit autem Petrus, Ananias cur im-

plevit Satan cor tuum ut mentireris &c. 1. Chron. 21.
 1. Instans autem Satanai contra Israellem incitavit
 Davidem ad numerandum Israellem. Fit etiam ex oc-
 casione externi obiecti sensibus percepti. Iob. 31. 1.
 Fœdus pepigeram cum oculis meis: & quid adverte-
 rem animum ad virginem?

Tentationis duæ partes: Abstractio, Inescatio.

Abstractio est, prima cogitatio de malo admit-
 tendo, qua mens abducitur à Deo cui tota semper
 obedire debuit. Luc. cap. 10. vers. 27. Diliges Domi-
 num Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota cogitati-
 one tua.

Inescatio est, qua cogitatio semel admissa & ali-
 quandiu retenta titillando, voluntatem & affectiones
 ad peccandum excitat.

Secundus gradus est Conceptio, quæ est consen-
 sus quidam & resolutio de peccato admittendo. Psal.
 7. 15.

Tertius gradus est Partus, qui est perpetratio
 peccati, adhibitis facultatibus animi & corporis
 viribus.

Quartus est Perfectio, qua peccatum ex frequen-
 ti illius iteratione jam consummatum & quasi matu-
 rum, peccatoris mortem, id est, damnationem gignit,
 id est, & meretur & adducit. Pharaonis exemplum.

Peccati iam admissi differentia, sunt quinque.

Prima: non agere sed cum peccante consentire.
 Ephes. 5. 11. Et ne commercium habete cum operibus
 illis in frugiferis tenebrarum: sed potius ea arguite.
 Hoc fit tripliciter. I. Ratione aliquatenus pecca-

tum

tum approbante. Num. 20. 6. *Veniens Moyses & Aaron procliderunt in faciem suam.* vers. 10. *Dixitque, audite nunc rebelles, an ex petra hac proferemus vobis aquam?* vers. 12. *Quamobrem dixit Iehova ad Moysen & Aaronem, quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me ante oculos filiorum Israelis, idcirco non introducetis congregationem istam in terram quam ego dabo vobis.* II. Voluntatis affectu & consensu, Huc pertinet reticentia & conniventia ministri & magistratus. 1. Sam. 2. 23. 27. III. Opere, quod fit dando consilium, praesentia, imitatione. Rom. 1. 32. *Non solum ea faciunt, sed etiam facientibus patrocinantur.* Act. 22. 20. *Et cum funderetur sanguis Stephani Martyris tui, ego quoque adstabam & assentiebar eadistis, & custodiebam pallia illorum qui interficiebant illum.*

Secunda, peccare sed ex ignorantia: quod est quando quis, quod facit non novit expresse & distincte esse peccatum: vel si novit, non agnovit & perspexit. 1. Timoth. 1. 13. *Qui prius eram blasphemus, & persecutor & iniuriosus; sed mei misertus est: nam ignorans id faciebam fidei ex parte.* Num. 35. 22, 23, 27. 1. Cor. 4. 4. *Nullus enim rei mihi sum conscius: sed per hoc non sum iustificatus.* Psal. 19. 13. *Ab oculis tuis libera me.*

Tertia, scienter peccare sed ex infirmitate; vtrum quis bonum alioquin agnitum, ~~etiam~~ cuiusdam periculi & mortis horrore territus contra dictamen conscientiae negat. In hoc genere est Petri lapsus, qui fuit ex praecipitatione mentis & ex timore. Hoc modo

modo peccatur etiam, quàm carnis & cupiditatum affectus, voluntati & conatui prædominantes, hominem ad agendum instigant, quod ex animo oderit. Rom. 7. 19.

Quarta, Scientèr peccare cum quadam pertinacia. Psal. 19. 4. *Tum à contumaciis subtrahes servum tuum ne dominantur in me.* Huius loci est, peccatum omne quod fit elata manu, id est, cum aliquo Dei contemptu. Num. 15. 30, 31. Præsumptio etiam de misericordia Dei in malo perpetrando. Eccles. cap. 8. vers. 10. *Quia nullum efficitur decretum, pro compensatione istius mali cito: idcirco probevit animus hominum eò audacia illos, ut faciant malum.* Rom. 2. 4, 5.

Quinta, Scientèr peccare, sed ex destinata malitia in Deum. Huc pertinet peccatum in Spiritum Sanctum.

CAP. 14.

De communi pœna peccati.

HVnusque de peccato quo totum genus humanum polluitur: sequitur pœna peccati, quæ triplex est.

Prima est, In hac vita; quæ etiam multiplex est.
I. In corpore; laboris in victu quærendo molestia. Gene. 3. 17. Proclivitas ad morbos. Match. 9. 2. Ioh. 5. 14. *Postea invenit eum Iesus in templo, & dixit ei, ecce sanus factus es: ne pecca amplius, ut ne quid deterius tibi contingat.* Deut. 28. 24. *Facies Iehova ut ad-*

adharefcatur tibi peftis, donec confumpferit te ex terra illa, quo venturus es ad hereditario poffidendum eam. verf. 22. *Percutiet te Iehova tabe, calidâq; & æftuante ac adurente febre.* Pudor ob nuditatem. Gene. 3. 7. Pariendi difficultates in fœmina. Gene. 3. 16. *Ad mulierem dixit, multiplicando multiplicabo dolorem tuum, id eft, dolorem conceptus tui, in dolore paries liberos.* II. In anima; Pavores confcientiæ, curæ & follicitudines, duricies cordis, amentia. Deut. 28. 28. *Percutiet te Iehova amentia & cæcitate, ac ftupore cordis.* III. In toto homine, horrenda fervitus fub dominio Satanæ. Coloff. 1. 13. *Qui liberavit nos à poteftate tenebrarum, ac tranftulit in regnum filij fibi dilecti.* Hebr. 2. 14. *Ipfe quoq; confimiliter participes factus eft eorundem, ut per mortem aboleret eum qui mortis imperium habet, hoc eft, Diabolum.* Alienatio à communione Dei, & ad illius præfentiam horror. Eph. 4. 18. *Cogitationem habentes obfcuratam & abalienatam à vita Dei.* Gen. 3. 10. *Qui dixit, vocem tuam audivi in horto & timui: eo quod nudus: ideo abfcondi me.* IV. In bonis calamitates & detrimenta varia. Deut. 28. 29. &c. Hic locum habet diftinctio Dominiorum: ex qua etiam & ftudium acquirendi dominij & contractus atque fervitutes exiftunt. V. Amiffio dominij quod habuit homo in creaturas, & illarum vanitas, qua virium in iis excellentia & remiffa eft & corrupta. Rom. 8. 20. *Nam vanitati res creatæ fubiectæ funt non fua fponte, fed propter eum qui fubiiecit eas ifti vanitati.* VI. In nomine; infamia & ignominia etiam poft hanc vitam.

Secunda est in ultimo termino huius vitæ, Mors vel immutatio quædam mortis instar. Rom. 6. 23. *Nam stipendium peccati mors.*

Tertia post hanc vitam, exitium æternum à præsentia Dei & potente ipsius gloria. 2. Thess. 1. 9. *Qui pœnam pendunt æterni exitij à præsentia Dei & gloria præsentie ipsius.*

CAP. 15.

DE DECRETO ELE-
ctionis, & de eius fundamento
Iesu Christo.

Rædestinatio est, vel decretum Electionis, vel decretum Reprobationis. 1. Thess. 5. 9.

Electiois decretum est, quo Deus ex benevolò affectu voluntatis suæ, certos homines ad salutem destinavit, ad laudem gloriosæ gratiæ. Ephes. 1. 4. *Sicut elegit nos in ipso antequam iacerentur fundamenta mundi; ut simus sancti & inculpati coram eo per charitatem.* vers. 5. *Qui prædestinavit nos quos adoptaret in filios per Iesum Christum in sese, pro benevolò affectu voluntatis suæ.* vers. 6. *Ad laudem gloriosæ sue gratiæ, &c.*

Hoc decretum est liber vitæ, in quo nomina electorum scripta sunt. Apoc. 20. 12. *Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu Dei, & libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est liber vitæ: indicatiq; sunt mortui ex ijs quæ scripta erant in libris secundum*

secundum opera ipsorum. 2. Tim. 2. 19. Solidum tamen fundamentum Dei stat, habens sigillum hoc : Novit Dominus qui sunt sui.

Exequutio istius decreti est, qua Deus modo apud se constituto, efficaciter operatur ea, quæ decrevit ad Electorum salutem. Nam Electi ad finem, id est, ad vitam æternam, sunt etiam electi ad ea subordinata media, quibus ad finem gradatim perducuntur & fine quibus finem consequi non possunt. Rom. 8. 29. *Nam quos præservit, eosdem & prædestinavit, ut conformes fiant imagini filij Dei : ut is sit primogenitus inter multos fratres. vers. 30. Quos verò prædestinavit, eos etiam vocavit : & quos vocavit, etiam iustificavit : quos autem iustificavit, eos etiam glorificavit.*

Ad eius exequutionem tria pertinent Fundamentum, Media, Gradus.

Fundamentum est Christus Iesus : qui ab æterno vocatus est à Patre ad officium Mediationis præstandum, ut in eo ligerentur omnes qui essent saluandi. Hebr. 5. 5. *Ita & Christus non sibi hunc honorem tribuit ut fieret Pontifex, sed is qui dicebat ei, Filius meus es tu ego hodiè genui te, &c. Esa. 41. 1. Auscultate insula mihi, & attendite nationes à longinquo. Iehova inde ab utero vocaverat me : à visceribus matris meæ memoriam constituerat mei nominis, &c. Ephes. 1. 4. Sicut elegit nos in ipso, id est, Christo.*

Α' π' ι' α. Quomodo potest Christus, qui omnia simul cum Patre decrevit, subordinari divinæ electioni. Α' υ' ο' ι' s. Christus quatenus Mediator, non quidem ipsi decreto Electionis, sed eius tantum exequutioni sub-

subordinatur. 1. Pet. 1. 20. *Pretioso sanguine Christi præordinati [ἀπορρογῆς] ante iacta mundi fundamenta.* August. lib. de Prædest. Sanct. cap. 15. *Christum prædestinatus ut caput nostrum esset.*

In Christo duo præcipue consideranda; Incarnatio, & Munus. Ad Christi incarnationem perficiendam, tria inserviunt; Naturæ dux, Unio naturarum, Earumq; distinctio.

E naturis duabus, prima est *Deitas*, quatenus est Filius, qua Christus est Deus. Phil. 2. 6. *Quicum esset in forma Dei non duxit rapinam parem esse Deo.* Ioh. 1. 1. *In principio erat Sermo ille, & Sermo ille erat apud Deum, erat q; ille Sermo Deus.*

Oportuit Mediatorem esse Deum. Primò, ut posset ferre magnitudinem illius mali, quo premebatur humanum genus. In hoc malo concurrunt hæc maxima: Gravitas peccati, quo infinitè offensa est Dei majestas. Ira Dei infinita in idem peccatum: horrenda potentia mortis, & tyrannis diaboli qui princeps est mundi. Secundò, ut alteri naturæ, id est, humanæ, valorem pleni & sufficientis meriti, & efficaciam operandi tribueret. Tertiò, ut vitam æternam & sanctitatem omnibus electis infunderet. Esa. 43. 12. *Ego, ego Iehova, & nullus præter me Servator: ego iudico, & servo, & prænuncio, non autem ullus in vobis alienus Deus: & vos testes mei estis, dictum Iehova, me Deum fortem esse.*

Addo Deitatem quatenus est Filius, non quatenus Patris vel Spiritus Sancti esse divinam naturam. Quia Filius est exequi & administrare quamlibet actionem

externam à Patre per Spiritum Sanctum. 1. Cor. 6.8. Et ipse cum sit natura Filius Dei patris, privilegium hoc credentibus concepit ut adoptentur in filios Dei. Ioh. 1. 12. *Quotquot autem eum acceperunt, dedit ijs hanc dignitatem ut filij Dei fierent.* Si vel Patervel Spiritus Sanctus carnem assumpsisset; Filii nomen ad alterum transiret, qui non esset æterna generatione Filius, & ita plures essent Filii.

Altera natura est Humanitas Christi, qua Mediator est verus homo. 1. Timoth. 2. 5. *Unus enim Deus, unus etiam Mediator Dei & hominum homo Iesus Christus.*

Hominem esse oportuit: primò, ut in ea natura placaretur Deus, in qua fuit offensus. Secundò, ut posset subire pœnam peccato debitam. Deitas enim est impatibilis.

Præterea Christus homo est similis nobis per omnia excepto peccato. Heb. 2. 17. *Vnde debuit per omnia fratribus similis fieri, ut misericors esset, &c.*

Est ergo verus & integer homo, habens plenam & perfectam essentiam veri animi & veri corporis, & facultates essentiz, & essentielles proprietates; ut in animo, intelligentiam, memoriam, voluntatem, &c. In corpore longum, latum, altum esse, circumscriptum, visibile, palpabile, & omnia, quæ vel adornandam essentiam hominis, vel ad constituendam ex ordine creationis pertinent.

Est etiam infirmus homo: iisdem quibus nos infirmitatibus obnoxius. Ex his præcipue sunt;
Tentari.

Tentari. Matth. 4. 1. *Tum Iesus subductus fuit in desertum à Spiritu, ut tentaretur à diabolo.* Timere. Heb. 5. 7. *Qui in diebus carnis sue quum deprecationes & supplicationes apud eum qui poterat ipsum servare à morte, cum clamore valido & lachrimis obtulisset, & exauditus est ex metu.* Irasci. Mar. 3. 5. *Et cum circumspexisset eos cum ira, condescens quod occallisset eorum, dicit homini, extende manum tuam.* Non meminisse impositum munus ob agonem concutientem sensus. Matth. 26. 39. *Et progressus paululum, procidit in faciem suam, precans & dicens, Pater mi, si possibile est, abeat à me poculum istud; veruntamen non ut ego volo, sed ut tu.* De infirmitatibus Christi hæc tenenda. I. Qualitates sunt naturam hominis afficientes tantum, non constituentes: ideoque potuerunt à Christo deponi. II. Sunt univærſæ naturæ humanæ communes; ut sitire, defatigari, meri posse; non personales; ut febris, lepra, pthisis, cæcitas. III. Suscepit eas non condicionis suæ necessitate, sed miserationis voluntate. Ergò in eo non sunt pœna peccati proprii, ut in nobis; sed pars humiliationis quam volens pro nobis subiit.

CAP. 16.

De unione naturarum in Christo.

Sequitur Unio naturarum, quæ etiam ad mediationem maximè conducit: per hanc enim stat, quòd humana Christi natura mortem crucis patiundo, ab eadem non est victa & in æternum absorpta.

sorta. Ad vnionem tria pertinent.

Primum est Conceptio, qua massa illa seu humana natura mirabili virtute seu operatione Dei è substantia Mariæ virginis immediatè, id est, absque interuentu viri, & miraculosè formatur. Luc. cap. 1. vers. 35. *Et respondens Angelus, dixit ei, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi inumbrabit te.*

Spiritus Sanctus Christi pater dici non potest, quia materiam non ministravit, sed è substantia virginis naturam humanam Christi formavit tantum.

Secundum est Sanctificatio, qua, eadem massa humane nature purificata, id est, ab omni prorsus peccati labe virtute Spiritus Sancti segregata est, vt Christi humanitas verè sancta esset: ipseq; posset pro aliis mori. Luc. 1. 35. *Propterea id etiam quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei.* 1. Pet. 3. 18. *Nam Christus semel pro peccatis passus est, iustus pro iniustis.* 1. Pet. 2. 22. *Qui peccatum non fecerat, nec inventus est dolus in ipsius ore.*

Tertium est Assumptio, qua verbum, id est, secunda persona Trinitatis sibi coniungit carnem & semen Abrahæ, id est, illam massam siue humanam naturam: vt in ea persona verbi, propria personalitate caro destituta, subsistentiam habeat & quasi gestetur in æternum. Ioh. 1. 14. *Et sermo ille caro factus est.* Heb. 2. 10. *Non enim videlicet Angelos assumpsit, sed semen Abrahæ.*

In hac assumptione tria veniunt consideranda.

I. Differentia naturarum, Divina enim ad personam

sonam filii determinata perfecta est, & actu in se subsistens, Humana, tota quidem & anima & corpore constans, nec per se nec in se subsistens.

II. Modus vnionis. Hypostasis filii naturam humanam assumendo creavit, & creando assumit, suam ipsius subsistentiam ei communicans. Simile vnitionis exemplum nusquam occurrit.

III. Terminus vnionis. Christus *Θεὸς ὁ υἱὸς* non è naturis duabus, velut partibus componentibus nova persona factus, sed eadem manens. Quod autem Patres orthodoxi Christum compositam personam dicunt, id intelligendum non propriè, sed analogòs; vt enim partes vniuntur in toto, sic hæ duæ naturæ in vno supposito quod est Filius Dei concurrunt.

Hinc apparet Christum vnum tantum esse Dei Filium non duos: duplici tamen respectu: vt Verbū, naturā Patris Filius est; vt homo, idem etiam filius, sed gratia vnionis hypostaticæ. Luc. 1. 35. Mat. 3. 17. *Hic est filius meus dilectus, &c.*

Phrasis in Scripturis huic vnioni analogæ. Nimirum *καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ*, quæ est prædicatio vera & realis: sicut ex vera & reali personarum vnitione nascitur: de qua duæ regulæ tenendæ sunt.

I. Ex iis quæ dicuntur de Christo, quædam intelligenda sunt secundum eius naturam divinam. Ioh. cap. 8. vers. 58. *Amen, amen dico vobis, priusquam Abraham fieret, ego sum.* Coloss. 1. 15. *Qui est imago Dei inconspicui, primogenitus omnis rei creatæ.* Quædam secundum humanam tantum: vt, quod Christus dicitur natus, passus, mortuus, &c. Luc. cap.

2. vers. 52. *Iesus autem proficiebat sapientia, & statura, & gratia apud Deum & homines.* Quædam secundum integram personam tantum. Math. cap. 17. vers. 5. *Hic est Filius ille meus dilectus in quo acquiesco.* Ephes. cap. 1. vers. 22. *Et omnia subiecit eius pedibus, eumq; constituit caput super omnia ipsi Ecclesia.*

II. Quædam dicuntur de Christo Deo, quæ secundum humanam naturam intelligenda sunt. Act. 20. 28. *Ad pascendam Ecclesiam Dei quam proprio illo suo sanguine acquisivit.* 1. Cor. 2. 8. *Nam si cognovissent; nequaquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Et contrà quædam de Christo homine dicuntur, quæ secundum divinam naturam intelligenda sunt. Ioh. 3. 13. *Nullus enim ascendit in cælum nisi qui descendit ex cælo, nempe filius hominis qui est in cælo.* Ioh. 6. 62. *Quid siigitur conspiceretis filium hominis ascendentem ex ubi erat prius?*

Postremò ex ista vñione est, quòd Christus, quatenus homo exaltatur supra omne nomen, adoratur: dona quoque ampliora iam habet quàm omnes sancti & omnes angeli. Ephes. 1. 21. *Et collocavit ad dextram suam in cælis, longè supra omne imperium ac potestatem, & potentiam, & dominium, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc saculo verum etiam in futuro.* Heb. 1. 6. *Rursum autem, cum introducit primogenitum suum in orbem terrarum dicit, & adorant eum omnes angeli eius.* Coloss. 2. 3. *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & cognitionis reconditi.* Philip. 2. 9. *Quapropter etiam Deus ipsum in summam*

extulit sublimitatem, ac donavit ei nomen quod est supra
omne nomen. vers. 10. Ut ad nomen Iesu omne genu se
fleat, caelestium ac terrestrium ac subterraneorum.

CAP. 17.

De Distinctione Natu-
rarum.

Distinctio naturarum est, qua & illarum & illarum
proprietas & operationes sine vlla concre-
tione, mixture, conversione distinctae ma-
nent. Ioh. 10. 17. Propterea Pater diligit me, quia ego
pono animam meam, ut eam rursum assumam. vers. 18.
Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso:
potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo rur-
sum sumendi eam. Ioh. 13. 31. Quum autem exivisset,
dixit Iesus, nunc glorificatus est filius hominis, & Deum
glorificatus est in eo. vers. 32. Si Deum glorificatus est in
eo, Deum quoque glorificabit in sese. Hinc Deitatis in
Christo vnam esse voluntatem, & humanitatis aliam,
apparet. Mat. 26. 39.

Hinc apparet etiam sententiam Symboli Chalce-
don. orthodoxam esse. Confitemur vnum & eun-
dem Iesum Christum, filium, dominum, vni geni-
tum in duabus naturis ἀσυγχύτως, ἀτρέκτως, ἀδιάκριτος,
ἀχωρίτως, id est, absq; confusione, mutatione, distra-
ctione, separatione cognitum & praedicatum.

Postremò constat, Christum id quod non erat as-
sumendo, id quod erat permanfisse.

CAP.

De Nativitate Christi.

ATque ita est Incarnatio: Eius aperta declaratio fit Nativitate.

Nativitas Christi est, qua secundum naturæ ordinem & mulierum consuetudinem, Christum verbum illud Patris, & Filium Davidis virgo est enixa. Vnde qui Christum clauso utero miraculose in lucem ingressum volunt, falluntur. Luc. 2. 23. *Omnis masculus primò aperiens uterum, sanctus erit Domina.* Hic locus ad Mariam & Christum accommodatur. Hinc Maria dicta est *Domina*: licet Deitatis mater non sit. Christus enim vt Deus sine matre, vt homo sine Patre est.

Mariam post Christi partum virginem ad obitum permansisse, piè credendum est, quamvis in hac sententia nullum locamus fidei mysterium. I. Christus jam moriens, matrem Iohanni discipulo tuendam commisit, quando parentum cura filiis, si modò sint vlli, demandanda sit. Ioh. 16. 26. II. Verisimile est, eam, quæ facta est gravida à Spiritu Sancto, noluisse virum postea cognoscere. III. Perpetuus ecclesiæ consensus.

Christus jam natus die octavo circumcisis, vt omnem legis iusticiam impleret: Anno tricesimo baptizatus, vt in officium Mediatoris publicè & solemniter inauguratus, nostrum reatum in se reciperet.

Circumcisis simul & baptizatus, vt disceremus;

I. omnem vim Sacramenti ab eo pendere. II. Eum esse Mediatorem hominum, & ante legem & sub lege, & sub gratia. III. Ipsum esse nexum & vinculum vtriusque foederis.

CAP. 19.

De Munere Christi.

HActenus de Incarnatione Christi. Sequitur Munus eius, ad quod perfecte præstandum, Christus à Patre vnctus, id est, & donis & autoritate sufficienti instructus est. Hebr. 1. 9. *Propterea unxit te Deus tuus oleo lætitiæ ultra omnes consortes tuos.* Esa. 61. 1. *Spiritus Dei super me; ideo unxit me.* &c. Ioh. 3. 34. *Non enim huic admittitur Deus spiritum.*

Si quis vrgeat, Christum non posse munus Mediatoris exercere, quia non est medius inter Deum & homines, sed pars offensa, & alterum extremum. Sciendum est dupliciter, medium esse. I. Inter Deum & omnes homines; quia est & Deus & homo; ac proinde cum duobus extremis participat. II. Inter Deum & fideles: primò secundum naturam humanam, qua Spiritum sine mensura accepit. Deinde secundum naturam divinam, id est, quatenus verbum est. Verbum autem est medium inter Patrem & fideles, I. ordinis gratia; quia genitum est à Patre, & accessum habemus ad Patrem per eum. Hæc subordinatio, quæ est Filii erga Patrem, non est, in divina essentia seorsim & distinctè considerata, sed

in relatione five modo habendi illam essentiam: & hoc modo subordinata non possunt inæqualia esse, si eandem & individuum essentiam habeant. II. Officii ratione, quod impositum à Patre in se sponte suscepit.

Munus hoc exercet Christus & secundum totam personam, & secundum vtramq; naturam distinctè. Nam in conciliatione cum Deo, quædam gerit caro distinctè, quædam verbum distinctè: quædam neque solum verbum neque sola caro, sed vtrunq; simul.

Hoc munus intelligendum est sic Christo esse proprium, vt neque ex integro, neque parte aliqua sua ad alium transferri possit. Hebr. 7. 24. *At iste quod in æternum manet habet sacerdotium* [*ἀπαράλειπτος*], *id est, quod non potest ab eo praterire ad alium.*

Ergo Christus quatenus *Deus est*, Imperatores, reges, principes vicarios habet; eamque ob causam Elohim, Dii fortes dicuntur. Psal. 82. 1. Quatenus vero *Mediator*, id est, Sacerdos, Propheta, Rex Ecclesiæ Dei, Vicarium habet nullum qui vice eius fungatur in officio Regio, Pontificio, Prophetico, vel in horum duobus, vel saltem vnico.

Munus Christi triplex est. Sacerdotale, Propheticum, Regium. Psal. 110. 1, 2, 4. Isa. 42. 1.

Sacerdotium est, quo Christus apud Deum ea peregit quibus perfectè obtineatur salus. Hebr. cap. 5. vers. 1. *Nam omnis Pontifex ex hominibus assumitur, & pro hominibus constituitur in iis, quæ apud Deum agenda sunt.* & 7. 24, 25. *Vnde & servare*

propterea potest eos qui per ipsum accedunt ad Deum semper vivens ut interpellat pro ijs.

Sacerdotii partes duæ sunt: Satisfactio, & Intercessio.

Satisfactio est, qua Christus apud Patrem, pro electis plena propitiatio est. Iob. 33. 23. *Si adfu ei nunciatus, interpres vnus ex mille qui inducet homini iustitiam illius: tuus miserebitur eius, & dixeris ei, redime eum, ne descendat in foveam; nam inveni propitiationem.* Rom. 3. 24. *Iustificamur autem gratis, id est, eius gratia per redemptionem factam in Iesu Christo: quem proposuit Deus ut esset placamentum per fidem in sanguine ipsius.* 1. Ioh. 2. 2. *Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.*

Satisfecit Christus Deo offenso pro parte offendente, id est, pro genere humano: secundum humanitatem, perfectam voluntati divinæ obedientiam præstando: Secundum Deitatem, eidem plenæ obedientiæ dignitatem summam, nimirum, meritum cogam Deo & efficaciam tribuendo, Iohan. cap. 17. vers. 19. *Et ego pro ijs sanctifico me ipsum ut sint & ipsi sanctificati per veritatem.* Act. cap. 20. vers. 28. *Ad pascendam Ecclesiam Dei quam proprio illo suo sanguine acquisivit.* 2. Cor. 5. 19. *Nempe quia Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non imputando ijs peccata ipsorum.*

Satisfactio est; vel Passio, vel Impletio legis.

Passio est, qua persolutis peccatorum pænis satisfecit iustitiæ Dei, iramque eius placuit ob peccata credentium. Hæc ita fuit.

¶ Paulo

a Paulo ante mortem Christi, ex impendentis iræ
 divinæ sensu partim metus, partim gravissimus dolor
 eum undique occupans, spiritum eius sic turbavit
 b ut intrinsecus & mirum stuporem & oblivionem
 impositi muneris ad tempus incuteret: & extrinsecus
 c precationem ad patrem de transferendo horrore
 (si voluerit) cum valido clamore & lachrymis, &
 d sudore quasi grumis sanguinis in terram diffuenti-
 bus, exprimeret: verum statim sui recordatus e spon-
 te se exhibuit Patri suo ad peccati omnem poenam in
 cruce luendam. Vbi hæc fiunt f prodente Iuda capi-
 tur Christus, g adducitur ad Annam, deinde ad Cai-
 pham, & Petro eum abnegante, à Caipha h ad Pila-
 tum victus ducitur. Pilatus i ad Herodem mittit:
 k quo illum remittente, l Pilatus & innocentem re-
 statur & ~~noxium~~ damnat. Tum m flagellatur Chri-
 stus, spinis coronatur, illuditur, conspuitur, cruci ad-
 judicatur, n crucifigitur. Vbi hæc fiunt o execravit
 eum Deus Pater, id est, horribilem iram eius peccatis
 omnium parem in eum inculpatum effudit. Maledi-
 ctioni jam subiectus, præ sensu horroris immensi,
 ad Patrem p questus est se derelinqui, & tamen cum
 Satana & angelis eius q colluctatus, eos subegit. His
 peractis, & r mortuus est, & animus / traditus ab eo
 in manus Patris, translatus est in Paradisum: s cor-
 pus autem u effuso sanguine ob cor transfixum lan-
 cea, ossibus illæsis sepultum fuit, & sub dominio x
 mortis ignominioso tres dies noctesque retentum.
 a Mar. 14. 34. Matth. 26. 38. b Ioh. 12. 27. Math. 26.
 37, 42. c Mar. 14. 35. Ioh. 12. 29. Hebr. 5. 7. d Luc.
 22. 44.

22.44. e Hebr.9.9,14. i. Cor.5.5,7. Isa. 53.10,11.
 f Matt.26.47. g Ioh.18.13,14. h Ioh.18.29. i Luc.
 23.7,8. k Luc.23.15. l Mat.27.24,26. m Ibid. n Ioh.
 19.18. o Gal.3.13. p Mat.27.35,46. q Col.2.14,15.
 r Hebr.9.15,16. s Luc.23.43,46. t Ioh.19.34,42.
 u Ioh.19.34. x Act.1.13.

In hac descriptione quinque inprimis notanda sunt. *I.* Agonia Christi, quæ fuit vehemens angor ex conflictu duplicis desiderii: primum erat de obedientia Patri præstanda: alterum de horrore mortis fugiendo. Luc. 22.44. *Et ipse constitutus in angore, intentius orabat. Erat autem sudor eius quasi grumi sanguinis in terram descendentes.* Heb.5.7.

II. Sacrificium, quod est actio Christi se offerentis Deo Patri ad persolvendum poenas peccatis electorum debitas. Hebr.9.26. *Sed nunc semel in consummatione sæculorum, ad abolendum peccatum per immolationem sui ipsius patefactus est.*

In hoc sacrificio, victima fuit Christus quatenus homo. Hebr.10.10. *Qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel factam.*

Altare Christus quatenus Deus est. Hebr.13.10. *Habemus altare ex quo non habent ius edendi qui Tabernaculo deserviunt.* Hebr.9.14. *Quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo, purgabit conscientiam vestram à mortuis operibus ad serviendum Deo vivo.* Hinc est quod Christus dicitur sanctificare seipsum, quatenus homo est. Ioh.17.19. *Sicut altare domum sanctificat.* Math.23.17.

Sacerdos

Sacerdos est Christus & Deus & homo. Hebr. 5. 5, 6. & 1. Tim. 2. 6.

IIII. Acceptatio Patris acquiescentis in eo sacrificio. Nisi enim approbasset Pater, inane fuisset. Matth. 3. 7. Hic est filius ille meus in quo iudicatus, id est, valde placatus sum & acquiesco. Ephes. 5. 1. Sicut & Christus dilexit nos & tradidit seipsum pro nobis oblationem ac victimam Deo in odorem bonæ fragrantia.

IIII. Imputatio peccati, qua Christus æstimatus est à Patre, velut transgressor, peccatis omnium in eum translatis. Esa. 53. 4. Veruntamen morbos nostros ipse pertulit & dolores ipsos nostros bailavit. 12. Profudit in mortem seipsum & cum defectoribus annumeratus est. 2. Cor. 5. 21. Fecit eum qui non novit peccatum, pro nobis peccatum esse, ut nos efficeremur iustitia Dei eo.

V. Insignis humiliatio, cuius dux partes. Exinanitio secundum Divinam naturam. Philip. 2. 7. Sed ipse se exinanivit, forma servi accepta, similis hominibus factus. vers. 8. Et habitum compertus ut homo ipse se demisit, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis.

Christus se exinanivit, non quòd natura eius divina fuit imminuta aut facta infirma, sed quod non exeruit vires & potentiam divinam ad certum tempus: & ut Irenæus loquitur, *quiescit verbum* ut humana natura crucifigi & mori posset.

Execratio est, quæ iuxta legem maledictus est. Gal. 3. 10. Execrabilis quisquis non manserit in omnibus,

bus, quæ scripta sunt in libro legis ut faciat ea.

Execratio est; vel Interna, vel Externa.

Interna est, sensus horrendæ iræ Dei in cruce. Apoc. 19. 15. *Ipse est qui calcatur lacum vini furoris, & ira Dei.* Esa. 53. 5. *Nam ipse dolore afficitur ex defectibus nostris, atteritur ex iniquitatibus nostris: castigationis nostra imponitur ei, & dolore eius fit curatio nobis.* Idem indicant grumi sanguinis, clamores in cruce ad Patrem, Angeli ad consolandum missio. Hinc est, quod mortem tantoperè horreret, quam Martyres plurimi exoptarunt.

Externæ execrationis tres partes vel gradus sunt.

Primus est mors in eadem cruce: quam veram fuisse ex eo constat, quia fuit conjuncta cum effusione sanguinis etiam è corde. Nam inde verisimile est, transfixum fuisse pericardium: quia fluebat aqua cum sanguine, (ut eruditè Columbus annotavit.) loh. 19. 34.

Hanc oportuit esse; ut testamentum, hoc est, fœdus gratuitæ promissionis quoad nos, ratum faceret. Hebr. 9. 15, 16. *Nam ubi testamentum est, mors intercedat necesse est testatoris. Testamentum enim in mortuis ratum est, quandoquidem nondum valet quum vivit testator.*

Secundus est, sepultura mortui, ut ratam faceret mortem Christi.

Tertius est, Descensus ad inferos, id est, dominium mortis ignominiosum in eum iam sepultum. Act. 2. 24. *Quem Deus excitavit solutis doloribus mortis, eo quod erat impossibile ipsum ab ea retineri.* Ephes. 4. 9.

Ceterum

Ceterum illud, ascendit, quid est nisi quod etiam descenderat prius in infimas partes terre. Oportet autem Christum captivum teneri à morte, ut eius stimulus, id est, potentiam aboleret. 1. Cor. 15. 55.

Atque ita est miranda Passio, qua mortem vtramque peccatis nostris debitam, nempe & priorem, & posteriorem abolevit. Sciendum deinceps eam esse ἀντίλυτρον pro peccatis electorum omnium. 1. Tim. 2. 6. *Qui seipsum dedit redemptionis pretium pro quibusvis &c.* Quod enim Deus & vnicus Dei filius ad breve tempus maledictionem legis pertulit, plus est, quàm si omnes homines in æternum essent passi.

Præterea notandum est, tum demùm ritè sciri passionem Christi, vbi cor tuum desinit peccare, dolorque amarus te compungit ob peccata tua, quibus innocentem Dei filium transfixisti. 1. Iohan. cap. 3. vers. 6. *Quicquid peccat non vidit eum, neq; novit eum.* Zach. 12. 10. *Et respicient ad me quem transfixerunt: et plangentq; super hoc, tanquam plangent de vnigenito: amarè plangent de eo, ut quis amarè plangit de primogenito.*

Dictum est de passione, sequitur impletio legis, qua satisfecit iustitiæ Dei, totum ius legis præstando. Rom. cap. 8. vers. 4. *Quum enim legis impotentia nihil posset in carne, Deus suo ipsius filio misso, conformato carni peccato obnoxia, idq; pro peccato condemnavit peccatum in carne, ut illud ius legis compleatur in nobis, &c.*

Implevit legem, partim sanctitate humanæ natu-

re, partim obedientia in operibus juxta legem. Ioh. 17. 19. Rom. 8. 2. *Nam lex spiritus vita in Christo Iesu liberavit me à lege peccati & mortis.* Matth. 3. 15. *Respondens autem Iesus dixit ei, omittè nunc: ita enim decet nos implere omnem iustitiam.*

Sacerdotii pars altera est Intercessio Christi, qua Advocatus est & deprecator apud Deum pro fidelibus. Rom. 8. 34.

Intercessio Christi immediatè ad Patrem refertur. 1. Iohan. 2. *Si quis peccavit, Advocatum apud Patrem habemus Iesum Christum iustum.* Et quidem Pater, ut ordinis respectu primus est: ita etiam placato Patre, simul & Filius, & Spiritus Sanctus placentur: quia omnium personarum una est consentiens voluntas.

Intercedit Christus secundum utramque naturam: Primò, secundum humanitatem partim apparendo in cœlo coram Patre, partim cupiendo salutem electorum. Hebr. 9. 24. *Non enim in manufactum sacrarium ingressus est Christus, quod sit exemplar verò sacrariorespon dens: sed in ipsum cælum, ut appareat nunc in conspectu Dei pro nobis.* & 7. 25. Deinde secundum deitatem partim applicando meritum mortis suæ, partim interpellando per Spiritum suum in cordibus electorum gemitibus inenarrabilibus. 1. Pet. 1. 2. *Effectis ex prænotione Dei Patris ad Sanctificationem Spiritus per obedientiam & asperersionem sanguinis Iesu Christi, &c.* Rom. 8. 26. *Idem & spiritus una sublevat infirmitates nostras. quidenim precemur ut oportet non novimus, sed ipse Spiritus interpellat pro nobis*

nobis gemitibus inenarrabilibus.

Non est ergo existimandum devolvi Christum ante Patrem flexis genibus: neque est necesse; cum hæc apparitio vim habeat vivæ orationis.

Intercedit verò Christus cum in finem, ut qui illius satisfactione iusti sunt, in gratia conserventur. Conservat autem eos, tegendo eorum lapsus quotidianos & infirmitates, & imperfectiones operum speciali & quotidiana applicatione meritum: ut hac ratione ipsa persona hominis iusta maneat, & opera personæ Deo accepta sint. 1. Ioh. 2. 1, 2. 1. Pet. 2. 5. *Sacerdotium sanctum ad offerendum spirituales bestias, acceptas Deo per Iesum Christum. Apoc. 8. 3, 4. Tunc alius Angelus venit, & stetit ante aram, habens thuribulum aureum: & dati sunt ei suffitus multi, ut offerret cum precibus sanctorum omnium, super altare aureum, quod est ante thronum: ascendit autem fumus suffituum cum precibus sanctorum, & manibus Angelus ad conspectum Dei.*

Hucusque de sacerdotio. Sequitur Propheticum munus, & Regium.

Propheticum munus est, quo Christus immediate à Patre verbum eius, & in verbo etiam omnia quibus obtinetur salus, revelat. Ioh. 1. 18. *Filius qui est in sinu Patris, ipse vobis enarravit.* Ioh. 8. 26. *Ego que audivi à Patre hac loquor mundo.* Deut. 18. 18.

Revelatio verbi primò facta est partim adhibitis visionibus, insomniis, colloquiis; partim instinctu & motu spiritus. Hebr. 1. 1. *Deus multis vicibus, multisq; modis olim loquutus patribus per Prophetas,*

tas, vltimis diebus hisce nobis loquutus est per filium. 2. Pet. 1. 21. *Non enim libidine hominis allata est olim Prophetia, sed acti à Spiritu Sancto loquuti sunt sancti Dei homines.*

Eadem ordinariè fit per Ministerium verbi, intus lucem accendente Spiritu Sancto. Luc. 24. 45. *Tum aperuit eorum mentem, ut intelligerent Scripturas.* Act. 16. 14. *Cuius Dominus adaperuit cor, ut attenderet ea quæ dicebantur à Paulo.* Luc. 21. 15. *Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt contradicere neq; resistere omnes aduersantes vobis.*

Hinc Christus appellatur, Doctor Ecclesiz & Legislator. Mat. 23. 10. *Ne vocemini doctores, Unus enim vester est doctor, Christus.* Iacob. 4. 12. *Unus est Legislator, qui potest seruire & perdere.* Et Confiliarius. Esa. 9. 6. Et Apostolus professionis nostræ. Hebr. 3. 1. Et Angelus fœderis. Malac. 3. 1. Et novi fœderis Mediator. Hebr. 9. 15. Ergò etiam *Supremum* ius interpretandi Scripturas penes eum est: & Ecclesiz Dei, ministerium tantum judicandi & interpretandi commissum est.

Regium munus est, quo distribuit salutarem gratiam, & omnia disponit ad electorum salutem. Psal. 2. & 110.

Exequutio regii muneris habet exaltationem Christi.

Exaltatio est, qua post extremam humiliationem in gloriam paulatim euectus est. Estq; suo modo secundum vtramq; naturam.

Exaltatio divinæ naturæ est, sine vlla omnino mutatione

tatione, divinorum eius idiomatum in humana natura illustris manifestatio. Rom. 1. 3. Declarato filio Dei potentè secundum spiritum sanctificationis per resurrectionem à mortuis, ut in Iesu Christo Domino nostro. Act. 2. 36.

Exaltatio humanitatis est, vel depositio servilis conditionis & infirmitatum omnium, vel susceptio Donorum habitualium: quæ quidem dona, licet creata sint & finita, tamen tanta est & talis eorum perfectio, quanta in creaturam cadere potest. Animi dona sunt, sapientia, cognitio, lætitia, virtutes ineffabiles; corporis autem immortalitas, robur, agilitas, fulgor. Philip. 3. 21. *Qui transformabis corpus nostrum vile, ut conforme fiat corpori suo glorioso.* Matth. 17. 2. *Transformatusq; est coram iis & splenduit facies ut sol: vestimenta autem eius facta sunt alba ut nix.* Eph. 1. 20, 22. Heb. 1. 9.

Corpus Christi utcumque hoc modo glorificatum, tamen solidum, circumscriptum, visibile, palpabile, alicubi situm perpetuò manebit. Luc. 24. 39. *Videte manus meas & pedes meos: nam ego ipse sum, constrictate me & videte: nam spiritus carnem & ossa non habet, prout conspicitis me habere.*

Exaltationis Christi triplex est gradus.

Primus est Resurrectio, in qua divina potentia subegit mortem, & seipsum ad vitam æternam suscitavit. 2. Cor. 13. 4. *Nam etsi crucifixus fuit ex infirmitate: vivit tamen ex potentia Dei.* Matth. 28. 6.

Finis resurrectionis Christi est, ut satisfactionem eius in passione & morte plenam & ratam esse de-

monstraret. Nam vel unum peccatum Mediatorem in morte dedisset, etiam ceteris expiatis omnibus. 1. Cor. 15. 17. *Quod si Christus non est excitatus, inanis est fides vestra: adhuc estis in peccatis vestris.* Rom. 4. 25. *Traditus est in mortem propter offensam & excitatus propter iustificationem nostri.*

Secundus gradus est Ascensio in cœlum, quæ est vera localis, visibilis humanæ naturæ Christi è tertis supra omnes cœlos visibiles in cœlum beatorum Deitatis virtute facta translatio. Act. 1. 9. *Et quum hæc dixisset, aspicientibus ipsis elevatus est, & nubes susceptum eum abstulit ab oculis eorum.* 11. *Qui & dixerunt, viri Galilai quid statis intuentes in cœlum? Hic Iesus qui sursum receptus est à vobis in cœlum, ita veniet quem admodum conspexistis eum proficiscentem in cœlum.* Ephes. 4. 10, 11.

Ascendit Christus hunc in finem, ut pararet locum fidelibus, Spiritum Sanctum daret, & ibidem æterna gloria frueretur. Ioh. 14. 2. *In domo Patris mei multe sunt mansiones: alioqui dixissem, proficiscor paraturus vobis locum.* Ioh. 16. 7. *Nisi ego abiero, consolator ille non veniet ad vos: sin autem profectus fuero, mittam eum ad vos.*

Tertius gradus est sessio ad dextram Patris, quæ per Metaphoram significat Christum in cœlis altissimis iam actu donatum esse & plenitudine gloriæ & plenitudine potestatis ac imperii. Hebr. 1. 3. *Purgatione peccatorum nostrorum per seipsum facta, sedes ad dextram maiestatis in excelsis.* Psal. 110. 1. *Dixit Iehova Domino meo, sede ad dextram meam, donec posuerò inimicos*

inimicos tuos in scabellum pedum tuorum. *cum* 1. Cor. 15. 25. Nam oportet eum regnare usque, quod omnes inimicos subiecerit pedibus suis. Act. 7. 55. Quum autem plenus Spiritu Sancto, intente in cælum oculis vidit gloriam Dei, & filium hominis adstantem ad dextram Dei. Math. 20. 12.

Regii muneris partes duæ sunt. Prima est, gubernatio regni cælorum; cuius pars in cælo est, pars in terra, nimirum Ecclesia fidelium.

In ecclesia gubernanda duo exercet regalia. Primo, condit leges. Iacob 4. 12. Secundo, constituit sibi ministros suos. Ephes. 4. 11. Dedit igitur ipse, alios quidem Apostolos: alios verò Prophetas: alios autem Evangelistas: alios autem pastores & doctores, ad conformationem sanctorum, &c. 1. Cor. 12. 18. Et alios quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, deinde Prophetas, tertio doctores: deinde pastores, deinde dona sanctorum, opulationes, gubernationes, interpretationes linguarum.

Gubernatio Ecclesie est, vel eius & mundo collectio, vel collectæ conservatio. Ephes. 4. 12. Psal. 110.

Secunda pars regii muneris est, Abolitione regni tenebrarum. Coloss. 1. 13. Psal. 2. 9. Luc. 19. 27. Qui etiam meos illos inimicos qui noluerunt me regnare super se adducite huc & ingulate coram me.

Regnum tenebrarum est cætus hostium Christi.

Princeps regni istius & omnium membrorum caput est Satanas. Ephes. 2. 1, 2. 2. Cor. 4. 4. 2. Cor. 6. 5. Et qua concordia Christo cum Belial? aut qua

pari fidelium infidelis?

Membra sunt; Angeli Satanæ, & infideles homines.

Inter hos excellunt: Athei, qui ex corde Deum aperte negant. Psal. 14. 1. Magi, qui pactum cum Diabolo faciunt, ut res optatas consequantur. 1. Sam. 28. 6. Psal. 78. 6. Idololatæ, qui vel falsos deos vel verum Deum in idolo colunt. 1. Cor. 10. 7, 20. Huc referendi Turcæ, Iudæi, Hæretici qui in fundamento religionis errant. 2. Tim. 2. 18. Apostatæ, qui à fide in Christum deficiunt. Hebr. 6. 6. Pseudochristi, qui se passim pro Christo venditant. Matt. 24. 46. Hi frequentes erant circa primum adventum Christi. Joseph. Antiquit. Lib. 20. cap. 11. 12, 14. Postremò *ὁ ἀντίχριστος*, quem iam aperte constat esse Papam Romanum, 2. Thess. 2. 3. *Ne quis vos seducat ullo modo: non enim adveniet dies Christi, quam venerit defectio primæ, & relictus fuerit homo ille sceleratus, sitius ille perditionis, sese opponens & efferens adversus quicquid dicitur Deus aut nuntiatur adeo ut in templo Dei tanquam Deus sedeat, præ se ferens se esse deum.* Apoc. 13. 11. *Deinde vias aliam bestiam ascendentem & similes, habentem duo cornua similia agni, sed loquebatur ut Draco. Ea verò potestatem omnem prioris bestie exerceret in conspectu eius: & facit ut terra & eius incole adorent bestiam illam primam, cuius curata fuerat plaga lethalis.*

Eram Romæ Antichristi primum, cum Episcopi dici voluerunt Oecumenici: sed perfecti erant, cum nacti essent civilem gladium.

Sub-

Subjugatis hostibus Christi ad finem mundi, in eo sequentur duo. I. Traditio regni Deo Patri, quoad modum regnandi: tum enim cessabit, & regimen civile, & spiritualis illa politia quæ est in Verbo simul & in Spiritu. II. Subiectio Christi, tantum quoad naturam humanam, quæ est, quando Filius Dei maiestatem suam diu velo carnis occulta tam plenissimè exeret, ut ita eadem caro & gloriosa & vnica manens Filio Dei, infinitis gradibus inferior esse conspiciatur.

Ergo subiectio Christi fiet non minuendo humanitatis gloriam, sed amplissimè manifestando maiestatem τῷ λόγῳ.

CAP. 19.

De externis medijs exequendi Decretum

Electio: & de Decalogo.

Actenus de fundamento Electionis Sequitur ut de medijs externis eiusdem dicamus.

Media sunt fœdus Dei, & sigillum fœderis.

Fœdus Dei est, eius pactum cum homine de vita æterna, certa conditione, obtinenda.

Fœderis partes duæ sunt: Sponsio Dei, & hominis Restipulatio.

Sponsio Dei est, qua se promittit fore homini in Deum, si datam conditionem impleverit.

Restipulatio est, qua, homo spondet se Domino servum fore ad conditionem datam implendam.

Ædus rursus duplex est: Ædus operum, & ædus gratiæ. Ier. 32, 31. *Ecce dies venturi sunt, dicitur Iehova, quibus pangam fædus novum cum domo Israelis & cum domo Iehude. 32. non secundum illud fædus quod pepigeram cum maioribus eorum, quo die prebendi manum eorum, ut educerem eos in terra Egypti: nam ipsi irritum fecerunt fædus meum, & eo coniugio iunctum mansissem eis. 33. Nam hoc illud est fædus, quod pangam cum domo Israelis post dies hos, dicitur Iehova; idam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam eam, & ero ijs Deus, & ipsi erunt mihi populus. Gal. 4. 24.*

Ædus operum est, fædus Dei cum conditione perfectæ obedientiæ: & exprimitur lege Morali.

Lex moralis est pars verbi dei, perfectam in omnibus & naturæ & actionum iustitiam præcipiens, contrariumque prohibens. Rom. 10. 5. *Moses enim describit iustitiam qua est ex lege, quod qui præstiterit illa, vivet per illa. 1. Tim. 1. 5. Porro finis mandati est, charitas ex puro corde, & conscientia bona, & fide non simulata. Luc. 10. 27. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota cogitatione tua. Rom. 7. 17. Scimus enim legem esse spirituale.*

Legis cuiusque partes sunt: Edictum, quod præcipit obedientiam; & Condicio, quæ ad obedientiam obligat: estq; vita æterna, si lex impletur; sin minus, maledictio est.

Legis

1. Legi totius & fœderis operum Epitome est, Decalogus. Exod. 34. 27. *Tum eduxit Iehova Moysi, scribe tibi verba hæc: quia ex præstituto horum verborum pango tecum fœdus & cum Israele.* Itaq; fuit ibi cum Iehova quadraginta dies, & quadraginta noctes, cibum non comedit, & aquam non bibit, dum inscripsit Tabulis verba fœderis huius, dæcem illa verba. 1. Reg. 8. 9. *Nihil erat in arca præter duas tabulas lapideas, quas collocaverat ibi Moyses in Horebo: quando pepigit fœdus Iehova cum filiis Israelis egredientibus ex Aegypto.* Matth. 22. 40. *Ab istis duobus mandatis tota lex & Prophetae pendent.*

Decalogi vera interpretatio his constat regulis. I. In negativo affirmativum intelligendum & contra. II. Negativum ligat semper & ad semper, affirmativum semper quidem sed non ad semper, id est, *omni quidem tempore, sed non tempore omni momento:* ideoque in præceptis negativis maior inest emphasis. III. Sub vitio nominatum prohibito, omnia vitia eiusdem generis, omnes illorum causas, occasiones, incitamenta prohibentur. 1. Iohan. cap. 3. vers. 15. Matth. cap. 5. vers. 21. ad finem. IV. Peccata quævis nomen gerunt eius peccati, quod nominatum prohibetur in eo mandato ad quod caperinent. Ibidem. *Odium est homicidium, & aspicere stirpem ut eam concupiscas, adulterium est.* V. Mandatum legis quodque intelligendum est cum hac conditione: *Nisi Deus aliud iubeat.* Deus autem

4. editionum plurimum

et in 2. 3. 4. bono .1. conditionem autem

cum absolutus sit Dominus, & supra legem aliud mandare potest: ut quum iussit Naacum immolari, spoliari Aegyptios, aeneum serpentem, qui figura Christi fuit, erigi, &c.

Decalogus est descriptus duabus tabulis.

Primæ tabulæ summa est, dilectionem Deo & cogitatione, & memoria, & affectionibus, & totis viribus præstare. Matth. 23. 37. *Est hoc mandatum & primum, (scilicet natura & ordine) & magnum mandatum, nimirum excellentia & dignitate.*

C A P. 20.

De Primo Mandato.

IN prima tabula quatuor sunt mandata.

Primum est de habendo & eligendo Deo. Cuius hæc verba sunt.

Ego Iehova Deus tuus, qui eduxi te e terra Aegypti, e domo servorum: ne esto tibi ullus alienorum deorum ante faciem meam.

Analysis.

Ego] Si quis existimat hæc verba esse præfationem Decalogi, non impedio: interm verisimile est, hic præpositis rationibus sancti mandatum primum & stabiliri: præsertim cum id fecerit Deus in tribus proximis, iisq; minoribus mandatis.

Iehova] Tria significat. I. Quod à se & in se
ab

ab æterno existat. Apoc. 1.8. *Qui est, Qui erat, Qui venturus est.* II. Qui rebus omnibus dat esse quando non erant, partim creando eas, partim gubernando. Act. 17. III. Qui potentè efficit ut ea quæ promisit & fiant & sint. Exod. 6.2. Rom. 4.17. Hæc primi mandati ratio ab attributo nominis.

Qui est Iehova, is tantum pro Deo est habendus.

Ego sum Iehova.

Ergo tantum Ego pro Deo sum habendus.

Propositio deest: assumptio est in his verbis; conclusio est ipsum mandatum.

Deus tuus] Hæc sunt verba gratuiti fœderis, Ierem. 32.33. quo Deus stipulatur cum populo suo de remissione peccatorum & vita æterna. In his verbis altera est mandati ratio à relatis paribus.

Si ego sum Deus tuus, tu vicissim meus populus esse debes, & me assumere in Deum tuum.

Verum primum est,

Ergo & secundum.

Eduxi] Illustratur assumptio secundæ rationis ab effectu Dei liberantis populum ex Aegypto; tanquam è servitute durissimi domini. Hæc liberatio non modò ad Israelitas; sed etiam suo modo ad Ecclesiam omnium temporum pertinet; est enim typus liberationis multò melioris ex horrenda potestate tenebrarum. 1. Cor. 10.1. *Nolim autem vos ignorare fratres, patres nostros omnes sub illa nube fuisse & omnes per mare transisse. vers. 2. Et omnes in Moysen baptizatos esse nube & mari. & Coloss. cap. 1. vers. 13. Qui liberavit nos à potestate tenebrarum, & transfudit in regnum*

regnum filij sibi dedit.

Alienorum] Alieni dii dicuntur, non quòd naturà tales esse possint, sed quia sic revera esse æstimantur à corde prauissimo & plusquam diabolico animalis cuiusque hominis. vt Philip. 3. 19. *Quorum deus est venter.* 1. Cor. 4. 4. *In quibus deus huius sæculi excæcavit mentes.*

Ante faciem] Id est, metaphoricè, in conspectu & præsentia mea; cui occulta cordis sunt conspicua. Hic tertia ratio est; *Si me coram reicis, nefandum erit facinus: ergo vide ne quando facias.* Similis ratio. Gen. 17. 1.

Pars affirmativa.

Iehovam Deum habeto.

Officia quæ hic iubentur, hæc sunt.

I. Agnitio Dei, qua cognoscimus & confitemur Deum talem esse, qualem se in verbo suo & creaturis revelavit. Coloss. 1. 10. *Crescentes in agnitionem Dei.* Ierem. 24. 7. *Nam inditurni sum illis cor ad cognoscendum me, me esse Iehovam, erantq; mihi populi, & ego ero illis Deus.* In hac Dei agnitione gloriamdum, Ierem. cap. 9. vers. 24. *Sed in hac gloriatur, qui gloriatur, se intelligere & cognoscere me, me esse Iehovam exercentem benignitatem, iud. & iustitiam in terra.*

II. Unio cum deo, qua deo quis corde adhærescit. Iosh. 23. 8. *Sed Iehova deo vestro adhærescite, quemadmodum fecistis in hunc usq; diem.* Act. 11. 23.

Hortatus

Hortatus est omnes, ut proposito cordis permanserent in Domino. Adheremus deo triplici imprimis affectu: fiducia, amore dei, & timore.

Fiducia est, qua quis agnoscens potentiam & misericordiam Dei, in eo firmiter acquiescit contra omne periculum. 2. Chron. 20. 20. *Credite in Iehovam deum vestrum, & eritis securi: credite Prophetæ eius, & prospere cedet vobis.* Psal. 127. 1. *Iehova lux mea & salus mea est, à quo timeo? Iehova robur vite mee est, à quo expauescerem? v. 3. Si metarentur contra me castra, non timeat cor meum. Si insurgeret contra me bellum, in his ego securus essem.*

Hinc oritur Patientia & alacritas in presentibus periculis. Psal. 39. 10. *Obmutasce; non aperio os meum, quia in facisti.* 2. Sam. 16. 10. *Dixit Rex, quid mihi vobiscum filij Zervia? si maledixit, quia Iehova edixit ei, maledice David: equus dicat, quare sis facis? Gen. 49. 19. Sed nunc ne vos dolores crucietis, neq; displiceat in oculis vestris quod vendidistis me huc: nam vivus cius transiit me Deus dicitur. v. 8. Nunc itaque nequaquam vos estis, qui misistis me huc, sed deus ipse. 2. Reg. 6. 16. *Et dixit, ne metuitis. nam plures sunt qui vobiscum, quam qui cum illis sunt.**

Ex fiducia quoque existit spes, quæ est placida expectatio presentis & auxilii divini in omnibus futuris. Psal. 37. 5. *Devolve super Iehovam viam tuam, & confide in eâ: nam ipse efficiet.* v. 7. *Acquiesce Iehovæ & continenter expecta eum.* Prov. 16. 4. *Devolve in Iehovam facta tua, cogitationesq; tuas, & conturbabuntur.*

Amor Dei est, quo quis agnoscens bonitatem & dilectionem Dei erga se, Deum vicissim super omnia diligit. Deut. 6. 5. *Diliges Dominum Deum tuum toto corde tuo, & tota anima tua, & totis viribus tuis.*

Dilectionis quæ est erga Deum notæ sunt; libenter audire verbum Dei, libenter de ipso loqui, sæpè de illo cogitare, sine tædio obsequium ei præstare, corpus & omnia pro illo exponere, appetere illius præsentiam super omnia, de illa gaudere, dolere de absentia, amare omnia quæ ad eum pertinent, diligere & odisse hoc idem quod ille, conari in omnibus ei placere, trahere alios ad eius dilectionem, dona & gratias ab eo datas magnè estimare, consiliis in verbo revelatis acquiescere, denique invocare nomen eius cum fiducia.

Timor Dei est, quo quispiam agnoscens Dei & misericordiam & iustitiam, offensionem Dei veretur vti summum malum. Psal. 130. 3. *Sed apud te est condonatio, ut timearis.* Habac. 3. 16. *Audivi, & contremui venter meus, ad vocem tremuerunt labia mea, putredo ingressa est in ossa mea, & apud me contremui; in die afflictionis quiescam, cum ascender contra populum, ut abscindat eum.* Psal. 4. 4. *Commotimini & ne peccetis.*

Hinc oritur studium probandi se Deo in omnibus. Gen. 5. 22. *Ambulavit autem Henoch continenter cum Deo, postquam genuit, &c.* & 17. 1. *Dixitq; ad eum, Ego Deus, qui sum sufficiens, continenter ambula coram me, & esto integer.*

Ex his tribus affectibus existit humilitas, qua quispiam agnoscens Dei gratuitam bonitatem & coram eo abiectus, omnem ei laudem & gloriam tribuit. 1. Cor. 1.30. *Qui gloriatur in domino gloriatur.* 1. Pet. 5. 5. *Modestia estase intus ornati. Nam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Submitte igitur vos ipsos potentis manus Dei, ut nos in tempore extollat. 1. Chron. 29.10. *Et dixit David, Benedictus es Iehova Deus patris nostri à seculo usq; in seculum.* 11. *Tua est ô Iehova, magnitudo & potentia, & gloria, & aternitas, ac maiestas: imo omnia & in cælo & in terra: tuum est Iehova regnum, ut qui te extellit supra omnia in caput.* 13. *Itaq; nunc Deus noster, celebramus te, & laudamus nomen tuum gloriosum.* 14. *Exhibe quis sum ego, aut quis populus meus, ut obtineamus tuis sponte offerendi huiusmodi? nam ex te sunt omnia, & à manu tua acceptum reddimus tibi.*

Pars negativa.

Quod non est natura Deus; ne Deum habeto.

Hic peccata prohibentur.

I. Ignorantia veri Dei & voluntatis divini, quæ est non solum nescire, sed etiam dubitare de iis quæ Deus revelavit. Ierem. 4.22. *Quoad stultitiam populi mei: me non agnoverunt, filij stolidi sunt neque intelligentes: sapientes sunt ad malefaciendum, ad benefaciendum ignorantes.* & 9.3. *De malo in malum procedunt, neq; agnoscunt me, dicit Iehova.*

II. Atheismus, quo corde negatur Deus, & eius attributum; ut iustitia, sapientia, providentia, præsentia. Psal. 14. 1. *Dixit stultus in corde suo non est Deus.* Ephes. 4. 12. *Vos, &c. spem non habentes & Dei expertes in mundo.* Mal. 1. 2. *Diligo vos, ait Iehova; & dicitis, in quo diligis nos? & 3. 13. Invaluerunt contra me verba vestra, ait Iehova, sed dicitis, quid obloquuntur sumus contra te? 14. Dixistis, vanum est colere Deum: & quod lucrum erit, cum observaverimus observationem eius, & cum ambulaverimus a tracte nostrum Iehova exercituum?*

III. Errores, de Deo & deitatis personis vel attributis. Hic taxandus Hellenismus, quo immensa multitudo deorum & habetur & colitur. August. de civit. Dei. lib. 6. c. 6. & 7. cap. variis. Iudaismus, quo Deus vnus colitur, sed extra Christum. Hæresis Manichæi & Marcionis, qui negant Deum esse mundi creatorem: Sabellii, qui negat tres divinas hypostases: Arii, qui negat Christum filium Dei verum esse Deum.

IIII. Removete vel avertere affectus cordis à Deo ad aliud. Esa. 29. 13. *Dixit enim dominus, propterea quod appropinquans populus iste ore suo, & labijs suis honoravit me: cor autem suum amovet à me, &c. Iere. 12. 2. Quoniam in ore propinquus es, sed longinquus à rebus ipsorum.* Removetur cor à Deo multis modis.

I. Diffidentia erga Deum. Heb. 10. 38. *Insuper autem ex fide vivet: at si quis se subdixerit, non probat eum animus meus.* Huius effecta sunt. I. Vacuitas patientiæ in cruce. Ier. 20. 14. *Maledictus dies quo genitus fui, dies, quo peperit me mater mea, ne sit benedictus.* 15.

Ma-

Maledictus ille vir qui annuntiavit patri meo, dicendo, natus est tibi filius tuus, &c. 18. *Ecquare eo victo egressus sum, ut viderem molestiam, & morari, & consumerentur pudore dies mei?* 11. *Tentatio dei, qua diffidentes deo, vel etiam contententes eum, quæ sunt experimentum capere divinæ veritatis aut potentie.* Matt. 4. 7. *Non tentabis dominum deum tuum.* 1. Cor. 10. 9. *Neg, tentantur Christum, sicut quidam eorum tentant, & a serpentibus perierunt,* 10. *Neg, murmurant sicut quidam eorum murmuraverunt & perierunt ab exterminatore.* 111. *Desperatio.* Gē. 4. 13. *Maiores est iniquitas mea quam ut remittatur.* 1. Thes. 4. 13. *Ne dolentis sicut ceteri, qui spem non habent.* 1111. *Dubitatio de veritate divina, vel de beneficiis Dei presentibus aut futuris.* Psal. 116. 11. *Ego dixeram accelerando, omnis homo mendax.*

11. *Fiducia creaturæ, ut virum.* Ier. 17. 5. *Maledictus vir ille qui fiduciam habet in homine, & statuit carnem brachium suum: a Iehova autem recedit cor eius.* Divitiarum. Mat. 6. *Non potestis deo servire & mammona.* Eph. 3. 5. *Nullus avarus, qui est idololatra, habet hereditatem in regno Christi & dei.* Munitionis loci. Ierem. 44. 16. *Horror tuus decipit te, superbia animi tui, o qui habitas in fissuris Petre, qui prabendis altitudinem collis: quamvis exaltares ut aquila nidum tuum, inde deicerem te, dicitur Iehova.* Voluptatis & deliciarum. Hinc quibusdam venter denu est. Phil. 3. 14. *Medicorum.* 2. Chr. 16. 12. *Egrotavit autem Asa anno trigesimo nono regni sui, ex pedibus suis, usque eo ut morbus eius summe incalesceret: tamen ne in morbo quidem suo requisivit Iehovam; sed basit medicis.* Hic excellit fides vere diabolica, qua Magi omnes & magos consulentes, fiduciam ponunt

in diabolo & eius operibus. Levit. 10. 6. *Anima qua respexeris ad Pythonas & Ariolos ad fornicandum post hos, ponam faciem meam contra animam eam, & exterminabo eam & medum populi mei.*

III. Amor creaturæ, qui est supra dilectionem veri Dei. Matth. 10. 37. *Qui amat Patrem aut matrem supra me, non est me dignus, & qui amat filium, aut filiam supra me, non est me dignus.* Ioh. 12. 43. *Dilexerunt gloriam hominum potius quam gloriam Dei.* Huc pertinet *philantia*. 2. Tim. 3. 2.

IV. Odium & contemptus Dei, qui est propter aversionem naturæ à Deo, eum fugere, & ei peccatum punienti irasci. Rom. 8. 7. *Intelligentia carnis inimicitia est adversus Deum.* Rom. 1. 30. *Susurrone, obtrectatores, osiores Dei.*

V. Vacuitas timoris Dei. Psal. 36. *Loquitur pravificatio adimplum in medio cordis mei: non est timor Dei ante oculos eius.*

VI. Timor creaturæ magis quam Dei. Apoc. 21. 8. *Timidis autem & incredulis &c. pars assignata est in stagno aridentis igne & sulphure.* Matth. 10. 28. *Ei ne timeate vobis ab his qui trucidant corpus, animam autem non possunt trucidare: sed timeate potius eum qui potest perdere & animam & corpus in gehenna.* Ierem. 10. 2.

VII. Durities cordis sive carnalis securitas, qua, quis non agnoscens Dei iudicia & proprium peccatum, immunitatem sibi pollicetur ab ira Dei & à periculis, quæ proveniunt à peccato. Rom. 2. 5. *Sed pro duritia tua, & corde quod resipiscere nescit, thesaurizas*

saure, ac tibi ipsi iram in diem ira. Luc. 21. 34. Cave
autem vobis ne quando gravemur corda vestra trapu-
la, & ebrietate, & curis huius vite, & repente vobis
supervenerit dies ille.

VIII. Ex his omnibus exoritur superbia, qua,
quis bona sua non Deo, sed propriæ dignitati & fa-
cultati ascribit, & ea tantum ad suam gloriam refert
& exponit. 1. Cor. 4. 6. *Ut in nobis discatis supra id quod*
scriptum est non sapere: ut ne alius pro alio inflemus ad-
versus alium. 7. *Quis enim te discernit? quid autem*
habes quod non acceperis? quid si tiam accepisti, quid
gloriaris, ut qui non acceperis? Genes. 3. 5. Sed novit
Deus quod dicit comedemus ex eo, aperturos se oculos ve-
stros, & vos fore sicut di, scientes boni & mali. Super-
biz summus gradus est horrenda illa præsumptio,
qua, multi ingresserunt seipsos in locum Dei. Act.
12. 22. *Populus vero acclamabat, vox Dei & non ho-*
minis. 23. *Illico vero percussit eum Angelus domini;*
eò quod non tribuisset gloriam Deo. 2. Thess. 2. 4. *Se se*
opponens & efforrens adversum quicquid dicitur deus aut
numen, adeo ut in templo Dei tanquam deus sedeat, præ-
ferens se esse Deum.

CAP. 21.

De secundo Mandato.

HActenus fuit primum mandatum de habendo
& eligendo Deo: reliqua tria sunt de San-
ctæ professione, quæ fit erga eundem Deum.
Nam primum oportet Deum eligere, tum electum

F. 1.

pro-

profiteri.

In hac Dei professione considerandæ partes eius,
& tempus professioni destinatum.

Partes duæ; Sollemnis Dei cultus, & Glorificatio
Dei.

Secundum ergo mandatum est, de ratione præ-
standi Deo sanctum & solennem Dei cultum. Verba
mandati sunt.

*Ne facito tibi sculptile, aut
ullam imaginem eorum quæ sunt
in cælis supra, aut quæ in terris,
aut in aquis infra terram. Ne
incurvato ijs, neq̃ colito ea. Nam
ego Jehova Deus tuus fortis, ze-
lotypus sum, visitans iniquitatem
patrum in filios, in nepotes & ab-
nepotes, in eos qui odio persequun-
tur me: exercens verò benignitatē
in milesimos à patribus, qui diligunt
me & observant mandata mea.*

Ana-

Analysis.

Ne facito] Prima pars mandati, quæ prohibet facere idolum. Est autem idolum non solum ficti Dei, sed etiam Iehovæ representatio quædam & imago. Id verò certis rationibus contra Papistas apparebit. I. Deut. cap. 4. vers. 15. *Quare cavete animis vestris valde (nam non vidistis ullam similitudinem, quo die alloquutus est Iehova vos in Horebo, & me. dio illius ignis)* vers. 16. *Ut non corrumpatis quicquam, & vobis sculptile faciatis similitudinem ullius simulacri, formam maris aut femina. Dianoia verborum Moïsis ita est.*

Si nullam vidistis imaginem, scilicet Iehova, tum nullam facite.

At nullam vidistis: tantum vocem audistis.

Ergo nullam Iehova imaginem facite.

II. Quæ fuit Israelitarum idololatria, eadem hoc mandato prohibetur; at Israelitarum idololatria fuit cultus Iehovæ in idolo. Hos. 2. 16. *Erit q. die illo, dicit Iehova, ut voces me, mi vir, ac non voces me amplius, mi Bahal.* Vitulus aureus imago Dei fuit: nam eo facto, Aaron proclamavit, Festum Iehovæ cras esto. Exod. cap. 32. vers. 5. Idemque vitulus idolum dicitur. Act. 7. 41. Isa. 40. 25, 28.

Sculptile] Synechdoche speciei; Sculptile ponitur pro omnibus fictis mediis cultus divini. Hic illustratur prima pars mandati duplici distributione. Prima est è causis: *Non facies idolum; sive sculptatur in ligno aut lapide, sive pingatur in tabula.* Altera est

è subiectis: *non facies idolum vel verum in cælo, ut a-
strorum & avium; vel verum in terra, ut viri, feminae,
bestia; vel verum sub terra, ut piscium.* Sic Moyses hunc
locum exponit. Deut. 4. 14. ad 20.

Ne incurvato.] Secunda pars mandati, qua, pro-
hibetur, ne quis incurvet se coram idolo. Et in verbo,
incurvare, est Synnechd. Ponitur enim pro quovis fi-
cto Dei cultu.

Nam ego.] Proponitur sanctio mandati, in qua sua-
detur eius observatio rationibus quatuor.

Fortis.] Prima ratio mandati; Deus fortis est in vin-
dicanda idololatria. Hebr. 10. 3.

Zelotypus.] Metaphora à conjugio. Deus enim vo-
catur maritus Ecclesie sue. Isa. 54. 5. Ephes. 5. 26,
27. Et spiritualis cultus est animonum Deo dedito-
rum quoddam velut coniugium. Ierem. 2. 2. *Recor-
dor tibi benignitatis adolescentie tue, amoris sponsalium
tuorum: te persecutam me per desertum; per terram non
satam.* Vnde etiam idola Dei corrivales jure apellen-
tur. Hic altera est ratio à simili: *Deum solum colen-
dum esse à populo suo, quòd eum sibi ut sponsam adiunx-
it, qua uni viro tantum adhaeret: & si quando addixerit
se idolis, Iehovam statim daturum libellum divortij popu-
lo suo.*

Visitans.] Visitare non tantum est punire filios ob
peccata parentum, sed relictos filios in peccatis pa-
rentum *inquirere & deprehendere in iisdem ut pu-
niant.* Tertia est ratio ab effectis iræ Dei.

Odo.] Fortè est subiectio Prolepsis: occupatio oc-
cultatur, & ita esse potest. *At idolis nos utimur ut*

excitentur

excitetur & amor & recordatio tui. Subiectio est his verbis per negationem à contrariis. *Odio me habens qui idolis vtuntur.*

Exercens] Quarta ratio ab effectis misericordiz in eos qui obsecrant hoc mandatum. Notandum, primò Deum propensiotem ad misericordiam esse quàm ad iram. Psal. 103. 8, 9, 17. Deinde hanc illustrem promissionem non esse intelligendam de singulis filiis piorum parentum. Nam pius Isaac habuit Esau reprobum filium; & Saul impius pium Ionathanem.

Pars negativa.

Ne colito vel falsos deos, vel Deum verum ficto cultu.

Hic prohibentur plurima.

I. Representatio Iehovæ per imaginem, quia Mendacium est. Habak. 2. 18. *Quid profuerit sculptile, quòd sculpsit illud formator illius, fusile aut doctus falsi.* Zach. 1. 2. *Nam imagines loquuntur vanitatem.* Ierem. 10. 8. *Eruditio vanitatum, lignum.* Concilium Eliberinum. Cap. 26. *Placuit picturas in Ecclesia esse non debere: ne quod colitur aut adoratur in parietibus depingatur.* Clemens Papistarum. lib. 5. ad Iacob. Domi. *Per alios serpens ille proferre verba huiusmodi solet: nos ad honorem invisibilis Dei, imagines visibiles adoramus, quòd certissimè falsum est.* August. super Psal. 113.

Crucis etiam & crucifixi Christi, & Sanctorum imagines in templis abolendæ sunt; exemplo ænei serpentis. 2. Reg. 18. 4. Laudatur Ezechias, quod defregit æneum serpentem eò quod Israelitæ adolerent ei: qui tamen primum à Deo fuit institutus. Num. 21. 8. atque etiam Christi typum gerebat. Origen. libr. contra Celsum. 7. *Non patimur Iesum apud aras, & simulacra colere; quia scriptum est, non sint tibi dii alieni.* Epiphanius, epist. ad Ioh. Hierosolymitan. contra morem Ecclesiæ esse dicit, *videri in ecclesia pendentem sive Christi, sive cuiuspiam sancti imaginem*; ideoque velum, in quo illa imago depicta pendebat, manibus suis conscidit.

Signum autem illud, quod apparuit Constantino, in quo vincere debuit, non fuit signum Crucis (ut Papistæ nugantur) sed nominis Christi, Fiebat enim ex duabus literis χ & ρ invicem coniunctis. Euseb. de vita Constant. lib. 1. cap. 22. 25.

Cherubimi in Salomonis templo positi, nihil pro simulacris faciunt, quia fuerunt in sancto sanctorum extra conspectum populi: typi etiam fuerunt Majestatis ipsius Messie ipsi Angelis dominantis: eorumque nunc veritatem habemus.

Si dicat quis, non statuas, sed Deum per eas coli: sciendum est non posse creaturam imaginem creatoris constituere: & si posset, nolle tamen Deum in ea coli, quia res mortua est, & *opus maximum* non Dei sed *hominis*: idèdque vilior est quàm vel minutum animalculum, de quo prædicari possit, quod *sit opus Dei*; idcirco etiam nulla species cultus Domini ad-

eam

eam pertinet, vel absolute, vel etiam relative, quic-
quid gaudeant Sophistæ.

Si quis vero fuerit imaginum paulo cupidior, in
promptu semper habeat, prædicationem Evangelii,
quæ viva est imago Christi crucifixi. Gal. 1. 3. Amen.
Ies. Galatæ quid dicitis? ne obsequeremini veri-
tati: quibus ob oculos Iesum Christum prius fuerat depi-
ctus inter vos crucifixus. Idem dicendum de utroque
Sacramento. Recte etiam Clemens recognit. lib. 5.
Si vera vultis Dei imaginem vobis, homini beneficien-
tes, veram in eo Dei imaginem colatis. In omni enim
homine est imago Dei.

II. Idololatriæ tenuissima quævis approbatio.
Ose. 13. 2. De quibus isti dicunt: homines qui sacrifi-
cant, vitulos osculantur. Est autem osculum externum
signum cuiusdam approbationis. Gen. 48. 10.

Ergo illicita in Missa & idolorum omnium sacris,
præsentia. 1. Cor. 6. 20. Empti estis pretio, glorificandæ
spiritui Dei in corpore vestro & in spiritu vestro, quæ
sunt Dei. Rom. 11. 4. Feci ut remanserint mihi septem
millia virorum, qui non flexerunt genua imagini Bæal.
Euseb. lib. 8. cap. 3. 3. Exclamabant Martyres ad tem-
pla idolorum adducti, ac iam in tormentis ingenti voce
testabantur, se non sacrificasse, sed esse Christianos, sese
gaudentes confessione decorari.

Quod autem Naaman Syrus in templo Rimmon
adoravit, in eo nulla erat idololatriæ simulatio, sed
civile obsequium, quod regi exhibere consueverat.
2. Reg. 5. 7. & 8.

Preterea hoc nomine prohibentur tripudiatio,

processionibus, spectaculis, contrariis, in honorem idolorum facta. Exod. 32. 6. 1. Cor. 10. 7. Neque igitur idololatra esto, sicut quidam eorum: ut scriptum est, sedis populus ad adendum ac bibendum & surrexerunt ad ludendum. Et Paulus graviter Corinthios, ne in idoleio accumberent hortatur, etiamsi scirent idolum in se nihil esse. 1. Cor. 8. 4. ad finem. Histor. Tripart. lib. 6. cap. 30. E. militibus Iuliani quidam vexillum imperatorium in quo picta erant Iovis, Mercurij, & Martis imagines adorare, ut moris erat, conuerunt; alij donativa, quae ablatoprimis ibi in ara in conspectu imperatoris accipiebant, restituerunt; clamantes se esse Christianos, & in ea professione permanere: per ignorantiam autem, quod fecerant, fecisse, adeoque manum solam paganam esse, conscientiam verò nihil tegisse.

III. Reliquia & monumenta idolorum: hæc enim abolitis idolis conservanda non sunt. Exod. 23. 13. Et in omnibus quae edixero vobis continetote vos: nomen autem deorum alienorum ne recordemini, neque audis in ore tuo. Esa. 30. 22. Et polluat isectorium sculptilium argenti tui, & amictum fusilis ex auro tuo: separabis ea, ut laborem ex mensibus; apage dices, eorum cuius.

IV. Societas omnis cum infidelibus, quæ, non modò ad concordiam, sed etiam ad amicitiam inquam fit, illicita est: hæc verò multiplex est.

Prima est societas conjugii. Gen. 6. 2. Videntes filii Dei filias hominum bonam formam esse accipiebant sibi mulieres ex omnibus quas eligebant. Malac. 2. 11. Prophana est Iehuda sanctitatem Iehovæ, quam amaturus fuerat,

erat, dicens filiam Dei alieni. Ezra. 9. 14. *An rursus irrita faceremus praecepta tua, & quidem affinitatem iungentes cum populis abominandis istis.* 2. Reg. 8. 18. *Quibus ambulavit in via regum Israelis, quemadmodum saquebant domus Achab: nam filia Achab erat ei uxor: ita fecit quod malum erat in oculis Iehove.*

Secunda est, foedus belli, quod est pactum mutuum de societate belli & communitate hostium: hoc multis modis impium. I. Si non licet auxilium petere ab hostibus Dei, haud licebit cum iis pacisci de praestandis auxiliis. II. Obscurat gloriam Dei, quasi is non posset aut nollet juvare Ecclesiam suam. III. Periculum est contagionis idolorum & impietatis. IIII. Periculum etiam societatis pernarum. V. 2. Chron. 29. 2. *Prodiens in conspectum eius Iehu filius Hannani videns, dixit ad Regem Iehosaphat, an improbo auxiliari & afores Iehove diligere eos? ac propter hoc incumbit tibi fervens ira Iehova.*

Tertia, societas contractus, qua quis sciens spe lucri & mercedis, idololatriam ea vendat, quae idolis sciat subservire. Hic ergo prohibentur mercatores, Thurarii, bestiarii, Cerarii, Candelarii, qui thus, bestias, lintea, ceram vendentes ad cultum idolorum conferunt.

Quarta, litium exploratio sub iudicibus qui infideles sunt, si potest haberi Christianus iudex. 1. Cor. 6. 6. *Sed frater cum fratre iudicio experitur, idq. sub infidelibus.* Ceterum ubi fidelis iudex haberi non potest; & ubi lis cum infideli est, ad infideles appellare

lare licebit. Act. 25. 11.

Quinta, Adoratio bestię & acceptatio charactē-
ris. Apoc. 14. 9. *Si quis adoraverit bestiam & imagi-
nem eius, & acceperit charactērem in fronte aut manu
sua.* 10. *bibit hic quoque ex vino ira Dei.* Est autem
bestia Romana Ecclesia non illa vetus, sed hæc novā
quæ est heretica & apostatica.

V. *Ephorproxia*, est cultus divinus, intentionis
quidem bonæ, sed extra Dei verbum. Coloss. 2. 23.
*Quæ rationem quidem habent sapientiæ in cultu volun-
tario & summissione animi, & in eo quod corpori non par-
cant: non tamen ullius sunt pretij: quæ ad efficiendū
quibus caro farcitur.* 1. Sam. 13. 9. *Quare dixit Sibil
admoventi mibi istud holocaustum & eucharisticū?
& obtulit holocaustum.* 13. *Tum dixit Samuel ad Saulē,
stultē gessisti ec: non observasti mandatum Domini,
quod mandavit tibi.* Huc pertinet superstitio papistica
in sacrificiis, cibis, feriis, vestitu, periculis, indul-
gentiis, austeritate vitæ, flagellatione, externis
gestibus, incessu, conversatione, peregrinatio-
ne, extruditione altarium, statuarum, templorum,
&c.

Symphoniacæ musice in ætate Ecclesiastico, aures
pascens, non animum edificans. 1. Cor. 14. 15. *Quid
igitur? precabor spiritu, sed precabor etiam intelligentia.
Psallam spiritu, sed psallam etiam intelligentia.* Iusti-
nus lib. quæst. & respons. 107. *In ecclesiis receptus
non est usus carminum per eius generis instrumenta, &
alia insipientibus convenientia, sed simplex cantio hi
manet.*

Vota monastica. *I.* Pugnant cum lege Dei, ut impurus cœlibatus, & votum paupertatis: qui non laborat, ne manducet, inquit Paulus. *II.* Superant vires, ut perpetua in cœlibatu castitas. *III.* Pugnant cum libertate christiana, & faciunt necessaria quæ sunt libera. *IIII.* Reducunt iudaismum. *V.* Idololatriæ sunt; quia tribuunt iis opinionem cultus & meriti.

VI. Hypocrisis, qua Deus fictè, id est, ad externam speciem verè, sed interno affectu cordis non colitur. Mat. 14. 7. *Hypocrita, bene de vobis propheta- vit Esaias, dicens, & appropinquat mihi populus hic ore suo, & labijs me honorat: cor autem eorum præcul abest à me.* Psal. 10. 4. *Impius elato cultu nihil curat, non est Deus in omnibus cogitationibus eius.*

Huius effecta sunt. *I.* gloriam coram mundo, lucrum & questum quærere: & tamen videri velle Deum summo petere colere. *II.* Oculatum & lyncæum esse ad observandam aliorum vitam, ad suam verò talpa cæciorem esse. *III.* Traditiones maiorum diligentius custodire quàm præcepta Dei. *IIII.* Graviora omittere, minora sectari. Matth. 23. 4. *V.* Facere quod faciunt, ut spectentur & laudentur ab hominibus. Math. 6. 5. Ieiunium Papisticum merè hypocriticum est, quia constat certo delectu ciborum & habet annexam opinionem meriti.

Et Ieiunium externum sine spiritali, id est, sine abstinentia à peccatis & illicitis cupiditatibus. Isa. cap. 58. vers. 5. *An huiusmodi est ieiunium quod eligo, affligere*

affligere hominem animam suam unum diem? an est incurvare, ut iuncum, caput suum & cilicium ac cinerem sternere? an huiusmodi vocabis ieiunium & diem acceptum Iehova? vers. 6. Nonne hoc est ieiunium quod eligo, ut solvatis nexus improbitatis, dissolvatis falces loci: ac dimittatis conquassatos, ut sint liberi, & omne locum disrumpatis.

VII. Contemptus, neglectus, intermissio cultus Dei. Apoc. 3. 15. *Novi opera tua, te neq̃, frigidum esse neq̃, fervidum: utinam frigidus esses aut fervidus.* 16. *Itaq̃, quoniam tepidus es, neque frigidus, neq̃, fervidus, futurum est ut evomam te ex ore meo.*

VIII. Depravatio cultus Dei & ordinis ab eo in Ecclesia instituti, quæ fit, addendo aliquid, vel detrahendo, vel quævis ratione mutilando. Deut. 12. 32. *Vnamquamq̃ rem quam ego precipio vobis, eam observanter facite: ne addito ei, neque detrahito ex ea.*

Hic taxanda gestatio panis in Cœna Domini, & administratio illius sub vincta specie, & horrenda illa omnis Missæ abominatio.

Hoc nomine Traditiones Papistarum repudiandæ sunt. Matth. 15. 9. *Sed frustra me colunt, docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum.* Et papisticæ omnes, vel natura sua, vel abusu, impietati, superstitioni, falsis cultibus, quæstui serviunt. Atq̃; etiam Scriptura veteris ac novi Testamenti, siue ad dogmata confirmanda, siue ad mores informandos plene sufficiens est. 2. Tim. 3. 16. *Tota Scriptura divinitus inspirata est, & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem quæ est in iustitia.* 17. *Ne perfectum*

perfectus sis homo Dei ad omne opus bonum perfectè instructus. Ioh. 20. 30, 31.

IX. Adoratio religiosa alicuius creaturæ, cum plus ei quàm par est, honoris tribuitur. Revel. 22. 8. Et quùm audissem & vidissem, cecidi ut adorarem ante pedes angelì, qui mihi hæc ostendebat: is verò dixit mihi, vide ne feceris: conservus enim tuus sum. Act. 10. 25. Ut autem factum est ut introiret Petrus, occurrens ei Cornelius & accedens ad eius pedes adoravit. vers. 26. Petrus verò erexit eum, dicens, surge: & ego ipse homo sum.

Itaque invocatio Sanctorum & Angelorum multò magis impia est. Rom. 10. 14. Quomodo invocabunt eum in quem non crediderunt? Matt. 4. 10. Dominum Deum tuum adorabis, eiq; soli servies. Neque verò posset ista Christo convenire, nisi, ut homo est, sic etiàm Deus esset, non enim adoratio ad humanitatem dirigitur, per se consideratam; sed ad Deitatem, cui caro hypostaticè vnita est.

Atque creaturam nullam invocandam esse, inde apparet, quòd solius naturæ omnipotentis est iudicare motus cordium, & proprium spiritus discernere. Rom. 8. 27. Qui verò scrutatur corda, novit qui sit sensus spiritus; quia secundum Deum interpellat pro sanctis.

Interim qui verè sancti fuerint, donorum Dei approbatione, grata nominum recordatione, sancta imitatione morum & vitæ, honorandi sunt.

X. Diabolorum cultus. I. Magia; quæ est ars nefaria, mirum aliquod præstandi ope diaboli.

Nam

Nam miraculum facere Dei proprium est: is enim solus vel supra naturæ ordinem vel contra eundem, mirabilia producit. Instrumenta verò Dei in edendis miraculis, ij tantum sunt, qui fidem in vera Dei Ecclesia profitentur. Mar. 6. 17. *Signa autem eos qui crediderint consequentur.*

Mira tamen faciunt dæmones non generando aliquid quod non est, sed res naturales variè movendo, transportando, applicando, condensando, & sensus fascinando.

Magiz fundamentum est pactum cum Diabolo.

Pactum est quo mutuum exercetur commercium cum diabolo. In quo notanda sunt.

Ortus commercii. *I.* Dæmon homines eos sibi in servos eligit, in quibus est insignis vel simplicitas, vel improbitas naturæ. *II.* His objicit media varia, vel per Magos, vel per Magorum libros. Media Satânica sunt, quæ ad tale effectum producendum referri solent, ad quod neque ex instituto verbi Dei, neque ex natura sua ordinantur: ut verba occulta, verba Scripturæ in abusum ad Dei contumeliam detorta, aqua exorcizata, cribra, sigilla, specula, statuz, & genu flexiones ac gestus varii. *III.* Obiectis mediis delectantur impii, & iis vim inesse ad mira facienda firmitè credunt. *IIII.* Fidem hanc Satanicam ostendunt strenuo conatu, & abusu mediorum. *V.* Conantibus adest Diabolus, ut assistat iis, & cum iis variè coludat.

Iudas quia mediis virtute omni destitutus, ipse tantum operatur id, quod impius intendit.

Katholika Satanæ. Emulus Dei est, & se tanquam Deum fingit. I. Deus habet verbum suum; & Sacramenta, & ei debitam fidem. Diabolus etiam habet verba quædam sua, ut diximus: & his obfignandis externa quædam signa, ut characteres, gestus, sacrificia, suntque velut Sacramenta, ut Magis significet voluntatem suam, iūque vicissim & obedientiam, & Satanicam fidem testentur suam. II. Deus invocantes se, & credentes, & obedientiam præstantes exaudit: & Diabolus Magicis ritibus ac invocationibus delectatur, quia cedunt in contumeliam Dei, & in honorem ipsi. Proinde, si Deus id permittat, præsto adest iis juvandis, à quibus illiritus & invocationes fiunt.

Pactum est, vel Occultum, vel Expressum.

Occultum siue implicitum est, quando homo non expresse paciscitur cum Diabolo, sed media Satânica tacite approbat & in corde certo ac scienter credit iis adhibitis mirum optatum produci posse.

Expressum est, quum quis non solum Diabolo fidit, sed etiam cum eo hac conditione convenit, ut ipse se tradat in potestatem diaboli, & vicissim certis ceremoniis res optatas consequatur.

Magia est, vel Divinatrix, vel Operatrix.

Divinatrix, qua, artificio diaboli, futura prædicuntur.

Prædictiones

Prædictiones autem fiunt vel certis adhibitis mediis, vel sine medio. Primi generis sunt

I. Augurium, quod est divinatio è volatu avium. Deut. 18. 11.

II. Aruspicina, divinatio è visceribus animalium. Ezech. 11. 21. Nam stabis rex Babylonia in bivio, in capite duarum viarum ad divinandum divinationem: & terget cultros, consulet imagines, inspiciet iecur.

*III. Necromantia, qua diabolus specie hominis mortui consulitur. Deut. 18. 11, 1. Sam. 28. 11. Tum dixit mulier, quem evocabo tibi qui dixit, Samuele, evoca mihi. vers. 13. Et dixit ei Rex, ne timeo: sed quid vidisti? & dixit mulier ad Saulem, Deos vidi ascendentes è terra. vers. 14. Quo dicente ei, quæ est forma huius? dixit illi, vir senex ascendit, qui est amictus pallio: tum agnoscens Saul Samuelem esse, verticem inclinavit, facio dimissa in terram & incurvavit se. vers. 15. Dixit autem Samuel ad Saulem, quare commovisti me evocando me, cui dixit Saul, angustia est mihi valde: nam Philistiæ bellum gerunt contra me. Ille Samuel verus ille Dei Propheta non fuit. *I.* Quia sanctorum animæ non sunt in diaboli potestate. *II.* Quia permixit se adorari à Saule. *III.* Quia dixit impio Saul, cras tecum eris. Neq. Pythonissæ præstigium esse potuit: quia apertè prædixit ruinam Saulis, quam imperita scœmina non potuit cognoscere, nedum est ausa regi exponere. Restat ergo hunc Samuelem, fuisse merum ludibrium Satanz.*

Divinatio sine mediis, est Pythonismus, quo possidentes Pythonem, id est, impurum aliquem Spiritum,

Spintum, eo vtuntur immediatè ad occulta revelanda. Act. 16. 16. *Factum est autem proficiscentibus nobis ad precationem, ut ancilla quedam habens spiritum Pythonis, occurreret nobis, qua quæstum magnum præbebat dominis suis vaticinando. Esa. 29. 4. Adeo ut deiecta è terra loquaris, & è pulvere miffites sermo tuus; sitq; quasi Pythonis è terra sermo tuus, & è pulvere sermo tuus pipiat.*

Magiz operatricis duz sunt partes. Præstigiæ, & Incantatio.

Præstigiæ, quibus per illusionem diabolicam magna in specie & difficilia præstantur. Exod. 7. 13. *Veniens itaq; Moses & Aaron ad Pharaonem, fecerunt ita ut præceperat Iehova: proiecit enim Aaron baculum suum coram Pharaone & coram servis eius, qui conversus est in draconem. vers. 14. Tum vocavit Pharao Sapientes & Præstigiatores: feceruntq; ipsi quoque Magi Egypti suis incantationibus similiter. 15. Proiecerunt enim quisque baculum suum, qui conversi sunt in dracones.*

Incantatio est, qua per miffitationem vocis, characteres, delinationes, amuleta collo suspensa, herbas, pharmaca, animantia, imprimis verò homines infantuli & adulti, Deo permittente, Satanæ maleficio, infici, intoxicari, infestari, ligari, lædi, interfici, & contra etiam curari possunt, ad pœnam infidelium, & probationem fidelium. Psal. 58. 6. *Venenum est illis simile veneno serpentis, sicuti aspidis surda obturantis aurem suam: qua non auscultat voci miffitanti-um, iungentis societates peritissimi. Ecclef. 10. 11. Si*

non orderit serpens nondum adhibita incantatione, nullo
nullum est emolumentum domino lingua.

Atque sic est Magia è verbo Dei proposita: quam
adhuc vigere in iis qui sine Deo in mundo degunt,
in quibus Satanæ omni ratione efficax est, omnium
penè hominum & locorum experientia comproba-
vit.

Atque diligenter consideranti constabit, Papis-
mum magna ex parte meram Magiam esse.

Qui in vulgus edunt eas, quædicuntur esse malefi-
cæ & Lamix, omnes esse feminas melancholicas,
vi illusionis diabolicæ existimantes ea se facere,
quæ tamen reverà diabolus faciat; adhibent illi qui-
dem bellum tectorium, sed omnino possent isto
modo & homicidium & adulterium & omne facinus
defendere.

II. Secundò cultores diaboli sunt, omnes qui
magos consulunt. Nam planè à Deo ad diabolum
desciscunt, utcunque occultent impietatem hoc te-
gumento, quòd opem Dei quærant, quodque ean-
dem magi præstant. 1. Sam. cap. 28. vers. 13. *Dixit
mulier ad Saulem, deos vidi ascendentes è terra.* Levit.
cap. 20. vers. 6. *De anima item quæ converteris se ad
Pythones & Ariolos, ut scortando sectetur eos; utique
opponens iratam faciem meam anima illi, exscindam il-
lam e medio populi mei.* Esa. cap. 8. vers. 19. *Cum edi-
cunt vobis, consulite Pythones aut Ariolos, qui pipiunt
& qui mussitant: dicite, nonne populus Deum suum
consulit? à vivis ad mortuos? vers. 20. Ad legem &
testimonium.*

Pars affirmativa.

Deum coles in spiritu & ve-

ritate. Ioh. 4. 24. Nam simul ac quispiam Deum colere aggreditur perverso & illicito ritu, iam idolum adoratur, qualicumq; fucō impietatem suā pingat. Sic Paulus Rom. 1. Dicit eos, qui verterunt gloriam Dei in imaginem corruptilem creaturæ, non creatori servisse. & 1. Cor. 10. 20. Imo illud dico, quæ immolant Gentes, Dæmoniis immolare, non Deo.

Huc ergo referuntur ea quæ respiciunt sanctum & solennem Dei cultum. Vt,

I. Vera media cultus Dei; Invocatio Dei in petitione & gratiarum actione, Prædicatio verbi, & Sacramentum. Act. cap. 2. vers. 41. Qui ergo libenter exceperunt sermonem eius, baptizati sunt; & addita sunt Ecclesiæ die illo capita quasi ter mille. vers. 42. Erantq; perdurantes in doctrinā Apostolorum & communione, & fractione panis & precibus. 1. Tim. cap. 2. vers. 1. Adhortor ante omnia ut fiant deprecationes, preces, postulationes, gratiarum actiones, pro quibusvis hominibus; vers. 2. Pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis. Act. 20. 7. Primo autem die hebdomadæ, coactis discipulis ad frangendum panem, Paulus discebat abiturus postridie: produxitq; sermonem ad mediam noctem. Tertull. Apolog. cap. 39. Coimus in cænum & aggregationem, ut ad Deum quasi manufacta pre-

cationibus, ambiamus orantes. *Hac vis Deo grata est. Si quis ita deliquerit, ut à communione orationis & conventus & omnis sancti commercij relegatur: praesident probati quique seniores honorem istum non pretio, sed testimonio adepti. Idem. Iust. Martyr. Orat. ad Antoninum Pium Imperatorem.*

II. Sanctus mediorum usus; primò in ministris quorum est munus, administrare omnia in cultu Dei iuxta normam verbi. Matth. 28. 20. *Docentes eos servare omnia quae mandavi vobis. 1. Cor. 11. 23. Ego enim accepi à Deo quod & tradidi vobis.*

Secundò in reliquo cœtu, cuius munus est precari Deum, audire verbum, Sacramenta recipere externè cum decoro & sine offensione. 1. Cor. 14. 40. *Omnia verò ordine & decenter fiant. Internè verò diligenti preparatione cordis. Eccles. 5. 1. Observa pedem tuum utrumque, cum adis in domum Dei, &c. vers. 2. Ne accelleres oratio, & animus tuus ne festinet proferre quicquam coram ipso Deo. Nam Deus ipse in cœlis est, tu autem super terram. Et intus cum fiducia misericordiz Dei, & animo humili ac de peccatis resipiscente. Heb. 4. 2. Ut non profuit illis auditus sermo, ut qui fidei mixtus non fuerit ipsis qui audierant. Psal. 26. 6. Lavo innocentiam manus meas, & circumdabo aliam tuam, Iehova.*

III. Adminicula cultus divini sunt, votum & Ieiunium; nihil enim debet obtrudi Deo nomine cultus, cum obligatione conscientiz; nisi quod ille hunc in finem præceperit.

Votum in novo Testamento, est promissio Deo facta

facta de exercitiis corporalibus & externis, serio animi proposito, vltro sine mandato susceptis ad alendam & excitandam resipiscentiam, meditationem, sobrietatem, abstinenciam, patientiam, gratitudinem erga Deum. Gen. cap. 28. 20. *Præterea vovit Iacob votum, dicendo: cum fuerit Deus mecum & custodierit me in via ista, per quam ego profecturus sum, dederitq; mihi panem ad comedendum, & vestimentum ad induendum. vers. 21. Reversusq; fuero in pace ad domum patris mei, denique fuerit mihi Iehova in Deum. vers. 22. Tunc hac strues lapidum, quam disposui in statum, erit domus Dei: & quicquid dederis mihi, eius decimas omnino dabo tibi.*

Modus vovendi sic est. *I.* Votum non debet esse de illicitis. *II.* Non de rebus cum vocatione pugnantibus. *III.* Non supra vires. *IIII.* Abesse debet omnis opinio meriti & cultus. V Præstandum est, ita tamen ut conservetur libertas conscientię, quam Christus dedit: ideoque votum servare liberum est, prout causę illius probabiles durant vel tolluntur. Deut. cap. vers. 18. *Ne inferto mercedem scorti, aut pretium canis in domum Iehove Dei tui pro villo voto: nam abominationi Iehove Deo tuo sunt ambo pariter. 21. Si voveris Iehova Deo tuo, ne differito solvere illud votum. nam omnino reposceres illud Deus tuus abs te, & esset in te peccatum. 21. Quod si abstinneris à vovendo, non erit in te peccatum. Psal. 66. 14.*

Ieiunium est, quò quis sentiens vel defectum aliquius boni, vel calamitatem impendentem vel sibi

vel aliis, non à carnibus tantum, sed etiam ab omnibus vitæ adiumentis ad certum tempus abstinet, ut diligentius exploret peccata sua, & humillimas deprecationes ad iram Dei avertendam, & petitiones de bonis accipiendis ardentem faciat. Matth. cap. 9. vers. 15. *Non possunt filij sponsi lugere quàm diu cum illis sponsus est.* 1. Cor. 7. 5. *Ne frandetis alius alium, nisi siquid ex consensu ad tempus, ut vacetis ieiunio & precibus.* Ioel. cap. 2. vers. 12. *Quapropter etiam nunc dicit Iehova, convertimini ad me ex toto corde vestro, & ieiunio, & fletu, & planctu.* vers. 13. *Lacerate igitur corda vestra & non vestimenta, & revertimini ad Iehovam Deum vestrum; quia graciosus & misericors est, longanimis & amplius benignitate, ut pœniteat eum huius mali.* vers. 15. *Clangite buccina à Sione, indicite ieiunium, proclamate diem interdicti.* vers. 16. *Colligite populum, indicite congregationem, congregate senes, colligite parvulos & sugentes ubera: egredietur sponsus à cubiculo suo, & sponsa à thalamo suo.* vers. 17. *Inter ipsum vestibulum & altare fiant sacerdotes ministri Iehova: & dicant, parce Iehova populo tuo, &c.*

Ieiunium quandoque privatum est, quandoque publicum. 2. Chron. cap. 20. vers. 3. *Timens vero Iehoshaphat composuit faciem suam ad querendum Iehovam: & induxit ieiunium toti Iehuda.* Ester. 4. 6. *Ieiunate prome & ne comedatis, neque bibatis tribus diebus noctu & interdiu: similiter ego quoque cum puellis meis ieiunabo.*

Ieiunium est, vel vnius tantum diei, vel multorum simul:

simul: & utrumque rursus pro renata, vel prandii tantum est, vel cœnæ tantum, vel prandii simul & cœnæ. Iud. cap. 20. vers. 23. *Cum ascendentes Israelita fleuissent coram Iehova usque ad vesperam, consuluissentq; Iehovam dicendo, an iterum accedam in prælium contra filios Beniaminis, &c.* 26. Dan. cap. 10. vers. 3. *Diebus illis ego Daniel eram in luctu trium septimanarum diebus: cibum rerum desiderabilium non comederam, nec caro aut vinum intraverat in os meum, nec unguento unxeram me; donec complerentur tria septimanarum dies.*

IV. Societates amicitie sunt licite inter eos, qui Iehovam verè iuxta verbum eius colunt: vt, Connubia & fœdera belli: si modò bellum iustum sit, & fiducia non ponatur in auxilio hominis. 2. Chron. 19. 2. Mal. 2. 11.

Huc referri potest fœdus illud, quod ineunt & magistratus, & omnes reipublice partes, tum inter se, tum etiam cum Deo, de conservanda vera religione. 2. Chron. cap. 15. vers. 10. *Itaque congregati Hierosolyma, mense tertio: anno quinto-decimo regni Ase, vers. 12. Et inierunt fœdus de requirendo Iehova Deo Maiorum suorum: ex toto corde suo & ex toto animo suo, vers. 13. Adeo ut qui non requisitus esset Iehovam Deum Israelis, morte afficiendus esset: si-ve parvus, si-ve magnus, si-ve vir, si-ve femina, vers. 14. Et iuraverunt Iehova cum sono magno & clangore, tubisq; ac buccinis.*

De Tertio mandato.

Etiam mandatum est, de glorificando Deo in actionibus communis vite extra solennem Dei cultum. Verba sunt :

Ne assumito nomen Jehovæ Dei tui in vanum : nam non relinquet Jehova innocentem eum, qui assumpserit nomen suum in vanum.

Analysis.

Nomen] Propriè significat Dei titulum : hic per Synecdochen ponitur pro re qualibet, qua Deus cognosci potest, perinde ac suis homines nominibus : ut, pro verbo, operibus, iudiciis. Act. cap. 9. vers. 15. *Instrumentum electum est mihi iste, ut perferat nomen meum in conspectum gentium.* Psal. cap. 8. vers. 1. *Jehova Domine noster, quam magnificum est nomen tuum in tota terra : qui ponis decus tuam supra omnes celos.*

Assumito] Id est, Usurpato. Metaphora est à rebus pretiosis, quas manu contrectare non licet, nisi concessa

concessa venia. Et homines quidem, qui sunt velut humi reptantes vermiculi, indigni sunt, qui vel corde vel ore sacrosanctum Dei nomen vsurpent & quasi contrectent: hoc tamen Deus ex gratia permisit.

In vanum] Id est, nulla causa, nulla re, ratione vana & mendace.

Nam] Sanctio legis vnica ratione, ab adiuncta pœna. Qui nomine Dei abuitur, reus erit peccati coram Deo, ideoque miserrimus. Psal. cap. 32. vers. 1. *Beatus est qui levatus est à defectione, cuius tectum est peccatum.* vers. 2. *Beatus homo, cui non imputat Iehova iniquitatem.*

Innocente] Metonymia, pro impunè.

Pars negativa.

Gloriam Deo debitam ne minuito.

Huc referuntur omnes rerum abusus extra solennem Dei cultum.

I. Perjurium, quod est, quando quis non præstat quod ex animi sui sententia iuravit. Matth. cap. 5. vers. 33.

Quatuor magna peccata sunt in perjurio. Primum peccatum est, mendacium. Secundum est, falsa invocatio, quia perjurus Deum invocat ad confirmandum mendacium. Tertium, contemptus comminationis Dei,

Dei, qui periuris horrendam pœnam interminatur. Quartum est, mendacium in obligatione: periurus obligat se Deo & mentitur Deo.

II. Iurare falsum. Hoc est Deum diabolo similem facere. Ioh. cap. 8. vers. 44. *Vos ex patre diabolo estis, &c. Quotiescunque loquitur mendacium, de suo loquitur, quia mendax est & mendacii pater.* Zach. cap. 5. vers. 4. *Hanc profero, dicit Iehova exercituum, ut invadat domum furis, & domum iurantis per nomen meum falso.*

III. Iuramentum usurpare in familiari colloquio. Matth. 5. 37. *Esto autem sermo vester etiam, etiam; non, non. quod autem supra hac redundat, à malo est.*

IV. Iurare per id, quod non est Deus. Matth. cap. 5. vers. 34. *Ego verò dico vobis, ne iuretis omninò: neque per cælum, quia thronus Dei est. vers. 35. Neque per terram, quia scabellum pedum eius est; neq; per Hierosolymā, quia urbs est magni Regis. 1. Regum. 19. 2. Quare misit Isebel nuncium ad Eliam, qui diceret, sic faciant dii & sic pergant, ut hoc ipso tempore cras redditura sum vitam tuam, ut est vita uniuscuiusque illorum. Ierem. 12. 16. Populum meum docuerunt iurare per Baal. Ierem. 5. 7. Filij tui derelinquunt me, & iurant per eos qui non sunt dii.*

Huc pertinent usitatæ formulæ iurandi, per Misfam, per fidem. Matth. cap. 23. vers. 22. *Qui iuravit per cælum, iurat per thronum Dei & per eum qui sedet super ipsum.*

Maximè etiam horrendum est illud, iurare per
Christi

Christi mortem, vulnera, sanguinem. Nam hoc est Christum denuò cum Iudæis crucifigere, & eius mēbra Dei loco ponere.

V. Blasphemia, quæ est probum coniectum in Deum, & quævis oratio eius contemptum redolens. Levit. cap. 24. 15. *Quisquis, quum blasphemaverit Deum suum, omnino fert peccatum suum.* vers. 16. *Id est, qui execratur nomen Iehova, morte moriatur.* 2. Regum. 19. 10. *Sic dicetis Ezechia regi Iehuda: ne decipiat te Deus tuus, in quo tu fiduciam habes, dicendo, non tradetur Ierusalem in manū regis Assyria.* Ajax in Tragedia dicit. Ignavos, deo adiuvante, vincere; se verò etiam sine deo posse vincere. Blasphemus quoque Sarcasmus est Papæ, Deum iridentis seq; appellantis *servum servorum Dei*: quum tamen revera se constituit dominum dominantium, & Deum libidini suæ subijcit.

VI. Imprecationes in inimicos nostros; vt, abi in malam rem; Diabolus tecum, &c. in nosmetipsos, Moriar; damnetur anima mea, si ita est. Huc referuntur maledictiones quas eiecit in tentatione, Iob. cap. 3. & Hieremias. cap. 15.

VII. Leviter usurpare Dei titulos in colloquio familiari: vt, Deus bone! quam tardus es? O Iesu! O Iesu! vbi fuisti? Philip. cap. 2. vers. 10. *Ad nomen Iesu, omne genu flectas cælestium ac terrestrium & subterraneorum.* Esay. 45. vers. 23. *Per me iuravi, prodijt ex ore meo iuste verbum, quod non revocabitur; mihi incurvaturum iri omne genu, iuraturam omnem linguam.*

VIII. Abusus creaturæ: vt, cùm iridetur opus Dei, vel modus operandi: quùm extenuatur excellentia operis: quùm obscurantur illustria Dei dona in proximo, & cibi ad mensam appositi vituperantur. Denique quùm Deo ex iis gloria non datur. 1. Cor. 10. 31. *Sive igitur editis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in Dei gloriam facite.* Psal. 19. 1. *Cæli enarrant gloriam Dei, & opus manuum eius indicat expansum eius.* Rom. 1. 19, 20, 21.

IX. Sortitiones, ad fortunæ & infortunii investigationem à iactu & inspectione alearum, ossium, librorum, & quorumcunque scriptorum. Nam sortes non nisi cum magna reverentia vsurpandæ sunt, quia immediatè à Deo disponuntur; & earum genuinus vsus est, vt deserviant decisioni litium maximarum. Prov. cap. 16. vers. 33. *In gremium coniecitur fors: à Iehova autem est tota ratio eius.* & cap. 18. vers. 18. *Contentiones submovet fors & inter robustos dirimit.* Hinc tetra sancta sortibus divisa est. Iosu. 14. & 15. Pontifices sorte eligebantur & reges. Nam Saul sorte electus est. 1. Sam. 10. Sic & Matthias sorte eligitur in Apostolatam. Act. 1. 23.

X. Superstitio, quæ est opinio de operibus providentiæ Dei, cuius ratio nec è verbo Dei, nec è naturæ ordine colligi potest. Exempli gratia; Dirum esse, si quis manè calceum perperam, aut sinistrum pro dextro indueret; vel si cui sal in mensa effundatur; vel si quis dum se calceat, sternutaverit; vel si lepus in via ex transverso currat: faustum verò esse si quis ferri fragmentum invenerit. Domari posse animalia carminibus

minibus & preculis. Herbis inesse vim medendi è symbolo recitato vel oratione Dominica. Deut. 18. 11. Huius loci est Chiromantia, qua ex inspectione manus multa narrantur.

Ethi ista & his similia eventu vera sunt; tamen iis non credendum: quia Dei permisso fit, ut ij qui ista vident & audiunt, probentur, & appareat qua fide sint erga Deum. Deut. 13.

XI. Astrologia & genethliaca & prognostica.
In hac arte larvata maximus est abusus cœli & stellarum. *I.* Domus omnes figurarum cœlestium fiunt è signis ficti Zodiaci primi mobilis; cuius nulla virtus esse potest. *II.* Non oritur ab experientia hoc artificium; quia constitutio stellarum eadem nunquam bis evenit: et si posset evenire, haud potuisset tamen observatio fieri, quia stellarum vis & influentia in aëre & terra confusa est. *III.* A divinæ providentiæ consideratione hominum mentes avocat, dum ex syderum motu & positione omnia provenire audiant. *IIII.* Stellæ non sunt signa divinandis, sed signa dierum, mensium, annorum. Gene. 1. 14. *Sunt luminaria in expanso cœli, ad distinctionem faciendum inter diem & inter noctem: & sunt in signa, id est, in statuta tempora, & dies, & annos.* V. Esa. 47. 13. *Desetisceris multitudine consiliorum tuorum: stent jam Astrologi; qui contemplantur stellas, qui notas faciunt in menses prædictiones suas, & servant te ab ijs qua superventura sunt tibi.* vers. 14. *Ecce sunt tanquam stipula, ignis comburet eos, non eripient seipsos è flamma.* Dan. 2. 2. *Quapropter edixit Rex vocari mag-*

gos, Astrologos, & Praestigiatores ad indicandum Regi ipsius. Act. 19. 18. *Multis verò ex ijs qui curiosas artes exercuerant, comportatos libros exusserunt in omnium conspectu.* VI. Prædictiones astrologicæ sunt de rebus eiusmodi; quæ vel pendent simpliciter ex mera Dei voluntate & dispensatione, non autem è cœlis vel etiam è libera hominis voluntate, & contingentes sunt: ideoque præsciri & prædici non possunt. VII. Impossibile est ex notitia solius causæ remotæ & communis, particulares effectus cognoscere. Astra verò causæ sunt communes & remotæ, rerum quæ in terris eveniunt: Ergo ex iis non magis prædici potest quid futurum, quàm, si quis è sola inspectione gallinæ velit, quales è singulis ovis pulli nascantur, prædicere.

Aëria. Qualis & quanta vis astrorum? *Aëria.* Stellarum proculdubio magna vis, sed ea omnis se tantum exerit per principes illas quatuor naturæ qualitates; calorem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem: ideoque in mutationibus aëris, & in corporibus compositis afficiendis magnas vires habent: sed voluntatem non inclinant, nedum cogunt. Vires autem stellarum quantæcunque sunt, nos latent; etsi enim effectus solis in constitutione quatuor partium anni, manifesti sunt, Lunæ quoque operationes non obscuræ, planetarum tamen, stellarumque fixarum, quarum numerus maximus, vires & naturæ non perinde sunt notæ. Et è stellarum quarundam cognitione, cæteris incognitis, futurorum dijudicatio

tio non est. Nam licet positio quorundam siderum talem effectum futurum demonstret; aliorum tamen, quæ nondum nosti, aspectus eundem impediat, & contrarium pariat.

Ampia. Estne vsus Astrologiæ planè impius? *Au-
er.* Astrologiæ pars ea, quæ est de mutationibus
aëris, penè tota falsa est & vana: & proinde fere om-
nes prædictiones, quæ fiunt per eam, mera sunt ludi-
bria, & imperitum populum ludificantur. Reliqua
verò Astrologia, quæ est de nativitatibus, nativita-
tum revolutionibus, progressionibus, directionibus,
de electionibus temporum, de rebus inveniendis,
&c. scelerata est. Et probabile videtur esse eam
speciem Magiæ implicitæ. Ratio. *I.* Astrologos
sacra Scriptura inter magos connumerans eandem
vtriusque pœnam interminatur. *II.* Respondet
Astrologus multa verissimè: vnde vel quibus medi-
is? arte dicunt illi. Nego: artis illius præcepta non
præjudicanti stultissima: vnde ergo prædicit verum
curiosus iste, nisi ex interno & occulto afflatu dæmo-
nis. In ea est sententia August. de Civitate Dei. lib.
5. cap. 7. *Hic, inquit, omnibus consideratis non im-
merito creditur, cum Astrologi mirabiliter multa ve-
ra respondeant, ex occulto instinctu spirituum non bono-
rum, quorum cura est has falsas & noxias opiniones
de astralibus fatiis, inferere humanis mentibus atque fir-
mare, non horoscopi notati & inspecti aliqua arte, quæ
nulla est.*

XII. Consecratio aquæ & salis Papistica, ad
sanitatem

sanitatem animæ recuperandam, & fugandos dz-mones. Missale reformatum. pag. 96.

XIII. Colligere facetias & sales è sententiis & phrasibus Scripturæ. Esa. cap. 66. vers. 3. *Sed in hunc intueor, in pauperem & contritum spiritum ac trepidantem ad verba mea.* Exemp. Hist. Tripart. lib. 6. cap. 39. *Pagani Christianos graviter oppresserunt, interdum etiam tormentis corporalibus affligebant eos. Quod Imperator audiens, Christianis videlicet aduentibus eum, defendere contemnebat, dicens, vestrum est, ut patienter mala sustineatis; hoc enim est preceptum vestri Dei.*

XIIII. Iudicia Dei, quæ in mundo eveniunt parvi pendere. Matth. cap. 26. vers. 34. *Amen, amen dico tibi, ista nocte antequam gallus vocem mittit, ter me abnegabis.* vers. 35. *Dicit ei Petrus, etsi oportuerit me mori tecum, non te abnegabo.* Luc. 13. 1. *Adfuerunt eo tempore quidam annunciantes ei de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscerat cum ipsorum sacrificijs.* vers. 2. *Et respondens Iesus, dixit eis, putatis vos Galilæos peccatores esse, quoniam talia passi sunt?* vers. 3. *Non dico vobis: imò nisi resipiscatis, omnes itidem peribitis.*

XV. Vita dissoluta. Matth. cap. 5 vers. 16. *Et splendat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, & glorificent Patrem vestrum qui est in cælis.* 2. Sam. cap. 12. vers. 14. *Verumtamen, quemadmodum blasphemare fecisti inimicos Nomen Domini, propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur.*

Part affirmativa.

Gloriam Deo debitam in omnibus ei tribuito. 1. Col. 10. 31. Huc referuntur.

I. Zelus erga gloriam Dei præ aliis rebus omnibus. Num. cap. 25. 8. *Quod cum videret Phinees filius Eleazer filij Aaronis Sacerdotis, surgens è medio illius cætus, arripuit spiculum manu sua. Quod penetravit à dorso viri Israelitæ ad ventrem eius, transfixitq; ipsos ambos virum Israelitam & mulierem illam per ventrem illius.* Psal. 69. vers. 12. *Quoniam zelus domus sue comedit me: & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.*

II. Vsurpationis titulorum Dei tantum in re gravi summa cum reverentia. Deut. 28. 58. *Nisi observanter feceris omnia verba legis huius quæ scripta sunt in libro hoc, timendo nomen gloriosissimum & summè reverendum istud, nempe Iehovam Deum tuum.* Rom. cap. 5. vers. 9. *Quorum sunt Patres, & ex quibus Christus quoad carnem attinet, qui est supra omnes Deus laudandus in secula, Amen.*

III. Sancta commemoratio creaturæ, qua, cogitantes qualis ea & quanta sit, & admirantes eius excellentiam, significamus in ea nominanda & approbationem nostram, & laudem Dei in ea lucentem deprædicamus. Psal. 94. 10. *Quicunque autem homines reverentur, cum nunciaverint opus Dei & factum eius intelligendum proposuerint.* vers. 11. *Latabitur in-*

stus in Iehova, & recipiet se ad eum: deniq; gloriabuntur omnes recti corde. Luc. 2. 18. Et omnes qui audierunt, mirati sunt ea quæ ipsis dicta sunt à pastoribus. vers. 19. Maria verò ista omnia conservabas, conferens ea in corde suo. Ierem. 5. 22. Annon me verebimini? dicit Iehova, an à facie mea non contremiscitis? qui disposui arenam terminum mari, statuto perpetuo quod non transgrediatur: quamvis incutiant se, non tamen prevalent: quamvis fremant fluctus eius, non tamen transgrediuntur. Psal. 148.

IV. Iuramentum: eius ratio duplex: prima, de suscipiendo iuramento: altera, de præstando. In eo suscipiendo hæc quatuor considerata.

I. Materia vel partes, quæ sunt quatuor. Prima, confirmatio veritatis. Secunda, est invocatio solius Dei, ut sit testis veritatis & vindex mendacii. Tertia, confessio quod Deus est vindex perjurii, & ultor, quando tanquam testis falsus citatur. Quarta, obligatio ad poenam si fallimus.

II. Forma. Iuramentum faciendum est in veritate, ne quid falsum iuretur: in iustitia, ne quid impium: in iudicio, ne quid temere vel in re levi juretur. Ierem. 4. 2. Si iurabis, vivit Iehova, in veritate, in iure, & in iustitia, etiam benedicent tibi in ipso Israele Gentēs. Esa. 48. 1. Qui iurant per nomen Iehova, & Dei Israelis mentionem faciunt, non in fide neque in iustitia. Ergo iuramentum interpositum ab ebriis, furiosis, phreneticis, pueris non obligat, & ipso jure nullum est.

III. Finis, Confirmatio necessariæ veritatis controversia.

versia. Hebr. 6. 16. *Nam homines quidem per eum iurant qui maior est: atq; iisdem omnis controversia finis est iuramentum ad confirmationem adhibitum.* Necessaria veritas est, quando aliquod dubium quod necessario probandum est, non alio argumento, quam iuramenti testimonio commodè declarari potest. Hoc autem est, quum agitur de gloria Dei, de salute & exultatione proximi, de propria iurantis necessitate & fide. Rom. 1. 9. *Testis est mihi Deus, cui servo spiritu meo in Evangelio, quod indefinenter meminerim vestri.* 2. Cor. 1. 23. *Ego verò testem invoco Deum in animam meam, me nondum venisse Corinthum ut vobis parcam.*

IV. Species. Iuramentum est vel publicum vel privatum. Publicum cum à magistratu sine ullo vel minimo periculo iurantis, iustis de causis postulatur testimonium sub iuramenti religione.

Privatum iuramentum est, quod inter duos vel plures privatim suscipitur. Hoc si moderatè & cautè præstetur, licitum est. Nam si privatis in re gravi & seria licet Deum iudicem appellare, cur non & testem? Exempla etiam sanctorum idem confirmant. *Privati Jacob & Laban fœdus inter se iuramento sanciunt. Boos iuramento confirmat coniugium cum Ruth.*

Iuramenti similis, distincta tamen est asseveratio, quæ nihil aliud est quàm sententiæ nostræ vehemens assertio, interposito quandoque nomine creaturæ. Huius loci est illud Salvatoris: *Amen, Amen dico vobis.* Sic Paulus. *Deum testem invoco in animam*

meam. In quibus verbis est & iuramentum & asseveratio. 1. Cor. cap. 15. vers. 31. *In dies morior per glorificationem vestram, quam habeo in Iesu Christo Domino nostro.* 1. Sam. cap. 20. vers. 2. *At certe ut vivit Iehova, & vivit anima mea, quasi passus inter me & inter mortem est.*

Et quidem hoc æquum est: quamvis enim non licet iurare per creaturas, ne honor & potentia divina iis attribatur: tamen in iurando adhibere ea licet tanquam gloriæ Dei pignora & symbola.

Ratio præstandi iuramenti sic est. Iuramentum de re licita, quamvis sit difficile & damnosum iuranti, aut etiam vi extortum, præstandum est. Psal. 15. 4. *Iuravi in dominum suum non tamen mutat.* Magistratus tamen potest cuiusmodi pacta ex æquo & bono vel moderari vel rescindere.

Iuramenta verò per ignorantiam, errorem aut infirmitatem aut quovis modo de rebus illicitis, retractanda sunt: quia non est addendum peccatum peccato. 1. Sam. 25. 21. *Dixerat enim David, utique frustra conservavero quicquid erat isti in deserto, &c.* vers. 22. *Ita faciat Deus hostibus Davidis & ita pergat: ut non reliquum faciam ex omnibus quæ sunt ei, usq; ad crastinam lucem, mingentem ad parietem.* vers. 32. *Tum dixit David Abigaela, benedictus sis Iehova Deus Israel, qui misit te hoc ipso die obviam mihi.* vers. 33. *Et benedictum consilium tuum, benedicta q; tu ipsa, quæ continuisti me hoc ipso die, ne inirem cales: & vindicares me manu tua, &c.* 1. Sam. 19. 23. cum 1. Reg. 2. 8, 9.

V. Sanctificatio

V. Sanctificatio creaturæ & ordinationum Dei est, eorum separatio ad sanctum usum: hoc modo sanctificantur cibi, opera vocationis, thorus coniugalitatis.

Media sanctificationis duo, Verbum, & Oratio.

1. Tim. 4. 4. *Nam quicquid creavit Deus bonum est, nec quicquid reiiciendum est, si cum gratiarum actione sumatur.* vers. 5. *Sanctificatur enim per verbum Dei & preces.*

Verbum ostendit; primum, an usus rei sit à Deo permissus; deinde quo sancto modo, quo loco, quo tempore, quo animo, quo sine re permessa sit utendum. Hebr. 11. 6. *Atque fieri non potest, ut sine fide quisquam Deo placeat.* Psal. 119. 24. *Etiam testimonia tua sunt oblationes meæ, homines consilij mei.* Ios. 22. 19. 29. 1. Sam. 15. 23.

Oratio sanctificans est; vel Petitio, vel gratiarum Actio.

Petitio à Deo obtinet, ut gratia illius inveniat ad sanctè utendum eius ordinatione & creaturæ. Coloss. 3. 17. *Et quicquid egeritis sermone aut facto, in nomine Domini Iesu facite, gratias agentes Deo & Patri per eum.* 1. Sam. 17. 45. *In veni ad me cum gladio & cum hasta & cum humerali: Ego vero veni ad te in nomine Iehovæ exercituum.* Michæ. 7. *Nos autem ambulavimus in nomine Iehova, Iehovæ, Donec stremus in seculum & in æternum.* Oratio pro sausto ignere. Act. 21. 5. *Peractis illis diebus, abivimus: omnibus adducentibus nos cum uxoribus & liberis, donec urbem exivissemus, & positis genibus in latere præam sumus.*

verf. 6. Et alij alios complexi conscendimus navim, illi autem reverſi ſunt ad ſuos. Pro conſecratione menſæ. Ioh. 6. 11. Accepit ergo Ieſus panes: & quum gratias egiffet, diſtribuit diſcumbentibus: Similiter & ex piſcibus quantum volebant. Act. 27. 35. Et quum hac dixiſſet, ſumens panem, gratias egit Deo in conſpectu omnium, & quum fregiſſet, cepit māducare. Pro prole ſuſcipienda. Anna. 1. Sam. 1. Luc. 1. 13. Dixit autem ei angelus, ne timeas Zacharia. Nam audita eſt deprecatio tua: uxorq; tua Eliſabet gignet tibi filium.

Gratiarum actio eſt, celebratio nominis Dei, & patris per Chriſtum ob gratiam, auxilium, & benedictionem in uſu creature legitimo. Phil. 4. 6. Sed in omni re, precibus & ſupplicatione cum gratiarum actione petitiones veſtra immoſcant apud Deum. 1. Theſſ. 5. 18. In omnibus gratias agite: hac enim eſt voluntas Dei per Chriſtum Ieſum erga vos. Poſt cibum. Deu. 8. 10. Uſ cum comedens & ſatiatus fueris, benedicas Domino deo tuo, pro terra optima quam dedit tibi. In bonorum amiffione. Job. 1. 21. Et dixit, nudus egreſſus ſum de utero matris meæ, & nudus repperar illic. Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit ita factum eſt: ſanctum nomen Domini benedictum. Pro liberatione eſſe ſervitutis. Exod. 18. 10. Benedictus Dominus qui liberavit nos de manu Egyptiorum, & de manu Pharaonis, qui eruit populum ſuum de manu Egypti. Pro ſuſcepta prole. Gen. 29. 35. Lea quarto concepit & peperit filium, & ait: Modo conſitebor Domino: & ob hoc vocabit eum Iuda. Pro victoria. 2. Sam. 22. 1. Loquutus eſt David Domino verba carminis huius, in die qua liberavit

beravit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, & de manu Saul. vers. 2. Dominus petra mea, & robur meum, & salvator meus, Pro successu in negotiis Domini. Gen. 24 12, 48.

C A P. 23.

De quarto mandato.

Quartum mandatum est de Sabbatho, id est, de sacro tempore colendi & glorificandi Deum. Verba sunt. *Recordare diem Sabbathi, ut sanctifices illum: Sex diebus operaberis & facies omne opus tuum. Dies vero septimus, est Sabbathum Jehovæ Deo tuo. Ne facito ullum opus tu, aut filius tuus, aut filia tua, aut servus tuus, aut ancilla tua, aut jumentum tuum, aut peregrinus qui est intra portas tuas. Nam sex diebus perfecit Jehova* *H iij. cœlum*

cælum & terram, mare & quicquid est in ijs: quievit verò die septimo: idcirco benedixit diei Sabbathi & sanctificavit illum.

Analysis.

Recordare] Hæc clausula innuit præteritis temporibus neglectum jacuisse Sabbathum: & requirit præparationem, ad sanctificandum Sabbathum ab omnibus, & imprimis à dominis familiarum & civitatum, quibus hoc mandatum proponitur.

Sanctifices] Sanctificare est rem ab usu communi seperare, & divino cultui applicare. Hic duz mandati istius partes indicantur; quarum prima, est quies ab opere: altera, est sanctificatio illius quietis.

Sex] Occulta prolepsis; at difficile est vnum integrum diem operibus nostris abstinere. Subiectio est in his verbis (vnâ cum prima ratione mandati) à maiore ad minus.

Si permitto tibi sex diebus operari, tunc vno die Sabbathi quiescendum est:

Verum est primum: ergo & secundum.

Propositio deest: Assumptio in hoc loco: Conclusio est ipsum mandatum.

Hic notanda est permissio illa & libertas operandi sex diebus; quam nemo potest tollere: tamen
extra

extra ordinem magistratui & Ecclesie Dei permiffum est, vnum pluresvè dies è sex diebus, vel ad ieiunium pro nata occasione, vel ad solennem hilaritatem habendam, fecernere, loel. 2.15.

Septimus verò] Secunda mandati ratio à fine.

Si Sabbathum dicatum est Deo & eius cultui: tum in eo abstinendum est operibus.

At est dicatum cultui Dei:

Ergo in eo abstinendum est operibus.

Assumptio est in his verbis. Vbi notandum est, Deo proprium esse, diem habere Sabbathi ad cultum eius destinatum: ideoque illicita esse Sabbathi sanctorum, vel hominum, vel Angelorum, quæ multis gentibus obtrudit Romana Ecclesia.

Ne facito vllum] Conclusio secundæ rationis, & illustratur à distributione causarum. *Cessabis tu, filius, filia, servus, ancilla, iumentum, peregrinus,*

Opus] Id est, opus vocationis ordinarium & liberum. Opera tamen permittuntur omnia, quæ sancta sunt, atque etiam præsentia necessitati.

Huc referuntur opera quæ cultum & gloriam Dei in præsentem conseruant & tuentur, vt Sabbathi iter. Act. 1.12. *Qui est prope Hierusalem distans itinere Sabbathi.* Maceratio & excoariatio pecudum in lege. Mat. 23.5. *Annon legistis in lege Sabbathis sacerdotes in templo Sabbathum profanare & sine crimine esse?* Professiones ad Prophetas & ad locum constitutum cultui Dei. 2. Reg. 4.23. *Qui dixit quare itura es ad eum hodie, cum non sit nonilunium, neque Sabbathum? Qua dixit quiesce animo esto, Psal. 84.6,7.*

Huc pertinent etiam opera misericordiz, quibus incolumitas & vita cōservatur. Pauli factum. Act. 20. 9. *Et sedens quidam adolescens, nomine Eutychus, in fenestra, deiciente eum somno profundo, cum distius differeret Paulus, pra somnorum decidit ex tertia contiguatione deorsum, & sublatu est mortuus.* verſ. 10. *Cum descendisset autem Paulus ruit in eum, & cōplexus, dixit, ne tumultuamini, anima enim eius in ipso est.* verſ. 11. *Cum igitur ascendisset, fregissetq; panē, ac gustasset, &c.* Extrahere bestiam ē puteo: Luc. 14. 5. *Et respondens eis dixit, Quis vestrum, si ipsius asinus aut bos in puteum incidat, non statim extrahat eum die Sabbathi? Apparatus tibi & potionis.* Matth. 12. 1. *In illo tempore ibat Iesus Sabbatho per sata, discipuli verō ipsius esuriebant, inceperuntq; vellere spicas & edere.* In apparatu autem videndum, ne coqui & servi Sabbathum violent. Ratio à minore ad maius. 2. Sam. 23. 15. *Et desiderio motus dixit David, O si quis bibendum daret mihi aquam ē cisterna Bethleem, quæ est ad portam.* verſ. 16. *Quapropter pertruxerunt tres isti potentissimi per castra Philisteorum, & hausit aquam ē cisterna Bethleem, quæ est ad portam, deportantes attulerunt ad Davidem, qui noluit bibere eam, sed effudit eam Iehoiada: verſ. 17.* Dicebat enim, *Abse mihi à Iehoiada ut faciam hoc.* An sanguinē istorum, hominum qui iniuriunt periculatū vitæ suæ biberem? sic noluit bibere illam. hac fecerunt tres illi potentissimi. Aquationes pecudum. Mate. 23. 11. *Respondit ergo ei Dominus & dixit, Hypocritæ unusquisq; vestrum Sabbatho nunnē solvit bovem suum, aut asinam à præsepi & ducit aquatum? In hoc casu præsentis*

presentis & sanctæ necessitatis, permittenda itinera medicorum, nautarum, pastorum, & obstetricum operæ. *Mat. 2. 27. Sabbathum propter hominem factum est, non homo propter Sabbathum.*

Intra portas.] Porta significat per Metonymiam dominium & auctoritatem. *Matth. cap. 16. vers. 18. Et porte inferorum non superabunt eum.* Hic animum attendant ad munus suum, qui hospitio peregrinos excipiunt.

Nam sex diebus.] Tertia ratio mandati ab exemplo simili,

Quod ego feci, idem tu prestare debes,

Ego septimo die quievi, & sanctificavi Sabbathum.

Ergo tu quiesce die septimo & sanctificabis illum.

Deus sanctificat Sabbathum destinando diem cultui suo, homines sanctificant colendo Deum. Hic querendum est Sabbathum quatenus ceremoniale est, & quatenus morale.

Primo, ceremoniale est rigida illius observatio, quæ fuit typus significans internam sanctificationem populi Dei, quæ est veluti quies à peccato. *Exod. 31. 15. Tu autem alloquere filios Israelis, dicendo, verumtamen observate Sabbathum meum, nam signum est inter me & inter vos, per generationes vestras ad cognoscendum me Iehovam esse qui sanctifico vos. Ezech. 20. 12. Idem.*

Præterea significavit beatam illam requiem cælorum. *Isa. cap. 66. vers. 23. Eritq; de novilunio in novilunium alterum, & de Sabbatho in Sabbathum alterum,*

etiam,

rum, ut veniat omnis caro ad incurvandum se coram me, ait Iehova. Heb. 4. 8, 9, 10.

Sabbathum quoque ceremoniale est, quatenus die stato, id est, septimo à creatione mundi, statimq; ceremoniis suis observatum, Nom. 28. 9. *Die autem sabbathi, bini agni anniculi integri, & bina decima simile in munus mista oleo, cum libamine suo.* 10. *Holocaustum Sabbathi esto Sabbatho suo, Præter ipsum holocaustum unge, cum libamine suo.*

Iam ergo in Evangelica ecclesia desit ceremonia Sabbathi. Coloss. 2. 16. *Ne quis vos damnet ob cibum vel potum, aut respectu diei, aut novilunii, aut Sabbathorum.* 17. *Quæ sunt umbra rerum futurarum, At corpus est Christi.* Et mutatum est ab Apostolis in diem octavum, Act. 20. 7. *Primo autem die hebdomadis coactio discipulis ad frangendum panem, Paulus differebat abiturus postridiè, produxitque sermonem usque in mediam noctem.* 1. Cor. 16. 1. *Porrò de collecta in sanctos quemadmodum constitui Ecclesiis Galatie, ita & vos facite.* 2. *Primo quoque die hebdomadis unusquisque vestrum, apud se reponat, recondens, quod pro Dei benignitate licuerit.* Qui dies ob resurrectionem Christi, dies dominicus dictus est. Apoc. 1. 10. *Eni autem spiritum correptum die Domini.*

Hunc diem Sabbatho destinatum ab Apostolis, postea tamen ab Ecclesiis neglectum, imperatores Christiani stabilierunt, utpote qui sit ad memoriam creationis mundi & redemptionis electorum meditationem aptissimus. *Leonis & Antonij Imperatorum lex de ferijs.*

Morale Sabbathum est, quatenus ut dies quidam Septimus, ministerium verbi, & solennem Dei cultum, præcipuè in conventibus Ecclesiarum tuetur & conservat. Hoc ergò respectu nobis ab opere cessandum est perinde ac Iudæis. Isa. 58. 13. *Si averteris à Sabbatho pedem tuum, ne facias id quo delectaris die sancto meo, & vocaveris Sabbathum delicias sanctum Iehovæ, honoratum, honoraverisq; ipsum non exercendo vias tuas, non præstando id quo delectaris, aut loquendo verbum.*

Denique morale est, quatenus præstat requiem servis, & bestiis, quæ dominis strenuam præbent operam.

Parti affirmativa.

Sanctificato Sabbathum.

Hoc fit abstinendo operibus peccati, & ordinariæ vocationis; & faciendo opera spiritus, quæ sunt opera secundi & tertij mandati.

I. Mane surgere, ut fiat præparatio ad sanctificationem instantis Sabbathi. Hæc præparatio fit privatis præcibus & exploratione proprii peccati. Marc. 1. 35. *Mane valdè multanocte, quum surrexisset exijt, & abiit in desertum locum, & illic precabatur, & erat iam Sabbathum.* vers. 29. Exod. 32. *Proclamavit Aaron dicendo, festum Iehovæ eras: surgentes itaq; postero mane, obtulerunt holocausta.* Eccles. 5. 1.

II. Sacris conventibus Ecclesiæ, statis horis adesse

esse, audire verbum, Sacramenta recipere, publicè cum Ecclesia invocare Deum, celebrare nomen Dei. 1. Tim. 2. 1, 2, 3. Act. 20. 7. 2. Regum. 4. 22, 23. Act. 13. 14. *At ipsi cū perexissent Perga, venerunt Antiochiam Pisidia, & ingressi Synagogam die Sabbati sederunt. vers. 15. Post lectionem autem legis & Prophetarum, miserunt presbiteri Synagoga ad eos, dicens, viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad populum, dicite.*

III. Dimisso cœtu ecclesiæ, reliquum sabbathum impendere meditationi de verbo, & de creaturis Dei. Psal. 29. totus. Act. 17. 11. *Fuerunt autem isti generosiores eis Iudæis, qui erant Thessalonica, ut qui receperunt sermonem cum omni alacritate, quotidie scrutantes Scripturas, an hæc ita se haberent.*

Facienda quoque opera misericordiæ, visitando ægrotos, juvando pauperes, lapsos moniendo, reconciliando inimicos, &c. Nehem. cap. 8. vers. 13. *Abierunt totus populus ad comedendum, & adbibendum, & mittendum portiones, & ad agitandum lætitiā magnā.*

Pars negativa.

Ne polluito Dei sabbathum.

Violatio Sabbathi grave peccatum est. Mat. 24. 20. *Orate ne fiat fuga vestra hyeme, neque Sabbatho. Lament. 1. 7. Cadente populo suo manu hostis, & nemine auxilium ferente sibi, cū videntes eum hostes irridet Sabbathā eius. Levit. 19. 30. Sabbatham eā observate, sanctuarium*

sanctuarium meum reueremini, ego Iehova. Hic ergo prohibentur.

I. Opera vocationis. Si quid tale facias, id non lucri gratia præstandum, sed quia & quatenus opus est misericordiz.

II. Itinera extra casum præsentis, & sanctæ necessitatis. Exod. cap. 16. vers. 19. *Maneto quisque in loco suo, ne exeat ullus e loco suo die ipso septimo.* Et ex ratione mandati, paterfamilias domi adesse debet, vt cum tota familia Sabbathum sanctificet.

III. Nundinz quæ celebrantur in Sabbatho. Nehem. 13. 15. *Temporibus istis videns in Iudea calcantes torcularia ipso Sabbatho, & afferentes manipulos, quibus onerabant asinos, etiamq; vinum, uvas, & ficus, & quodvis onus; & adducentes die Sabbathi Ierusalem, contestatus sum. Quo die vendebat comeatum. vers. 16. Tyri quoque habitabant in ipsa vrbe afferentes pisces & omnes res venales, quas vendebant ipso Sabbatho Iudeis & quidem Ierusalem. vers. 17. Quapropter contendicum clarissimis Iudeorum, & dixi eis, Quæ est res pessima hæc, quam facitis, quod profanatis diem Sabbathi.*

IV. Labores & ventiones in ipsa aratione & messe. Exod. 34. 21. *Sex diebus operaberis, die autem septimo cessato, in ipsa aratione & messe cessato.*

V. Indulgere jocis, deliciis, ludis, & rebus villis, quibus vel impeditur animus vel abstrahitur à debita intentione in cultu Dei. Nam si opera vocationis interdiciuntur, hæc multò magis prohibenda sunt.

His

His enim æquè abstrahitur animus à cultu ac laboribus.

V L. Externa observatio Sabbathi sine pietatis internavi. Esa. cap. 1. vers. 14. *Novilunia vestra & festas ferias vestras odit anima mea, sunt mihi laboriosa, defessus sum ferendo.* vers. 15. *Propterea expandentibus vobis manus vestras: occulto oculos meos à vobis; etiam cum utimini multa oratione, non exaudio: Manus vestra cadibus plena sunt.* 2. Tim. 3. 5. *Habentes formam pietatis, sed qui vim eius abnegarunt: istos igitur averfare.*

V II. Aperta profanatio Sabbathi: Quæ fit epulando, helluando, fornicando, &c. Atq; hoc est diabolo Sabbathum destinare.

C A P. 24.

De quinto Mandato.

HActenus de prima Tabula. Secunda deinceps est, de amando proximum. Rom. 13. 9. *Non machaberis, non occides, non furberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & siquid aliud est mandatum, in hoc sermone comprehenditur. Nempe diliges proximum tuum sicut teipsum.*

Proximus est homo quivis eiusdem carnis nobiscum. Esa. 58. 7. *Cum videris nudum, ut tegas eum, & à carne tua non abscondas te.*

Modus amandi est, sic amare proximum, sicut nosmetipsos, id est, verè & ardentè: quando è contrà,

trā, verus modus amandi Deum, est Deum amare si-
ne modo.

Tabula secunda continet sex mandata, ex his ve-
rò primum, & in decalogi ordine quintum, est de
conservanda dignitate & excellentia, quæ insita est
in persona proximi. Verba sunt: 2. 12. 1.

*Honora patrem tuum & ma-
trem tuam, ut prolongent dies tu-
os super terram illam, quam Fe-
hova Deus tuus dat tibi.*

Analysis.

Honora. Honor per Synecdochen significat om-
ne id officium, quod dignitas est quæ est in persona
proximi & præcipuè superioris, conservatur.

Ista verò dignitas ex eo est, quod singuli homines
gerunt in se aliquid imaginis Dei, si spectemus exter-
num ordinem & decorum, quod servatur in Eccle-
sia & Republica. In Magistratu imago quædam est
potentis & gloriæ Dei. Dan. 2. 37. Tu es Rex, Rex
regum, cum Deus cæli regnum, potentiam, firmitatem,
& gloriam det tibi. Hinc Magistratus dii dicuntur.
Psal. 81. 1. In Senæ imago est æternitatis dei. In patre
paternitatis Dei. Matth. 23. 9. Patrem vestrum nemi-
nem vocetis in terra, quia unus est pater vester, qui est in
cælis. In viro providentiæ Dei & authoritatis. 1.

Con. 1. 1. *Nix enim non debet velare caput, cum imago sit gloria Dei: At mulier gloria viri est.* Denique in docto scientiæ & sapientiæ Dei imago est. Iam autem est persona, in qua elucet vel scintilla imaginis Dei, honorifica statim & reuerenda est.

Patrem] Per Synechdochen omnes superiores intelligendi sunt, parentes, consanguinei & affines qui loco parentum sunt, magistratus, ministri, ætate seniores, donis præcellentes. Nomen regum Gerar erat Abimelech. Gen. 20. Gen. 45. 8. *Deus constituit me patrem apud Pharaonem, & dominum toti familia eius.* 1. Cor. 4. 15. *Nam ei si decem millia paedagogorum haberitis in Christo, et non multos patres habetis: In Christo enim Iesu, ego genui vos.* 2. Reg. 5. 13. *Accedentes vero servi eius, alloquuti sunt eum, ac dixerunt; Pater mi, si rem magnam iste Propheta edixisset tibi, an non facturus fuisset?* 1. Reg. 2. 22. *Eliab videns, ipse clamabat; Mi pater, mi pater, curruis Israelis & equites eius.*

Matrem] Hoc adiectum est, ne ob infirmitatem vilescant matres, Proverb. 23. 22. *Ausculata patri tuo qui genuit te, neq; contemnas; cum senuerit, matrem tuam.*

Hic monemur etiam, noueris & foceris debitum honorem sic præstandum esse, ac si essent proprii & nativi parentes. Ruth. 3. 1. *Postea dixit ei Naomi socru eius: filia mea, an non quærerem requiem tibi qua bene sit tibi?* 5. *Quæ dixit ad eam: Quicquid edixeris mihi, faciam.* Exod. 18. 17. *Dixit vero socer Moysi ad eum; Non est bona hac res qualem tu facis*

ci. 19. Itaq; attende voci mea, consulam tibi, & erit Deus tecum. 24. Auscultans itaque Moset voci soci sui, fecit quicquid duxerat. Micx. 7. 6. Filius in pietudine afficit patrem, filia insurgit in matrem suam, Natus in socrum.

Prolongent] Dicuntur parentes prolongare vitam, quia Dei instrumenta sunt, quibus prolongatur vita; nam actionis nomen sæpè instrumento attribuitur. Luc. 16. 9. Facite vobis amicos ex Mamoma iniusto, ut cum defeceritis, recipiant vos in eterna tabernacula. 1. Tim. 4. 16. Id si feceris, & te ipsum servabis, & eos qui te audierint.

Parentes autem filiorum vitas prolongant, præcipiendo eis ut observent viam Iehoux exercendo iustitiam & iudicium. Gen. 18. 19. Vbi enim pii sunt facti, promissionem habent vitæ præsentis ac future. 1. Tim. 4. 8.

Præterea, idem præstant sanctis precibus in filiorum gratiam conceptis; Hinc liquidò apparet consuetudinem illam, qua filij salutantes parentes suos, benedictionem ab eis petunt, haud inanem esse.

Præterea in his verbis ratio mandati est à fine; quæ etiam ratio, promissio est, nimirum specialis, Eph. 6. 2. Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod est præceptum primum cum promissione. Specialem dico, quia promissio secundi mandati vniuersalis est, & ad reliqua mandata pertinet.

Promittit verò Deus longam vitam non absolute, sed quatenus ea est benedictio. Ephes. 6. 3. Ut bene sis tibi, & sis longa annis super terram. Est verò tenendum,

longam vitam non semper esse benedictionem, & aliquando melius esse mori quàm vivere. Esa. 57. 1. *Iustus perit, & novus homo reponit in corde: homines ipsius benigni recipiuntur, nemine advertente: ante adventum ipsius manere recipit iustum.*

¶ Quod si quandoque filiis obedientibus dat vitam brevem Deus, rependit vicissim æternam in coelis, & sic promissum non fallit, sed in melius commutat.

Pars affirmativa.

Conservato dignitatem proximi.

Sub hac parte jubentur.

I. Erga superiores omnes, reverentia, cuius actiones sunt, I. Assurgere prætereunti. Levit. 19. 32. *Coram omnis affurgito, & honorem habes faciei senis: & timeto à Deo tuo, ego sum Iehova.* II. Obviam ire venienti. Gen. 18. 2. *Cum enim sublatio oculis suis aspexisset, accetres viri stabant ante eum: quos videns, accurrit obviam eis ex ostio tentorii.* I. Reg. 2. 19. *Itaq, cum venisset Bath-shebah ad regem Salomonem, ut loqueretur ei, assurgens Rex obviam ei incurvavit se ei.* III. Genuflectere. Marc. 10. 17. *Et egrediente eo in viam, quidam cum accurrisset, & accidisset ei ad genua.* Gen. 18. 2. *Accurrit obviam eis, & incurvavit se in terram.* III. Adstare sedentibus. Gen. 18. 8. *Itaque accepto butyro & lacte, ac vitulo quem appa-*

tant.

raverat, opposuit illa coram eis: qui ipso adstante sibi sub eadem arbore comederunt. Exod. 18. 13. Fuit autem postero die, sedente Mose ad iudicandum populum, cum adstaret populus ipse Mosi, à mane illius diei vsque ad vesperam. V. Dare sedem priorem. 1. Reg. 2. 19. Es sedens in solio suo, opponi iussit solium matri regis; quæ sedis ad dextram eius. Luc. 14. 7. Dixit autem parabalam eis qui vocati fuerant, Attendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens eis. 8. Cum vocatus fueris ab aliquo ad nuptias, ne accubitis primo loco, ne forte honoratior te sit vocatus ab eo. 9. Et qui te & illum vocavit, veniens dicat tibi: Da hic locum: Tum incipias cum pudore ultimum locum obtinere. Gen. 43. 33. Sedebat autem coram eo primogenitus secundum primogenita sua, & qui minor eras secundum minorem ætatem suam, adeo ut mirabundi aspicerent homines illi alter ad alterum. VI. Concedere superiori sermonem primum. Iob. 32. 6. Itaque respondit Elihu filius Barachie Buzita, dicens: Adsumus natus sum, vos autem decrepiti. Idcirco veritus sum ac timui ostendere sententiam meam vobis. 7. Dicebam, proceli ætate loquentur, & annosi notam faciunt sapientiam. 16. Nam expectavi cum loquerentur, quia desistunt nec respondent amplius. 17. Respondabo ego quoque, partem meam. Quidam sententiam meam, ego quoque. VII. In curijs & consistorijs iudicum filere, donec fuerit concessa libertas loquendi. Act. 24. 1. Quinque autem post diebus descendit pontifex maximus Ananias cum sacerdotibus & Tertullo quodam oratore, qui comparuerat coram Præfide contra Paulum. 2. Citato igitur eo cepit accu-

I. 3.

sare

sare Tertullus, dicens, &c. v. 10. Respondit autem Paulus: cum innuisset & Praeses ut loqueretur. VIII. V. surpare debitos titulos in colloquio cum eis, reuerentiam prae se ferentes. I. Pet. 3. 6. Sicut Sara obedivit Abraham, dominum cum vocans: cuius facta estis filiae dum benefacitis. Marc. 10. 17. Interrogavit eum: Magister bone, quid faciam ut vitam aeternam possideam? Vers. 20. Ille vero respondens dixit ei: magister, haec omnia observasti a iuventute mea. I. Sam. 1. 14. Et dixit ad eum Eli: Quomodo ages ebriam? amove vinum tuum a te. I. 5. Sed respondens Anna dixit: Nequaquam domine mi, mulier agro animo sum; vinum aut potum inebriantem non bibi.

Erga superiores auctoritate. Primò, obedientia mandatis illorum. Rom. 1. 13. *Omnis anima potestati-
bus supereminentibus subiecta esto.*

Ad obedientiam mouendi sumus, quia omnis potestas supereminens, est ordinatio Dei. Atque obedientiam, quam ei praestamus, Deus acceptat, perinde ac si esset ipsi & Christo oblata. Roman. 13. 2. *Itaque quisquis se opponit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi condemnationem adferent. Coloss. 3. 23. Et quicquid feceritis, ex animo facite, tanquam Domino & non hominibus. 24. Sci-
entes vos à domino recepturos mercedem hereditatis: nam domino Christo servitis. Obedientia praestanda est cum diligentia & fide erga superiores. Genes. 24. 2. Cum edixit Abraham servo suo seniati familia sua, qui praerat in omnibus qua erant illi: pone nunc manum tuam sub femore meo. 10. Ut iurejurando obstringam*

te per Iehovam Deum cæli, Deumq; terræ, te non accep-
turum uxorem filio meo ex filiabus Cœnitarum, inter
quos habito. 11. Deinde accepit servus ille decem cano-
ras & camelis domini sui, ut proficisceretur, &c. 12. Di-
xit Iehova Deus domini mei Abrahami, fac quæso ut
obveniat mihi hodie, & exerce benignitatem erga Do-
minum meum Abrahamum. 33. Sed quum apponeretur
illi ut comederet, dixit: Non comedam usque dum
locutus fuero verba mea: ergo Laban dixit, loquere. 56.
Dixit ad eos: Ne remotemini me, cum Iehova secu-
daverit viam meam: Mute me, ut abeam ad Domi-
num meum. Genes. 31. 38. Hic est vigesimus annus ex
quo fui tecum: oves tuæ & capra tuæ non abortiverunt,
& arietes gregis tui non comedi. 39. Discerpsim non
vetuli ad te, ego illud luebam: de quantum mea reposcebas
illud; similiter, furto sublatum interdum, & furto sub-
latum noctu. 40. Eui cum interdum absumeres me æstas,
& gelu noctu, recederetq; somnus ab oculis meis.

Præterea, obedientia præstanda est duris & malis,
non tamen in malo. 1. Pet. 2. 18. Famuli, subditi esto-
te cum omni timore dominis non solum bonis & equis,
sed etiam pravis. Act. 4. 19. An apud Deum iustum sit,
vobis potius auscultare quam Deo, iudicate.

Secundo, subiectio in ferendo impositas ab eis
pænas. Genes. 16. 6. Dixit autem Abram ad Sarai:
Ecce ancilla tua in manu tua: fac ei quod videtur bo-
num in oculis tuis: Affluxit ergo eam Sarai, ita ut
fugeret à facie ipsius. 9. Tum dixit ei Angelus Ie-
hova: revertere ad heram tuam, & abijce te sub manu
illius.

Et si poenæ fuerint iniustæ, ferendæ tamen, donec remedium legitimum habeas. 1. Pet. 2. 19. Hoc enim gratum est, si quis propter conscientiam Dei sufferre molestias inuito affectus. 20. Quia enim laus est, si cum peccantes colaphis cadimini, toleratis; sed si cum bene facitis, tamen affecti toleratis, hoc est gratum apud Deum.

Terio, Gratiitudo. I. Precibus. 1. Tim. 2. 1. Adhortor igitur ante omnia, ut fiant deprecationes, preces, postulationes, gratiarum actiones, pro quibusvis hominibus. 2. Pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis, ut tranquillam & quietam vitam degamus cum omni pietate & honestate. II. Externis subsidiis. 1. Tim. 5. 17. Qui bene præsumt Presbyteri, duplici honore digni sunt. Gen. 45. 9. Festinanter ascendite ad Patrem meum, & dicite ad eum: ita ait filius tuus Ioseph; Constituit me Deus dominus toti Aegypto: descende ad me, ne morator. 10. Habitabis enim in terra Gosbenis, &c. 11. Et sustentabo te ibi, quia adhuc quinque annos futura est fames: ne paupertate consumaris tu & filius tuus, & omnia quæ sunt tibi.

III. Erga superiores donis; officium est, eadem agnoscere, & prædicare cum honore. 2. Cor. 8. 22, 23.

IV. Erga æquales omnes: I. Sentire de eis honorificè. Phil. 2. 3. Nihil gerite per contentionem: aut per inanem gloriam: sed ex modestia alius alium quisq; se præstantiorem existimet. II. In dando honore præire alios aliis, non in accipiendæ Rom. 12. 10. Honore alij alijs præcuntes. Ephes. 5. 21. Subiecti alij alijs

cum timore Dei. III. Salutare se invicem alios, sanctis signis, in quibus eluceat amor ob Christum. 1. Pet. 5. 14. *Salutate alij alios osculo sancto.* Exod. 18. 7. *Tum processit Moses obviam socero suo, & incurvans se osculatus est eum, rogaruntq; alter alterum de prosperitate. Postea egressi sunt in tentorium ipsum.* Ruth. 2. 4. *Ecce autem Boaz veniens Bethlehemo, dixit messoribus: Iehova sit vobiscum: cui dixerunt: benedicant tibi Iehova.*

V. Superiorum erga inferiores suos omnes officia. I. Servata dignitate gerere se vt fratres. Deut. 17. 20. *Ne offeratur annuus eius prae fratribus suis, & ne cedat ab hoc precepto dextrorsum aut sinistrorsum.* Ioh. 3. 1. 13. *Si preve causam servi mei aut ancilla mea, &c.* 2. Reg. 5. 13. *Accedentes vero servi eius alloquuti sunt eum, ac dixerunt: Pater mi, si rem magnam, iste Prophetā adduxisset tibi, an non facturus fuisset? quanto igitur magis, cum dicit tibi: lavate, vt sis mundus.* 14. *Itaque descendens mersit se in Iordanem septies secundum verbum viri Dei, & restituta caro eius, vt caro pueri parvi, & mundus factus est.* II. Præluce inferioribus exemplo inculpatæ vitæ. Tit. 2. 2. *Senex sobrius fuit, venerandi, temperantes, sani fide, charitate, solliciti.* 3. *Annus itidem, vt sint habitus, qui sanctimonia docent, non calumniatrices, non vino multo servientes, honestatis magistra.* 1. Pet. 5. 3. *Neque vt dominantes clerici, sed vt qui suis exemplaria gregis.* Philip. 4. 9. *Quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me, hæc facite, & Domus pacis erit vobiscum.* III. Graviter ostendere cum dignitate,

tate, cum vultu, gestu, factis, verbis. *Ibidem*. His enim cohonestanda est imago Dei, quam gerunt ante suos inferiores, Iob. 29. 8. *Videntes me pueri occultabant sese: etiam decrepiti assurgentes stabant.*

VI. Erga inferiores obedientia, id est, erga suos subditos. Primò, regere eos in domino ne offendant. 1. Pct. 2. 13. *Proinde subiecti estote cuiusvis humanæ ordinationi propter dominum, sive regi ut qui supereminet, 14. Sive præsulibus, ut qui per eum mittuntur, tum ad laudem rectè agentium.* Deuter. 17. 19. *Sit pones eum (nimirum liber legis) & legat in eo omnibus diebus vita sua, ut discat timere Iehovam Deum suum, observare omnia verba huius legis, & statuta ista faciendo ea.* Col. 4. 1. *Vos domini, aquitatem & aquabilitatem servis exhibete, scientes vos quoque habere dominum in cælis.* Secundò, prospicere & procurare ea, quæ sunt in bonum subditorum, siue pertineant ad corpus siue ad animam. Rom. 13. 4 *Dei enim minister est tuo bono.* Isa. 49. 23. *Et erunt reges nutricij tui, & fœmina principes eorum lactantes te.* Reg. Psal. 132. 1. *Memor esto, Iehova, Davidis, cum tota afflictione eius.* 2. *Iurasse Iehove, vovisse amplissimo Deo Iacobi, dicendo, 3. Dispercam, si ingrediar tentorium domus mea, si conscendam spondam fratrum meorum, 4. Si dormi somnum suum oculis meis, palpebris meis dormitionem.* 5. *Donec invenero locum pro Iehova, locum Tabernaculorum pro amplissimo Deo Iacobi.* Tertiò, punire lapsus, leviore increpando, graviore castigando, id est, infligendo realem poenam.

Sanctus est modus reos puniendi, ad quem ista requiruntur. Primum, exploratione prudenti adhibita, certum esse de peccato admissio. Secundò, offensam peccati è verbo Dei monstrare, ut rei conscientia tangatur. Tertiò, pœnam differre vel omittere si commodum est, & aliqua emendationis eluceat spes. Eccles. 7. 23. *Etiã ad omnia verba quæ dicuntur, ne adhibeto animum tuum, cum non debeas audire servum tuum maledicentem tibi.* 24. *Nam etiã multoties conscius est animus tuus, te quoque maledixisse alijs.* 1. Sam. 10. 27. *At homines nequam dicebant: Quid servaret nos iste? contemnentes eum, ut ne afferrent ei quidem munus, tamen planè contemnit.* Quartò, pœnam infligere debitam non suo sed Dei nomine sanctè interposito. Iosh. 7. 19. *Tum dixit Iehoshuah ad Achanem; fili mi, tribue nunc gloriam Iehovæ Deo Israelis, & ede ei confessionem, & nunciato nunc mihi quid feceris, ne celes me.* 20. *Respondit itaque Achan Iehoshue, dicens: verum est, ego peccavi Iehovæ Deo Israelis, & hoc & illud commisi,* 25 *Vbi dixit Iehoshua, Quoniam perturbasti nos, perturbabis te Iehova hoc die obrueruntque eum totus Israel lapidibus: & combusserunt eos igni, cum obruisset eos lapidibus.* Ultimò, quando infligitur pœna, id vnum proponere, ut purgetur malum, & reus deslendo peccatum ex animo resipiscat. Prov. 20. 30. *Absterfusunt pro malo livores, vulnus & plaga peruadentes penetralia ventris.*

VII. Postremò, munus quoddam hominis est erga seipsum. Id verò est, dignitatem propriæ personæ

ſonæ convenientem, & à Deo inſitam, modèſtè tueri & defendere. Philip. 4. 8. *Quod reliquum eſt, fratres, quacunque ſunt vera, quacunq; veneranda, quacunque iuſta, quacunque pura, quacunq; amabilia, quacunque boni nominis, ſi qua virtus, & ſi qua laus eſt, hæc cogitate.*

Pars negativa.

Excellentiam & dignitatem quæ eſt in perſona proximi, ne minuito.

Huc peccata referuntur.

I. Contra ſuperiores; primò, irreverentia & contemptus. Eius actiones ſunt, iriſio ſuperioris. Gen. 9. 22. *Cumque aſpexiſſet Cham pater Canaan nuditatem patris ſui, indicavit duobus fratribus ſuis foràs. 23. Tum accipiens Sem cum Iaphetho pallium eius, impoſuerunt ſuo amborum humero, & accedentes retrorſum texerunt nuditatem patris ſui: facies autem ſuas averterant retrorſum, ut nuditatem patris ſui non aſpicerent.* Prov. 30. 17. *Oculum, qui ſubſannat patrem, aut ſpernit obedientiam matris, effodient corvi vallis, aut comedent eum iuvenes aquila.* Superioribus maledicere. Exod. 21. 17. *Item qui maledicit patri ſuo, aut matri ſua, omninò morte plectitur.*

Secundò, inobedientia; qua contemnuntur eorum iuſta mandata. Rom. 1. 30. *Glorioſi, inventores malorum,*

malorum, parentibus inmorigeri. 2. Tim. 3. 2. Hic peccata sunt plurima. I. Spondere se coniugio sine consilio, vel consensu parentum. Gen. 6. 2. *Videns autem Esau Isaacum benedixisse Iacobo, & dimisisse eum Padanem Syriae, ad accipiendam sibi inde uxorem; cumque ei benediceret, ne accipias uxorem de filiabus de Canaan.* 7. Iacobum verò auscultantem patri suo ac matri suae, abiisse Padanem Syriae. 8. *Videns quoque Esau malas videri filias Canaan in oculis Isaachi patris sui.* 9. *Abiit Esau ad Ismaelitarum, & accepit Mahalath filiam Ismaelis filij Abrahami, Sororem Nebaioth, prater superiores uxores suas sibi in uxorem.* II. Servorum ἐπὶ δουλεύσεια. Coloss. 3. 22. *Servi auscultate per omnia eis qui domini sunt secundum carnem, non obsequiis ad oculum adhibitis, ut qui hominibus placere student, sed cum simplicitate cordis, timentes Deum.* Ephes. 6. 6. III. Responsationes, quando reprehenduntur. Tit. 2. 9. *Servos hortare ut suis dominis subiciant se, ut in omnibus sint accepti, non responsatores.* II. Fraudes, & interversiones bonorum domini. Tit. 2. 10. *Nihil intervertentes, sed omnem bonum finem ostendentes, &c.* V. Fuga se liberare à potestate superioris. Gene. 16. 6. *Dixit autem Abram ad Sarai: ecce ancilla tua in manu tua, fac ei quod videtur bonum in oculis tuis, afflixit ergo eam Sarai, ut aufugeret à facie ipsius.* VI. Resistere superiorum iustae auctoritati. 1. Pet. 2. 20. VII. Obedire iis in rebus illicitis. Act. 4. 19. VIII. Se offerre supra maiores suos: hoc peccatum est Antichristi. 2. Thess. 2. 3. 4. *Ne quis vos seducat ullo modo: non enim*

adve-

adveniet dies Christi quin venerit defectio prima, & tunc
 erit homo ille sceleratus sese opponens & effe-
 rens aduersus quicquid dicitur. Deus aut nomen. IX.
 Ultimò, immunitas Papistarum, qua liberant filios
 ab autoritate parentum, & subditos à potestate
 principum: ita vt eis liberum sit, eorum internecio-
 nem moliri. 1. Sam. 26. 8. Tum dixit Abishai ad Da-
 uidem; dedit hodie Deus inimicum tuum in manum tu-
 am: Quare nunc percutiam, quaso, eum hasta, vsque in
 terram ictu vno, utiq; non iterabo ei. 9. Sed dixit Da-
 uidad Abishaium; Ne perimito eum; Quis enim immis-
 sa manu sua in vinctum Iehovæ insons esset?

Tertiò, Ingratitudo & aëstia in parentes. Mat. 15.
 5. Vos autem dicitis: Quicumq; dixerit patri aut matri,
 donum quodcumq; à me erit, tibi proderit, etiamsi nequa-
 quam honoraverit patrem suum, aut matrem suam, in-
 sons erit. 1. Tim. 5. 4.

II. Erga æquales peccatum est, præponere se
 eis sermone & sede. Rom. 12. 10. Mat. 20. 20. Tum
 venit ad eum mater filiorum Zebedei cum filiis suis, ado-
 rans & petens aliquid ab eo. 21. Ipse verò dixit ei,
 Quid vis? ait ei, dic ut sedeant isti duo filij mei, unus
 ad dextram tuam, & alter ad sinistram in regno tuo. 24.
 Et cum hæc audissent alij decem indignati sunt de duobus
 fratribus.

III. Erga inferiores, primò, negligentia in eis
 regendis, & in eorum bono procurando. Hag. 1. 4.
 Antepus est vobis, heus vos, desidendi in domibus ve-
 stris contabulatis, cum domus hæc vasta est? Dan. 3. 28.
 Huc refertur peccatum matrum, quæ tradunt filios
 nutricibus

nutricibus ablaſtandos; etiamſi iis ſuppetant & lac & vires. 1. Tim. 5. 10.

Secundò, indulgentia in eis caſtigandis, 1. Reg. cap. 1. verſ. 5. *Adoniab porrò filius Aggitha efferebat ſe dicendo, ego regnaturus ſum, parauerat ſibi currum & equites, & quinquaginta viros præcurrentes ſibi.* 6. *Quem pater eius nunquam dolore afficiebat, dicendo: Quare ita facis?* 1 Sam. 2. 22. *Helis autem ſenex erat valde, qui audiens, quacunq; faciebant filij ſui toti Iſraeli, & ut concumbebant cum mulieribus, quæ turmatim conveniebant ad portam ſentoriij conventus,* 23. *Dicebat eis, Quare facitis res huiusmodi? ut ego audiam ſermones hos malos de vobis ab ipſo toto populo.* 24. *Nequaquam filij mei, non enim bona eſt iſta fama; quam ego audio, vos auertere populum Iehona, &c.* 25. *Non tamen auſcultarunt voci patris ſui, quia volebat Iehona morte afficere eos.*

Tertiò, nimius rigor & minz. Ephes. 6. 4. *Et vos patres, ne provocate ad iram liberos veſtros.* 9. *Et, vos domini eadem facite erga illos remiſſis minis.*

IIII. Ultimò, contra ſeipſum offendit homo, qui dotes à Deo conceſſas ſordidè ſe gerendo obſcurat, & penè extinguit: vel contra inflatur ſuperbia, & ſupra quàm par eſt, ſapit. Rom. cap. 12. verſ. 3. *Enimverò per gratiam qua mihi data eſt, edico cuiusvis verſanti inter vos, ne ſapiat ſupra quàm oportet ſapere, ſed ſapiat ad ſobrietatem, prout cuiq; Deus partitus eſt menſuram fidei:*

CAP.

CAP. 24.

De Mandato Sexto.

Mandatum sextum est de vita proximi conservanda. Verba sunt:

Non occides:

Analysis.

Occides] Per Synecdochen significat vilo modo violare personam proximi.

Aequitas mandati in eo est, quòd homo fuit creatus ad imaginem Dei. Gen. 9. 6. *Qui effundit sanguinem hominis, per hominem effundetur sanguis illius: quoniam ad imaginem suam hominem fecit Deus.* Homines quoque singuli eadem sunt caro. Esa. 58. 7. *Quum videris nudum, ut tegas eum, & à carne tua ne abscondas te.*

Præterea tenendum est, nemini esse permissum occidere, nimirum privato & non vocato: publicis tamen personis & à Deo vocatis, licebit. Ut Moysi, Exod. 2. 12. *Quapropter ut respiciens huc illuc, vidit neminem adesse, cecidit Ægyptium illum & abscondit illum in arena.* Act. 7. 25. *Existimabat autem fratres suos intelligere Deum per manum ipsius dare salutem illis.* Phineez. Num. 25. 8. *Veniensq; post illum Israelitam in lupinar ipsum, transfixit ipsos ambos, virum illum Israelitam & mulierem illam in lupinari illius: tunc*
coercita

coercita est plaga illa ne pergeret in filios Israelis. 11. Phinees filius Eleazeris, filij Aaronis Sacerdotis, auertit excandescentiam iram à filiis Israelis cum zelaret zelotypiam meam inter vos. Eliz, 1. Reg. 18. 40. Deinde, dixit Elias iis, prebendite Prophetas istos Baalis, nemo se propriat ex iis prebenderunt eos, quos diducens Elias ad torrentem Kisonis, ibi iugulauit eos. Militi in iusto bello. 2. Chron. 20. 15. Sic ait Iehona vobis. Vos ne timetote, neq. consternamini metu multitudinis magna istius: nam non vestrum erit hoc praelium sed Dei.

Pari negativa.

*Ne obeſto vel deeſto vitæ,
vel tuæ, vel proximi.*

Ergo peccata quæ huc referuntur sunt, vel hominis erga proximum, vel erga seipsum.

Quæ ad proximum referuntur, ita se habent.

I. In corde, odium proximi. 1. Ioh. 3. 15. *Quisquis odit fratrem suum homicida est. Ira temeraria. Mat. 5. 22. Ego dico vobis, quicunq. irascitur fratri suo temere, tenebitur iudicio. Inuidia. Rom. 1. 30. Pleni inuidia, eade. contentione. Irritatio, Iacob. 3. 14. Quod si inuidiam amararam habetis, & irritationem in corde vestro, ne gloriamini. Indolentia in proximi miseriis. Amos. 6. 5. Implacabilitas. Rom. 1. 31. Charitatis expertes, implacabiles, immisericordes. Desiderium vindictæ, Psal. 5. 6. Perditurnus es loquenter mendacium: virum*

sanguinum & doli abominatur Iehova.

II. In verbis; amaritudo. Prov. 12. 18. *Est qui pronunciat similia transfossionibus gladij: at lingua sapientium, medicina.*

Maledictum, quod est exprobratio peccati admissi, vel defectus inhærentis. Matt. 5. 22. *Quicumque verò dixeris fratri suo, Raca; tenebitur concessu: quisque verò dixerit, fatue; tenebitur gehenna igni.* 2. Sam. 6. 16. *Fuit autem arca Iehova intrante in civitatem Davidis: quum Michal filia Saulis prospiciens per fenestram videret regem Davidem contendentem, & saltantem coram Iehova, ut sperneret eum in corde suo.* 20. *Tum revertente Davide ad benedicendum domui sue; egressa Michal filia Saulis obviam Davidi, dixit, quam gloriosus fuit hodie rex Israelis, qui retexit se hodie ante oculos ancillarum servorum suorum, omnino ut retigit se unus quispiam è vanissimis?*

Contentio; qua inter duos pluresvè quisque contradicendo superior esse contendit. Iurgium inter colloquendum. Clamor, id est, indecora contra alium vocis elevatio. Galat. 5. 19. *Porro manifesta sunt opera carnis, &c.* 20. *Inimicitia, lis, amulationes, ira, contentiones.* Ephes. 4. 31. *Omnis amaritudo, & excandescencia, & ira, & clamor, & maledicentia tollatur a vobis cum omni malitia.* Gene. 16. 11. *Ipse, id est Ismael, eris ferus homo, cuius manus feretur contra omnes, & manus omnium contra eum.*

Querelæ apud quoscunque de iniuriis ab alio factis. Iacob. 5. 7. *Ne ingemiscite alium erga alium, fratres: ut ne condemnemini.*

III. In vultu & gestu : signa quavis malitiam cordis indicantia. Gen. 4. 6. Tum dixit Iehova Caino, quare accensa est ira tua? & quare cecidit vultus tuus. Mart. 27. 39. Qui verò p[er]teribant, conviciabantur ei, moventes capita sua.

Hinc initio persecutio dicitur. Gene. 12. 1. 9. Et videns Sara filium Hagara Egyptia, quem pepererat Abrahamo Hagar, iridentem, dixit Abrahamo, ecce ancillam, &c. Galat. 4. 29. Sed quemadmodum tunc is, qui secundum carnem genitus fuerat, persequabatur eum qui natus erat secundum spiritum? ita & nunc.

IV. In factis. I. Pugnare, cedere proximum, & corpus mutilare, Levit. 24. 20. Quod si quis intulerit corporis visum proximo suo : quemadmodum fecit, sic fiat ei. 21. Fractura est o pro fractura, oculus pro oculo, la, deus pro dente.

Mortem inferre proximo, quovis modo : ut gladio, fame, veneno. Gen. 4. 8.

Exercere crudelitatem in p[ec]catis infligendis. Deut. 25. 2, 3. Quadragenis plagis cadendum curabis eum; ne addito : vide ne pergat, plaga numerosiore his cedere eum, & frater tuus vilescat in oculis tuis. 2. Cor. 11. 24. A Iudaeis quinquies accepi quadragenas plagas una minus.

Durius tractare quamvis creaturam. Prov. 12. 9. Curat iustus vitam iumenti sui : miserationes autem improborum sunt miserationes crudeles, Deut. 32. 6. Si obviam tibi fiet nidus avium in via, in vlla arbore aut humi; nidus pullorum aut ovorum, ubi mater incubet

pulli aut ovis ne accipito matrem cum pullis. 7. Dimittendo dimittes matrem, pullos vero accipias tibi, ut bene sis tibi, & prolonges dies tuos.

Exoblata occasione infirmitatis proximi, inhumaniter eum tractare, ut lætitia & joci moveantur. *Leuit. 19. 14. Ne maledixeris sardo, & ante cecum ne ponis offendiculum.*

Iniuriam facere impotentibus & imbecillis, pauperibus, peregrinis, pupillis, viduis. *Exod. 22. 21. Item peregrino vinum ne facito, ne opprimito eum: nam peregrini fuisti in terra Egypti. 22. Nullam viduam aut orphanum affligito. 23. Si qua afflictione afflueris eam, & si iuxta illam clamet ad me, utiq; exaudietur sum clamorem eius: 24. Tum accensa ira mea occidam vos gladio. Iniuria vero his fit, si non tribuitur merces operanti. Deut. 24. 14. Ne fraudem facito mercenario, pauperi & egeno & fratribus tuis, aut è peregrinis apud te, qui est in terra tua intra portas tuas. 15. Die suo, da mercedem eius, neq; occumbis super eam Sol: nam pauper est, quare ad eam ipse attollit animum suum; ut non inuocet contra te Iehovam, & sit in is peccatum. Si non restituitur pignus egenis, Exod. 22. 26. Si pignore villo acceperis vestem proximi tui, dum inclinat Sol, restituito eam ei: nam id solum operimentum eius est: illud est vestimentum eius ad cutem eius tegendam, in quo cubaret. Si frumentum à populo clausum custodiatur. Prou. 11. 26. Comprimentum triticum exorabitur natio; benedictio autem capiti vatum dantis.*

Præterea peccatur in hanc legem non solum iniuste

iuste occidendo, sed etiam cum ius exigit, non occi-
dendo, & poenam homicidio debitam remittendo.
Num. 3. 16. *Sed si instrumenta ferrea percusseris, ita ut
mortuum sis, occisus es; omnino morti traditur occisor
ille, &c.* 33. *Ut non contaminetis terram illam in
qua eritis, quia sanguis iste contaminaturus esset hanc
terram; pro ea autem terra non posset fieri expiatio à san-
guine, qui effusus esset in ea, nisi per sanguinem effun-
denti eum.*

Duellum quoque, quod est duorum pugna, litium
finiendarum gratia, penitus improbandum est. Quia
non est iusta, & à Deo concessa litis finitio: ratio: &
quia sæpe in duello is aduersarium superat, qui reuera
coram Deo reus est.

Huius denique loci est scelus illud papistarum,
qui homicidis ad templa sua & loca sacra, quæ di-
cuntur, confugientibus, refugium præbent. Nam
expresse iubet dominus homicidam è suo altari de-
trahi & ad supplicium rapi. Exod. 21. 14. *Et Iobab
in ipso templo tangens cornua altaris cæsus est.* 1. Reg.
2. 34.

Huc etiam ea pertinent, quæ ad antichristi promi-
mi referuntur. 1. Scandalum præbere proximo; vel
exemplo, vel doctrina. Math. 18. 7. *Ne vinda ab
offendiculo: necesse est enim ut eueniant offendicula: ve-
runtamen va homini illi per quem offendiculum ena-
nit.*

2. Excitare occasiones odij & discordiæ, quod fit
non remittendo aliquid de iure nostro; perversè &
obstinatè respondendo; dicta quævis & facta acci-

piendo in deteriore partem. 1. Sam. 25. Ipse autem, id est, Nabal, nequior est quam ut alloquar eum. 2. Sam. 10. 3. Dicentibus autem principibus Hammonitarum, Hanuni domino suo, Daviani honore afficere patrem tuum in oculis tuis videtur, quia misit tibi consolatores? annon ut perferretur hanc civitatem & ad explorandum eam, denique ad evertendum eam misit David servos suos ad te? 4. Accipiens Hanun servos Davidis abrasit dimidium barba eorum & praeceps vestes eorum per medium, usque ad nates eorum, sic remisit eos.

III. Ministrorum peccatum est, non docere verbum Dei ad salutem populi. Prov. 29. 18. Quum non est visio nudatur populus. Isa. 56. 10. Speculatores istius caeci, quotquot sunt non agnoscunt, quotquot sunt, canes sunt muti, non possunt latrare: tempori serviunt, inconvalescunt, dormitionem. 11. Et isti canes avidissimi non norunt saturitatem, propterea ipsi pascunt se, nesciunt docere. Negligentia quoque in ministerio verbi damnanda est. Jerem. 40. 10. Apoc. 3. 15, 16. Hic arguenda est Non residentia, quae est ordinaria Ministri absentia a grege, id est, a particulari Ecclesia sibi commissa. Isa. 63. 8. Super muros iudae urbis Hierosolymorum praefice custodes tota die & tota nocte iugiter non tacituros, qui commemoratis Iehovam ne esto silentium vobis. 7. Et ne permittatis silentium de illo donec stabiliat, donec disponat Hierusalem laudem in terra. Act. 20. 28. Attendite igitur vos ipsos & totum gregem in quo vos Spiritus Sanctus constituit Episcopos ad pascendam Ecclesiam Dei,

Dei, quam proprio illo suo sanguine acquisivit. 1. Pet. 5. 3. Neque ut dominantes Cleris, sed ut qui suis exemplaria gregis. Ezech. 34. 4. Morbo affectus non confirmatis, agrotamq, non curatis, & contractam non obligatis, ac depulsam non reducitis, pereuntemq, non requiritis: sed ut dominamini in eas cum savitia. Antioch. Concil. cap. 17. Si quis Episcopus per manus impositionem episcopatum acceperit ac praesse populo constitutus, ministerium subire neglexerit, nec acquirerit ire ad Ecclesiam sibi commissam, hunc oportet communione privari, donec susceperis coactus officium, aut certe de eo aliquid decreveris integraeiusdem provinciae Synodus Sacerdotum. Concil. Sard. cap. 14. Memini autem superiore concilio fratres nostros constituisse, ut si quis laicus in ea, in qua commoratur civitate, tres Dominicos dies, id est, per tres septimanas non celebrasset conventum, communione privaretur. Si ergo hac citra Laicos constituta sunt, multo magis Episcopos nec licet nec decet, si nulla sit tam gravis necessitas, qua detineat, ut amplius superscripto tempore absens sit ab ecclesia sua. Universi dixerunt placere sibi. Concil. Constantinopol. 8. cap. 24. Decrevit non debere ministros substituere sibi alios, sed per seipsos omnia, quae ad cultum Dei pertinent, cum timore & alacritate administrare. Eadem est sententia iuris Canonici. Can. Si quis vult. dist. 36. Debent indefuenter esse in tabernaculo domini episcopi, ut à Deo aliquid discant, aut ipsi populum doceant, legendo Scripturas divinas & sapienter meditando. Can. Pontifices & Can. Si quis in Clero. 7. 9. 1. Episcopos qui Dominici gregis suscipiunt

curam & sollicitudinem ab administratione discedere non oportet, ut accepti talenti pulchritudo non deleatur, sed certamine eorum salubriter augeatur & triplicetur fructus. Et Canonibus illis qui Apostolis tribuuntur. Can. 80. Inbetur, ut quicumque Episcopus aut Presbyter munus in Ecclesia non fecerit, ab eo summonetur. Concil. Chalced. cap. 10. Non liceat Clericum in Ecclesiis duarum civitatum ordinari, sed in ea in qua ab initio ordinatus est, & cuius expetito erat ante persequium; et si propter vana gloria desiderium contigerit, ut post ad maiorem Ecclesiam confugerit, cum indubitanter revocari decet ad suam Ecclesiam, in qua ab exordio ordinatus est, & ibi tantummodo ministrare. Si quis vero iam translatus est ab una Ecclesia in aliam, nil habeat commune cum priori &c. Vide hac de re decreta Damasi, & Concil. Trident. Sess. 7. can. 8.

Sunt tamen casus quidam legitimæ absentiz, modo ecclesia detrimentum non patitur.

I. Si morbus intervenit. Concil. Mogunt. can. 25. De officio predicationis, si forte Episcopus non fuerit in domo sua, aut infirmus est, aut aliqua exigente non valuerit, nunquam tamen desit Dominicis diebus & festivitatibus, qui verbum Dei predicet. Et Augustinum hac de causa ad tempus abfuisse ipse de se testatur epist. 138.

II. Si consensum præbet ecclesia ad certum tempus, ob necessarium eius & publicum bonum, Col. 1. 7. cum 4. 12. Ambrosius etsi erat Mediolani Episcopus, tamen legationis munus bis in Gallia obiit, pacis inter Maximum & Valentinianum conciliandæ

ciliandæ causa. Ambros. lib. 5. epist. 27. ad Valentin. Imp.

II I. Si in persecutione, nulla amplius relicta gregis conservandi spe, fugere cogatur: hac de causa diu à Carthagine Cyprianum abfuisse, ipse in epistolis testatur.

Hucusque de peccatis in proximum: sequuntur peccata hominis in seipsum: ea verò sunt, quum quis seipsum læserit, aut sciens in crucem aut periculum aliquod se conjecerit. Mat. 16. 24. *Si quis vult post me venire abneget seipsum, & tollat crucem suam ac sequatur me.* Mat. 4. 6. *Dicit ei, si filius es Dei, iace te ipsum deorsum: nam scriptum est, quia angelis suis mandabis de te, & ipsi tollent te in manus, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum.* 7. *Dixit ei Iesus, rursum scriptum est, non tentabis dominum Deum tuum.* Ergo homini seipsum occidere, ad malum vel turpissimum vitandum, non licet.

Pars affirmativa.

Conservato vitam proximi.

Huc referuntur officia, I. quæ pertinent ad personam proximi, & respiciunt eius

Bona, sive animi, sive corporis. Gaudere cum gaudenibus. Rom. 12. 15. Mar. 10. 30. *Ille verò respondens dixit eis, Magister, hæc omnia observavi à inventante mea.* 21. *Iesus autem cum intuitu, dilexit eum.* 21

Misérias: ob eas condolere. Rom. 12. 15. *Fle-*

te cum flentibus. Esa. 24. 16. Iam autem dico macies est mihi, macies est mihi, hei mihi: perfida perfide agunt; & perfidia quidem perfidissima perfidissime agunt. Psal. 119. 136. Rivi aquarum descendant ex oculis meis, propter eos qui non observant legem tuam. Ferre opem. Iob. 29. 15. Ut oculi eram ceco, & velut pedes clauderam. Quantam possis. 1. Cor. 8. 3. Nam pro viribus testor, & supra vires voluntarii fuerunt. Statim sine mora. Prov. 3. 28. Ne dicito proximo tuo, abi, deinde revertere, cras enim daturus sum, quum fueris penes te. Levit. 19. 17. Liberè corripito proximum tuum, ne ferro in eo ullum peccatum.

Iniurias ab eo illatas. Ob levem iniuriam non irasci. Num. 12. 3. Vir autem ipse Moses mansuetus erat valde pre omnibus hominibus, qui erant in superficie terre. Prov. 19. 11. Intellectus hominis prolongat iram eius: & ornamento est ei praterire defectionem. Tardum esse ad iram: quod est irasci tantum ob iustissimam causam. Marc. 3. 5. Et cum circumspexisset eos cum ira, condolecens quod occaluisse cor eorum, dicit homini, extende manum tuam. Prov. 14. 29. Tardus ad iram abundat intelligentia: brevis spiritus attollit stultitiam. Irasci absque mora. Ephes. 4. 26. Irascimini & ne peccate: sol ne occidat super iracundiam vestram. Gratuitò condonare injuriam absque vindicta. Eph. 4. 32. Sed estote alij in alios benigni, misericordes, condonantes vobis mutuo offensas, sicut & Deus in Christo condonavit vobis.

Defectus & infirmitates. I. Vitare causas & occasiones quibus excitantur. Gen. 13. 8. Dixit Abram

Loto

Loto, ne quasos contentio inter me & te, aut inter pastores meos & pastores tuos: nam viri fratres sumus. 9. Nonne universa terra hac est coram te? Separa queso à me: quòd si sinistram versu discesseris, dextram petam, sin autem dextram, sinistram petam. Gene. 27. 44. Ecce Esau frater tuus, se mox consolaturus esset de te, occidendo te. 45. Nunc itaque filimi, ausculta voci meae; & surgens, fuga teripe ad Labanem fratrem meum (Charanem. 46. Ut habites cum eo dies paucissimos, usque dum avertatur ex candescentia fratris tui. Cedere de jure. Mat. 17. 16. Quid tibi videtur Simon? Reges terra à quibus accipiunt tributa & censum? à filiis suis an ab alienis? Dicit ei Petrus, ab alienis. Ait ei Iesus, nempe igitur liberi sunt filij. 27. Sed ne offendamus eos, profectum ad mare, mitte hamum, & eum piscem qui ascenderit primum, tolle: & aperto ore eius, invenies statèrem: acceptum illum da eis pro me & pro te. II. Excitato lenire, vincendo bonitate malitiam. Rom. 12. 21. Ne vincitor ab eo quod malum est, sed vince bonitate malitiam. III. Sectando pacem. 1. Pet. 3. 11. Declinet à malo & faciat bonum: querat pacem & persequatur illum. IIII. Iram sedando molli. responsione, Prox. 15. 1. Responsio mollis avertit ex candescentiam, verbum autem malestum excitat iram. 1. Sam. 1. 14. Eiq; dixit Eli, quousque ages ebriam? amove vinum tuum à te. 15. Sed respondens Anna, dixit, nequaquam domine mi, mulier egra animo sum, & vinum aut potum inebriantem non bibi, sed effundo animum meum coram

coram Iehova. Philemon. 15. *Nam successit ad tempus, ut perpetuum eum reciperes.* V. Prætereundo infirmitates & defectus in dictis & factis. Prover. 19. 11. *Es ornamento est ei præterire defectionem.* VI. Tergendo per silentium. 1. Pet. 4. 8. *Ante omnia verò charitatem alij in alios propensam habentes: nam charitas operiet multitudinem peccatorum.* Prouerb. 17. 9. *Qui tegit defectionem, querit dilectionem: qui verò renovat rem, disjungit ducem.* VII. Denique accipiendo quidlibet, si fieri possit, in meliorem partem. 1. Cor. 13. 5. *Amor non cogitat malum.*

Hic ergo probandum est fœdus pacis, quod est pactum de pace & aliis omnibus officiis pacis, ut de vitandis utrinque iniuriis; de tuendis finibus, de securitate contractuum, possessionum, itinerum, de certis pensionibus; pascuis, venationibus, piscationibus, lignationibus, & rebus communi vitæ hominum necessariis, sine vlla conditione illicita. Hoc fœdus inire licet, non modò cum fidelibus, sed etiam concordie causa cum eis qui sunt infideles. Nam pium factum, pium est etiam promissum. Pium est autem pacem colere inter omnes, quantum fieri potest. Idem sanctorum exemplis confirmatur. Gen. 21. 22. *Euenit autem illo tempore, ut alloqueretur Abimelech & Picol princeps militiæ eius, Abrahamum, dicendo: Deus tecum est in omnibus qua facis, 23. Nunc itaq; iura mihi per Deum hic, Si mentitus fueris mihi & filio meo, aut nepoti meo; fore ut benignitatem parem huic, quam exercui erga te, exerceas erga me, & erga regionem hanc in qua peregrinaris. 24. Cui dixit Abraham,*

ego iurabo. 27. Et accipiens Abraham greges & armenta dedit Abimeleco; pepigeruntq; ambo ipsi fœdus. Gen. 31. 44. Nunc itaq; age, pangamus fœdus ego & tu, quod sis testimonium in me & te. 45. Accepit ergo Iacob lapides, ut erigeret ex eis statnam, &c. 51. Præterea dixit Laban Iacobo, ecce cumulum hunc, & ecce statnam istam quam ieci inter te & me, &c. 53. Deus Abrahami, & dii Nachoris indicent inter nos, dii patris eorum. Sed iuravit Iacob per pauorem patris sui Isaacbi.

II. Corpus proximi: viuum alere & vestire. Mat. 25. 41. Maledicti abite à me in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. 42. Esuriui enim, & non dedistis mihi quo vescerer; sitivi, & non dedistis mihi potum. 43. Hospes eram, & non collegistis me: Nudus, & non amicuistis me: Egrotus & in carcere eram, & non inuistis me. 44. Tum ipsi quoque respondebunt ei dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem, &c. 45. Tum respondebit eis, dicens: Amen, dico vobis, quatenus id non fecistis uni ex istis minimis, nec mihi fecistis. In periculis opem ferre. 1. Ioh. 3. 16. Per hoc cognouimus charitatem, quod ille animam suam pro nobis posuit. Nos igitur debemus pro fratribus nostris animas ponere. Mortuum honestè sepelire, Nam honorandum est, cadauer hominis sepelire. Causæ sunt. I. Instinctus naturæ. II. Patrum & sanctorum exempla. Act. 8. 2. Extulerunt autem unum Stephanum viri religiosi, feceruntq; planctum magnum super eum. III. Approbatio Dei, qui sepulturam inter sua beneficia numerat. Nam sepultura ca-

rere

rere poena est. Ierem. 22. 18. *Idcirco sic ait Iehova de Iehoiakimo filio Iosia regis Iudae; Non plangent eum, heu frater mi, aut heu soror: Non plangent eum, heu domine, aut heu decus eius.* 19. *Sepultura asini sepelietur, tractus & proiectus ultraportas Ieruschalaimorum.* Ideoque Deus ipse Moisen sepelivit. Deut. 34. 5. *Mortuus itaq; est ibi Moses servus Iehova, in terra Moabitarum secundum verbum Iehova.* 6. *Qui sepelivit eum in eadem valle, in terra Moabitarum e regione Beth-pehoris.* IIII. Nullius cadaveris fœditas maior est quàm humani. hoc arguit fœdos nos esse in conspectu Dei ob peccatum. V Corpus resuscitandum est, vt sit domicilium animæ in æternum. VI. Fidelium corpora sunt templa spiritus sancti, ideoq; resurgent ad gloriam. VII. Postremò, testimonium est dilectionis & honoris erga defunctos.

Modus sepulturæ debet esse honestus, id est, naturæ & decoro personarum conveniens, tum viventium, tum mortuorum. Luctus ergo viventium debet esse moderatus, id est, eiusmodi qui exprimat & desiderium & amorem erga defunctum, Ioh. 11. 34. *Et dixit, vbi posuistis eum? dicunt ei, Domine, veni & vide.* 35. *Lacrymatus est Iesus.* 36. *Dixerunt ergò Iudæi, ecce quomodo amabat eum.* Abesse debet superstitio, quasi ritibus funerum juventur mortui; vt est in papatu, vbi sepeliuntur in templis sub altaribus in habitu monastico. Præterea abesse debet luxus & pompa immodica. Nam stulta est ostentatio superbix in deformitate cadaveris. Isa. 22. 15. *Ita ait Dominus Iehova exercituum. Age, accede ad ararium istum Shebnam,*

Shebnam, qui praest domui. 16. Quid tibi hic, & quis tibi hic est? quod excidisti tibi hic sepulchrum: ut sedens in edito sepulchrum suum, aut statuens in Petra habitaculum sibi.

Appendix mandati. Ante vindemiam & messem permittere cuiquam, ut spicas & uvas in agro colligat, ad famem sedandam. Deut. 23. 24. *Si ingrediarius vineam proximi tui, comedes quidem uvas pro desiderio tuo ad saturitatem tuam. At instrumento tuo reimpuito. 25. Si ingrediarius segetem proximi tui, decerpes quidem spicas manu tua, & falcem ne agitato in segetem proximi tui. Mat. 12. 1. In illo tempore ibat Iesus Sabbatho per sata: discipuli vero ipsius esuriebant, &eperuntque, vellere spicas & edere. 2. Pharisei autem cum eos vidissent, dixerunt ei: ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere in Sabbatho. In vindemia & messe, spicilegio, & racematione abstinere in pauperum gratiam. Levit. 23. 22. Cum autem metetis messem terra vestra, ne prorsus demetito latius agri tui, & spicilegium messis tuae ne facito: ipsi pauperi & peregrino relinquito ista; ego Iehova Deus vester. Ruth. 2. 8. Tum dixit Boaz Rutha. Nonne audis filia mea, ne abito ad legendum in agrum alterum, neque etiam decedito hinc, sed hic haereto cum puellis meis. 9. Oculi tui intenti sunt in agrum illam quem metent, ut sequaris eas: An non praecepi pueris istis ne attingant te? Cum autem sisies, ito ad ista vasa, & bibito ex eo, quod pueri isti hauserint. 15. Deinde surrexit ad legendum spicas. Praecepit autem Boaz pueris suis, dicendo: Etiam inter manipulos legentem ipsam ne pudesasite. 16. Atque etiam de industria omittite ei ex fasciculis manualibus, finiteque, eos ut legat, nec increpate eam.*

III. Animam proximi. I. Captare omnes occasiones, ut lucifacias proximum ad Christianam religionem. 1. Cor. 10. 33. *Ego per omnia omnibus placeo, non querens mei ipsius utilitatem, sed multorum, ut servantur.* Heb. 10. 24. *Et observemus alij alios, ut nos acuamus ad charitatem & bona opera.* II. Vitam agere sine scandalo. 1. Cor. 18. 32. *Estote sine offendiculo & Indais & Grecis, & Ecclesia Dei.* 1. Cor. 8. 13. *Quapropter si esca facit ut offendant frater meus, non vescar carnibus in aeternum, ne faciam, ut frater meus offendant.* III. Præterea aliis præducere exemplo sanctitatis. Act. 24. 14. *Hoc verò tibi confiteor, me secundum viam illam quam Sectam dicunt, ita servire patri deo, ut qui credam omnibus quæ in lege & Prophetis scripta sunt, 15 Et spem habeam in Deum, fore, quam etiam ipsi expectant, resurrectionem mortuorum, tum iustorum.* 16. *In hoc igitur ipse me exerceo, ut conscientiam habeam sine offendiculo, apud Deum, & apud homines semper.* IV. Admonere lapsum. 1. Thess. 5. 14. *Precamur autem vos fratres, monete inordinatos, consolamini qui pusillo animo sunt, subleuate infirmos, patientes estote erga omnes.* V. Exhortari currentem. Heb. 3. 12.

IIII. Huc etiam ea referuntur, quæ ad vitam cuiusq; propriam conservandam pertinent. Primò, Recreatio, quæ est exercitatio coniuncta cum timore Dei, in re media ad corporis robur, & animi sanctitatem confirmandam. Eccl. 2. 3. *De risu dico, insanus est, & de latitia, et quid ista facis? Isa. 5. 12. In quorū convivio est cithara & nablum, Tympanum, sibiaq;*

ac vinum: opus autem Iehovæ non intuentur, & factum manuum eius non considerant. 1. Cor. 10. 7. Ne igitur idololatra estote sicut quidam eorum, ut scriptum est, sedit populus ad edendum, ac bibendum, & surrexerunt ad ludendum. Luc. 6. 25. Væ vobis qui ridetis nunc; nam lugebitis & flebitis. Deut. 12. 7. Ut comedatis ibi coram Iehova Deo vestro, & letemini vos & familia vestra ex omni re, ad quam admovebitis manum, quæ benedixit tibi Iehova Deus tuus. Hinc sacra Scriptura permittit usum arcus. 2. Sam. 1. 17. Lamentatus autem est David lamentatione hac de Saule & Ionathane filiis eius. 18. Quam protulit ad docendum filios Iudæ tractare arcum: ecce scriptum est in libro recti. Musicam symphoniacam. Nehem. 7. 67. Præter servos eorum & ancillas eorum istas, septies mille trecentos triginta septem: quibuscum erant cantores & cantatrices ducenti quadraginta quinque. Narrationem Aenigmatum. Iudic. 14. 13. Et dixit eis Schimfon, Proponam vobis nunc enigma, quod si planè explicaveritis mihi, intra septem dies huius convivij, & inveneritis, utique dabo vobis triginta syndones, & triginta mutandas vestes. 14. Sed si non poteritis explicare mihi &c. 15. Tum dixit eis, Ab edente prodijt edulium, & ab acri prodijt dulce. Qui non potuerunt explicare enigma illud primis diebus. Venationem ferarum. Cant. 2. 17. Prehendite vobis vulpes, vulpeculas corrumpentes vineas, dum vinea nostra efferunt uvam primam. Denique investigationem & contemplationem operum Dei. 1. Reg. 4. 33. Eloquentius etiam est de plantis à Cedro quæ est in Libano, usque ad hyssopum quæ prodis à pariete: denique

elocutus est de inmentis, & de volucribus, & de reptilibus.

Secundò, medicina; cuius sanctus usus est, si petita prius remissione peccatorum, fiduciaque in Dei opem tantum, non in remedium posita, recipiatur. Matth. 9. 2. *Et ecce abstrinxit ei paralyticum in lecto proiectum: cumque vidisset Iesus fidem eorum, dixit Paralytico: Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua.* Ioh. 5. 5. *Erat autem quidam illic, tricesimum octavum annum agens in morbo, dicit ei: Cupis sanus fieri?* 7. *Respondet ei egrotus ille, Domine, nullum habeo qui cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam, sed inserim dum ego venio, alius ante me descendit.* 8. *Dicit ei Iesus, Surge, tolle grabbatum tuum & ambula.* 14. *Postea invenit eum Iesus in templo, & dixit ei, Ecce sanus factus es, ne pecca amplius, ut ne quid deterius tibi contingat.* 2. Chron. 16. 12. *Egrotabat autem Asa anno trigesimo nono regni sui ex pedibus suis, usque eo, ut morbus eius summe invalesceret, tamen ne morbo quidem suo requisivit Iehovam, sed hixit medicis.*

Tertiò, iniuriæ propulsatio, quæ fit à privatis, si fiat in continenti, & cum modo inculpatæ tutelæ, licita est, nec tam privata vindicta est, quam iusta defensio. Inculpata verò tutela est, cum sic in hostem impetum faciat quis, non ulciscendi vel laedendi animo, sed ita ut solum sui conservandi & ab iniuria tuendi voluntatem, & intentionem habeat.

A'noia. An liceat fugere in peste? A'no. Vocati-
one

one impediti non possunt, vt Magistratus & Pastores. Liberi possunt. Ratio. I. Licet tueri salutem propriam, si fiat sine alterius detrimento. II. Licet fugere bellum, famem, diluvia, incendia, pericula: ergo & pestem. III. Periculum comminuitur multitudine comminuta. *Obiect.* I. Fuga arguit diffidentiam. *Resp.* Diffidentia non est facti, sed hominis vitium. II. Scandalum est. *Resp.* acceptum non datum. III. Desertio est pugnas cum dilectione. *Resp.* Non: Si adsint amici & magistratus. II II. Aegri visitandi ex Dei instituto. *Resp.* Excipiebantur leprosi apud Iudaeos: & nunc etiam ij qui morbum leprae parem habent, id est, periculose contagiosum.

CAP. 24.

De Mandato Septimo.

Andatum septimum est, de castitate
& nostri & proximi conservanda.
Verba sunt:

*Nescortator.**Analysis.*

Scortator] Scortari significat quidlibet agere, quovis modo, quo castitas vel nostra, vel etiam proximi polluitur. Matth. 5. 28.

Pars negativa.

Ne obesto vel deesto castitati proximi.

Hic prohibentur.

I. Cordis libido, siue carnis concupiscentia mala. Mat. 5. 28. *Ego vero dico vobis, Quicumque aspicit mulierem, ut eam concupiscat, iam adulteravit eam in corde suo.* Coloss. 3. 5. *Mortificate igitur membra vestra terrestria, scortationem, impuritatem, mollessem, cupiditatem malam.*

II. Vitiio carnis; quæ est internus æstus libidinis, pietatem cordis vel impediens, vel obruens, & ignis more consumens. 1. Cor. 7. 9. *Quod si se non continet, matrimonium contrahas; nam melius est matrimonium contrahere, quam viti.*

III. Alienæ voluptates circa generationem quas Deus in verbo prohibuit. Hæ variz sunt.

Prin.º, cum bestiis. Levit. 18. 23. *Item cum vlla bestia ne committito ut concumbas, polluendo te cum ea. Mulier quoque ne consistit coram bestia, ut incubet sibi, confusio est.*

Secundò, cum diabolo. Sic enim est confessio maleficarum; & spiritus æquæ potest miscere se cum lama, atque panem edere.

Tertiò, cum alieno sexu. Levit. 18. 22. *Cum mare ne concumbito concubitu muliebri. Abominatio est. Hoc peccatum est hominis acti in sensum reprobum.*

bum. Rom. 1. 26. Propterea tradidit eos Deus fo-
dis affectibus. Nam & femina illorum mutarunt na-
turalem usum in eum, qui est prater naturam. 27. Si-
militerq; etiam masculi relicto naturali usu femine,
exarserunt sua libidine alius in alium. Masculi in
masculos fœda perpetrantes: & compensationem
quam oportuit erroris sui in sese recipientes. Ex fuit
peccatum Sodomæ. Gen. 19. inde appellatur Sodo-
mia.

Quartò, inter consanguineos & affines lege Dei
prohibitos. Levit. 18. 6. Nemo homo ad ullum propin-
quum carnis sue accedito.

Quintò, inter solutos. Peccatum appellatur for-
nicatio. Deut. 22. 28. Si inveniat quis puellam
virginem, qua non est desponsata, & prehensens eam
concubueris cum ea, & manifesti fiant. 29. Tum dabit
vir ille, qui concubuit cum ea, patri puella quinqu-
aginta ciclos argenteos; & esto illi in uxorem, quòd com-
pressit eam: nec potest dimittere eam omnibus diebus
suis. 1. Cor. 10. 8. Neque scartemur sicut quidam eo-
rum scortati sunt, & ceciderunt uno die viginti tria
millia.

Sextò, inter eos, quorum alter est coniugatus vel
saltem desponsatus. Peccatum appellatur adulteri-
um. Id apparet, quia Deus eandem pœnam consti-
tuit desponsatis scortantibus, atque coniugatis.
Deut. 22. 32. Si quis deprehendatur cubans cum muli-
ere maritata marito, omnino morientur pariter ambo:
vir qui cubavit cum muliere, & mulier ipsa: sic sustu-
leris malum à medio tui. 23. Si puella virgo despon-

fata est viro, quam inveniens quis in civitate concubuerit cum ea. 24. Omnino productis eis ambobus ad portam ipsam civitatis, obruetis eos lapidibus, ita ut moriantur, &c. Insigne quidem peccatum est. Nam peccata est idololatria. Rom. 1. 13. Mutarunt enim gloriam incorruptibilis Dei in efformatam imaginem mortalis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & reptilium. 24. Quamobrem etiam tradidit eos Deus cupiditatibus cordium ipsorum ad impuritatem, ut fœdarent corpora sua inter se. Furto quoque maius est. Prov. 6. 30. Non afficitur contemptu fur, qui furatur ad explendum animum suum, quum esurit. 31. Sed deprehensus rependit septies: Qualibet substantia domus sua reddet. 32. Adulterans autem mulierem est demens: perditurus seipsum, ipse faciat istud. 33. Plagam & ignominiam consequetur, probrumque eius non delebitur. Adulter præterea Dei fœdus violat. Prov. 2. 17. Eripe te à muliere extranea, &c. qua derelinquit ducem adolescentia sue, fœderis Dei sui obliviscitur. Corpus suum dehonestat. 1. Cor. 6. 18. Fugito fornicationem, omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus est, sed qui fornicatur in proprium corpus peccat. 19. An ignoratis corpus vestrum esse templum Spiritus sancti, qui est in vobis, quem habetis à Deo. Bonum eripit à proximo & magnum & irrecuperabile, id est, castitatem. Filios etiam nondum natos sua dignitate privat. Deut. 23. 2. Spurius ne venito in congregationem Iehova, etiam decima eius generatio ne venito in congregationem Iehova. Familiam suam lupinar facit, ut apparet in Davide, cuius adulterii poena, fuit congressus

gressus Absalomi cum concubinis patris sui. 21. Sam. 16. 21. Dixit vero Achitophel Absalomo; Congredere cum concubinis patris tui, quas reliquis ad servandam domum suam, ut audiente vero Israele, fecidam te redditum esse patri tuo; confirmetur manus omnium qui tecum sunt. Iob. 31. 9. Si pellexit me antipater meus ad mulierem, aut ad ostium proximi mei insidiatus sum. 10. Molat alteri uxor mea, super eam incurvent se alii. Poena huius peccati in posteros redundat. Iob. 31. 12. Nam illud flagitium est, & ea est iniquitas à Iudicibus animadvertenda. Ignis enim iste ad perditionem usque consumpturus esset: & omnem proventum meum eradicaturus. Postremo, clam admissum à Deo revelatur. Num. 5. 12, 22. Comitemque habet vel stuporem cordis, vel insignem horrorem. Hos. 4. 11. Scortatio vinumq; & mistum intercipit cor.

Polygamia Patriarcharum utcumq; non est defendenda, potest tamen excusari: quia vel ad propagationem humani generis, vel saltem ad propagationem ecclesie pertinebat.

Septimò, inter maritum & uxorem. Peccant, primò, cum legitima societate abutuntur, in morbo muliebri. Levit. 18. 19. Item ad mulierem in separatione immunditiei suae, ne accedito, ut retegat nuditatem eius. Ezech. 18. 5. Nam cum quis erit iustus, exercebitq; iustitiam. 6. In iustis montibus non comederet, &c. Uxoremq; proximi sui non polluerit, & ad uxorem ex immunditia separatam, non appropinquaverit.

Peccant etiam coniuges ipsi, in usu conjugali intemperanter inter se vivendo. Ambrosius libro de Philosophia, quem citat Augustinus libro contra Iulianum secundo, dicit, Adulterum vxoris cum esse, qui in ipso quoque usu conjugij nullam verecundiz, vel honestatis curam habet. Hieronymus libro primo contra Iovinianum. Sapiens vir (inquit) iudicio debet amare conjugem, non affectu: Reget impetus voluptatis, nec præcepta feretur ad coitum. Nihil est fædus quàm vxorem amare quasi adulteram.

Octavò, pollutiones nocturnæ, quas vel immunda dicta, vel impura præcedens cogitatio causavit. His affine est peccatum Onan. Gen. 38.8.

IIII. Mollities, qua libidinis ciendæ occasiones captantur. Galat. 5. 19. *Porro manifesta sunt opera carnis; Scottatio, Immunditia, Adulterium, Lascivia.* Occasiones variz sunt. I. Oculi pleni adulterii. 2. Pct. 2. 14. *Oculos habentes plenos adulterij, & quia peccando cessare nesciant.* II. Ocium. 2. Sam. 11. 3. *Fuit autem vespertino tempore, cum surrexisset David à cubili suo, & obambulans in tecto domus regie, mulierem lavantem se vidisset ex ipso tecto, quæ quidem mulier pulchra aspectu erat valde.* 3. *Ut mitteret David sciscitatum de ipsa muliere &c.* 4. *Mitteret (inquam) David nuncios, ut assumeret eam: eaq; ingressa ad ipsum, cubaret cum ea. Ipsa autem purgabat se ab immunditia sua: postea reversa est domum suam.* IIII. *Luxus & lascivia vestitus.* 1. Tim. 2. 9. *Idem & mulieres amictu honesto, cum verecundia & modestia ornare sese, non ciuncinnis, vel auro, vel margaritis,*
vel

vel precioso vestitu. Isa. 3. 17. Præterea (ait Iehova) cō quod alta sunt filia Sionis, & ambulant extenso guttore, nutantes oculis, indefinenter minutis passibus incedunt, pedibusq; suis compeditas agunt. 18. Idcirco scabis afficiet Dominus verticem filiarum Sionis, & Iehova pendendum earum nudabit. 19. Tempore illo amovebit Dominus ornamentum illud periscolidum, ocellataq; opera, & lunulas. 20. Mirotresidea, Catala q; & bracteolas. 21. Tyaras & armillas, redimiculaq; bucculasq; & amuleta. 22. Annulos & monilia naso impendentia. 23. Synthasos vestium, & amacula, & ventralia, & ascaria. 24. Speculaq; & Syndones, & mitras, & carbasa. 25. Erig loco aromatis ut existat labes, & loco sementata Cycladis sint cinctus cilicij, vstio loco pulchritudinis. Neq; mirandum Prophetam tam acerbè invehi in excessum vestitus & lasciviam, quia est, I. profusio donorum Dei, quæ in alios bonos usus conferri possent, II. est iudicium & quasi vexillum superbiae, qua quis se aliis vult præferri. III. Est signum otii & ignaviae: qui enim in cultu corporis multum operæ impendunt, ij plerumque aliarum rerum negligentes, & laboris impatientes sunt. IIIL. Est argumentum levitatis, qui quotidie aliquid novi invenit, vel saltem imitatur. V. Est confusio ordinum & officiorum quem in vita Deus constituit, quia homines plebei more nobilium se amiciunt.

Quartò, saturitas panis & cibi libidinem cientes. Ezech. 16. 49. Ecce hæc fuit iniquitas Sodomia sororis tuæ, excellentia, saturitas cibi, & tranquillitas quæta
fuit

fuit ipsi, & filiabus eius, & manum pauperis & egentis non confirmavit. Luc. 16. 19. Caterum quidam eras dives, & induebatur purpura & bysso, & se oblectabas quotidie splendide. Rom. 13. 13. *Vi interdum compositi ambulamus, non in comessationibus & ebrietatibus, non cubilibus ac protervijs &c.* Quinto, sermo corruptus, infans, spurcus. 1. Cor. 15. 33. *Ne errate: bonos mores corrumpunt commercia mala.* Eiusmodi sermonem continent multa cantica, & de amore libri moliusculi. Hunc etiam studiosè vitare debemus in poetis legendis, quemadmodum nautæ in navigando non relinquendo mare, sed declinando, rupes fugiunt. Sexto, lascivæ representationes in ludis & comædiis. Ephes. 5. 3. *Scottatio verò & omnis impunitas, aut avaritia ne nominator quidem inter vos, sicut decet sanctos.* Septimo, pictura indecora & immodesta. 1. Thess. 5. 22. *Ab omni specie mali abstinete.* Octavo, chorea, id est, lasciva saltatio viri & scemina. Marc. 6. 21. *Cum igitur dies opportunus adesset, quo tempore Herodes in natalitijs suis etiam faciebat precoribus suis ac chiliarchis, primarijs Galilææ, 22. & introisset filia ipsius Herodiadis, ac saltasset, placuissetq; Herodi, & simul accumbentibus, Rex ait puella: pete a me quodcumq; valueris, & dabo tibi. 23. Iuravitq; ei: quodcumq; a me petieris, dabo tibi, usq; ad dimiditatem regni mei. 24. At illa egressa dixit matri suæ, Quid petam? Illa verò dixit, caput Iohannis Baptista. Nondò, societas cum effeminatis & mulierosis. Prov. 7. 24. *Itaque nunc filij auscultate mihi, & attendite ad sermones oris mei. 25. Ne declinato ad viam illius animam tuam. Ne ab-**

errato in semitas illius.

V. Poenam adulteris leuiculam imponere, qualem instituit Ecclesia Romana. Nam hoc est alijs anasampeceandi dare.

Pars affirmativa.

Conservato castitatem proximi.

Castitas est puritas animi & corporis, quod ad generationem attinet. Animi, cum liber est, vel saltem liberatus, à concupiscentia. Corporis, cum concupiscentias carnis non exequitur. 1. Thess. 4. 3. *Nam hac est voluntas Dei, sanctificatio vestra: id est, ut abstineatis à fornicatione.* 4. *Et sciat vestrum unusquisque suum vas possidere cum sanctificatione & honore, non cum morbo concupiscentiae, sicut gentes, quae non novērunt Deum.* 1. Cor. 7. 34. *Qua est innupta, curat ea quae sunt Domini, ut sit sancta in corpore, in spiritu.*

Virtutes castitatem conservantes in primis duae sunt, Modestia & Sobrietas, Modestia est virtus sanctum decorum conservans in omni opere. Estque I. in vultu, & oculis, quando nimirum illi non expriment & movent concupiscentiam animi. Iob. 31. 1. *Fœdus pepigeram cum oculis meis, & quid advertissem animum ad virginem.* Gen. 24. 64. *Rebecca verò sublati oculis suis cum videret Isaacum deiecit se de camelo.* 65. *Cum illa dixisset seruo, Quisnam est vir ille qui ambulat in agro obviam nobis? Servusq. dixisset, is est Dominus meus, & accepto populo operuit se.* Prov. 7. 13. *Etprehendens eum osculata est eum, obfirmansq. vultum suum dixit ei.* 14. *Sacrificia Eucharistica apud me sunt.*

Hodie

Hodie reddidi vota mea. 15. Idcirco prodiū obviam tibi, studiosè quærendo faciem tuam, commodè invenio te. II. In verbis. De re propter peccatum nostrum pudenda, *quævis dñs.* Gen. 4.1. Deinde Adam cognovit *Hevam* uxorem suam, qua &c. Psal. 51.1. Psalmus Davidis, cū venisset ad eum Nathan Propheta, postquam intrasset ad Bathseba. Isa. 7.20. Et die illarades Dominus nonacula ista mercenaria transfluviali, regia Syria, pilum capitis & pedum. Iud. 3. 24. Ipso autem exeunte servi illius venerunt, & aspexerunt quod ecce fores ipsius cœnaculi essent obserata, quare duxerunt, Profectò tegit ipse pedes suos (id est, purgat alvum) in conclavi æstivi cœnaculi. Sermo præterea debet esse paucus & summissus. Mat. 12.19. Ecce servus meus quem elegi &c. Non litigabit neq; clamabit, neque audiet quisquam in plateis vocem eius. Prov. 10.19. Multitudine verborum non cessabis defectio: sed cohibet labia sua intelligens. Meretricis quoque nota est vox strepera. Prov. 7.11. III. In vestitu debet esse decor sanctus. Tit. 2.3. *Anni isidem vi sint* [ἀνδραγατῶν ἰσότητι] habitu qui sanctimoniam debeat. Sanctus decor est, qui sanctitatem viri vel feminz, id est, pietatem, temperantiam, gravitatem, &c. exprimit. Decor iste apparebit, si observentur vestium fines, qui sunt quinque: Primus, necessitas; vt corpora muniantur contra injurias caloris & frigoris. Secundus, honestas, vt tegatur nudi corporis deformitas, quæ secuta est peccatum. Tertius, commoditas; qua, pro ratione vocationis & opificii & vitæ modo, vestes aptantur: hinc alia aliis decora. Quartus, frugalitas, qua

qua habitus est iuxta proportionem facultatum. Quintus, distinctio personarum, id est, sexus, ætatis, officiorum, temporum, actionum. Nam alius habitus virum, alius fœminam, alius iuvenem, alius senem decet. Ideo quæ indecorum est à viro geri instrumentum fœminæ, vel contra. Deut. 22. 5. *Ne es instrumentum virile super fœminam, neque induito vir vas fœmine, nam abominationi est Iehova Deo tuo, quisquis facit ista.*

Præterea, quid in vestitu decorum sit, modestorum, gravium, & candidorum in omni statu hominum iudicio & exemplo definiendum est; & potius intra medium subsistendum, quam ultra illud progrediendum est. IIII. In purgatione alvi curandum est, ut excrementa ejiciantur in loco separato & clauso, & emissæ etiam tegantur. Deutr. 23. 12. *Item spatium esto, tibi extra castra, ut egrediaris illuc foras. 13. Es paxillus esto tibi præter arma tua, eris quæcumque fossurus eris foris, ut eo fodias & rursum tegas excrementum tuum. 14. Nam Iehova Deus tuus indefinenter ambulat in medio castrorum tuorum, eripiendo te & exponendo inimicos tuos tibi, ut sancta sint castra tua. Ideo quæ non est visurus in te turpitudinem ullius rei. Quamobrem avertat se à te. 1. Sam. 24. 4. Cumque perveniens ad cantas ovium propè viam, ubi erat spelunca, ingrederetur Saul ad tegendum pedes suos, Davide & hominibus eius confidentibus ad latera eius spelunca.*

Sobrietas, est virtus dicta sanctè utendi. Eius verò conservandæ hæ regulæ sunt. Præcipuus in convivio,

vivio, gratias agendo mensam consecrato. 1. Sam. 9.
 12. Quae respondentes ex eis dixerunt: est ecce ante te, festina iam, nam hodie veniet in civitatem, quia convivium est huic populo in isto excelsu. 13. Simulac ingressi eritis in civitatem, invenies eum, cum nondum ascenderit excelsum istud ad comedendum. Nam non comedet populus usque dum advenerit, cum ipse (id est, Samuel) benedixerit convivium, postmodum comedent invitati. Nunc ergo ascendite, nam hoc ipso die inventuri estis eum. Marc. 6. 39. Tum iussit eos facere, ut accumberent omnes per convivia super viridi gramine. 40. Accubuerunt igitur sigillatim per areolas, partim centeni, partim quinquageni. 41. Et acceptis quinque illis panibus, ac duobus illis piscibus suspiciens in caelum, benedixit ac fregit panes, deditque discipulis suis, ut illis apponerent. Act. 27. 33. Interim autem dum ariretur dies, hortabatur Paulus omnes ut caperent cibum, &c. 35. Et cum hac dixisset, accepto pane, gratias egit Deo in conspectu omnium, & cum fregisset, cepit edere. Ornare convivium licebit, non modò necessitatis, sed etiam honoris erga amicos, & delectationis gratia. Luc. 5. 29. Et fecit ei Levi epulum magnum domusue, eratque turba multa Publicanorum, & aliorum, qui cum ipsis accubebant. Psal. 104. 15. Qui vino laetificat cor mortalis, & nitidam efficit faciem oleo, & cibo cor mortalis fuleit. Iohan. 11. 2. Fecerunt igitur ei cenam illic, & Martha ministrabat, Lazarus verò unus erat ex eis, qui simul accubebant cum eo. 3. Maria ergo accepta li-
 bra

bra unguenti Nardi liquidi multi pretij, unxit pedes
 Iesu & extersit pedes eius capillis suis: domus autem
 impleta est odore unguenti. Appete locum inferio-
 rem in convivio, ita tamen ut ab hospite te locari si-
 nas. Luc. 14. 7. Dixit autem parabolam eis qui vocati
 erant, attendens quomodo primos accubitus eligerent,
 dicens eis. 8. Cum vocatus fueris ab aliquo ad nuptias,
 ne accubito primo loco, ne forte honoratior te sit voca-
 tus ab eo. 9. Et is qui te & illum vocavit, veniens
 dicat tibi: da huic locum, & tunc incipias cum pu-
 dore ultimum locum obtinere. 10. Sed cum voca-
 tus fueris vade discubitu in ultimum locum, ut cum
 venerit qui te vocavit, dicat tibi amice, ascende superi-
 us: tunc erit tibi gloria in conspectu eorum, qui tecum
 discumbunt. Tempestive edendum. Eccles. 10. 13.
 Hei tibi, regio, cuius rex puer est, cuius principes mane
 comedunt, id est, intempestive. 14. O te beatam re-
 gionem, cuius rex natus est clarissimus, & cuius primei-
 pes suo tempore comedunt, ad robur non autem ad com-
 potationem. Parce edendum & bibendum, eo mo-
 do, ut robur corporis & animæ pietas vegetior & a-
 laciore fiat, non autem torpescat & obruatur. 1. Thes.
 5. 6. Nempe igitur ne dormiamus ut reliqui, sed vigi-
 lemus ut sobrii sumus. 7. Nam qui dormiunt, noctem dor-
 miunt. Luc. 21. 34. Cavete autem vobis, ne quando
 gravetur corda vestra crapula & ebrietate, & curis hu-
 ius vite, & repente vobis superveniat dies ille. Prov. 23.
 29. Cui va? Cui ebri? cui cōtentiones? cui loquaci? cui

Uulnera

vulnera imponit? cui rabor oculorum est? 30. Inma-
 rantibus apud vinum, cunctibus ad investigandum vi-
 num mistum. 31. Ne respicito vinum cum rubescit,
 enim exhibet in poculo colorem suum inde finem move-
 tur rectissime. 32. Tandem velut serpens mordebit, &
 ut Hamorrhoids punget. 33. Oculi tui respicient alie-
 nas, & animus tuus eloquetur perversitates. 34. Es e-
 ris, ut qui iacet in medio mari, & ut qui iacet in corona
 carthesy. 35. Percutientibus me inquires alij non agra-
 tavi, tundentibus me non sensi, quando expergiscas, per-
 gam, requiram istud amplius. Prov. 23. 16. Mel iu-
 veniens comedis quod satis est tibi, ne saturatus illo evomas
 illud. Prov. 31. 4. Absit à regibus, ò Lemmel, absit regi-
 bus bibere vinum, & dominatoribus desiderium potus
 inebriantis. 5. Ut non cum biberis, obliviscatur statu-
 ti, & mites ius filiorum afflictionis. 6. Date potum in-
 ebriantem petiuro, & vinum amaris animo. 7. Bibas
 ut obliviscatur paupertatis sue, & molestia sue non sit
 memor amplius. Hæc omnia imprimis facienda, quan-
 do accumbis apud Principes. Prov. 23. 1. Quando se-
 debis ad vescendum cum dominante, diligenter conside-
 ra, quid propositurus sis tibi. 2. Alioquin iuderes cul-
 tellum faucibus tuis, si prædictus appetentia esses. 3. Ne
 afficiaris desiderio cupediarum eius: est enim cibus men-
 daciolorum. Hilarè convivato. Act. 2. 46. Et quotidie
 perdurantes concorditer in templo, ac frangentes domi-
 panem, capiebant cibum cum exultatione & simplici-
 tate cordis. 47. Laudantes Deum, habentes gratiam
 apud totum populum. Colloquium convivale ex occa-
 sione oblata, ad ædificationem piam esto. Luc. 14.

ab i. ad i. 6. Absoluto convivio, etiam servate reli-
quias ne pereant. Ioh. 6. 12. *Et autem impleti sunt, di-*
xit Iesus discipulis suis. Cogite quae superfluae sunt frag-
menta, ne quid peramittatur. Et dedit eis aliquid reliquum
facito. Ruth. 2. 14. *Dixit vero ei Boaz, tempore cibi:*
Moror ut comedas ex hoc cibo, & intingas buccam tu-
am in aceto ista: & sedenti tui laetorem faciam porrige
mi istum iostem, unde tu comedens saturaberis, & reli-
quum facietis. Iuxta & audis, & omissis alijs. Et

Castitas duplex. Celibatus & conjugii. In castita-
te Celibatus ponitur, diligenter servanda est
efficitur & corporis sanctitas. Psal. 119. 9. Quo
modo purificabitur puer: fornicationem suam, observando cum so-
litudine verbum tuum. 1. Ioh. 2. 13. Scribo vobis pa-
tres, quoniam videtis eum qui a principio est. Scribo vobis
ut nolite scire eos qui habent periculum illum vitium. Scribo vo-
bis, puerulis quoniam non vultis perire. Eccles. 9. 3. Et re-
spondere etiam dicitur: In diebus adventum tuum, transieris
quoniam non ad quendam diem ipsam matrem, & per singulos annos
quibus dicimus est nobis in istis diebus. Frequenti-
ter etiam jejunandum. 1. Cor. 9. 27. Sed coquendo
corpus meum, & in fornicationem redigo per quod modo cum
illis per quod dicitur, ipse se probus fuit. Denique vitiones
studiose cavendae sunt. 1. Cor. 7. 9.

Castitas conjugii est, qua servatur eius sanctus & purus usus. Hebr. 13. 4. *Honorable est inter quosvis coniugium, & cubile impolutum: Scortatores autem & adulteros damnabit Deus.* Ad purum usum conjugii, haec conducunt. I. Contrahendum in Domino, cum fidelibus tantum. Mat. 2. 11. *Perfide*

agit debenda, & abominatio fit in Iherusalem, & Iherusalem. Profanatur domus debenda, & fit in eis Iherusalem, quam amantur fuerat, & dicitur filiam Dei alienam. 1. Cor. 7. 39. Quod si obloquimur in vobis, liberos estis, ad qui volui obloquendum, & vultis Dominum. 1. Cor. 7. 39. Deinde, non recte dicitur, eo in separatione mulierum, vel in die jejuniorum. Ezechiel 8. 6. 1. Cor. 7. 5. Adfructus & aliorum, nisi si quis ex consensu ad ieiunium, ut vacetis jejuniis & precibus, & rursus semel conveniatis, ne tribuat quoniam dicitur, propter incontinentiam vestram. Patienter, adhibendum est ad pravam illam carnis concupiscentiam domandam, non explendam, & ad Ecclesiam propagationem, quae fit sancto semine. Rom. 7. 14. Sed induimini Dominum Iesu Christo, & carnis curam ne habete ad explendam cupiditatem. Mat. 23. Num vultis unum facere, & quatuor reliqui spiritum replere? quid autem vultis? quod finem semen dicitur, & dicitur estis spiritui vestro, & in uxorem adolescentem in tua praesentia ne agite. Denique cum precibus & gratiarum actione, usurpandum. 1. Tim. 4. 3. Prohibentium contrahere nuptiarum, incontinentium abstinere a cibis quos Deus creavit ad participandum cum gratiarum actione, fidelibus & eis qui cognoverunt veritatem. 1. Cor. 7. 10. 1. Cor. 7. 10. 1. Cor. 7. 10.

CAP. 17

De Mandato Octavo.

Mandatum octavum est, de bonis proximis conservandis. Verba sunt. Ne

Ne furator.*Analys.*

Furator.] Furari propriè significat clam aliquid surripere. Gen. 31. 20. His per Synecdochen, appetere rem alienam fraude obtinere, & quaris ratione minuire.

Pars negativa.

Ne deesto, aut obesto bonis proximi.

Hic prohibentur: 1. qui inordinatè, & inordinatè.

1. Vita inordinata, quæ est vel ex parte educationis, vel ociosa, in qua intermissa coniungere bona & proventiva male impenduntur. 2. Thess. 3. 11.

Audiamus enim quosdam versari inter vos inordinatè, nihil operis facientes, sed curiosi agentes. Gen. 3. 19.

Inhibetur autem qui desistit cibo, & potu, & in humilibus. 2. Tim. 3. 8.

Quod si quis sui proximi deum istos non prouidet, sed dem abnegat, & est infideli deorsum. in modis & aliis.

1. Injustitia: quæ est vel cordis, vel operis. Injustitia cordis, est auaritia. Mat. 23. 23.

Nam ex corde egrediuntur cogitationes malæ, & cæcæ, adultæriæ, fornicationes, furti, falsa testimonio, pharisaïæ, & c.

Hæc est idolorum cultus. Ephes. 5. 5. Nam hoc noster, nullum scortatorum, aut impurum, aut auarum, qui est idololatra habere hereditatē in regno Christi & dei. Et

radix est malorum omnium non gignendo sed fovendo omne genus peccati. 1. Tim., cap. 6. vers. 9. *Qui autem volunt discedere, incidunt in temptationem & laqueum, & cupiditates multas amantes & damnosas, quæ demergant homines in exitum & interitum.* 10. *Siquidem radix omnium malorum est amor pecunie, quam quidam dum appetunt, aberrant a fide, & seipsos transfixerunt doloribus multis.*

Iniustitia operis, est vel in contractu, vel extra contractum. Iniustitia in contractu est multiplex. 1. *Theſ. 2. 6. Ne quis opprimat aut circumveniat in negotio: nam ultor est Dominus omnium istorum.* I. Contractum facere de re non vendibili. Res autem non vendibilis est, donum spiritus. Act. 8. 18. *Cum autem conspexisset Simon per impositionem manarum Apostolorum dari spiritum Sanctum, obtulit eis pecunias, 19. dicens: Dabo etiam mihi potestatem istam, ut cuiusque imponerem manus, recipiat spiritum Sanctum.* 20. *Petrus autem dixit ei, argentum tuum tecum pereat, qui donum Dei existimares pecunijs acquiri.* II. Bona Ecclesie res sunt non vendibiles. Ideoque emere vel alienare bona ecclesie non licet. Prov. 20. 25. *Tendicula est homini deglutire sacrum, & post vana requirere.* Mal. 3. 8. *Bona ecclesie res domini lehouæ appellatur.* III. Non vendibile est, quicquid est inutile Republice, vel Ecclesie.

Secundò, Modis contractuum exercendorum fallax. 1. Adhibitis calumniis, Luc. 19. 8. *Adversarius autem Zachariæ dixit domino: Ecce dimidrum bovorum meorum, domine, do pauperibus: & siquid cupiam*

[*secundo dicitur*] per calumpniam eripui, reddo quadruplum. II. Estque quando corrupta pro puris venduntur. Amos 8. 4. *Audite hoc, qui anhelatis deiectionem egentem, & detestamini pauperem terrae, 5. dicendo: Quando transiveris haec non iluminum, ut vendamus commutatum, &c. 6. Comparando pecunia tenuis, & egerem pari calceorum, ut denique, quisquillas frumenti vendamus. Quando adhibentur iniustae mensurae & pondera Deut. 25. 13. Ne esto tibi in loculo tuo diversum pondus, magnum & parvum. 14. Ne esto tibi domui tuae diversum Ephra, magnum & parvum. Levit. 19. 35. Ne exerceatate pervertas aequum in volumine, in ditione, in pondere, aut in mensura. 36. Trutina iusta, pondera iusta, Ephra iustum, & Huius iustus esto vobis, ego Iehova Deus vester. Amos 8. 5. dicendo, Quando transiveris hoc non iluminum, &c. ut aperiamus frumenti horrea, minuendo Ephram, & majus faciendo pondus, & pervertenda lanceis dolosis.*

Tertio, quando celatur rei vitium, & lucratu verbis simulatur. Math. 7. 12. *Quaecumque igitur volueritis, ut faciant vobis homines, ita & vos facite eis. Ista enim est lex & Propheta. Prov. 20. 14. Possimum est, ait emptor, sed cum digressus fuerit, tunc scriptum laudas.*

Quarto, quando contractibus opprimitur populus. Hoc fit, I. Augendo iustum rei pretium. Nam in contractu lucrum vel denarii pro nihilo facere non licet. II. Carius vendendo, ob dilatum solutionis diem. Hoc enim est revera tempus ipsum vendere, & plus debito à proximis accipe-

re. *III.* Commendo merces vnius generis, ut dum ipse solus istas habeas, pro arbitrio restituas. *IIII.* Cedendo foro, ut ex aliorum damno & bonis dantur. *V.* Pignus commodatum, depositum, inventum, non restituendo. *Ezech. 18. 7.* Neminemq; oppresserit, pignus suum debitori reddiderit, rapinam non rapuerit. *VI.* Restitutionem deferendo. *Prov. 3. 28.* Ne dicis proximo tuo, abi, deinde revertere, cras enim daturus sum; cum fueris pones te. *Psal. 37. 21.* Mutuo accipit improbus, sed non potest reddere: iustus vero gratiam facit & donat. *VII.* Exercendo viuras, *Psal. 15. 4.* Pecuniam suam non exponit forori, &c. *Exod. 22. 25.* Si pecuniam mutuum dederis populo meo, pauperi ipsi qui est tecum; ne esto ei tanquam fenerator: ne imponas ei usuram.

Vsura verò est, lucrum è pacto exactum ultra sortem, tantum propter officium mutationis. Hæc verò ita descripta planè contra verbum Dei est, & mordens lucrum rixè appellari potest. *Exod. 22. 14.* Item cum quis quid à proximo suo acceperit commodato, quod corrumpatur aut moriatur, si dominus eius rei non adfuerit ei, omnino rependito. *15.* Si dominus eius rei adfuerit, ei non rependito: si mori de conductum est, venit pro mercede sua, *Ezech. 18. 8.* In usuram non dederit, & incrementum non acceperit. *2. Cor. 8. 13.* Non enim ut aliis relaxatio sit, vobis autem oppressio, sed parit conditione, hoc tempore vestra abundantia suppleat illorum defectum.

Hanc usuram leges positivæ coercent tantum non probant. *Questio.* An non licet aliquando accipe-

realiquid ultra sortem. *Ad 1.* Licet servatis conditionibus. I. Videndum ne plus exigatur quam possit solvens iustis rationibus acquirere. II. Non accipiendum plus lucro, non totum lucrum, non lucra pars exhaustiva. III. Lucrum non accipiendum, ubi certum est, adhibita diligentia lucrum non esse factum, imo ne fors quidem ipsa, si id iusta solventis necessitas postulat. Ratio. Prima, quod datur à debitore cum ipsius utilitate sine damno ullius, tuto etiam accipitur à creditore. Secunda, Mutuum accipiens debet gratitudinem possibilem ei cuius bonis datur. Tertia, Creditoris sæpè interfuit commodam habuisse pecuniam. *Obiect.* Pecunia non est fructifera. Ergo nunquam plus recipi potest quam datur. *Resp.* Pecunia utique non in se, tamen operà accipientis est fructifera: imo ne fundus quidem frugifer est nisi colatur.

Postremo, detinendo mercedem operariorum. Iacob. 3. 4. *Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras à vobis intercepta clamat, & clamores eorum qui messuerunt, in aures Domini sublevari coeperunt.*

Extra contractum, injustitia etiam multiplex est.

Primo, muneribus edicere falsas sententias in iudicio. Isa. 1. 23. *Principes tui contumaces & socii furum: unusquisque amat munus, & sectatur retributiones, pupilla non discurrit in eis, & causa vidue non pervenit ad eos.* Hoc leguleiorum & iudicum crimen est. Psal. 82.

Secundò, Mendicis validis victum & vestitum præbere. 1. Theff. 3. 10. Etenim cum essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quod si quis nolit operari, etiam non edito.

Quid ergo fiet Monachis & sacrificis ociosis? Monachus (inquit Socrates Tripartite historiz est) qui manibus non laborat, similis est prædoni.

Tertiò, Lusus lucri tantum gratia institutus. Non enim licet augere commodum tuum proximi incommodo: visura quoq; deterior est, magisque homines ditabit.

Quartò, Proventus facere ex illicitis artibus; Magia, Astrologia judiciaria, ludis, Ephes. 4. 28. Qui furabatur, non amplius furetur, sed potius labores, operando manibus quod bonum est, ut possis imperiti tui opus fuerit. Deut. 18. 11. Ephes. 5. 3. 1. Theff. 5. 22. Ab omni specie mali abstinete.

Quintò, Enperè proximo rem vel minimam propter bonum vel maximum. Mar. 10. 19. Ne furare, ne falsum testimonium dicito, ne damno afficito quencquam. Rom. 3. 8. At non potius dicitur (sicut de nobis male loquantur, & sicut quidam aiunt vos dicere) faciamus mala ut eveniant bona? quorum damnatio iusta est.

Sextò, Movere antiquos compascuorum terminos. Prov. 22. 28. Ne moveas antiquum terminum, quæ aptarunt maiores tui. Hos. 5. 8. Sunt principes Iobrida similes eis qui movent terminum.

Septimò, Exercere plagium, sacrilegium, rapinam. 1. Tim. 1. 10. Scortatoribus, masculorum concubitoribus, plagariis. Ios. 7. 19. 1. Cor. 6. Neq; fures, neq; avari,

vari, neq; rapaces. & c. regni Dei hereditatem possidebunt. Rapinis insignes sunt latrones, pyratae, milites suis stipendiis non contenti, & quisque violentas manus in rem alienam injiciens. Luc. 3. 14. Interrogarunt eum etiam milites dicentes, & nos quid faciemus? & dixit ihs, neminem conturbate, neque per calumniam eripite: & contenti estote stipendijs vestris.

Octavo, Consentire cum fure vel dando consilium, vel celando factum. Prov. 29. 24. Qui parititur cum fure, odit seipsum, & qui execrationem audiens non indicat.

Furti poena à iudicibus statuenda est pro delicti magnitudine: ideoque fures quandoq; capitali supplicio puniendi. Si dicatur, legem Dei iudicalem quadrupli restitutionem pro multa instituere; sciendum est, an potestate magistratus esse, quando augetur delictum, augere civilem poenam. Iam autem in rebus nostris publicis furti delictum augetur. Primo, populus noster egentior est Iudaeorum populo: ideoq; furtum etiam levius maiora detrimenta apportabit. Secundo, populus est noster ferocioris ingenii; hinc etiam fures petulantiores sunt, & in furtis vim adhibent atque perturbationem publicae tranquillitatis: cuius maior est habenda ratio, quam privatae salutis unius.

Pars affirmativa.

Conservato & augeto bona proximi.

In

In conservandis proximi bonis requiruntur:

I. Vocatio; qua quisque pro doni sui ratione, honestæ operæ incumbit ad suum & proximi commodum. 1. Cor. 7. 24. *Vnusquisq; in quo vocatus fuerit, in hoc maneat apud Deum.* Eph. 4. 28. 1. Pet. 4. 10. *Ut quisq; accepit donum, ita alius in alium illud subministrantes, ut boni dispensatores variæ Dei gratiæ.* Galat. 3. 13. *Ex charitate servite alijs alijs.*

II. Rectus divitiarum & omnium bonorum usus, ad quem pertinent duæ virtutes: *ἀντὺρξια*, & frugalitas. *Αντὺρξια* est qua statu quisque suo contentus est. 1. Tim. 6. 6. *Est autem questus magnus pietas, cum animo sua sorte contento.* 7. *Nihil enim in alium suum mundum, videlicet nec efferre quicquam possumus.* 8. *Sed habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti erimus.* Phil. 4. 11. *Non quod penuria me a respectu loquar; nam ego dedeci in quibus sum, sic ipsis contentus esse.* 12. *Novi autem deprimi, novi etiam abundare, ubiq; & in omnibus initiatus sum; & ad saturitatem & ad esuritionem, id est, tum ad abundantiam, tum ad inopiam.* Matt. 6. 11. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Heb. 13. 5. *Sint mores alieni ab avaritia: sitis contenti presentibus: Dixit enim ipse, non te deferam, neq; te relinquam.*

Frugalitas est, qua bona & studiosè conservantur, & imponduntur tantum in res necessarias frugem ferentes. Proverb. 5. 15. *Bibe aquam ex cisterna tua, fluentia ex medio putei tui.* 16. *Spargant se fontes tui foras, in plateis rivus aquarum.* 17. *Sint tibi securi ac non extraneis tecum.* Prov. 21. 5. *Cogitationes seduli*

tantum emolumento sunt, omnes autem precipitis tantum ad egestatem pertinent. 17. Vir egens erit qui amat letitiam, qui amat vinum & unguentum, non erit dives. Prov. 12. 26. Non affabit dolosus quod venando ceperit, Substantia autem hominis preciosa sedulus fruitur. Ioh. 6. 12.

III. Veritas in dictis, coniuncta cum innocua simplicitate in omnibus negotiis. Psal. 15. 2. *Qui ambulat integrè exercetq; iustitiam, ac loquitur veritatem ex animo suo.* Gen. 23. 13. *Et allocutus est Hephronem, audiente populo regionis illius, dicendo: Sed fratris es, queso audi me: do precium agri illius, accipe à me. Tum sepeliam mortuum meum illic.* 14. Respondet autem Hephron, Abrahamo, dicendo ei: 15. Domine mi, audi me: terra quadragintorum cyclosum argenti inter me & te quid est? Tuum ergo mortuum sepeli. 16. Auscultavit itaq; Abraham Hephroni & appendit Abraham Hephroni argentum illud, quod indicauerat audientibus filiis Hethi, Quadringentos cyclos argenti currentis ad mercatorem quemvis. 17. Ita cessit ager Hephronis, qui est Machpile, quæ est è regione Mamre. Ager cum spelunca ipsa quæ in eo est, omniq; arbore quæ in agro erat: quod deniq; erat in toto termino eius circumquaq; 18. Abrahamo in possessionem presentibus filiis Hethi, omnibus ingredientibus partem ciuitatis eius.

IV. Iustitia in factis. 1. Th. 4. 6. quæ multiplex est. 1. In emptione & venditione, in locatione & conductione prædiorum, fundorum, mercium, & rerum omnium constituere iustum precium. Iustum
precium

precium est, quando rei valor & precium, quàm maximè fieri potest, adæquantur. Hoc vt fiat, hæc quatuor regulæ semper in promptu sint, ad quas omnes contractas exigantur. I Contractus omnes ad æqualitatem reducantur: hoc erit, si vt labores & sumptuum tuorum, ita commodorum & necessitatis proximi rationem venditor habueris. *Leu. 25. 14. Quare cum rem venale vendideris, quisq; proximo tuo aut emeris à manu proximi tui, ne fraudem facito te alteri.* 15. *Secundum numerum annorum à Iubileo emitto à proximo tuo: Secundum numerum annorum prout tuum: vendito ille tibi.* 16. *Pro multitudine annorum, augebis precium emptionis eius, & pro paucitate annorum, minues precium emptionis eius. Nam numerum promissionum ille vendit tibi.* II. Ad legem naturæ conformentur, cuius summam Christus hoc dicto complectitur. *Quæcunq; volueritis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis.* III. Obligatio naturalis teneatur, quæ iubet, vt qui accipit beneficium, & ex alterius pecunia legitimè crescit, & locupletatus vicissim reddat mutuam & æqualem compensationem, eamque etiam supra sortem. IIII. Modus communicationis & mutuacionis obseruetur: quem definit Paulus 2. Cor. 8. 13. *Sic dandum esse, ne aliis sit ignavia, nobis autem afflictio.*

II. Rem proponere vendendam, quæ & substantia sit, & usu integra.

III. Vt iustis ponderibus & mensuris. *Deut. 25. 13. Non habebis in sacco diversa pondera, maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor, pondus*

duo habebis iustum & verum: & modius equalis & verus eris tibi, ut multo vinas tempore supra terram, quam dominus deus tuus dederis tibi. Ezech. 45. 10. Statera iusta, & epha iusta, & batrus iustus eris vobis. Mica. 6. 11. Nunquam iustificabo stateram impiam, & sacculi pondera dolosa.

IIII. In re locata, mercedem debitam & præterea culpam suam conductor præstare debet. Exod. 22. 14. 15.

V. Pignus redimentum: & si ad vitam tuendam valde necessarium est, statim restituendum. Exod. 22. 26. *Si pignore villo acceperis vestem proximi tui, dum inclinat sol, restituito illum ei.* 27. *Nam solum opusimentum eius est.* Deut. 24. 6. *Ne pignori accipito quisquam metam aut catillum: nam is vitam acciperes.* Non eligendum, sed oblatum accipiendum est. Deut. 24. 10. *Cum mutuaueris proximo tuo vilius rei mutuum, ne ingreditor domum eius, ad pignorum pignus eius,* 11. *Sed foris subsistito, ut vir ille cui tu mutuas, proferat ad te pignus suum foras.* 12. *Quod si vir pauper est, ne cubato habens pignus eius.* 13. *Omnino restituito ei pignus eius cum occidit sol, ut cubans in veste sua, benedicat tibi, quod tibi erit iustitia coram Iehova Deo tuo.*

VI. Fide iubere tantum pro honestis & notis viris, & cautè cum deliberatione. Prou. 11. 15. *Omni- no confringitur, qui spondet pro extraneo: qui autem odit complodentes, securus est.* Prou. 17. 18. *Homò demens complodit manum spondens sponsonem ante amicum suum.* Prou. 22. 26. *Ne sis ex complodentibus*
mann,

manu ex spondentibus debita. 27. Si non sit tibi quod reddas, quare acciperet creditor cubile tuum à tei Quod si quis fide inbendo fuerit illaqueatus, humiliatione, & ambitu amicorum, apud creditorem querenda est libertas. Prov. 6. 1. Fili mi, si spondidisti amico tuo, complofisti extraneo manum tuam. 2. Illaqueasti in sermonibus oris tui. Captus es sermonibus oris tui. 3. Fac istud iam, fili mi, & eripe te, quandoquidem convenisti in manum proximi tui: age, subijce te, & interpollare proximum tuum. 4. Ne concedito somnum oculis tuis, aut dormitationem palpebris tuis. 5. Eripe te, ut caprea à manu venatoris, & sicut avis à manu aucupis.

VII. Stipulationes iustæ etiam cum damno servandæ. promissum enim si licitum est, obligat ex voluntate eius cum quo contrahimus. Psal. 15. 4. Iuratus in damnum suum, non tamen mutat. Prov. 25. 14. Nubes, & ventus, & pluvia non sequentes; vir gloriæ suæ & promissa non complens. Iud. 1. 24. Kidentes autem observatores illi quendam exeuntem à civitate illa dixerant ei: ostende nobis iam ingressum istius civitatis, & exercebimus ex te benignitatem. 34. Sic cum ostendisset ipsis ingressum ipsius civitatis, percusserunt civitatem acie gladij, virum autem illum cum tota familia eius dimiserunt. Ergo si promisso iam facto superveniat dānum, licet petere liberationem, & concessā accipere.

VIII. Bona commodare gratis. Luc. 6. 35. Diligite inimicos vestros, & benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa ac filij eritis illius altissimi. Nam ipse benignus est erga ingratos & malos. Et in iis reddendis diligentiam maximā adhibere.

adhibere. Ideoq; culpa si non aliàs, certe bonorum venditione præstanda est. 2. Reg. 4. 1. *Mulier autem quædam ex uxoribus filiorum Prophetarum clamabat ad Elisham, dicens: servum tuum vir meus mortuus est: tu verò nosti servum tuum timuisse Iehovam, creditor autem venis ad rapiendum duos natos meos sibi in servos.* 2. Cui dixit Elisha: *Quid facturum sum tibi? indica mihi, quid est tibi domi? Quæ dixit, non est ancilla tua quicquam domi, nisi lecythus olei.* 3. *Quæ dixit, Abi, pete tibi vasa foris, ab omnibus vicinis tuis: vasa vacua ne pauca petito.* 4. *Tum ingressa occludes fores tibi & filiis tuis; deinde infundes in omnia vasa illa, & quod plenum fuerit amoveri iubito.* 5. *Itaque abiens ab eo, cum occlusisset fores sibi & filiis suis, ipsis admoventibus ad illam, infundebat illa.* 6. *Fuit q; cum plena esset vasa illa, & edocente ea filio suo: admove mihi adhuc vas: dixisset ei, Nullum præterea est vas, ut consisteret oleum.* 7. *Tum illa veniens indicavit viro Dei, qui dixit: Abi, vende istud oleum & repende creditori tuo: tu verò cum filiis tuis vivito è reliquo.*

IX. Depositum restituere sine mora. Mat. 21. 41. *Dicunt ei: malos ipsos male perdet, & vineam suam locabit alijs agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis.* Prov. 3. 28. *Si periit depositum, sine culpa depositarii, damnum non est exigendum.* Exod. 22. 7. *Si quis dederit proximo pecuniam, aut suppellectilia ad servandum, & id furto ablatum fuit à domo illius, si deprehendetur fur ipse rependit duplum.* 8. *Si non deprehendetur fur ille, tunc sistetur dominus illius domum coram ipsis magistratibus, inveniendo se purgaturus,*

purgaturus; si non extendit manum suam in rem proximi sui.

X. Inventum custodiendum est, si est ignotus dominus: & noto statim restituendum. Deut. 22. 1. *Si dederit bovem fratri tui, aut pecudem eius devios, non occultabis te ab illis, sed omnino reducito eos ad fratrem suum.* 2. *Quod si frater tuus non erit propinquus tibi, aut non nosces eum, tum recipias illum intra domum tuam, ut sit apud te, donec querat frater tuus illum: & illum restituas ei.* 3. *Et sic facito a facio eius, sic etiam vestimento eius, & sic facito omni re amissa fratris tui, cum perierit ei, & inveneris illam, non poteris te ipsum occultare.*

XI. Ut æquum & debitum obtineatur, licet proximum in ius vocare. Sed litium tractandarum sancta ratio sequenda est, his cautionibus circumscripta. I. In litibus nil faciendum in religionis Christianæ contumeliā. Ergo peccata sunt litigantium hominibus magis quam Deo fidere, religionem ludibrio infidelium exponere, partim agendo causas minus necessarias, partim non admittendo reconciliationis modum. 1. Cor. 6. 1. *Sustines aliquis vestrum, negotium habens cum altero, iudicio experiri sub iniustis ac non sub iustis.* 2. *An ignoratis sanctos mundum iudicatu-ros? quod si per vos iudicabitur mundus, indigna estis minimis iudicijs?* II. Forense iudiciū debet esse ultimum remedium. Omnia prius tentanda sunt, quam ut licet suscipias cum eo qui frater est. 1. Co. 16. 7. *Iam igitur omnino impotentia in vobis est, quod iudicia habetis inter vosmet ipsos: quare non potius iniuriam patimini?*

Cur non potius damnum accipitis? III. Inter litigandum charitatis esto memor, & studeto non tam jus tuum tueri, quam iniquum fratrem in viam reuocare.

CAP. 28.

De nono Mandato.

Nonum mandatum est de fama proximi conservanda. Verba sunt:

Ne proferto contra proximum tuum testimonium falsum.

Analysis.

Proferto.] Id est, Respondeto, quando es à Iudice interrogatus. Deut. 19. 17. Tum sistent se duo viri, quorum fuerit controversia ista, coram Iehova, ante sacerdotes aut Indices qui erunt in diebus illis. 18. Cumque inquisiverint Indices illi benè, si ecce testis falsus est testis ille, falsum testatus est contra fratrem suum.

Testimonium.] Per Synecdochen omne dictum quo æstimatio proximi violatur & minuitur.

Pars negativa.

Ne deesto vel obeſto nomini

N I.

¶

& exstimationi proximi.

Hic prohibentur.

I. Invidia, xmulatio, desiderium gloriæ. 1. Tim. 6. 4. *Is turget, nihil sciens sed insaniens circa quæstiones, & verborum pugnas, ex quibus nascitur invidia, lis, maledictia.* 1. Pet. 2. 1. *Deponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationes, invidias, & omnes detractiones, &c.* Matth. 21. 15. *Videntes autem principes sacerdotum, & Scriba mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo, & dicentes, Hosanna filio David, indignati sunt,*

II. Suspiciones pravæ. 1. Tim. 6. 4. 1. Sam. 17. 28. *Quod cum audisset Eliab frater eius maior, loquente eo cum alijs, iratus est contra David, & ait: quare venisti? & quare dereliquisti paucias oves illas in deserto? Ego novi superbiam tuam, & nequitiam cordis tui.* Act. 28. 4. *Ut verò viderant barbari pendentem bestiam de manu eius, ad invicem dicebant: utique homicida est hic homo, qui cum evasis de mari, ultio non finit eum vivere.* Huc pertinent iudicia dura & sinistra de proximo. Matth. 7. 1. *Ne iudicate, ut ne iudicemini.* 2. *Quo enim iudicio iudicatis, iudicabimini. Et qua mensura metimini, vicissim metientur vobis.* Hæc iudicia, quæ prohibet Christus, sunt privata & calumniosa, nimirum quando aut bonum factum, aut ambiguum interpretamur in deteriorem partem, aut leve erratum malevolentia exaggeramus, nequaquam studentes vel sanare, vel tegere. Act. 2. 13. *Alij verò cavillantes dicebant: vino dulci pleni sunt*

suntristi. 14. Stans autem Petrus cum undecim suscepit vocem suam, & loquutus est eis, dicens: viri Iudei vosq; omnes qui habitatis Ierosolymis, hoc vobis notum est, & auribus percipite verba mea: 15. Non enim, ut vos existimatis, isti ebrii sunt, cum sit hora diei tertia. 1. Sam. 1. 13. Porro Anna inquebatur in corde suo, tantumq; labia illius movebantur, & vox penitus non audiebatur: estimavit ergo eam Heli temulentam. Sciendum verò est, tria esse genera Iudiciorum, quæ hoc mandato Christi non prohibentur. Primum est ministerium evangelii, quod iudicat & arguit peccata. Secundum est, iudicium magistratus. Tertium est, iudicium monentis amici, ut cum dicit; Abstineas à consuetudine huius hominis, quia scio ebriosum esse.

III. Relatio prava verborum tantum, non sensus & sententiæ proximi. Matth. 26. 60. Principes autem sacerdotum & seniores, & totus confessus quærebant falsum testimonium contra eum, ut eum morte mulcarent, & non invenerunt. Postremò verò advenientes duo falsi testes, 61 Dixerunt; Iste dixit, possum dissolvere templum Dei, & tria diebus ipsum edificare. Et verbis quidem aliquid simile dixit Christus. Ioh. 2. 19. Respondit Iesus, & dixit eis: destruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud.

IIII. Mendacium, quo id quod falsum est fallendi animo, vel dictis, vel factis, vel silentio veri, vel alio quovis modo significatur: etiamsi in proximi bonum vel maximum fiat.

V. Iniustam in iudicio sententiam efferre. In vno teste acquiescere, falso accusare alium, pravaricando causam prodere. 1. Reg. 21. 12. *In dicto jejunio collocarunt Nabothum in principibus populi.* 13. *Tum venientes duo illi homines nequam, confederunt ex adverso eius, testatiq[ue] sunt contra eum homines isti nequam; contra Nabothum coram populo, dicentes: Maledixit Naboth Deo & regi; sic eduxerunt eum extra civitatem suam, & lapidibus obruerunt eum, ita ut moreretur.* Deut. 17. 6. *Ex sermone duorum testium ac trium testium, morte afficitur is qui moritur: ne afficitur morte, ex sermone testis vnius.*

VI. Fictos & noxios sermones de proximo vel palam excitare, vel clam suggerere. Rom. 1. 30 *Susurriones, obreclatores, Dei osiores, contumeliosi, superbi, gloriosi, inventores malorum.* Lev. 19. 16. *Ne ambulato cum detractione per populares tuos; ne instato contra sanguinem proximi tui: ego sum Iehova.* 1. Tim. 5. 13. *Simul autem etiam otiosa discunt circumire domos, imò non solum otiosa, sed etiam nugaces & curiose, garrientes qua non oportet.* Spargere rumores, vel eis aliquid effingere. Prov. 26. 20. *Ut deficientibus lignis extinguatur ignis, ita cum non est susurro, fileat contentio.* 21. *Ut carbo ad prunas, & ligna ad ignem: ita vir contentiosus est ad accendendum litem.* 22. *Verba susurronis similia sunt verbis eorum qui sapenumero contusi sunt: tamen ea descendunt in penetralia ventris.* 2. Cor. 12. 20. *Timeo enim ne forte cum venero, non quales volo inveniam vos, & ego inveniar à vobis, qualem non vultis. Ne forte contentiones, amulationes, ira, dissensiones, detractiones,*

tractiones, susurraciones, rumores, tumultuationes sunt inter vos. Allatos ab aliis recipere. Exod. 23. 1. Ne efferto rumorem mendacij: ne apponito manum tuam cum improbo, agendo testem iniuriam. 1 Sam. 24. 10. Dixitq. David Sauli, Quare auscultas verbis cuiusquam, dicentis: ecce David querit malum tuum.

VI. Accusare proximum, ob id quod centum est & verum, ex odio & animo lædendi. 1 Sam. 22. 9. Respondit autem Doeg Adomani, qui stabat cum servis Sauli, dicens: vidi filium Ishai, venientem Nobis ad Abimelechum filium Abitubi. 10. Qui consuluit pro eo Iehovam, & viaticum dedit ei, etiam gladium Goliathi Philisti dedit ei. De hoc facto sic loquitur Psalmista. Psal. 52. 3. Quid te iactas in iniquo, o potens, benignitas Dei fortis omnia de te perdurat. 4. Et rumina excogetas ex promis lingua tua, similis est novacula acuta, o artifex doli. 5. Diligis malum potius quam bonum, mendacium quidni loqui iustitiam diligis vehementissime. 6. Dilexisti omnia verba perniciofa, linguam dolosam.

VIII. Secretum alicuius, præcipue si infirmitatem olet, cuiquam exponere. Matth. 18. 15. Si vero peccaverit in te frater tuus, veni & argue eum inter te & ipsum solum; Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Prov. 11. 13. Ambulans cum detractione revelat arcana: at fidus animo teget rem.

IX. Sermo ditax & aculeatus. Ephes. 5. 3. Sordatio vero & omnis impuritas ne nominator quidem inter vos, &c. 4. Et obscenitas, & stultiloquium, & [evtegmata] id est, dicacitas, qua non conveniunt, sed po-

tinu gratiarum actio. Ioh. 9. 34. Responderunt & dixerunt ei: tu in peccatis natus es & loqueris & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Hic, & textum, quæ Aristoteli virtus est, apud Paulum inter vitia numeratur, Et recte quidem. I. Facetia quæ iactantur in alios, sunt ad querendam voluptatem cum aliorum offensione. II. Difficile est efficere, ut conueniant cum Christiana pietate & gravitate. Obiect. Salsæ dicta in Scripturis occurrunt, ut 1. Reg. 18. 27. 2. Reg. 2. 23. Esa. 14. 11. Resp. Non dicuntur ista ad aliorum voluptatem, sed graviter & acerbè in inimicos ad Dei gloriam pronunciantur.

X. Adulatio, quæ plus quàm par est, proximo tribuitur. Prov. 27. 6. Fidelia sunt vulnera amici, deprecanda verò oscula foris. 14. Et, qui benedicit amico suo voce magna, mane tempestivè surgendo, maledictio imputabitur ei. Ag. 12. 22. Populus verò acclamabat, vox Dei & non hominis. Hortendum est peccatum in ministris verbi. 1. Thess. 5. Neq; enim unquam sermone assentatorio usi sumus, sicut nostis: neq; avaritia causa quicquam pretexuimus, Deus testis est. 1. Cor. 6. 13. Nam à minimo eorum usq; ad maximum eorū, quisquis est, deditus est quasiui. Etiam tum Prophetæ, tum sacerdos, quisquis est, agit falsò. 14. Neceuerant contritiō, nem filia populi mei, secundum citationem mali leuiculi, dicendo: Pax, pax, etsi nulla est pax. Rom. 16. 18. Nam quæ eiusmodi sunt, Domino nostro Iesu Christo non seruiunt, sed suo ventri, & per blandiloquentiam, & assentationem corda hominum minime malorum seducunt.

Præfidens & stulta gloriatio. Prov. 27. 1. Ne glori-
eris

eris de die crastino, quia vefcis quid pariturus fis dies. 7. Laudes te os extranei, non autem os tuum, alieni non autem labia tua.

Pars affirmativa.

Conſervato bonū nomen proximi.

Eccles. 7. 1. Melior eſt homini fama unguento optimo. Hic iubentur.

1. Gaudium de bono proximi exſtimatione. Galat. 5. 22. At fructus ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, lenitas, Rom. 1. 8. In primis quidem gratias ago Deo meo pro Ieſu Chriſto ſuper omnibus vobis, quod fides veſtra annuntiat ſe in toto mundo.

II. Bonum in quocunque fuerit, agnoſcere libenter, idque tantum in ſermone prædicare. Tit. 3. 2. Ne cuius famam ledat, ut ſint à pugnis alieni, moderati, omnem exhibeas lenitatem erga quoſvis homines. Præterea narrationes de bono proximi cupidiffimè recipiendæ. Act. 16. 1. Pervenis autem Derben & Lyſtram, & ecce diſcipulus quidam eras illic nomine Timotheus filius mulieris cuiusdam Indææ fidelis, cæterum patre Greco, 2. Huic dabant teſtimonium fratres qui Lyſtris erant Iconij. 3. Euniusq. voluit Paulus ſecum proficiſci, & aſſumptum eum circumcidit, &c. Hoc verò ſic agendum eſt, ut vitia hominum integrit non probentur. 2. Chron. 35. 2. Fecitq. quod rectum videtur in oculis Iehovæ, ſed non animo integro. & 27. 2. Et fecit quod rectum videtur in oculis Iehovæ, omnino prout fecerat Oziæ pater ipſius, tantummodo non eſt ingreſſus templum Iehovæ, ſed adhuc populus corrumpebat ſe.

III. Malum ambiguum exponere in meliorem partem. 1. Cor. 13. 5. *Charitas non cogitat malum.* 7. *Omnia credit, omnia sperat.* Gene. 37. 31. Tum acceperunt tunicam Iosephi, & ingulantes hircum lactantem, intinxerunt tunicam illam sanguine eius. 32. Postea miserunt tunicam illam versicolore, & curantes, ut ferretur ad patrem suum dixerunt: hanc invenimus, agnosce utrum hac tunica filij tui sis, necne. 33. Ille verò agnoscens eam, dixit, *Tunica filij mei est, bestia mala devoravit eum, omninèque disceptus est Ioseph.* Notanda etiam pietas Iosephi, qui, ubi gravidatā vidit Mariam, existimare maluit eam ante sponsalia ex fornicatione, quam post sponsalia ex adulterio fuisse gravidam. Matth. 1. 19. Interim vitanda est nimia credulitas. Ioh. 2. 24. *Ipsè Iesus non credebat ijs semetipsum, eò quod noscet omnes.*

IIII. Malum susurris hominum quasi carnalibus invulgas emanans non recipere. Psal. 15. 3. *Non obtrectat lingua sua, non afficit proximum suum malo.* Ier. 40. 14. *Dixerunt ei: an omnino nosti Baalsum regem Hammonitarum mittere Ismaelem filium Neithanie ad percutiendum te lethaliter: sed non credidisti eum Gedalia filius Abikami.* 16. *Dixit Gedalia filijs Abikami: Iochanani filio Tharechi, ne feceris rem hanc, nam falsum loquaris contra Ismaelem.* Atque susurronibus etiam subirasci debemus. Prov. 25. 23. *Præceciat gignit pluviam, ita vultum indignandum lingue simulantis.*

V. Erratum proximi secretum, si non est necessario narrandum, celare. Prov. 10. 12. *Odium excitat*

citat contentiones, omnes verò defectiones obtegit charitas. Matt. 1. 19. Porro Ioseph vir eius, cum esset iustus, & noluit eam ignominia exponere, voluit clam eam dimittere.

Si quis senserit hac ratione communicare nos aliorum peccatis, sciendum est, occultandos esse defectus proximi, ne iritetur: interim admonendus est, ut corrigatur. Gal. 6. 1. Iacob. 5. 9. *Fratres, si quis inter vos aberraverit à veritate, & converteris eum quispiam, 20. Scias eum qui averterit peccatorem ab errore viae suae, servaturum animam à morte, & obte-cturum multitudinem peccatorum.*

Sin verò malum occultatum tolli non possit, tum ex amore narrandum eis à quibus tollatur. Gen. 37. 2. *Ioseph natus septemdecim annos debebat pascens cum fratribus suis gregem (erat enim puer) cum filijs Bilha, & cum filijs Zilpa uxorem patris sui: referebatque Ioseph famam eorum malam ad patrem ipsorum. 1. Cor. 1. 11. Declaratum est mihi de vobis fratres mei, à domesticis Chloes, quòd lites sint inter vos. Matt. 18. 16. Sin verò te non audierit, accipe tecum adhuc unum aut duos: ut in ore duorum, aut trium testimonium stabile sit omne verbum.*

VI. Parare bonam existimationem apud homines, vel partem conservare. Phil. 4. 8. *Quod reliquum est, fratres, quaecunque sunt vera, quaecunque veneranda, quaecunque iusta, quaecunque pura, quaecunque amabilia, quaecunque boni nominis, siqua virtutis, & siqua laus est, hac cogitate. Bona existimatio paratur. I. Si quærentes præ omnibus regnum Dei, de peccatis omni-*

omnibus resipiscamus, & serium pietatis studium amplectamur. Prov. 10. 7. *Memoria iusti est benedictio: nomen autem improborum putridum est.* Marc. 14. 9. *Amendico vobis: ubicunq; predicatum fuerit euangelium hoc in toto mundo, etiam id quod ista fecerit, dicetur in memoriam ipsius.* II. Curandum est, ut de alijs benè sentiamus & loquamur. Matt. 7. 2. *Quod iudicio iudicatis, iudicabimini.* Eccles. 7. 23. *Etiam ad omnia verba quae dicuntur, ne adhibito animum tuum, quum non debeas audire, vel servum tuum maledicentibus tibi. Nam etiam multoties conscius est animus tuus, te quoque maledixisse alijs.* III. Abstinendum ab omni specie mali: nam vitium vel vnicum, bonum nomen obscurabit. Eccles. 10. 1. *Ut masearum mortuorum una efficit ut factorem eructet unguentum pigmentarii. Similiter preciosum nomine sapientiae & gloria virum, ut foetidum efficit stoliditatis parum.* IIII. Gloria Deitantum, non nostra in omnibus obnixè querenda. Mat. 6. 5. *Et cum precaris, ne sis ut hypocritae: amant enim in conventibus & in angiportis platearum stando precari, ut appareat hominibus. Amen dico vobis, eos referre mercedem suam.* 6. *Tu verò cum precaris, introito in conclave tuum, & clauso ostio tuo, precare patrem tuum qui est in occulto, & pater tuus qui te afficit in occulto, reddet tibi in propatulo. Nobis autem gloriam Dei sectantibus, si laus & testimonium proborum & prudentum hominum accedat operi nostro, non est contemnendum. Sin fuerit, & què ferendum.* 2. Cor. 1. 12. *Nam gloriatio nostra haec est, testimonium conscientia nostra, quòd cum simplicitate, &*
sinceri-

sinceritate Dei non cum sapientia carnali, sed cum gratia Dei versati sumus in mundo, potissimum autem apud vos, & 10. 13. At nos non gloriabimur de eis, quæ mensuræ nostræ non sint, sed secundum dimensionem regulæ eius mensuræ quam Deus nobis dispertitus est, gloriabimur nos pervenisse ad vos etiam usque. Psal. 16. 6. Iehova portio prædij mei, & poculi mei: in sustentas sortem meam, funiculi acciderunt mihi in locis amœnissimis: Etiam possessio & elegantissima, quæ obtigit mihi. 1. Cor. 1. 31. Qui gloriatur, in Domino gloriatur.

CAP. 29.

De Mandato decimo.

Mandatum decimum est, de concupiscentiis, quæ sunt contra proximum. Verba sunt:

Ne concupiscito domum proximi tui, ne concupiscito uxorem proximi tui, aut servum eius, aut ancillam eius, aut bovem eius, aut asinum eius, denique quicquid est proximi tui.

Analysis.

Analysis.

Concupiscito.] Cogitatio vel motio cordis triplex est. Prima est subita, quæ injecta animis nostris à Satana, citò prætervolat eos, neque recipitur. Hæc peccatum non est in nobis. Nam in Christo fuit, quādo eum tentavit Satanas. Mat. 4. 1. Secunda est, motio vel cogitatio aliquantū permanens, quæ pectus interno gaudio titillat tantū & inescat. Tertia, est cogitatio voluntatis plenum consensum eliciens. De secundo genere cogitationum, intelligendum est hoc mandatum; de tertio verò, ea quinque mandata, quæ proximè præcedunt.

Concupiscere ergo est, intus cogitare, & appetere aliquid quod proximo sit noxium, sic tamen ut nullus ad perpetrandum id malum voluntatis consensus accesserit. Nam ipsi philosophi avaritiam cordis & legum civilium latores, mali propositum cum aperta deliberatione coniunctum arguunt. Concupiscentia verò, quæ hic prohibetur, abdita magis & occulta est, quia omninò non fuit Paulo legis doctori nota. Rom. 7. 7. Deindè, nisi concupiscentia præcedens consensum in hoc mandato prohibeatur, magna fuerit Decalogi confusio. Nam septimum mandatum, quandam etiam vxoris proximi concupiscentiam redarguit. Mat. 5. 28.

Domum] Illustratio mandati è distributione subiectorum, ex qua liquet concupiscentiam malam hic tantū damnari. Coloss. 3. 5. Quædam enim est permixta & per se bona: ut desiderium cibi & potionis,
&

& etiam concupiscentia spiritus. Galat. 5. 17. *Spiritus concupiscit adversus carnem.*

Pars negativa.

Ne concupiscito rem proximi.

Hic prohibentur,

I. Ipsa concupiscentia, id est, originalis corruptio, quatenus ea noxia est proximo. Iacob. 1. 14.

II. Prava quævis & subita cogitatio & passio cordis, quæ nascitur ex concupiscentia. Galat. 5. 17. *Nam caro concupiscit adversus spiritum.* Luc. 10. 27. *Deus diligendus est ex tota cogitatione.* Huc pertinet suggestio Satanz, si oblata recipiatur & inhaereat.

III. Cogitatio & motio quævis, delectans quidem & titillans cor, sed non eliciens consensum. *Ibidem.* Huc pertinent stultorum vota: *utinam hæc domus esset mea; utinam, &c.* Huiusque loci sunt insomnia libidinosa, si modò extiterint ex impetu concupiscentiæ.

Pars affirmativa.

Concupiscito id tantum, quod est in bonum proximi.

Hic iubentur,

I. Purum cor erga proximum. 1. Tim. 1. 5. *Por-*

ut sine mandato, est charitas ex puro corde, & conscientia bona, & fide non simulata.

II. Sanctæ cogitationes & motiones spiritus. 1. Theff. 5. 23. Paulus precatur, ut Thessalonicenses sancti sint, non solum anima & corpore, sed etiam spiritu. Ephes. 4. 23.

III. Lucta contra pravos appetitus. Rom. 7. 22. Delector lege Dei, quod ad interiorem hominem. 23. Sed video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captivum reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis, 24. Miser ego homo, quis me eripiet ex isto corpore mortis? 2. Cor. 12. 7, 8, 9.

C A P. 30.

De usu legis.

VSus legis in hominibus non renatis triplex est. Primus est ostendere peccatum. Rom. 3. 20. Propterea ex operibus legis nulla caro iustificabitur in conspectu eius: per legem enim agnitio peccati.

Secundus, operari & augere peccatum per accidens, gratia carnis, qua nitimur in vetitum semper, cupimusq; negata. Rom. 7. 8. Sed peccatum occasione sumpta genuit in me omnem cupiditatem per illud mandatum: nam absq; lege peccatum est mortuum. 9. Ego enim vivus eram sine lege quondam: mandati autem illius adventu peccatum revixit. 10. At ego mortuus sum, & repertum est illud mandatū, quod erat ad vitam, mihi cedere ad mortem.

Tertius, denūciare æternam damnationem ob inobe-

inobedientiam vel minimam, nulla salutis oblata spe. Hæc enim sententia legis est, per quam minando, & terrendo regnat in hominibus. Rom. 3. 19. Scimus autem quacunque lex dicit, eis qui in lege sunt dicere, ut omnes obliuiscantur & obnoxii fiat totus mundus condemnationi Dei. Galat. 3. 10. Nam quotquot ex operibus legis sunt, sub execratione sunt. Scriptum est enim, execrabilis quisquis non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. 2. Cor. 3. 7. Quod si mortis ministerium literis informatum in saxo fuit gloriosum, &c. 8. Qui non potius ministerium Spiritus eris gloriosum? 9. Nam si ministerium condemnationis fuit gloriosum, &c.

Legis in homine regnantis finis est, ut peccatores ad Christum urgeantur. Galat. 3. 22. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. 24. Itaque Lex pedagogus noster fuit in Christum. Hebr. 12. 18, 19, 20.

Huius regni duratio est æterna, nisi in hac vita peccator resipiscantiam agat: ad cuius primum actum ita definit, ut is sub lege non sit amplius sed sub gratia. 2. Sam. 12. 13. Tum dixit David Nathan, Peccavi Iehova; Quapropter dixit Nathan David: Etiam Iehova transiit peccatum tuum, non es moriturus. Rom. 6. 14. Peccatum enim vobis non dominabitur; Non enim estis sub lege sed sub gratia. Itaque, si vitam æternam serio exoptas, primum te vrasque tuas debes excutere per singula mandata legis, tum ubi noveris peccata, ob oculos ponenda est imaledictio peccatis debita,

debita, ut tuam miseriam deslens, & vires (quod ad salutem attinet) omnino desperans, teipsum abrenunties, & ad Christum Iesum querendum, & expectandum inciteris,

Vltus legis in renatis longe est alius; nimirum eos dirigere ad novam obedientiam in omni vita, acceptam quidem eam Deo per Christum. Rom. 3. 31. *Legem igitur inanem reddimus per fidem? Absit, immò legem stabilimus.* Psal. 119. 24. *Testimonia tua oblectationes meae sunt, homines consilij mei.* 105. *Lucerna pedis meo verbum tuum est, & lux itineri meo.*

CAP. 31.

De fœdere Gratiae.

HActenus de fœdere operum, & de lege. Sequitur fœdus gratiae.

Fœdus gratiae est, quo Deus Christum ipsum eiusq; beneficia gratis promittens, a fœderato vicissim exigit, ut fide Christum recipiat, & resipiscat. Hose. 2. 16. *Et pargam pro ipsis fœdus die illo cum bestiis agri, & cum avibus caeli, reptilibusq; terra, & arcum gladiumq; ac bellum confringens è terra, faciem ut iaceat secure.* 19. *Et desponsabo te mihi in seculum: desponsabo te, inquam, mihi iusticia, iudicioq; & benignitate ac misericordia.* 20. *Et desponsabo te mihi fide, ut agnoscas Iehovam.* Ezech. 36. 23. *Et aspergens vos aquis mundis, ut mundemini ab omnibus impuritatibus vestris, & ab omnibus stercoreis dijs vestris mundabo vos.* 26. *Et dabo vobis cor novum, &*
spiritum

Spiritum novum ponam in medio vestri, & amovens cor lapideum e carne vestra indam vobis cor carneum. 27. Et spiritum meum ponam in medio vestri, quo faciam ut in statutis meis ambuletis. Mal. 3. 1. Repente veniet in templum suum Dominus, quem vos queritis, & Angelus fœderis quo vos delectamini: Ecce venturus est, ait Iehova exercituum.

Hoc fœdus, testamentum etiam appellatur. Habet enim ex parte naturam & proprietates testamenti. Nam primò morte testatoris confirmatur. Hebr. 9. 16. *Nam ubi testamentum est, mors intercedat necesse est testatoris.* 17. *Testamentum enim in mortuis ratum est, quandoquidem nondum valet, cum vivit testator.* 22. *Et omnia ferè secundum legem sanguine purificantur, & absq. sanguinis effusione non fit remissio.* Secundò, hoc fœdere non tantum nos aliquid Deo offerimus, aut magnum quid pollicemur, sed penè tantum accipimus. Sicut in testamento non testatoris, sed hæredum commodum agitur.

Fœdus, utcumque substantia vnicum sit, tamen distinguitur in vetus & novum. Vetus testamentum seu fœdus est, quod Christum exhibendum typis & umbris proponit.

Fœdus novum est, de Christo in carne exhibito: & explicatur apertissimè in Evangelio.

Evangelium est pars verbi Dei, optimum scilicetissimumque nuncium continens, nempe, genus humanum per mortem Iesu Christi vnigeniti filii Dei in carne manifestati, plenè redemptum esse, ita ut cunctis hominibus (modò resipiscant & credant in Chri-

stum Iesum) parata sit plenissima omnium omninò peccatorum remissio, salus, & vita æterna. Ioh. 3. 14. *Prout autem Moses extulit serpentem in deserto, ita extolli oportet filium hominis. 15. Vt quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. 16. Ita enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum dederit, ut quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Act. 10. 43. Huic omnes Prophetæ testimonium dant: remissionem peccatorum accepturum per nomen eius quemvis, qui crediderit in eum.*

Evangelii finis & usus est. Primò, ostendere iustitiam eam in Christo, qua tum legi plenè satisfiat, tum obtineatur salus. Secundò, Spiritus sancti organum, & quasi canalem esse, in quo efficaciam suam exerat in fide gignenda, per quam credentes Christi iustitiam apprehendant. Rom. 1. 16. *Non enim me pudet Evangelij Christi, potentia siquidem est Dei ad salutem cuius credenti, Iudæo in primis, tum etiam Græco. 17. Iustitia enim Dei per illud retegitur ex fide in fidem. Isa. 53. 1. Quis credit predicationi nostræ? & brachium Iehovæ in quo revelatur? Ioh. 6. 63. Spiritus est qui vivificat: caro non prodest quicquam: verba quæ ego loquor vobis, spiritus sunt & vita sunt. 1. Cor. 1. 21. Placuit Deo per stultam predicationem servare credentes.*

Evangelium in Ecclesia florente, prædicatum: eadem verò ob communem apostasiam collapsa, & iacente, idem Evangelium narratum, & recitatum, eiusque percepto vel sono extra ordinem efficax est ope Spiritus sancti. Rom. 10. 14. *Quomodo igitur invocabunt eum, in quem non crediderint? Quomodo au-*

tem credent ei, de quo non audierint? Quomodo autem audient absque predicante? Act. 11. 19. Illi porro qui dispersi fuerant oppressione orta ob Stephanum, pervenerunt usque in Phœniciam & Cyprum, & Antiochiam, nemini loquentes sermonem Dei nisi solis Iudeis. 20. Quidam autem ex eis Cyprai & Cyrenses, cum introissent Antiochiam, loquuti sunt Græcis, evangelizantes Dominum Iesum. 21. Fuit autem manus Domini cum eis, multusq; numerus credentium conversus est ad Deum. Ioh. 4. 28. Reliquit ergo hydriam suam mulier & abiit in urbem, dixitq; eius loci hominibus, 29. Venite, videte hominem, qui dixit mihi quacunque feci, nunc iste est Christus? 30. Exierunt ergo ex urbe, & venerunt ad eum. 42. Et mulieri dicebant: non amplius propter tuos sermones credimus: ipsi enim audivimus, & scimus hunc esse verè servatorem illum mundi Christum. Rom. 10. 18. Sed (inquam) an non audierunt, imò verò in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terrarum verba eorum. Hinc apparet multos è patribus nostris in medio papatu salutem adeptos esse. Apoc. 12. 17. Iratus est draco adversus mulierem, & abiit ut gereret bellum cum reliquis ex semine eius, custodientibus mandata Dei, & habentibus testimonium Iesu Christi. Rom. 11. 4. Sed quid dicis ei divinum responsum? feci ut remanserint mihi septem millia virorum, qui non flexerunt genu imagini Baal:

CAP. 32.

De Sacramentis.

Hucusque de prædicatione verbi. Sequuntur eius appendices, nimirum Sacramenta.

Sacramentum est, quo per certos externos ritus, Christus eiusq; gratiæ salutiferq; Christiano significantur, præbentur, obsignantur. Rom. 4. 11. *Et signū accepit circumcisionis, quod obsignaret iustitiam fidei, qua fuerat in præputio.* Gene. 17. 11. *Circumcidētis igitur carnem præputij vestri, ut sit signum fœderis inter me & vos.*

Auctor Sacramenti solus Deus. Signum enim haud quicquam potest confirmare, nisi ex consensu & promissione eius, à quo bonum promissum accipiendum. Ergo signa gratiæ Deus tantum instituit, in cuius potestate tantum est gratum dare.

Constituit autem Deus Sacramentum verbo Sacramentali; ut Augustinus inquit, *Accedat verbum ad elementum, & fit Sacramentum.* Verbum Sacramentale est verbum institutionis, quod Dominus alio atque alio modo in quolibet Sacramento proposuit. Verbi duæ partes; Mandatum, & Promissio. Mandatum, quo iubet Deus Sacramenta administrari & recipi: ut in Baptismo. *Ite in universum mundum, baptizantes eos in nomine, &c.* In cœna; *Accipite, comedite, bibite, hoc facite.* Promissio est reliqua pars institutionis, qua Deus elementa ordinavit, ut sint instrumenta & sigilla gratiæ; ut in Baptismo, *Ego bapti-*

note in nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti. In Cœna; Hoc est Corpus meum quod pro vobis traditur. Hoc est sanguis meus novi Testamenti. Hoc ergo verbum in administratione Sacram. recitandum clara voce & prout fuerit opus, explicandum; vt omnes scire & intelligere Dei mandatum & promissionem possint, ad quos ea pertinent.

Et hinc etiam liquet impietatem ministri, Sacramentum irritum non facere vel obesse bene recipienti; vt nec male recipienti prodesse ministri pietatem; quia dignitas omnis & vis illius ab institutione Dei pender, modo illa seruetur.

Sacramenti partes sunt Symbolum, & Res sacramenti.

Symbolum est, Materia sensibilis; vel Actio circa eandem.

Materia sensibilis communiter signum appellatur. Signi mutatio non est Physica, secundum rei substantiam; sed relativa, secundum vsum. Segregatur enim ab usu communi ad sacrum. Ergo non est vis aliqua & efficacia sanctificandi inhærens vel alligata externis signis: sicut vis abstergerendi insita est aquis Thermarum: sed vis ea Spiritus sancti propria est; & veram fidem seu conversionem inseparabiliter sequitur, & conversis vna cum signo exhibetur: vnde significatio quædam gratiæ & obsignatio ex divina ordinatione signo convenit.

Res Sacramenti est, vel Christus, & illius pro nobis gratiæ; vel actio circa eundem.

Christum dico, & eius deinde gratias; quia nemo

recepit gratiam à Christo, nisi veri corporis & sanguinis illius particeps fiat : sicut etiam nemo habet jus auferendi fructum ex agro, nisi primò habeat jus in ipsum agrum.

Actio circa Christum est Spiritualis; estq; vel Dei, vel fidei.

Actio Dei est, vel Oblatio, vel Applicatio Christi, & gratiarum eius fidelibus.

Actio fidei est, Consideratio, Expetitio, Apprehensio, Receptio Christi, in usu Sacramenti legitimo.

Hæc de partibus Sacramenti. Sequitur partium Vnio.

Vnio Sacramentalis I. non est Physica secundum locum : non est enim vlla mutatio signi in signatum, vel signati inclusio aut affixio ad signum. II. Sed relativa est : quia externorum cum internis, id est, rerum cum rebus, actionum cum actionibus ~~hæc~~ quædam & proportio est; per quam fit, quòd signa tanquam verba quædam visibilia in sensu externos incurrentia Christianum animum analogia quadam ad considerandas res significatas & applicandas traducunt.

Ex hac relatione Sacramentali oriuntur frequentes Metonymicæ locutiones, quæ sunt, quando aliud de alio in Sacramentis prædicatur. Nam I. Signi nomen prædicatur de re significata. Exod. 12. 11. *Sed comedetis eam*, (id est, parvam pecudem) *cum festinatione, Pesach est Iehova.* Ioh. 6. 51. *Ego sum panis*

vivificus, qui è cælo descendi: si quis ederet ex hoc pane, vivet in æternum: & panis quem ego dabo caro mea est. Quam ego dabo pro mundi vita. 1. Cor. 5. 7. Pascha nostrum pro nobis sacrificatum est, nempe Christus. 1. Cor. 10. 17. Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus: nam omnes unius panis sumus participes. II. Rei internæ nomen de signo prædicatur. Vt, Panis est corpus Christi; poculum est sanguis Christi. 1. Corinth. 11. 24. Math. 26. 28. III. Signo attribuitur effectum rei significatæ. Vt, Circumcisio est fœdus, Gene. 17. 10. Act. 7. 8. Poculum est novum fœdus in sanguine Christi. Luc. 22. 16. Baptismum lavacrum est. Tit. 3. 5. IIII. Proprium signi rei significatæ tribuitur. Deut. 10. 6. Circumcidite præputium cordis, Ioh. 6. 53. Nisi comederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis.

Finis Sacramenti instituendi est, ut sit, I. Confirmatio fidei. Hoc enim velut pignoribus datis ex misericordia se nobis obstringit Deus. Confirmat verò fidem Sacramentum, non inrita & propria vi, ut medicamentum receptum, sive dormias aut vigiles confirmat valetudinem; sed ratiocinando, vel in usu signorum, Spiritu Sancto talem in corde discursum movente. Omnes conversi rectè videntes Sacramentis recipient Christum & eius gratias; ex Dei promisso: ego conversus rectè his utor, vel usus sum: ego idcirco recipiam Christum & eius gratias. II. Tessera & nota professionis, qua

qua vera Dei Ecclesia ab aliis ceteribus distinguitur.
 III. Medium conservationis & propagationis doctrinæ Evangelii. IIIL. Obligatio fidelium ad præstandam fidem & gratitudinem erga Deum, V. Vinculum amoris mutui inter fideles.

- Necessitas Sacramenti. *Fœdus* gratiæ absolute necessarium est ad salutem. *Fœdus* eo comprehendit & Christum Iesum ipsam *fœdatis* substantiam recipere est necesse, vel perire. Sacramentum verò necessarium non est absolute, sed tantum ex parte ut fulcrum & adminiculum fidel. Non enim *jus æternæ vitæ* nobis dat sicut *fœdus*; sed iam propter fidem *ante* gradientem datum, obsignat: ut in humanis contractibus obligatio nascitur ex *motu* partium consensu instrumentum verò contractus, & sigilli appensio obligationem non faciunt, sed confirmant: & manente consensu mutuo contractus ratus est & firmus, quamvis instrumentum vel sigillum defuerit.

Ergo non privatio Sacramenti damnat, sed contemptus. Privatio est, quando iustum impedimentum excludit nos ab usu Sacramenti; ut si quis morte præveniatur, vel in iis sit locis ubi Sacramentum haberi non potest. De neglectu etiam Sacramenti ut cunque grave peccatum sit, si accedat prænitentia, venia speranda est.

Sanctus usus Sacramenti est, quando verè conversi, ritibus, quos Deus præscripsit, ad veros eiusdem fines utuntur. Ergo, I. Reprobi, præbente Deo integrum Sacramentum, accipiunt signa non signatum, quia signum extra legitimum usum, recipienti ratio-

rationem Sacramenti non habet. Sic Paulus, circumcisio prodest, si legem observes; si autem praevaricator legis es, circumcisio tua sit praepitium. Similiter Augustinus carnalia et accipis; spiritualia esse non desunt, sed ribi non est. **II.** Electi nondum conversi signati recipiunt non signatum: sic tamen ut Sacramenti fructus consequatur. Nam ante conversionem acceperunt Sacramentum; postea poenitentiam agentibus est ratum & salutare: & usus eius qui primo fuit illegitimus tum demum fit legitimus. **III.** Electi conversi recipiunt signum & signatur simul ad salutem. Ita tamen, ut propter indignam receptionem quae per defectus varios & lapsus evenit, ferant temporale iudicium.

- **Differentia Sacrificii, & Sacramenti.** In Sacramento confert nobis Deus gratiam suam. In Sacrificio reddimus nos Deo & fidem & obedientiam.

- **Differentia Sacramentorum veteris & novi Testamenti.** **I.** Illa plura, haec pauciora. **II.** Illa Christum exhibendum significabat; haec exhibitum. **III.** Illa propria fuerunt posteritatis Abraham; haec communia totius Ecclesiae ex Iudaeis & Gentibus collectae.

C A P. 33.

De Baptismo.

Sacramenta duo sunt, 1. Cor. 10. 1. Nolim autem vos ignorare, fratres, patres nostros omnes sub illa nube fuisse, & omnes per mare transivisse, 2. Et omnes

omnes in Moſem baptizatos eſſe nube & mari, 3. Et omnes eandem oſcam ſpiritualem ediſſa. 4. Et omnes eundem potum ſpiritualem bibiſſe: bibebant enim ex ſequente ſpirituale petra: Petra verò erat Chriſtus. Tertull. lib. 4. contra Marcion. Auguſt. de Symbol. ad Catechum. lib. 4. cap. 6.

Primum eſt, quo obſignatur admiſſio in Eccleſiam Dei, & eſt Baptiſmus. Alterum eſt, quo fit perpetua conſervatio & nutritio in eadem Eccleſia, id eſt, Cœna Dominica.

Baptiſmus eſt Sacramentum, quo ſœderati abluuntur aqua, in nomen. (vel nomine) Patris, Filii, & Spiritus ſancti; vt Chriſto inſiti cum eo communionem habeant in æternum. Matth. 28. 19. *Profeſſi ergo docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti.* Mar. 16. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſervabitur: qui non crediderit, condemnabitur.* 1. Cor. 1. 13. *Num diſperſus eſt Chriſtus? Num Paulus crucifixus eſt pro vobis? aut in nomen Pauli baptizati fuiſtis?* 14. *Gratias ago Deo meo, quod neminem veſtrum baptizaverim, niſi Chriſtum & Gaïum.* 15. *Vt ne quis dicat me in meum nomen baptiſaſſe.*

Œderati ſunt vniverſum Abraham, vel fidelium ſemen; iiq; ſunt vel adulti, vel infantes.

Adulti ſunt, qui adiungentes ſe viſibili Eccleſiæ Dei, & reſpiſcentiam teſtantur, & doctrinam eius fundamentalem recipiunt. Matth. 3. 6. *Et baptizabantur ab eo in Iordane, conſitentes peccata ſua.* Act. 8. 35. *Tum Philippus aperto ore ſuo, & incipiens à ſcrip-*

tura ista, evangelizavit ei Iesum. 36. Cum verò pergerent in via, venerunt ad quandam aquam; tum ait Eunuchus, en aquam: Quis prohibet me baptizari? 37. Dixit verò Philippus: si credis ex toto corde, licet. Respondens autem ille, dixit: Credo filium Dei esse Iesum Christum. Exod. 12. 48. Quod si peregrinabitur apud te peregrinus, qui facere voluerit pascha Iehova, circumciditor ei omnis mas, tum demum accedito ad faciendum ipsum, & esto sicut ipse indigena terra. At nullus præputiatus vescitor illo.

Infantes fœderati, sunt ex altero saltem parente fidei. 1. Cor. 7. 14. Maritus infidelis sanctificatus est uxori, & uxor infidelis sanctificata est viro: aliqui certè liberi vestri impuri essent; nunc autem sancti sunt. Rom. 11. 16. Quod si primitia sancta, sancta etiam massa: & si radix sancta est, etiam rami. Genes. 17. 7. Stabilio fœdus meum inter me & te, ac semen tuum post te, &c. me esse tibi Deum, & semini tuo post te. 13. Omnino circumciditor natus domi tue, & emptus pecunia tua: sic erit fœdus meum in carne vestra, in fœdus perpetuum. Act. 16. 31. At illi dixerunt: Credo in Dominum Iesum Christum, & servaberis tu & domus tua.

Ameia. Quomodo sunt fidelium infantes in fœdere. *Aum.* Sancti parentes duplici modo considerandi. I. Quatenus erant filii Adami, & adhuc sunt ex parte carnales. In hoc statu filios gignunt suos, etiam filios iræ. Pater enim gignit filium non quatenus homo bonus, sed quatenus homo: ideoque impurus impurum. Secundò, Spectandi parentes, ut filii Dei insiti in secundum

secundum Adamum. In hoc statu, quamvis non possunt propagare fidem: Filii enim Dei non gignuntur tales, sed ex gratia Dei Patris adoptuntur: tamen possunt credere & sibi & aliis ex foederis gratuiti formula: sicut Adamus peccavit & sibi & aliis: sicut etiam in contractibus humanis parentes & sibi & filiis heredibus paciscuntur. Hinc est quod Paulus dicit, parentes esse instar primitiarum quae sanctificant totam massam. Proinde fides parentum filiis etiam nondum per aetatem actu credentibus conducit ad obtinendum ius foederis.

Baptizari in nomen Patris, &c. est adhibito externo ablutionis symbolo, ascribi in familiam Dei, id est, Ecclesiam, eiusque privilegiis donari. Gene. 48. 16. *Angelus ille, qui vendicat me ab omni malo, benedicat pueris istis, & vocetur in eis nomen meum & nomen patrum meorum Abraham, & Isaac, & fiant ut piscis in multitudine, in medio huius terra.* Isa. 3. 28. *Prehendent septem mulieres virum eundem tempore illo, dicendo: Cibum nostrum comedimus, & vestimentum nostrum induemus, tantummodo invocetur nomen tuum super nos. Aufer hoc probrum.*

Hinc apparet, in hac Baptismi ablutione, mirandam proponi & obsignari stipulationem. Primò, Dei cum baptizato, quod Pater velit eum in gratiam recipere; Filius redimere; Spiritus Sanctus abluere & regenerare. Secundò, baptizati cum Deo, quod velit neminem agnoscere, invocare, colere, nisi hunc verum Iehovam, qui est Pater, Filius, & Spiritus Sanctus.

Externa

Externa Baptismi materia, est aqua. Non enim quavis materia, sed aqua naturali baptizandum est. Id veteris Ecclesie iudicium fuit. Cum enim quidam minister, aqua deficiente, arenam sumpisset, & quendam baptizasset; postea repetitus est ille Baptismus, quasi nullus prior fuisset. *Nicophor. histor. lib. 3. cap. tricesimo tertio.*

Externa baptismi forma est ablutio baptizati, iuxta præscriptum verbi Dei, per Ministrum verbi facta. Rom. 10. 14.

Modus abluendi antiquus, fuit per ritum immersionis, ut docet Paulus ad Romanos capite sexto, & concilium Laodicenum, & Neocæsariense: verum in Ecclesia Christiana, frigidioribus præsertim locis, immersionis loco, aspersio recepta est; ob infantium imbecillam valetudinem: nam paucissimi nunc dierum adulti baptizantur. Neque hoc mirum debet videri, mutatum esse Sacramentalem ritum: quia charitas & necessitas dispensant cum cæremoniis, & alijs; omnia quadam temperant.

Vnio sive coniunctio partium Baptismi sic est. Elementum aquæ, quo deterguntur corporis sordes convenientissima analogia adumbrat sanguinem Christi, & per Synecdochem totum Christum. 1. Joh. 1. 7. *Sanguis Iesu Christi filij eius [et] purgat nos ab omni peccato.*

Actio Ministri est, Ablutio baptizati elemento aquæ: obsignat actionem Dei duplicem. I. Inpositionem sive incorporationem in Christum. Galat. 3. 27. *Nam quicumque in Christum baptizati estis, Christum*

stum induistis. 1. Co. 12. 13. Per vnū spiritum nos omnes in vnā corpus baptizati sumus. II. Spiritualem regenerationem. Tit. 3. 5. *Non ex operibus iustis quæ fecerimus nos, sed ex sua misericordia seruauit nos* [διὰ δωρεῆς χάριτος] *per lauacrum regenerationis & renovationis spiritus sancti.*

Ablutionis tres partes; Immersio, Mora in aqua, Emergio.

I. Immersio siue aquæ aspersio, obsignat. I. Asperionem sanguinis in remissionem omnium peccatorum, & imputationem iustitiæ Christi. Act. 22. 16. *Surgens baptizator & abluitor à peccatis tuis in uocato nomine Domini.* 1. Cor. 6. 11. *Et hac eratis unusquisque, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri.* II. Mortificationem peccati, vi mortis Christi. Rom. 6. 3. *An ignoratis nos quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos?* 6. *Illud scientes veterem illum nostrum hominem cum eo crucifixum esse, ut aboleatur corpus peccati, ne posthac nos seruiamus peccato.*

Mora in aqua obsignat sepulturam peccati, id est, continuam autionem mortificationis, vi mortis & sepulturæ Christi. Rom. 6. 4. *Sepulsi sumus igitur cum eo per baptismum in mortem &c.*

Emergio ex aqua obsignat Spiritualem vivificationem ad nouam vitam in omni sanctitate & iustitia, quæ fit vi resurrectionis Christi. Rom. 6. 4. *Sicut excitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris: ita & nos noua vita incedamus.* 5. *Nam sicut eo plantati*

Externus
Baptis-
mus.

Res sen-
sibilis

} Aqua.

Asper-
sio, vel
immer-
sio in a-
quam.

Ministri,
ablutio
sordium
corporis
in Nomi-
ne, &c.

Mora in
aqua.

Emersio
ex aqua.

Dare se
abluen-
dum.

Recipi-
entis.

Accipe-
re ablu-
tionem.

Sanguis Christi, &
per Synecdoch.
totus Christus.

} Res spi-
ritualis.

1. Remissio pec-
catorum, & im-
putatio iustitiæ
Christi.

2. Mortificatio
peccati, vi mortis
Christi.

Progressio & au-
ctio mortifica-
tionis.

Vivificatio & fan-
ctificatio vire sur-
rectionis Christi.

Consecrare se
Deo: & diabolo,
carni, mundo ab-
renunciare.

Sentire internam
spiritus ablutio-
nem.

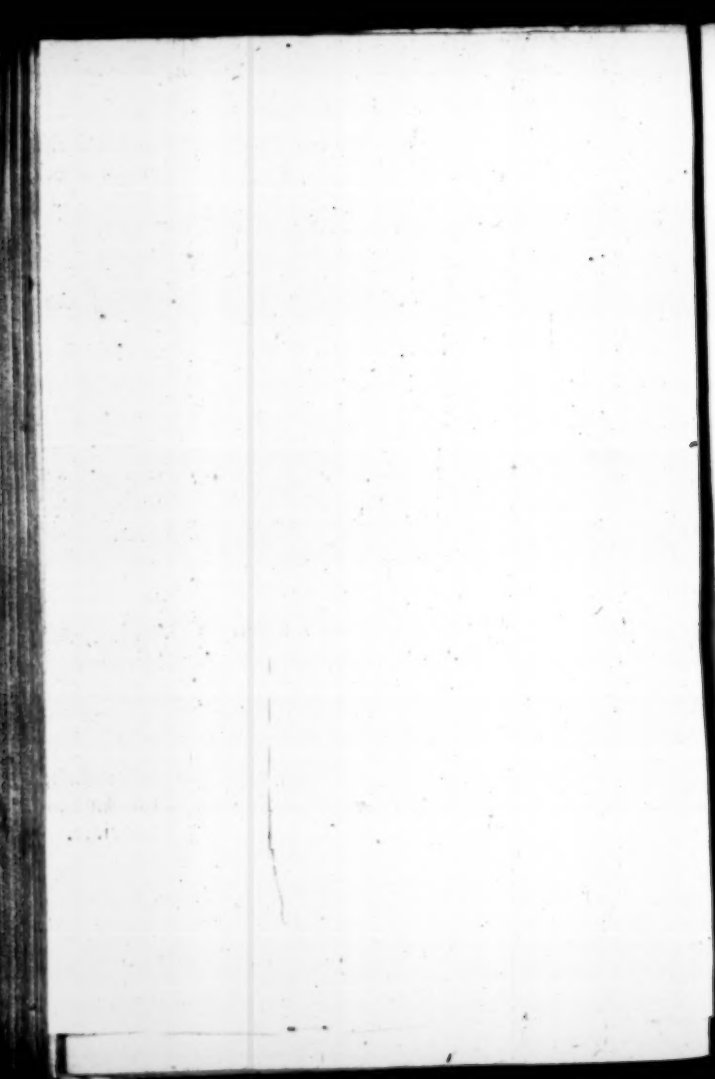
Dei, ab-
lutio
spiritu-
alis, id
est, re-
genera-
tio.

Actiones
spirituales
& internæ

Recipi-
entis.

Internus
Baptis-
mus.

Unio signi & rei significati.

plantati coaluimus conformatione mortis eius, *minimus* etiam resurrectionis conformatione coaluimus.

Actio baptizati duplex. Prima est, Sistere se abluendum coram ministro & Ecclesia. Significat eum Deo se consecrare: & carni, diabolo, mundo abrenunciare. 1. Pet. 3. 21. *Cui rei nunc respondens exemplar baptismi nos quoque seruat (non quo carnis sordes abijciuntur per resurrectionem Iesu Christi: sed stipulatio bonæ conscientie apud Deum.*

Altera est, recipere externam aquæ ablutionem: significat, baptizatum recipere internam ablutionem, quæ fit Christi sanguine, vel saltem eam offerri.

Iteratio Baptismi nullo modo admittenda est, ut enim semel naturali generatione nascimur: ita semel tantum renascimur. Ideoque qui ab hæretico pastore nondum deposito (servata forma externa) baptizati sunt, non sunt in Ecclesia Dei rebaptizandi: præsertim, si postea sacram communionem receperint, sed tantum de vera fide docendi sunt. *Enseb. Ecclesiast. Histor. lib. 7. cap. 8. Erat apud nos frater quidam fidelis antiquitus, ante etiam quam ego Episcopus ordinarer, imò & antequam decessor meus Heraclius: Is cum interesset his qui baptizantur, & audiret vel quid interrogentur, vel quid respondeant, flens accessit ad me, & procidens ad pedes meos, cōfiteri caput se baptismum ab hæreticis aliter suscepisse, quod tamē secundū ea quæ nunc videret à nobis ministrari, nec baptismum duceres, eo quod esset repletus blasphemijs omnis illa cōfessio:*
finit

simul & hoc addebat, se in tantum pro hoc errore stimu-
lari, ut ne oculos quidem ad deum auderet erigere: prop-
ter quod exorabat se munderi, & purificari ecclesiastico
baptismate, ut & gratiam posset consequi spiritus Sancti.
Quod ego facere ausus non fui, sed dixi posse ei sufficere
tam multis temporis communionem, quam in Ecclesia
consecutus est, per hoc, quod à nobis Eucharistia susci-
piens donum, Responderet Amen: ex quo & per singula
potuisset ipsa Sacramentorum virtute purgari. Cohorta-
bar igitur eum, debere considerare fidei suæ, & conscientia
iam purgatæ, & ante omnia quod tam diu in Sacramen-
tis nobis iam particeps fuerit. August. lib. cap. 2. con-
tra Petilianum literas.

Rectus usus Baptismi sic est: Quando intus in
corde sentis iritatis concupiscentiis inclinare te ad
peccatum aliquod, sancta meditatio habenda est de
solenni voto, quod Deo in Baptismo nuncupasti.

Deinde, si ex infirmitate lapsus es vel etiam relap-
sus, recurre vicissim ad Baptismum, ut illic te collig-
gas, animumq; recipias. Nam in eo semel admini-
strato, peccatorum remissio non præteritorum tan-
tum, sed etiam præsentium & per omnem vitam fu-
tutorum est data. 1. Pet. 3. 20. Ephe. 5. 25, 26, 27. Un-
de Baptismus verè Sacramentum poenitentiae dici
potest, & metuenti naufragium fidei scalmus est.
Marc. 1. 4. 1. Tim. 1. 19. Rom. 6. 4, 6.

Tertio, vide nunquam animo conquiescas, do-
nec regenerantem vim Baptismi senseris, id est, effi-
caciæ mortis Christi peccatum mortificantis, & re-
surrectionis virtutem, in renovatione spiritus.

CAP.

CAP. 34.

De Cena Domini.

CENA Domini est Sacramentum, quo adhibito pane & vino, Christi obsequio in eodem continuo nutriuntur ad vitam eternam. 1. Cor. 11. 23, 24, 25. Rom. 6. 5.

Analogia partium cœnz Dominicæ ita est.

Elementa panis & vini signa sunt & figilla corporis & sanguinis Christi.

Actio ministri symbolum est actionis Dei.

Actio ministri quadruplex.

Prima est acceptio panis & vini in manum suam. Obfignat actionem Dei Patris, qua Filium ab æterno segregavit, & elegit ad munus Mediatoris inter Deum & homines præstandum. Ioh. 6. 27. *Hunc enim Pater obfignavit, id est, Deus.*

Secunda est benedictio, qua acceptum panem & vinum, recitatione promissionis & precibus in eum finem conceptis, ab usu communi ad sacrum actu separatur. Obfignat actionem Dei, qua Christum, meditationi destinatum, ad eandem plenitudinem temporis præstandam, actu mittit.

Tertia est fractio panis & effusio vini: obfignat passionem Christi, qua verè in cruce & animo & corpore pro nostris peccatis contritus est.

Quarta, distributio panis & vini in manus recipientium. Obfignat actionem Dei Christum omnibus offerentis, etiam hypocritis, fidelibus autem Christi membris verè exhibentis ad auctorem fidei & re-

spiscentiz.

Actio recipientis duplex.

Prima est receptio panis & vini in manum. Obfignat spirituales recipientis actionem, id est, apprehensionem Christi, quæ fit manu fidei. Ioh. 1. 12.

Secunda est manducatio panis & bibitio vini, ut nutritio corporis fiat. Obfignat applicationem Christi per fidem, ut sensus veræ unionis & communionis, quæ est cum eo indes augeatur. 1. Cor. 10. 16. *Poculum benedictionis, cui benedicimus, nonne Communio sanguinis Christi est? Panis, quem frangimus, nonne Communio corporis Christi est?*

Transubstantiationis dogma, quæ fingitur panis converti in corpus Christi, & vinum in sanguinem, planè commentitium est. Ratio. I. In prima institutione Cœnæ, quæ fuit ante passionem, corpus Christi ut *crucifixum* edebatur: jam, quomodo potuit, Christo nondum passio, corpus crucifixum edi corporali modo, cogitari non potest. II. Panis post consecrationem distribuitur in partes: corpus autem Christi integrum à singulis recipitur. III. Panis *communio* est corporis Christi: ergo non ipsum corpus. IIIL. Hoc modo Christi Corpus non solum fieret è substantia Mariæ virginis, sed etiam è pane pistoris. V. Serventur ad certum tempus elementa, panis erit mucidus & vinum acescet; quod argumento nobis est, veram ibi panis & vini substantiam fuisse. VI. Tollit hæc opinio unionem Sacramentalē, id est, analogiam inter signum & signatum
Idem quoque de Consubstantiatione sentien-
dum

Res sensibiles.	1. Panis. 2. Vinum	1. Corpus } Christi. 2. Sanguis }	Res spirituales.
Actiones sensibiles, & externæ.	Ministri.	Accipere panem & vinum in manum.	Obsignare Christum ad munus mediationis. Ioh. 6. 27.
		Consecrare panem & vinum recitatione promissionis, & precibus in eum finem conceptis.	Mittere Christum ad præstandam mediationem, ad quam ab æterno obsignatus est.
		Frangere panem & effundere vinum.	Execrabilis passio Christi, & effusio sanguinis.
		Dare panem & vinum in manum recipientis.	Offerre Christum omnibus etiam hypocritis, sed Christianis verè exhibere.
		Recipere panem & vinum in manum.	Apprehendere Christum per fidem.
Recipientis Christiani.		Edere panem, & vinum bibere, ut nutritio corporis fiat.	Applicare sibi Christum, ut vera unio & communicio cum Christo augeatur.
			Recipientis Christiani.
			Dei.
			Actiones spirituales & internæ.

Relatio Sacramentalis.

dum, qua fingitur coëxistentia, per quam corpus Christi est vel in, vel cum, vel sub pane. Ratio. I. Tota actio Cœnæ fit in memoriam Christi: memoria verò non est, nisi corporaliter absentis. II. Act. 3. 21. Quem oportet quidem cœli capiant, usque ad tempora restitutionis omnium. III. Essentialis proprietas est cuiusque magnitudinis, ideoque etiam corporis Christi, alicubi situm & circumscriptum esse. IIII. Si corporalis esset manducatio, impii perinde comederent carnem Christi atque fideles: et carnem eius comedere, est in eum credere, & habere vitam æternam. V. Absurdum est, existimare Christum sedentem inter discipulos proprium corpus accepisse manibus suis, idque integrum in pane singulis porrexisse.

Sancta præparatio ad Cœnam Domini requirit:

Primò, cognitionem præcipuè Dei, & lapsus nostri, & restitutionis in scdere per Christum promissæ. 1. Cor. 11. 26. *Quotiescunque enim ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiabitis usquequò venerit.*

Secundò, veram fidem in Christum: nam in Sacramento quisq; tantum accipit, quantum credit se accepturum. Hebr. 4. 2. *Etenim nobis evangelizatum est, sicut & illis: at non profuit illis auditus sermo, ut qui [οὐκ ἔχοντες] fide contemperati, non fuerit ipsis qui audierant.* Deinde veram resipiscentiam de peccatis. Esa. 66. 3. *Qui iugulat bovem, ac si percuteret virum: qui maculat parvam pecudem, ac si decollaret*

canem : qui offert munus, ac si sanguinem porci, qui a-
dolet idus, ac si muneraretur idolum : etiam isti eligunt
vias suas, & abominationibus suis anima eorum delecta-
tur. Psal. 26. 6. Lavo innocentia manus meas, & cir-
cum eo altare tuum, Iehova.

Tertio, renovatam & fidem & resipiscentiam ob
recentes lapsus ex infirmitate admissos : quia novum
quodvis peccatum requirit novum actum & fidei &
resipiscentie : & ista renovatio declaranda est con-
ciliatione cum proximo facta de injuriis & offensis.
Matth. 5. 23. Igitur si munus tuum attuleris ad altare,
& illic memineris fratrem tuum habere aliquid contra
te, 24. Omitte illic munus tuum coram altari, & abi:
primum, reconciliator fratri tuo, & tum veniens offer
munus tuum. Hæc si attuleris, à Sacramento ob cre-
berrimas infirmitates ne abstineas.

Si sentis tibi cor esse pravum & rebelle, sciendum
est, sensum pravæ dispositionis optimam dispositio-
nem esse. Luc. 4. 18. Spiritus Domini super me, propte-
rea quod unxit me : ut evangelizem pauperibus, misit
me, ut sanem contritos corde, ut predicem captivis di-
missionem, & cæcis visus recuperationem, & confractos
emittam in libertatem. Matth. 15. 24. Ipse verò re-
spondens dixit : non sum missus nisi ad oves perditas do-
mus Israel. Cæna remedium est ægris & lassatis ani-
mis : ergo non tam afferendum cor mundum est,
quàm in ea quaerendum.

Si magnam sentis defectum fidei, obnixè orato
Deum ut fidem augeat. Mar. 9. 24. Pater verò pueri
statim clamans cum lachrymis, dixit, Credo, Do-
mine,

mino: succurre incredulitati meae.

Hoc si minus ipse praestes, utere subsidio fidelium, qui te quasi paralyticum humeris deportent, Christoque fistant. Mar. 2. 3. *Tunc veniunt ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur. 4. Et cum non possent ei appropinquare propter turbam, detexerunt telum adium in quibus erat, eoque, perfoſſo, funibus demiserunt grabatum in quo Paralyticus iacebas.*

Si hæc non attuleris, reus eris corporis & sanguinis Christi; simili planè ratione, ac is qui violat coronam vel nummum regis, reus est læsæ maiestatis. 1. Cor. 11. 27. *Itaque quisquis ederit panem hunc, aut biberit hoc poculum Domini indignè, reus tenebitur corporis & sanguinis Domini.*

Qui verò se impœnitentes senserint, nec sine pœnitentia debent ad cœnam accedere, ne iudicium sibi edant & bibant; neque pœnitentiam, cum qua accedant, differre, ne damnationem sibi accersant.

C A P. 35.

De gradibus executionis decreti Electionis.

Dictum est de externis mediis exequendi decreti Electionis. Sequuntur deinceps executionis gradus.

Gradus duo sunt. Amor Dei; &, amoris Declaratio. Ephes. 1. 6. *Ad laudem glorioſæ ſuæ gratiæ, qua nos gratis effecit ſibi gratos in illo dilecto. 9. Paſce fac*

nobis mysterio voluntatis suae, secundum gratitiam suam benevolentiam, quam proposuerat in sese.

Amor Dei est, quo Deus homines in se corruptos, in Christo tamen electos, grātis amat. 1. Ioh. 4. 19. *Nos diligimus enim, quoniā ipse prius dilexit nos.* Rom. 5. 8. *Commendat autem suam charitatem erga nos Deus, quod quā adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.* 10. *Nam sicū inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati servabimur per vitam ipsius.*

Amoris declaratio duplex. Prima, in electis infantibus; altera, in adultis.

Declaratio divini amoris in infantibus ista est. Electi infantes vel in utero, vel statim atque nati sunt ratione abdita & ineffabili per spiritum Dei Christo insiti, morientes salvantur. 1. Cor. 12. 13. *Etenim per unum spiritum nos omnes in unum corpus baptizati sumus: sive Iudaei, sive Graeci, sive servi, sive liberi: & omnes una potione potati sumus in unum spiritum.* Luc. 1. 35. *Et respondens Angelus, dixit ei; Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus altissimi inumbrabit te: propterea id etiam quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* 41. *Et factum est, ut audivit Elizabeth salutationem Mariae, salit fetus in utero eius: & repleta est spiritu sancto Elizabeth.* 64. *Apertum est autem os eius illico, & lingua eius loquebatur, benedicens Deo.* 80. *Ipse autem puerulus crescebat, & corroborabatur spiritu: fuit q̄, in desertis ad eum usq̄, diem, quo se ostenderet apud Iherosolimam.*

Rationem salutis infantium abditam & ineffabilem

lem dico, quia I. carent actuali fide, qua Christum recipiant. Hæc enim necessario præsupponit notitiam gratuitæ promissionis, quam is qui credit sibi ipsi applicet, quæ centè infantibus nullo modo convenit. Et quidem si fidem haberent infantes, vel amittunt eam, quando adoleſcunt omnes, vel non ostendunt; quorum utrumque falsum est si modo vera est illorum fides. Imo in iis tã adultis nulla erant indicia fidei, nisi ex auditu prædicationis Evangelii postea vocentur. II. In his etiã regeneratio tantùm est, quoad internas qualitates & inclinationes, non quoad motus vel actiones mentis, voluntatis, affectuum. Ergo carent illis pavoribus conscientiz, qui præcedunt in adultis, ut occasio quædam poenitentiz; carent etiam illa lucta carnis & spiritus, qua fideles adulti mirum in modum exercentur.

CAP. 36.

*De primo gradu declarationis**amoris Dei.*

Declaratio amoris divini in adultis, quatuor præcipuè gradus continet. Rom. 8. 30. 1. Cor. 1. 30.

Primus gradus est vocatio efficax, qua peccator separatus à mundo, receptus est in Dei familiam. Ephes. 2. 17. *Es veniens evangetizavit pacem vobis, qui procul eratis, & ipsis qui procul erant. 19. Nempe igitur non amplius estis hospites & inquilini, sed concives sanctorum, ac domestici Dei.*

Partes habet duas. Prima est electio, quæ est separatio peccatoris è perditione massa generis humani. Ioh. 15. 19. *Si ex munda fuissetis, mundus quod suum est amaret: Quia verò ex mundo non estis, sed ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundus.*

Secunda, est reciproca donatio, qua Deus Pater salvandum peccatorem Christo; Christumque vicissim peccatori actu & efficacissimè donat: ita vt dicat is, Hæc res, nempe Christus Deus & homo, mea est, & illa vt frui possim. Simile est in conjugio. Maritus dicit, Hæc femina est vxor mea, quam pater eius mihi dedit, vt eam verè meam & habeam & regam. Vxor verò dicit, Hic vir est maritus meus, qui se mihi dedit, meque vt vxorem foveat Rom. 8. 32. *Propria filio non peperci, sed pro nobis tradidit eum.* Isa. 9. 6. *Sed puer natus est nobis, filium dabitur nobis, &c.* Ioh. 17. 2. *Sicut dedisti ei auctoritatem in omnem carnem, vt quotquot dedisti ei, det eis vitam æternam.* 6. *Patefeci nomen tuum hominibus quos dedisti mihi selectos è mundo: non xpiant, & eos mihi dedisti, & sermonem tuum seruandum.* 7. *Nunc noverunt omnia quæ dedisti mihi à te esse.* Ioh. 10. 29. *Pater meus, qui eas dedisti mihi, maior omnibus est: neq. quisquam potest eas rapere e manu Patris mei.*

Atque hinc nascitur miranda illa vnio, quæ est infusio in Christum, & cum eodem coalitio: vt Christus speciali ratione caput sit, peccator membrum. Iohan. cap. 17. vers. 20. *Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro iis qui per sermonem eorum credituri sunt in me.* 21. *Vt omnes unum sint, sicut*

sicut

ut in patre in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis vnum sint: ut credat mundus me à te missum esse. Eph. 5. 30. Quoniam membra sumus corporis eius, ex carne eius, & ex ossibus eius. Ioh. 15. 1. Ego sum vitis illa vera, & Pater meus agricola est. 2. Omnem palmitem in me non ferentem fructum purgas, ut plus fructus adferat. Ephes. 2. 20. Superstructi super fundamentum Apostolorum ac Prophetarum, cuius iunctus angularis lapis est ipse Iesus Christus, 21. In quo totum adificium congruenter coagmentatum crescit, ut sit templum sanctum Domino. 22. In quo & vos vnà ædificamini ut sitis habitaculum Dei per spiritum.

Hæc vnio realis & maximè arcta est, non tamen per contactum vllum, vel commixtionem, vel fermentationem animæ ad animam, vel etiam per nudam consensionem animorum, sed per communionem & efficaciam eiusdem spiritus: qui infinitus est & potest perinde res maximè disjunctas vnire: sicut eadem anima caput & pedes coniungit. Ephes. 2. 22. 2. Pet. 1. 4. Ex eo quòd maxima nobis ac preciosa promissa donata sint, ut per hæc efficeremini divinæ consortes naturæ, elapsi ex corruptione qua est in mundo per cupiditatem. Philip. 2. 1. Si qua igitur consolatio est in Christo, si quod solatium charitatis, si qua communio spiritus, si qua viscera ac miserationes, &c.

Res vnitz. In hac vnione non anima nostra sola cum Christi anima, vel caro cum carne: sed tota cuiusque fidelis persona cum tota Christi personæ personæ verè coniungitur.

Modus vnionis. Fidelis homo primùm & immediate

diatè vnitur carni seu humanæ naturæ Christi : deinde interventu carnis ipsi verbo seu λόγῳ. Nam salus & vita pendet à Deitatis plenitudine quæ est in Christo : sed non communicatur nobis nisi in carne, & per carnem Christi. Ioh. 6. 53. *Nisi ederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem non habebitis vitam in vobis.* 56. *Qui edat carnem meam & bibat meum sanguinem in me manet, & ego in eo.*

Vinculum. Vnio hæc fit per Spiritum Dei, Christum nobis applicantem : & nostri respectu per fidem, Christum oblatum recipientem. Et hac de causa, spiritualis dicitur.

Christus, quia caput est fidelium, considerandus est vt publicus homo communem omnium electorum personam gerens. Hinc fideles dicuntur vnà cum Christo crucifigi, mori, sepeliri. Rom. 6. vers. 4. 5, 6. vivificari, Ephes. 2. vers. 5. excitari, collocari in coelis. vers. 6. Coloss. 3. 1. non tantum propter spem, sed etiam quia revera jam hæc omnia in Christo fecisse reputantur : sicut Adamo primum peccante, omnes eius posterii eodem actu revera sunt lapsi.

Membrum Christi variè distinguitur, estq; vel coram hominibus, vel coram Deo.

Coram hominibus membra sunt, qui fidem extrinsecus profitentes, membra Christi esse piè ab ecclesia æstimantur. Verum hi, & seipfos & ecclesiam fallentes, reprobi esse possunt : ideoque non magis sunt membra Christi apud Deum, quam humores noxii in humano corpore, vel lignea tibia corpori artificiosè affixa.

Rursus

Rursus membra coram Deo, vel destinatione talia sunt, vel actu.

Destinatione, ut qui ab æterno electi, sed nondum aut nati aut vocati sunt. Ioh. 10. 16. *Alias etiam oves habeo, quæ non sunt ex hac caula: illas quoque oportet me adducere.*

Actu membrum Christi est, vel vivum vel demortuum.

Vivum est, homo quisque electus Christo per fidem & spiritum infusus, eius efficaciam & sentiens & exerens.

Demortuum, quod Christo revera insitum, vim & efficaciam Spiritus vivifici nullam sentit. Simile est tibi; quæ vera hominis pars est sed *anipia* laborat. Tales sunt fideles ij qui tentationibus & peccatis gravioribus succumbunt ad tempus: tales excommunicati: qui quoad ipsam insitionem membra manent; utcunque & quoad externam Ecclesie communionem, & quoad efficaciam spiritus membra non sunt, donec resipiscencia tacti reviviscant.

Vocationis executio suis constat mediis.

Primum est, salutaris auditio verbi * quando homini in peccatis mortuo & de salute ne cogitanti quidem extrinsecus enūciatur verbum Dei: * lex primò ostendens peccatum, & peccati poenam damnationem: tum Evangelium ostendens salutem in Christo, cum conditione fidei: & intus * oculi illuminantur, * cor & aures aperiuntur, ut audiat & verè intelligat verbum Dei prædicatum, * Ezech. 16. 6.

Transiens

Transiens autem iuxta te, cum viderem te prabentem conculcandam te in sanguine tuo, dixit tibi, in sanguine tuo vivo, iterumq; dixi tibi in sanguine tuo, vive. Isa. 55. 1. Heus, quisquis sitis, venite ad istas aquas, & cui nulla est pecunia venite, comparate, & comedite, venite, inquam, comparate absque pecunia & absque pretio vinum & lac. Ioh. 1. 12. Quotquot autem eum acceperunt, dedit eis hanc dignitatem, ut filij Dei fierent, nemp̃e ijs qui credunt in nomen eius. Rom. 7. 7. Immo peccatum non cognovi nisi per legem, nam etiam cupiditatem non nossem, nisi lex dixisset, non concupisces. Ioh. 2. 27. Sed unctio quam vos accepistis ab eo, manet in vobis: nec necesse habetis, ut quisquam doceat vos: verum sicut eadem unctio docet vos de omnibus, quæ & verax est & non mendax, & sicut docuit vos, manebitis in eo. Act. 16. 14. Quædam autem mulier nomine Lydia, quæ purpuram vendebat in urbe Thyatyrorum, Deum colens, nos audivit: cuius Dominus adaperuit cor, ut attenderet ea quæ dicebantur à Paulo. Psal. 40. 6. Sacrificio & munere non delectatus, aures perfodisti mihi, & c. Ioh. 6. 44. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: ego verò suscitabo eum ultimo illo die. Esa. 54. 7. Nam ut uxorem desolatam & dolentem animo revocat te Iehova: & uxorem adolescentia, quam via speras sis, ait Deus tuus.

Secundum, est emollitio cordis, quod penitus conterendum est, ut sit idoneum ad recipiendam salutarem gratiam. Ezech. 11. 19. Nam indam ipsis cor unum & spiritum novum ponam in media vestri: amovens, inquam, cor lapideum à carne eorum, indam eis

cor carnis.

Ad cor emolliendum quatuor inserviunt. I. Cognitio legis Dei. II. Cognitio peccati tum originalis & actualium: tum pœnarum peccati. III. Compunctio cordis, quæ est sensus iræ divinæ ob eadem peccata. II II. Sancta desperatio de propriis viribus, quod ad salutem attinet. Act. 2. 37. *His autem auditis, compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum & reliquos Apostolos, Quid faciemus viri fratres?* 38. *Petrus autem ait ad eos, Resipiscite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum: & accipietis donum Spiritus sancti.* Luc. 15. 14. *Omnibus verò ab eo consumptis, orta est fames valida in regione illa: & ipse cepit videri deficere.* 15. *Abiit igitur & adhesit uni ex civibus regionis illius: qui misit eum in agros suos, ut pasceret porcos.* 16. *Et desiderabat implere ventrem sum siliquis, quas edebant porci: & nemo ei dabat.* 17. *Quum autem ad se redisset, dixit; Quot mercenarii patris mei abundant panibus? ego verò fame pereor.* 18. *Surgens, proficiscar ad patrem meum, & dicam ei, Pater, peccavi in cælum, & adversus te, &c.* Matth. 15. 24. *Ipse verò respondens, dixit, Non sum missus, nisi ad oves perditas domus Israel.*

Tertium, est fides, quæ est miranda & supernaturalis facultas cordis, Christum à Spiritu sancto applicatum apprehendentis, & ad se recipientis. Iohan. 1. 12. & 6. 35. *Dixit autem eis Iesus, ego sum panis ille vite; qui venit ad me, nequaquam esuriet: & qui credit in me non sitiet unquam.* Rom. 9. 30. *Quid igitur dicemus?*

dicimus? Gentes qui non sectabantur iustitiam, apprehendisse iustitiam, *Iustitiam autem eam qua est ex fide.*

Christi receptio est, quando quisque sibi speciatim applicat Christum eiusque merita, per internam persuasionem cordis, quæ non aliundè existit, quàm ex efficaci (vt ita loquar) certioratione spiritus sancti de misericordia Dei in Christo Iesu. 1. Cor. 2. 12. *Nos verò non spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui est ex Deo: vt sciamus quia Deus est nobis gratificatus.* Ezech. 12. 10. *Vt effundam super domum Davidis, & super habitatores Ierusalaimorum spiritum gratiæ & deprecationum, respicientq; ad me quem transfixerunt, &c.* Rom. 9. 16. *Qui ipse spiritus testatur vnà cum nostro spiritu nos esse filios Dei.* Ephe. 1. 13. *In quo sperastis, & vos audito sermone veritatis, id est, Evangelio salutis nostræ. In quo etiam posteaquam credidistis, obsignati estis spiritu promissionis sancto.* 2. Cor. 1. 22.

In ortu fidei quinque sunt gradus sive motus cordis, invicem connexi & à Christianis præcipuè notandi.

Primus, est notitia Evangelii per illuminationem Spiritus sancti. Esa. 53. 11. *Servus meus notitia sui iustificabit multos.* Ioh. 17. 3.

Huic annexa est in humilitatis, attenta consideratio promissionum Evangelii, ex intimo sensu inopitæ suæ: eam quoque sequitur in illuminatis omnibus, fides generalis, qua præbent assensum Evangelio. Hebr. 4. 2. *Etenim nobis evangelizatum est, sicut & illis: at non profuit illis auditus sermo, vt qui fidei mixtus*

mixtus non fueris ipsis qui audierant. 1. Tim. 1. 19 Retinens fidem & bonam conscientiam: qua repulsa, nonnulli fidei naufragium fecerunt. 1. Tim. 2. 4 Qui quosvis homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.

Hæc si plenior est, & perfectior appellatur *πληροποια* & *εὐρίκτος*, Coloss. 2. 2. Ut consolationem accipiant eorum corda; ipsis charitate compactis, & omni opulentia certò persuasæ intelligentiæ, ad cognitionem mysterij Dei & Patrie, & Christi. Rom. 14. 14. Novi & persuasum habeo per Dominum Iesum, nihil esse impurum per se: sed ei qui existimat aliquid esse impurum, id ei impurum esse. Luc. 1. 1. Quoniam multi aggressi sunt componere narrationem earum rerum, quarum plena fides nobis facta est, &c. 1. Thess. 1. 5. Quoniam Evangelium nostrum constitit apud vos, non locutione duntaxat, sed etiam virtute, cum in spiritu sancto, tum in certa persuasionem multa: sicut nostis quales fuimus inter vos vestra causa.

Secundus, Spes veniæ, qua peccator, etsi nondum sentit remissum esse peccatum, remissibile tamen esse credit. Luc. 15. 18. Surgens proficiscar ad patrem meum, & dicam ei, Pater, peccavi in cælum & adversum te, 19. Neque amplius sum dignus vocari filium tuum: fac me ut vnum ex mercenarijs tuis.

Tertius, Esuries & vehemens expetitiō gratiæ, quæ est oblata in Christo Iesu. Ioh. 6. 35. & 7. 37. Revel. 21. 6. Es dixit mihi, æt̃num est: ego sum α & ω initium & finis: ego sitienti dabo ex fonte aqua viva gratis. Matt. 5. 6. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam

niam ipsi saturabuntur.

Quartus, Accessus ad thronum gratiæ, vt, apprehenso ibidem Christo, inueniamus misericordiam apud Deum. Hebr. 4. 16. *Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, vt consequamur misericordiam, & gratiam inueniamus ad opportunum auxilium.*

Eius partes sunt duæ: Prima est humillima confessio peccatorum: quæ particularium esse debet, si nota sint peccata: generalis tantum si ignota: & eam iam actam immediatè sequetur peccatorum remissio coram Deo. Psal. 32. 5. *Peccatum meum notum faciam tibi, & iniquitatem meam non tegam (inquebam) confitebor defectiones meas Iehoua: & tu sustulisti iniquitatem peccati mei.* Selah. 2. Sam. 12. 13. *Tum dixit Dauid ad Nathanem, peccaui Iehoua: quapropter dixit Nathan ad Dauidem: etiam Iehoua transtulit peccatum tuum; non es moriturus.* Luc. 15. 2. *Dixit autem ei filius, pater, peccaui in cælum & aduersum te, neq; amplius sum dignus vocari filius tuus.*

Secunda est deprecatio pro remissione peccatorum, cum gemitibus inexplicabilibus, & cum perseuerantia. Luc. 15. 21. Act. 8. 22. *Respice igitur ab ista malitia tua, & roga Deum si fortè remittatur tibi cogitatio cordis tui.* Rom. 8. 26. *Idem autem & spiritus vniùs subleuat infirmitates nostras. Quid enim precemur vt oportet, non nouimus: sed ipse spiritus interpellat pro nobis suspiriis inenarrabilibus.* Hos. 14. 2. *Conuertere Israel, quando corruisti propter iniquitatem tuam, 3. Sumite vobiscum verba, & reuertimini ad Iehonam, dicite ei,*

ei, omnem condonā iniquitatem, & acceptum confer bonum.

Quintus, specialis persuasio cordi à Spiritu sancto impressa, qua promissiones evangelicæ quisque sibi speciatim applicat. Matth. 9. 2. Et ecce obtulerunt ei Paralyticum in lecto proiec- tum: quumq; vidisset Iesus fidem eorum, dixit Paralytico, confide fili, remissa sunt tibi peccata tua. Matth. 13. 28. O mulier magna est tua fides, fiat tibi sicut vis. Gal. 2. 20. Vivo per fidem illam filij Dei, qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me.

Hæc persuasio, & est, & esse debet etiam ante experientiam. Mat. 15. 22. Ecce mulier Chananæ à finibus illis egressa, clamavit; dicens ei, miserere tui Domine, fili David: filia mea male à damonio vexatur. 23. Ipse verò non respondit ei quicquam. Tunc accedentes discipuli eius rogaverunt eum ducentes, dimitte eam: nam clamat post nos. 24. Ipse verò respondens, dixit; non sum missus, nisi ad oves perditas domus Israel. 25. Illa autem venit, & adoravit eum dicens, Domine, succurre mihi. 26. Ipse verò respondens, dixit; non est bonum accipere panem liberorum, & obicere catellis. 27. Ipsa autem dixit, etiam Domine. Etenim catelli vescuntur micis, quæ cadunt è mensa dominorum suorum. Ioh. 20. 29. Dicit ei Iesus, Quia vidisti me, Thoma, credidisti: beati qui non viderunt & crediderunt. Heb. 11. 1. Est autem fides, illud quod facit ut extent quæ sperantur, & quod demonstrat quæ non videntur. In Philosophia procedimus ab experientia ad assensionem; ut in physicis, credo aquam esse calidam, quia manus immersa calorem experientia percipit. In exercitiis fidei

contrarium est i. primum, assensio præbenda verbo Dei, & resistendum dubitationi ac diffidentia, & postea sequitur experientia, & sensus iustitiae. 2. Chron. 20. 20. Deinde surgente mane exiverunt in desertum Tekohla: quibus excurrentibus, consistens Iehosaphat dixit, audite me Iehudaei & habitatores Ierusalaimorum, firmè credite Iehovæ Deo vestro, & confirmabimini; firmè credite Prophetæ leui, & prosperabimini. Male ergo faciunt, qui indulgent dubitationi, quia in seipsis nondum sentiunt insignes motus divinos.

Hæc de ortu fidei: cuius præterea sunt gradus insignes duo, infimus & supremus.

Infimus, est *ἀσθενεία*, quæ est parva vel infima fides, velut granum sinapis & linum fumigans, quod præ debilitate nec calorem, nec flammam, sed tantum fumos emittit. Mat. 8. 25. Et accedentes discipuli excitaverunt eum, dicentes, Domine, serva nos, perimus. 26. Et dicit eis, quid timidi estis, o exigua fidei præditi: &c. Mat. 17. 20. amen, quippe dico vobis, si habetis fidem quantum est granum sinapis, dicetis monti huic, demigra hinc illuc, & demigrabit: & nihil impossibile erit vobis. Isa 42. 3. Arundinem quassatam non franget, & ellychnium ipsum fumigans non extinguet, ad veritatem proferet indicium.

Infirma fides est, quando ex illis quinque gradibus, vel noticia, vel applicatio promissionum valde infirma est: cæteris quidem firmis. Rom. 14. 2. Alius quidem credit vescendum esse quibusvis: alius autem fide infirmus edit olera. 3. Qui edit non edentem pro
nihilò

nihilò nē habere; & qui non edit, edentem ne condemnare. Deus enim eum assumpsit. Apostoli credentes Christum esse illum filium Dei viventis: tamen mortem & resurrectionem ignorabant. Mat. 16. 16. Mat. 17. 23. Ioh. 24. 11. Luc. 6. 45. Ipsi verò ignorabant dictum illud, erat q̄, ipsis occultum, adeò ut illud non sentirent: & timebant eum interrogare de hoc dicto. Act. 1. 6. Quum igitur illi convenissent, interrogarunt eum, Domine, num hoc tempore restitues regnum Israel? Mat. 9. 24. Pater verò pueri statim clamans cum lachrymis dixit, credo, Domine, succurre incredulitati meae.

De hac tenendæ sunt 2. regulæ. I. Serium credendi studium & desiderium reconciliationis cum deo nascentis fidei semen est. Matt. 5. 6. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Revc. 21. 6. Et dixit mihi, Actum est: Ego sum Alpha, & Omega; initium & finis, ego sitiienti dabo ex fonte aqua viva gratis. Psal. 145. 19. Placitum timéntium se efficit, & upciferationem eorum audiens salutem dat eis. Nam in his qui incipiunt, primum credere & nasci, mens & voluntas otiosa non quiescit, sed mota à spiritu sancto luctatur cum dubitatione & diffidentia, & conatur assentiri promissionibus Evangelii, & sibi firmiter applicare, & in ipso sensu infirmitatis petit juvari divini: & hoc ordine donatur fides.

II. Deus non aspernatur exiguam fidem, modò paulatim crescat, & media quibus incrementa dantur, non repudiet. Luc. 17. 5. Tunc dixerunt Apostoli Domino, Adde nobis fidem. 6. Dixit autem Dominus, si haberes is fidem quantulum est grani sinapis;

disceretis huic Sycomino, eradicator, & plantator in mari: & obediret vobis. Ergo fides exuscitanda est meditatione verbi, & ardenti precatione, atque cæteris fidei exercitiis.

Summus gradus fidei est *ἡ ἀποδοξία τοῦ κυρίου*, quæ est non solum vera & certa, sed etiam plena persuasio cordis, quia Christum multò firmitus apprehendens Christianus plenè statuit Deum amare se & sibi speciatim Christum eiusque gratias omnes ad salutem pertinentes, dare. Rom. 4. 20. *Adversus promissionem autem Dei non disceptavit infidelitate: sed robustus factus est fide tributa gloria Deo.* 21. *Ac* [*ἡ ἀποδοξία τοῦ κυρίου*] plenè persuasum habens *cum* quod promiserat posse etiam prestare. Rom. 8. 38. *Nam mihi persuasum est, neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura, &c. neque ullam rem creatam posse nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*

Iste gradus sequitur post sensum, observationem, experienciã habitam de amore Dei. Psal. 23. 6. *Vtriq; bonum & benignitas prosequentur me omnibus diebus vite meæ, & quietus verò in domo Iehova, quamdiu longa erunt tempora.* cum vers. 1. 2, 3, 4, 5. 1. Sam. 17. 32. *Dicente verò Davide ad Schaullem, ne concidas animus ullius propter istum: servus tuus iterum est & pugnaturus contra Pelischaum istum.* 33. *Dixit Schaul ad Davidem, non prævalescundo ad Pelischaum istum, ut pugnes contra eum: puer enim es, ipse verò vir bellicosus à pueritia sua.* 34. *Tum dixit David ad Schaullem, pascente servo tuo patri suo gregem:*

cum

cum accedens Leo aut vsus affexet parvam pecudem e grege, 35. Egressus persequabar illum, ut percuterem eum, & eriperem ex ore eius, insurgentem vero in me prabendam cum barba, & percussiens morte afficiebam eum. 36. Tum leonem, tum vsus percussit servus tuus: & esset Pelschtan prapnatus iste ut unus ex eis, cum probro afficeret acies Dei viventis.

A'meia. An justificans fides decalogo pręcipiatur? *Aum.* Pręcipitur lege fidei, id est, Evangelio: non lege operum, id est, lege morali. Rom. 3. 27. Ratio I. Quod non revelat lex, non pręcipit: fidem hanc justificantem nunquam novit nedum revelat lex. II. Lex moralis ante lapsum Adamo plenę insita; in quo tamen fides justificans, vel Christum apprehendens non fuit. *Obiect.* Incredulitas damnatur lege. *Resp.* Incredulitas, quę est in Deum, damnatur lege: incredulitas autem, quę est contra Messiam damnatur Evangelio. Quemadmodum enim non in lege, sed in Evangelio patet, incredulitatem in filium Mediatorem, esse peccatum: ita etiam non per legem arguitur incredulitas in Messiam, sed per Evangelium, in quo iubemur audire illum, & in illum credere. Matth. 17. 5. 1. Ioh. 3. 23. Proinde apertum est, hoc peccatum, non credere in Christum, expressę & distinctę declarari & damnari ab Evangelio. Et licet per legem sit agnitio peccati, tamen non omne quod arguit & ostendit peccatum aliquod, lex operum est vel ad eam pertinet. *Obiect.* II. Cereemonię ad Decalogum pertinent. *Resp.* Cereemonię fortę possunt referri ad legem; ut exempla, tamen revera

sunt Evangelii appendices.

CAP. 36.

*De secundo gradu declarationis
amoris Dei.*

Secundus gradus est iustificatio, qua credentes iusti coram Deo per obedientiam Christi acceptantur. 2. Cor. 5. 21. *Fecit enim ut qui non novit peccatum, pro nobis peccatum esset, ut nos efficeremur iustitia Dei in eo.* 1. Cor. 1. 30. Rom. 5. 17, 18, 19. *Et enim si per unam offensam mors regnavit per unum, multo magis ii, qui redundantem illam gratiam & donum iustitia accipiunt, in vita regnabunt per unum Jesum Christum. Nempe igitur sicut per unam offensam reatus venit in omnes homines ad condemnationem: ita per unam iustificationem beneficium redundavit in omnes homines ad iustificationem vite. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita per unius obedientiam, iusti constituentur multi.*

Apela. Vtrum Christus obedientiam legi prestitit pro se vel pro nobis. *Adm.* I. Non pro se, ut quidam non recte volunt. Nam caro Christi unita τῷ λόγῳ hyposticis & in sese plene sanctificata; a primo conceptionis momento aeterna vita beari dignissima fuit: ergo illa omni, quae conceptionem sequuta est, obedientia, Christus ipse sibi nihil est meritis.

meritus. **II.** Pro nobis, id est, fidelibus omnem iustitiam legis implevit. Hinc dictus est, *Finis legum in iustitiam omni credenti.* Rom. 10. ubi dicitur, *Quia*

Obiect. I. Christus obligatur ad præstandam legem pro se, ex eo quod homo est. *Respon.* Non obligatur naturâ sed voluntate propria. Nam non fuit merus homo, sed Deus simul & homo: & licet Christus non nisi in carne assumpta sit passus, legemque implevit, tamen propter hypostaticam unionem passio hæc & obedientia totam suam consideratam personam respicit, & proinde illius obedientia fuit indebita. Imo quatenus caro Christi recepta est in unitatem personæ Verbi, & ita super omnes Angelos & dignitate, & sanctitate erecta; ab hac naturæ obligatione videatur eximi.

Obiect. II. Si Christus pro nobis obedientiam legi præstitisset, nos ad eam non amplius obligamur: sicuti nec poenas æternas pro peccatis sustinemus, quas Christus in cruce pertulit. *Respon.* Servato in obedientia legis eodem respectu consequentia vera est, alias non item. Nam quid impedit quo minus, Christo obedientiam præstante, quatenus nimirum ea satisfactio est legis, fideles etiam ad obedientiam obligari, non quatenus satisfactio est, sed quatenus est vel documentum fidei, vel testimonium gratitudinis erga Deum, vel edificatio proximi: sicuti **C H R I S T O** æternas pro nostris peccatis poenas perpetente, nos quoque poenas, quatenus

amantibus esse debet. **Q 4.** *Obiect.* III. Christus vel

vel *Aquas* sunt vel *rupe*las, patimur. Obiect. III. Lex vel iustitia divina non simul utrumque exigit, nempe & obedientiam & poenam. Resp. In statu hominis integro obedientiam tantum postulat iustitia Dei: sed in corrupto statu, requirit & poenam & obedientiam. Poenam, quod violata lex; Obedientiam, ut iustitia legalis impleatur. Gal. 3. 10.

Eius partes duæ sunt, Remissio peccatorum, & Imputatio iustitiæ. Remissio peccatorum est, quæ reatus & poena peccati à credente per Christi passionem removetur. Coloss. 1. 22. *Vos quondam ab alienatos reconciliavit, &c. In corpore illo carnis suæ, per mortem: ut sisteret vos sanctos & inculpatores, & inprehensores coram se.* 1. Pet. 2. 2. *Qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui viveremus iustitia: cuius vibicibus sanati estis.*

Imputatio iustitiæ, quæ per iustitiam Christi credentes obiecta peccati culpa iusti censentur. 2. Corinth. 5. 21. Psal. 32. 1. *Beatus levatus à defectione, cuius solum est peccatum.* Rom. cap. 4. totum, ubi Apostolus undecies imputationem inculcat. Philipp. 3. 9. *Et comperiar in eo, non habens meam iustitiam, nempe quæ est ex lege, sed eam quæ per fidem Christi, id est, iustitiam quæ est ex Deo per fidem.*

Forma iustificationis, est quædam translatio peccatorum credentis in Christum, & vicissim iustitiæ Christi in credentem, per reciprocam imputationem facta; ut apparet in isto diagrammate.

Christus

Hæc obedientia Christi appellatur iustitia Dei & Christi. Dei, I. non quòd Deo inest, sed quòd à Deo fit. Nam à Deitate filii vim suam & meritum accipit. Vnde illud Hieremiz, *Istheva iustitia nostra*. II. Deus eam solam acceptat pro nobis, quia sola nos facit ad Dei tribunal consistere, ut habeamus absolutionem à peccatis, & acceptationem ad vitam æternam. Christi, quoniam extra nos Christi humanitati subiectivè inest.

Obiect. I. Nemo iustus est aliena iustitia. *Respons.* Hæc iustitia & aliena est & nostra. Aliena, quia Christo inest ut subiecto : nostra, quia ex fundamento prædictæ vnionis Christus cum omnibus

nibus eius bonis eius noster est. *Obiect.* 11. Imputatio iustitiz apud Patres non invenitur; vnde annis ab hinc quinquaginta excogitata fuisse videatur. *Respon.* Falsum & impium. August. tracta. 3. in Iohan. *Omnes qui per Christum iustificati, iusti non in se sed in illo.* Barnarn. Serm. ad milites templi, cap. 11. *Quomodo mors hominis illius pro altero valuit? quia & iustus erat. Mors in Christi morte fugatur, & Christi iustitia nobis imputatur.* Et serm. 62. in Cant. *Ubi requies nisi in vulneribus Salvatoris? in aeternum cantabo numquid iustitias meas? Domine memorabor tua iustitia solius: ipsa est enim & mea. Nempe factus es mihi tu iustitia à Deo. Numquid mihi verendumne non una ambobus sufficiat? Non est pallium breve, quod non possit operire duos. Iustitia tua iustitia in aeternum, & me & te pariter operiet largiter larga & aeterna iustitia. In me operis multitudinem peccatorum, &c.* Augustin. de Spiritu & litera. cap. 9. & 26. Sic intelligendum est, factores legis iustificabuntur, ut sciamus aliter eos non esse factores legis nisi iustificentur: ut non iustificatio factoribus accedat, sed factores legis iustificatio precedat, &c. Ita dictum est, iustificabuntur, ac si diceretur, iusti habebuntur, iusti deputabuntur.

Iustificationi annexa est Adoptio, per quam omnes ad eam predestinati potestatem accipiunt, ut actu censeantur filii Dei per Iesum Christum. Ephe. 1. 5. *Qui predestinavit nos, quos adoptaret in filios per Iesum*

Iesum Christum in sese, pro benevolento affectu voluntatis sue. Ioh. 1. 12.

Hinc etiam multis privilegijs donantur. Primò, sunt hæredes Dei. Rom. 8. 17. *Quòd si filij, etiam heredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: si modo simul cum eo patimur, ut simul cum eo glorificemur.*

Deinde, sunt cohæredes Christi, & Reges. i. bid. Revel. 1. 6. *Et fecit nos Reges & Sacerdotes Deo & Patri suo: ei, inquam, gloria, & robur in sæcula sæculorum.*

Tertiò, afflictiones omnes, etiam defectus atque lapsus, tantum sunt probationes vel castigationes paternæ ad bonum illorum. Rom. 8. 28. *Novimus autem, ijs, qui diligunt Deum, omnia simul conferre ad bonum, iis, qui ex proposito ipsius sunt vocati.* 36. 37. *Sicut scriptum est, causa tua occidimus totum diem, habiti sumus velut oves destinata mactationi. Imo in his omnibus plusquam victores sumus, per eum qui dilexissimos.* Psal. 89. 33. 34. *Visitabo quidem virgâ defectionem eorum, & plagis iniquitatem eorum. Sed benignitatem meam non irritam faciam ab eo, neque mentiar contra fidem meam.* 1. Corinth. 12. 7. *Et ne excellentia revelationum supra modum efferer, datus est mihi stimulus infixus carni, & Angelus Sathan, ut me colaphis cadat, nò supra modum efferar.* 2. Sam. 7. 14. *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium, qui cum perverit egerit, corripiam eum virga hominum, & plagis humanis.*

Quartò,

Quartò, dominium habent in omnes creaturas terræ, ita tamen vt in hac vita tantum habeant ius ad rem: sed post hanc vitam habebunt etiam ius in re. 1. Cor. 3. 22, 23. *Sine Paulus, sine Apollus, sine Cephas, sine mundus, sine vita, sine mors, sine præsentia, sine futura, omnia, inquam, vestra sunt, vos autem Christi, Christus verò Dei.* Heb. 2. 7, 8. *Fecisti eum paulo inferiore Angelis: gloria, & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum, omnia subiecisti sub pedibus eius. Enim verò per hæc quod ei subiecit omnia, nihil omisit, quod non sit ei subiectum: at nunc non videmus ei omnia esse subiecta.* 1. Tim. 4. 2, 3, 4. *Per hypocrisim falsiloquorum, quorum conscientia cantorie resecta est, prohibentium contrahere matrimonium, iubentium abstinere à cibis, quos Deus creauit, ad participandum cum gratiarum actione, fidelibus, & hi qui cognouerunt veritatem. Nam quicquid creauit Deus, bonum est, nec quicquam reiiciendum est, si cum gratiarum actione sumatur.*

Postremò, Angelos habent ministros ad commodum suum. Heb. 1. 14. *Nonne omnes sunt ministratores spiritus, qui ministerij causamittuntur propter eos, qui heredes erunt salutis.* Psal. 34. 8. *Castrametantur Angeli Iehouæ circa timentes eum, & eripit eos.* Vnde constat fideles tantum habere sanctum vsum bonorum Dei: quia I. eorum personæ Deo placent in Christo; in quo vitam & bonorum per Adamum amissorum restitutionem habent, vt iis salua conscientia possint vri. II. Et etiam vtuntur iis cum gratiarum actione ad fines ordinatos à deo.

C A P. 38.

De tertio gradu declarationis
amoris Dei.

Tertius gradus est sanctificatio, qua credentes liberati à tyrannide peccati paulatim intrinsecus renouantur in sanctitate & iustitia. 1. Ioh. 3. 9. *Quisquis natus est ex Deo, peccatum non committit: quoniam semen ipsius in eo manet, nec potest peccare, eo quod ex Deo natus est.* Rom. 8. 1. *Nulla igitur nunc est condemnatio iis, qui sunt in Christo Iesu, id est qui non secundum carnem incedunt, sed secundum spiritum.*

Sanctificationis partes sunt: Mortificatio, & Vivificatio.

Mortificatio peccati, qua peccati vis paulatim debilitatur & interimitur. Rom. 6. 2, 3, 4, 5. *Absit: qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in eo? An ignoratis nos quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos? Sepulti igitur sumus una cum eo per baptismum in mortem: ut sicut excitatus est Christus ex mortuis in gloriam patris, ita & nos nova vita ambulemus. Nam si cum eo plantati coaluimus, conformatione resurrectionis coalescemus.* Gal. 5. 24. *Qui enim sunt Christi, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentiis.*

Eius remedium, est mors & sepultura Christi, à quibus vis procedit, quæ ab initio faciens lethale vulnus vim grassandi peccato adimit, & quasi in sepulchro

pulchro facit mori & computrescere.

Vis mortis Christi est vis quædam à divinitate Christi in illius humanitatem iam morientem promanans, qua peccatum nostrum sibi pro nobis sponsori imputatum, quoad pœnam & reatum in eadem humanitate expugnavit, ut in nobis similiter membris illius eadem vi corruptionem peccati aboleret.

Vivificatio est, qua sanctitas inherens & inchoata, perpetuò & paulatim augetur. Primò, accipimus primitias Spiritus, tum earum continuam auctoritatem. Ephes. 4. 23, 24. *Renovari verò spiritum mentis vestre: & induere novum illum hominem, qui secundum Deum conditus est ad iustitiam & sanctitatem veram.* Ephes. 2. 1. *Et vos unà vivificavit, cum essetis mortui in offensis & peccatis.* Galat. 2. 20. *Unà cum Christo crucifixus sum, vivo autem non amplius ego, sed vivit in me Christus; & vitam quam nunc vivo in carne, vivo per fidem filij Dei, qui dilexit me & tradidit semetipsum pro me.* Rom. 8. 23. *Neque verò illa solum, sed & ipsi qui primitias spiritus habemus, nos ipsi, inquam, apud nos ipsos suspiramus, adoptionem expectantes, id est, redemptionem corporis nostri.* 1. Cor. 15. 45. *Ita enim scriptum est, factus est prior Adam animal vivens, posterior autem Adam factus est spiritus vivificus.*

Remedium, est virtus à resurrectione Christi emanans in eos, & faciens ut in novam vitam resurgant. Philip. 3. 10. *Ut cognoscam eum, & vim resurrectionis ipsius, & communionem per passionem ipsius, dum conformis fio ipsius morti.*

Vis resurrectionis Christi est, qua primum in carne sua victor mortis & peccati cœpit vivere Deo, & exaltari supra omne nomen: deinde in membris mortuo & sepulto peccato facit ut existat studium & propositum vivendi ex voluntate Dei.

Utriusque efficiens est, Spiritus sanctus efficaciter se in credentes insinuans, & in iis applicando vim mortis & resurrectionis Christi, sanctitatem creans. Rom. 8. 9, 10. *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu: siquidem Spiritus Dei habitat in vobis, quod si quis spiritum Christi non habet, is non est eius. Porro, si Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter iustitiam.*

Sanctitas rursus pro varietate facultatum hominis multiplex est. 1. Thess. 5. 23. *Ipse autem Deus pacis auctor sanctificet vos totos: & integer vester spiritus, & anima, & corpus inculpate in adventum Domini nostri Iesu Christi serventur.*

I. Sanctitas vel renovatio mentis, est eius illuminatio in agnitionem voluntatis Dei. Coloss. 1. 9. *Propterea & nos ex quo die id ahiuimus, non desivimus pro vobis orare, & petere ut impleamini omni agnitione voluntatis eius, cum omni sapientia & intelligentia spirituali.* 1. Cor. 12. 8. *Nam huic quidem per spiritum datur sermo sapientie, alij vero sermo cognitionis, per eundem spiritum.*

Estque spiritualis, vel intelligentia vel sapientia. Intelligentia spiritualis est, qua notam verbi Dei veritatem agnoscimus. Sapientia est, qua veritas eadem ad res & actiones particulares recte administrandas,
pro

pro circumstantiis personarum, locorum, temporum applicatur.

Utriusque effecta sunt.

I. Discretio boni & mali. Hebr. 5. 14. *Sed adultorum solidus est cibus, eorum videlicet qui propter habitum, sensus habent exercitados ad discretionem boni & mali.* Philip. 1. 10. *Ut dignoscatis qua discrepant, ut sitis sinceri, & inoffenso cursu pergatis ad diem usque Domini.* II. Dijudicatio spirituum. 1. Iohan. 4. 1. *Dilecti, ne cuius spiritui credite, sed probate spiritus an ex Deo sint, nam multi Pseudoprophetae venerunt in mundum.* 1. Thess. 5. 21. *Omnia explorate: quod bonum fuerit retinete.* Act. 17. 11. *Fuerunt autem isti generosiores iis Iudaeis, qui erant Thessalonica, ut qui receperint sermonem cum omni alacritate, quotidie scrutantes scripturam, an hac ita se haberent.* III. Meditationes de verbo & operibus Dei Psal. 1. 2. *Sed in lege Iehova est oblectatio eius: & de lege illius meditatur interdum ac nocturn.* Psal. 119. 15. *De mandatis tuis meditot, & intueor sensitas tuas.* Psal. 107. totus. IIII. Agnitio internæ cecitatis. Psal. 119. 33. *Docce me, Iehova, viam statutorum meorum, quam custodiam in finem usque.*

II. Sanctitas memoriz est, vis custodiendi rem bonam menti oblatam, & eiusdem reminiscencia. Psal. 119. 11. *In animo meo recondo sermonem tuum, ut non peccem in te.* Psal. 16. 7. *Benedicam Iehova, qui consulit mihi; etiam per noctes erudientibus me venibus meis.* Luc. 2. 51. *Et mater omnia hæc conservabat in corde suo.*

III. San-

III. Sanctitas conscientiz, est vis excusandi hominem de peccatis omnibus in Christo remissis, & de vita cum integritate acta. 1. Tim. 1. 19. *Retinens fidem, & bonam conscientiam: quarepulsæ, nonnulli fidei naufragium fecerunt.* 1. Cor. 4. 4. *Nullius enim rei mihi conscius sum: sed non per hoc iustificatus sum: sed Dominus is est qui me diiudicat.* Act. 23. 1. *Intentis autem oculis in confessum, Paulus ait, ego omni conscientia bona (viri fratres) servivi Deo ad hunc usque diem.* Act. 4. 16. *In hoc igitur ipse me exerceo, ut conscientiam habeam sine offensusculo apud Deum & apud homines semper: Psal. 26. 1, 2, 3. Iudicem meum age, Iehova, quoniam ego in integritate mea ambulo, & Iehova confido, me non vacillaturum. Proba me, Iehova, & tenta me, renes meos & animum meum. Nam benignitas tua coram oculis meis est, & continenter ambulo in veritate tua.*

Hinc oritur interna pax Dei, & externa in vultu alacritas. Philip. 4. 7. *Ei pax Dei quæ superat omnem intellectum, presidio erit cordibus vestris, & mentibus vestris in Christo Iesu.* Prov. 28. 1. *Fugit improbus quisque, nemine persequente: iusti autem sunt similes iuveni leoni confidenti.*

IIII. Sanctitas voluntatis, qua incipit velle bonum, & malum nolle. Est ergo partim à peccato liberata, partim serva peccati. Phil. 2. 13. *Deus enim is est, quæ efficit in vobis & ut velitis, & ut efficiatis pro gratuita sua benevolentia.* Rom. 7. 18. *Novi enim non habitare in me (idest, in carne mea) bonum. Nam velle adest mihi, sed ut quod bonum est perficiam, non assequor.*

V. Sanctitas affectionum, est earum recta commotio. I. Theſſ. 5. 23.

Hac laude inprimis sunt illustres. I. Spes, qua cum suspiriis expectamus complementum redemptionis. Rom. 8. 23. Spei confirmatur & vivæ suæ quoque est ἀποποεία. Hebr. 6. 11. *Cupimus ut unusquisque vestrum idem studium ad finem usque ostendat, [ἀποποείαν τὴν ἀποδοῦναι] ad plenam spei certiorationem.* I. Pet. 1. 3. *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui ex multa sua misericordia regnavit nos in spem vivam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis.* II. Timor offensionis Dei ob misericordiam. I. Pet. 1. 17. *Itaque si patrem cognominatis eum qui citra personarum respectum iudicat ex cuiusq; opere, cum timore versamini commemorationis vestrae tempore.* III. Vilis æstimatio omnium præ Christo Iesu. Philip. 3. 7, 8. *Sed quæ erant mihi lucra, eaduxi propter Christum damnum esse. Quinetiam certè ducō omnia damnum esse propter eminentiam cognitionis Christi Iesu domini mei: propter quem omnibus istis me ipsum multavi, eaq; ducō pro stercoribus, ut Christum lucrifaciam.* IIII. Amor erga Deum in Christo, qui sit instar mortis, & sicut ignis qui non potest extinguī. Cant. 8. 6, 7. *Impone me ut sigillum animo tuo, ut sigillum brachio tuo, Nam fortis est ut mors amor, durum est ut sepulchrum zelus: pruna eius pruna sunt, ignisq; flamma divina, &c.* V. Zelus fervidus erga gloriam Dei. Rom. 9. 3. *Optarim enim ego ipse anathema esse separatim à Christo, pro fratribus meis, cognatis, inquam, meis secundum carnem.* VI. Angor ex-

cru.

crucians animum ob peccata, & sua & aliorum. Plab
 116. 136. Ravi aquarum descendunt ex oculis meis,
 propter eos qui non observant legem, 2. Pet. 2. 7, 8. Et ius-
 tum Lot nefariorum libidiosa conversatione fatiga-
 tum eripuit. Iustus enim ille quum habitaret inter eos,
 indies animam suam iustam iniquis illorum factis & ve-
 dendo, & audiendo excruciabatur. VII. Exuperantia
 gaudii spiritus sancti. Rom. 14. 17. Non enim est reg-
 num Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium
 per spiritum sanctum.

VI. Sanctitas corporis, per quam aptum est, ut
 sit instrumentum animi in bono perficiendo. Roma
 19. Hominum more loquor propter infirmitatem carnis
 vestrae. Itaque sicut stitistis membra vestra serva impu-
 ritati & iniquitati ad patranda iniquitatem: ita nunc
 sistite membra vestra serva iustitiae ad sanctimoniam.

CAP. 39.

De resipiscencia, & eius

fructibus.

E Sanctificatione exoritur resipiscencia: Quia
 nemo serio resipiscit, nisi qui seipsum abnegans
 peccatum odit ex animo, & iustitiam ample-
 ctitur. Et hoc nemo vlla ex parte prestare vult aut
 potest, nisi qui regeneratus & justificatus est co-
 ram Deo, & vera fide imbutus. Ergo utcumque
 primum in conversis appareat: tamen fidem &
 sanctificationem quoad naturae ordinem sequitur.
 Hinc etiam constat eam legali contritione verae

conversionis occasionem, & quandam præparationē præbente, ex Evangelii prædicatione omnino resipiscentiam existere.

Resipiscentia est, quando quis convertit se ad Deum. Act. 26. 20. *Sed ijs qui sunt Damasciprimū, & Hierosolymis, & per omnem regionem Iudææ, deinde & gentibus, annuntiavi [iuravi] ut resipiscerent, & converterent se ad Deum, opera facientes dignijs qui resipissent.* 1. Ioh. 3. 3. *Et quisquis habet hanc spem in eo sitam, purificat se, sicut ille purus est.*

Hæc autem fit, quando quisquam actus à spiritu sancto, statim, vult, desiderat, conatur peccata sua relinquere, & vitam novam agere. Psal. 119. 112. *In celo animus meus ad faciendum statuta tua: in seculum, in finem usque.* 1. Ioh. 3. 3. Act. 11. 23. *Quicum advenisset & vidisset gratiam Dei, gavisus est, & hortatus est omnes, ut proposito cordis permanerent in Domino.* 1. Ioh. 5. 1. *Renatus conservat seipsum.*

Resipiscentiæ fructus est Christiana conversatio, in qua eduntur opera digna iis qui resipiscunt. Matt. 3. 8. *Ferte igitur fructum dignum iis qui resipiscunt.*

Christiana conversatio est, qua Christum imitantes, Deo novam obedientiam per eum præstamus. Matth. 11. 29. *Tolite iugum meum super vos, & discite à me, quod mitis sum & humilis corde: & invenietis requiem animabus vestris.* 1. Pet. 4. 1. *Quum igitur Christus passus sit pro nobis carne, vos quoq; eadem cogitatione armamini, nempe quod qui passus est in carne, destitit à peccato.* 1. Pet. 2. 21. *Nam ad hoc vocati estis, quoniam & Christus passus est pro vobis, relinquens*

quens vobis exemplar, ut insequeremini auestigia ipsius. 1. Pet. 3. 19. 11. Itaque qui vult vitam diligere, & videre bonos dies, coercet linguam suam à malo, & labia sua ne loquantur dolum: declinet à malo, & faciat bonum: quærat pacem, & persequatur eam,

Novæ obedientiæ partes sunt: Abnegatio nostri, & obedientia Christi. Matth. 16. 24.

Abnegatio nostri, est vel Christiana militia; vel tolerantia crucis.

CAP. 40.

De Christiana militia.

Christiana militia est, de bello spirituali rixæ gerendo.

Ejus partes sunt, Apparatus, & Conflatus.

Ad apparatus adhibenda est panoplia Dei. Eph. 6. 13. Quapropter induite universam armaturam Dei, ut possitis occurrere malo, & præparati existentes in omni re consistatis.

Eius partes sunt præcipuè sex. I. Veritas. II. Iustitia. III. Obedientia Evangelica. IIIL. Fides. V. Verbum Dei. VI. Preces assidue & ferventes cum vigilantia. Ephes. 6. 14. Stetite igitur lumbis circumcinctis veritate, & indui thorace iustitiæ. 15. Calceatis pedibus præparatione Evangelii pacis. 16. Insuper assumpto scuto fidei, quo possitis omnia incula mala illius ignis extinguere. 17. Galeam etiam

salutarem accipite, & gladium spiritualem, hoc est verbum Dei. 18. Omni prece & supplicatione prestantes omni tempore per spiritum, & illi ipsi res invigilantes cum omni perseverantia. 1. Pet. 5. 8, 9. Sobrii estote: vigilate; nam adversarius vester Diabolus, tanquam Leon rugiens, obambulat querens quem devoret.

Confliktus, est actio mutua spiritualiter conflictantium.

Certantes sunt, tentator & miles Christianus. Eph. 6. 12. Quia colluctatio vestra non est adversus carnem & sanguinem, sed adversus principatus, & adversus potestates, & adversus possessores mundi huius tenebrosi, & adversus spiritus malos, qui sunt sub caelis.

Tentator, est vel Princeps, vel Subsidiarius. Princeps, est Satanas cum suis angelis, qui spirituales sunt nequitiae in coelestibus. Subsidiarius, est caro & mundus.

Horum actio, tentatio est; qua infligatur homo ad malum animae salutis noxium. 1. Pet. 5. 11. Dilectissimi mei, per me vobis, tanquam adveniens, & tanquam in coelis, vosipsum separare ab omnibus concupiscentiis corporis, quae gerunt bellum adversus animam.

Inimice! duo consideranda sunt: Antistasis, & Lapsus. Eph. 6. 13.

Antistasis est, quia miles tentatus non resistit per gratiam intragentem. 1. Ioh. 2. 14. Scripsi vobis, parvi, quoniam vultis eum qui est à principio. Scripsi vobis, adolescenter, quia fortis es, & verbum Dei habitaculum vobis, & illum malum vicistis. 1. Pet. 5. 8. Eph. 6. 16. Psal. 91. 13. Super ferocem Leonem & aspi-

dem incedes, conculcabis iuvenem Leonem & draconem.

Ad hanc firmandam ista, inserviunt prophylactica. I. Tentatus ad peccatum, non solum abstineto, sed etiam contrarium diligenter facito. Ioh. 8. 44. II. Assentiri Satanæ nunquam assentiendum; siue dicat verum, siue accuset falsum, siue blandiatur. Iohan. 8. 44. *Vos ex patre accusatore illo estis, & desiderium patris vestri vultis facere, qui a principio homicida est, & in veritate non stetit, quia veritas non est in eo, & quando loquitur mendacium, de suo loquitur; quia mendax est, etiam pater ipsius mendacij.* Marc. 1. 24. *Dicens, ab, quid nobis tecum Iesu Nazarenus? venisti, ut perderes nos, novi te quia sis, nimirum sanctus ille Dei.* 25. Et obiurgavit eum Iesus, dicens, *obmutescere.* Act. 16. 17. *Et veniebat post Paulum & post nos, & clamabat, ac dicebat, hi homines servi sunt Dei excelsi, & evangelizant vobis viam salutis.* Hoc autem fecit ad multos dies, sed Paulus molestè ferens, &c. August. serm. 241. III. Tentatio vna expectanda est ex altera, etiam tum maxime, quando hostis, quasi actis inducis, quiescit: nam Diabolus otium malitiæ suæ nunquam facit. 1. Pet. 5. 8.

Lapsus est, quo miles ex infirmitate deficit: hostium impetu victus. Galat. 6. 7. *Frater, etiam si præoccupatus fueris homo in aliqua offensa, vos spirituales instaurate huiusmodi hominem cum spiritu mansuetudinis, considerans unusquisque: semetipsum, ne*

& in tentariis.

Huc pertinet remedium spirituale, quod ad ag-
nitionem faciendum est aptum, & hic duo semper co-
gitanda sunt. Galat. 6. 1. I. Si adsit promptus ani-
mus, quisque acceptus est pro ea gratia, quam ha-
bet, non pro ea quam non habet. 2. Cor. 8. 12. Si &
nim voluntas adsit, prout est ei, ita accepta est, nequa-
quam secundum id quod non est. II. Inis omnibus,
qui volunt pie vivere in Christo, potentia Dei perfici-
enda est per infirmitates. 2. Cor. 12. 9. Et dixit mihi,
Sufficit tibi gratia mea, nam potentia mea per infir-
mitatem ad finem suum adducitur. Ite, igitur
glorior potius de infirmitatibus meis, ut tanquam in
tabernaculo inhabitet in me potentia Christi. 10. Prop-
terea oblector in infirmitatibus, in contumeliis, in neces-
sitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo
quam enim infirmus sum, tum potens sum, dum in

CA P. 41. De primo conflictu.

De primo conflictu.

Conflictus est triplex. I. Primus conflictus est circa vi-
cationem.

Hic tentatio, est Diaboli coha-
tus in mente excutanda; & corde in-
durando, ne verbum Dei fit ad fa-

lutem efficax. Math. 13. 4. Et quum seminaret, fuit
quod caderet iuxta viam; & venerunt eorum & comeda-
runt eum. 5. Et aliud cecidit super petram, ita ut non
esset

esset terra multum: & eadem hora exortum est, propterea quod nulla esset profunditas terre. 6. *Quum autem ortus est sol, calorem sensit, & quia non erat eiradix, exaruit.* 7. *Et aliud cecidit in locum spinarum, & ascenderunt spina & suffocaverunt ipsum.* 19. *Omnis qui audit sermonem regni, & non intelligit ipsum, venit malus & rapit sermonem seminatum in corda eius: hoc est quod seminatum erat iuxta viam.*

Antistasis in Vocandis, fit per Spiritum Dei, qui dat aures ut audiant, & verbum cordi inserit, ut regenerationis fiat immortale semen. Psal. 40 6. Ioh. 6. 44. Act. 16. 14. Iacob. 1. 21. *Propter hoc longe remoueo à vobis omnem impuritatem & faciem malitiae, & cum mansuetudine recipite [virtutem] sermonem infusum in vobis ipsis qui potest seruare ipsas animas vestras.* 1. Pet. 1. 22. *Qui igitur animas vestras purificastis, auscultando veritati per spiritum, cum charitate fraterna simulationis experie, ex puro corde alij alios diligite impense.* 1. Ioh. 3. 9. *Quisquis natus est ex Deo, peccatum non committit, quoniam semen ipsius in eo manet: nec potest peccare, eo quod ex Deo natus est.*

Antistasis in Vocatis, est quando in corde honesto sermonem auditum cum fide miscet. Luc. 8. 15. *Id autem quod in terram bonam, ij sunt, qui corde demisso & bono audiunt sermonem & retinent, & dant fructum per patientiam.* Heb. 4. 2.

Hic prophylactica sunt. 1. Præmeditatio de vi & vsu verbi. Eccles. 5. 1. *Observa pedem tuum cum adis domum ipsius Dei, ut præsto sis ad audiendum potius, quam ad dandum donarium stolidorum,*

aut sacrificium: nam hi non advertunt se facere malum.
 2. Ne acceleres ore tuo, & animus tuus ne festinet proferre quicquam coram ipso Deo: nam Deus ipse in cælis est, tu autem super terram: idcirco sunt verba tua pauca. II. Mentis attentio. Act. 16. 14. III. Cordis esuries. Iohan. 7. 37. *Ultimo autem die illo magno festi stetit Iesus & clamavit, dicens, si quis sitit, veniat ad me & vivat.* II. Innocentia vitæ. Psal. 26. 6. V. Abiectio pravorum affectuum. Iacob, cap. 1. vers. 21. *Sermo Dei cum lenitate recipiendus. Et affectus mentem distrabunt.* VI. Cordis internus concentus cum audito verbo. Act. 2. 37. VII. Occultatio verbi in corde ne peccemus. Psal. 119. 11. *In animo meo recondam sermonem tuum, ut non peccem in te.* VIII. Tremor ob Dei præsentiam in conventu Ecclesiæ. Esa. 66. 2. *Atqui omnia ista fecit manus mea, & per eam existunt omnia ista, dictum Iehova: sed in hunc intueor in pauperem & contritum spiritu, ac trepidantem ad verba mea.* Act. 10. 33. *Et eadem hora misit ad te: tuq; bene fecisti, quod adveneris: & ecce, nos omnes in conspectu Dei adsumus, ut audiamus quicquid mandatum est tibi a Deo.*

Lapsus, est tepor in verbo recipiendo, & eiusdem neglectus, vel etiam ad errorem defectio. Horum remedium est subiectio, fratrum & ministrorum censoris facienda. Apoc. 3. 15. *Novi opera tua, nempe te neque frigidum esse, neque fervidum: uti nam frigidus esses, aut fervidus.* Gal. 6. 2. 1. Tim. 1. 20. *Sicut Hymenæus & Alexander, quos tradidi Sa-*

vana, ne sint blasphemi.

CAP. 42.

De secundo Conflictu.

Secundus conflictus est circa fidem.

Tentatio est illusio injecta cordi à Diabolo, vt, non es electus; non es iustificatus; fidem non habes; damnandus es ob peccata. *Matth. 4. 3. Et quum*

venisset ad eum tentator, dixit, si filius es Dei, dic ut isti lapides panes fiant.

Illusionum quoque istarum procatartica sunt: I. Res aduersa, vt pericula, damna, persecutiones, scandala tristissima. *Psal. 73. 12. Ecce istos improbos, vt tranquilli in seculo augeant vires. 13. Vtique inanimiter purifico animum meum, & lavo in munditia manuum mearum. Iob. 13. 23. Quot mihi iniquitates & peccata sunt: deflectiones meas & peccatum meum notum fac mihi. 24. Quando faciem tuam abscondidi, & re-
putes me inimicum tibi? 25. An folium impulsu exagitares, aut stipulam aridam persequeris? II. Recordatio peccati presentis. *Iob. 13. 26. Quod rescribis contra me amaritudines, & officis vt possideam hereditario iniquitates pueritiae meae. III. Sensus mortis iam instantis.**

Antistasis.

Antistasis fit per veram fidem, Christum eiusque merita singula speciatim applicantem, hoc modo: credo me non damnandum, sed electum in Christo, & iustificatum esse, & omnia mea peccata mihi remissa esse firmiter statuo. Esa. 53. 11. *Exemptum molestia seipsum videns satiabitur*, cognitione sui iustificabit iustus servum meum multos, quorum iniquitates ipse bailaverit. Rom. 8. 38. *Nam mihi persuasum est, neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura, 39. Neque sublimitatem, neque profunditatem, neque ullam rem aliam creaturam posse nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*

Prophylacticon est, in tentatione non aspicere fidem, sed obiectum fidei, Christum. Philip. 3. 12. *Natum ut iam motam apprehenderim, aut iam perfectus sum: sed persequor experiens an quoque apprehendamus, cuius etiam rei causa apprehensus sum à Christo Iesu. 14. Unum autem ago, ea quidem quæ à tergo sunt obliviscens, ad ea vero quæ à fronte sunt contendens, scopum versus feror ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Iohan. 3. 14. Prout autem Moses exiit serpente in deserto, ita exiit sporta sibi hominis, ut qui credit in eum, &c.*

Lapsus est dubitatio, vel desperatio de electione, & de misericordia Dei. Psal. 17. 7. *Recordar misericordie pulsationis meæ, domine: cum animo meo meditor, et persequarur animus meus, dicens: 8. An in saeculo repelleret Dominus, aut non pergeret bene: velle amplius? 9. An deficeret in æternum benignitas eius? desineret*

sermo

sermo in quamque generationem? sic David etiam de se. Psal. 22. 1. Mi Deus fortis, mi Deus fortis, quare dereliquisti me; longinquus à salute mea, à verbis rugitus mei?

Remedium est duplex. Primum, operatio Spiritus sancti exuscitantis fidem & augentis, Philip. 1. 6. *Persuasum habens hoc ipsum, fore, ut qui cepit in vobis opus bonum, perficiat usque ad diem Iesu Christi.* Luc. 17. 5. *Tunc dixerunt Apostoli Domino: adde nobis fidem.*

Alterum, est sancta meditatio, quæ multiplex est. I. Mandatum esse Dei, ut credamus in Christum. 1. Ioh. 3. 23. *Hoc est igitur eius mandatum, ut credamus nomini filij eius Iesu Christi, & diligamus alij alios, sicut mandavit nobis.* II. Promissiones Evangelicas indefinitas esse, & neminem excludere, nisi quis fortè se ipsum excluderit. Esa. 55. 2. *Hecus quisque fuit, venite ad istas aquas, & cui nulla est pecunia, venite, comparate & comedite, venite, inquam, comparate absque pecunia, & absque pretio vinum & lac.* Matt. 11. 28. *Venite ad me omnes, qui fatigati estis & onerati, & ego faciam ut requiescatis.* Iohan. 3. 15. *Ut quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam.* Et baptismi atq; Cœnz Domini Sacramenta promissiones indefinitas singulis sigillatim applicant: ideoq; multum faciunt ad particularem *ἀποστολὴν*. III. Dubitationes & desperationes gravissima esse peccata. IIII. Contra spem sub spe credendum cum Abrahamo. Rom. 4. 18. *Qui Abraham contra spem sub spe credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum id quod*

quod ei dictum fueras, ita erit semen tuum. V. Et misericordiam Dei, & efficaciam obedientiæ Christi deus præstare esse infinitam. Esa. 54. 10. *Quamvis hi montes recederent, & hi colles dimoverentur, attamen benignitas mea à te non recedet, & fœdus pacis mea non dimovebitur, ait miserator tuus Iehova.* Psal. 10. 3. 11. Sed quàm alti sunt cæli suprà terram, prævalet benignitas eius erga timentes eum. 1. Ioh. 2. 1. *Filioli mei, hæc scribo vobis, ut ne peccetis, quod si quis etiam peccarit, advocatum apud Patrem habemus, Iesum Christum iustum.* 2. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solum, sed etiam pro totius mundi peccatis. Psal. 130. 7. *Expectationem habeat Israel in Iehova, quia apud Iehovam est benignitas, & plurimum apud eum redemptionis.* VI. Obedientiam deo debitam affectu potius, quàm effectu estimandâ esse. Rom. 8. 5. *Nam qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt, qui vero sunt secundum spiritum, quæ spiritus sunt.* 7. Propterea quod intelligentiæ carnis, inimicitia est adversus Deum; legi enim Dei non subijcitur, nam ne potest quidem. Rom. 7. 20. *Quod si id facio, quod ego nolo, non amplius ego id perpetro, sed peccatum quod in me habitat, id perpetrat.* 21. *Comperio igitur volenti mihi facere bonum, hanc legem impositam esse, quod mihi malum adiaceat.* 22. *Delector enim lege Dei, quoad interiorem hominem.* Malac. 3. 17. *Parcamus istis, quemadmodum quis parcat filio qui colit eum.* VII. Remisso peccato vel vno, esse omnia remissa: quia remissio semel data, absque vlla præscriptione

scriptione temporis, in æternum est data. Rom. 11. 29. Nam donatilla, & illa vocatio eiusmodi sunt, ut eorum ipsum penitere non possit. Act. 10. 43. Hinc etiam omnes Propheta testimonium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen eius quemvis qui crediderit in eum. VIII. Lapsu non tolli gratiam & fidem, sed illustrari. Rom. 5. 20. Lex vero præterea introiit, ut augetur offensæ, sed ubi augmentum est peccatum, ibi superabundavit gratia. 2. Cor. 12. 7. Et ne excellentia revelationum supra modum efferrer, datus est mihi furculus infixus carvi nempe Angelus Satan ut me celaphis cedat. Super hoc ter Dominum rogavi, ut abscederet à me: & dixit, sufficit tibi gratia mea. IX. Cuncta Dei opera esse in mediis contrariis. 2. Cor. 12. 9. Potentia Dei per infirmitatem perficitur.

CAP. 43.

De tertio Conflictu.

Etiam conflictus, est circa sanctificationem.

Tentatio, est sollicitatio ad peccatum, prout natura cuiusque & occasio tulerit. 1. Chron. 21. 1. Instans autem adversarius contra Israel, incitavit Davidem ad numerandum Israel. Io. han. 13. 2. Et cæna facta, cum Diabolus iam immisisset in cor Iuda filij Simonis Iscariota, ut prodere

In

In hac tentatione Diabolus peccatum admit-
tendum mirè extenuat, partim fucatè opponendo mis-
ericordiam Dei, partim peccati poenas occultando.

Deinde, præbent ei subsidium. Primò, Caro quæ
concupiscit adversus spiritum, quâ gignendo pravos
motus & affectus, quâ bonos obruendo. Galat. 5. 17.
*Nam caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem
adversus carnem, hæc autem inter se opposita sunt, ut
non quæcunque volueritis eadem faciatis. 19. Porro,
manifesta sunt opera carnis: quæ sunt adulterium, for-
nicatio, impuritas, protervia. 20. Idololatria, beneficium,
inimicitia, lis, amulationes, ira, contentiones, dissidia, hæ-
reses, 21. Invidia, cades, ebrietas, comestiones, &
his similia: quæ prædico vobis, sicut prædixi, eos videli-
cet qui talia agunt, regni Dei non fore heredes. Iacob.
1. 14. Sed unusquisque tentatur, dum à propria cupidi-
tate abstrahitur & inescatur. 11. Mundus, qui vo-
luptate, vtilitate, gloria, pravæ exemplis ad inobedi-
entiam abducit. Ephes. 2. 3. Inter quos, & nos omnes
conversati sumus olim in cupiditatibus carnis nostræ, fa-
cientes quæ carni & cogitationibus libebant, eramusque
naturæ filij iræ, ut etiam reliquit. 1. Ioh. 2. 16. Quoniam
quæquid est in mundo, cupiditas carnis & libido oculo-
rum, & fastus vita non est ex patre, sed ex mundo est.*

Antistasis fit per concupiscentiam spiritus qui bo-
nos motus & affectus gignit & excitat, pravos autem
dispellit. Galat. 5. 17, 22. *At fructus spiritus est cha-
ritas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides,
mansuetudo, temperantia. 23. Qui enim sunt Christi,
carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentiis.*

16. *Ne finis inanis gloria cupiat, alij alios provocantes, alij alios iridentes.*

Prophylactica sunt.

Nullum peccatum leve existimare. Galat. 5. 9. *Paulus fermenti totam massam corrumpit.* Rom. 6. 23. *Nam stipendium peccati mors, donum autem Dei est vita eterna in Christo Iesu Domino nostro.* II. Occasiones peccatorum fugere: de his illud, longe, tarde, citò. 1. Thess. 5. 22. *Ab omni specie mali abstinete.* Iod. 23. *Alios vero terrore servate, ex flamma sapientiae: ubi habentes vel eam timentiam, quæ à carnis contactu sit maculata.* III. Parvis peccatis subigendis assuecere, ut tandem vincantur vel maxima. Rom. 15. 4. *IV. Vocationi incumbere, & in ea semper aliquid operose agere.* V. Carni lascivienti opponere legem, iudicia Dei, ultimum iudicium, præsentiam Dei gloriosam, &c. Prou. 28. 14. *Beatus homo qui admodum pavet iugiter; qui autem obdurat animum suum, ruet in malum.* Gene. 39. 9. *Nullus est in hac domo maior me, neque subtraxit à me quicquam præter te, quatenus uxor eius es; quomodo ergo facerem malum hoc maximum, & peccarem in Deum.*

Hic locum habent Prophylactica.

Contra injustam iram sive privatam cupiditatem vindicta. Meditatio. 1. Providentia divina obvenire nobis injurias ad bonum. 2. Sani. 16. 10. 11. Bonitatem Dei plura nobis peccata condonare, quam nos hominibus possumus. 12. Officium esse Christianæ dilectionis remittere alijs. 13. Quos Christus sua morte redemit, nos non debemus

cupere perditos. V. Peticulum iræ Dei si non condonemus aliis: *remitte & remittetur*. VI. Ignorare nos circumstantias factorum, animum & consilia illorum, quibus indignamur.

Frena sive remedia externa. I. Imitatio clementiæ Dei improbos diutissime tollerantis. *Discite à me quòd mitis sum*. II. Moræ interpositio inter iram & executionem. Athenodorus. Augusto præcepit ut iratus integrum alphabetum ante recitaret quàm quidquam in alium vel loqueretur vel faceret. III. Discessio ab iis locis in quibus sunt ij quibus irascimur. IIII. Vicatio contentionis vel vocis vel facti. *Nihil facite per contentionem*.

Contra pravas illas cupiditates diuitiarum & honoris. I. Deus viuificat timentes se in fame. Psal. 23. 18, 19. II. Quæstus magnæ pietas est cum animo sua sorte contento. I. Tim. 6. 6. III. Carnis resurrectionem & vitam æternam expectamus, ergo de vita præsentis hand anxie solliciti esse debemus. IIII. Servi sumus in domo patris: ergo quod conuenit nobis benignè largietur. V. Mira ambitiosi cæcitas: extolli cupit ut ruat grauius: metuit humiliari, ne exalteur. VI. Adam Deo similis fieri cupiens se & posteros in exitium præcipitauit. VII. Ambitiosus, prædo est, qui Deo soli debitam laudem ad se rapere conatur.

Contra cupiditates carnis. I. Qui vult Christi discipulus esse debet suam crucem tollere quotidie, Luc. 9. 23. II. Qui sunt secundum spiritum, quæ spiritus sunt sapiunt. Roman. 8. 5. III. Qui secundum

dum carnem vivunt, moriuntur, Rom. 8. 13. 1184
 Debemus nos gerere vt municipes celorum. Phi-
 lip. 3. 20. V. Suppus templum Dei. 1. Cor. 3. 62
 Membra nostra sunt membra Christi. 2. Cor. 6. 3 51
 Et spiritum Christi in vobis habitantem habemus
 quem non debemus tristitia afficere. Eptiel. 4. 301
 Vide plura in explicatione mandati septimi.

Lapsus est, quum quis preoccupatus ad offensam
 aliquam deficiat. Gal. 6. 1. Hic Satanas peccatum admissum imine exagge-
 rat, & peccatorem adhibitis Dei iudiciis accusat
 atque terret. Math. 27. 3. Tunc Iudas, qui eum
 prodiderat, videns se damnatum esse poenitentem, resal-
 lis argenti & arguitur nuntius ad principem sacerdotum est
 seniores, 4. Pechus paucorum, proditorum non innoxius
 atque dixerunt, quid ad nos? non videris. 5. Propter iripse
 extra illud munus argenteis in templum, facit. & ubi
 eum strangulavit, sese.

Remedium, est resipiscencia renouata cuius ini-
 tium est dolor secundum Deum ob idem pecca-
 tum, fructus vero septem praeipue sunt: 1. Conu-
 7. 9. Nunc gaudeo, non quod tristitia affecti fueritis,
 sed quod tristitia affecti fueritis ad resipiscenciam, nam
 tristitia affecti fuistis secundum Deum, vt nulla in re
 detrimenta sitis affecti per vos. 2. Nam qui secun-
 dum Deum est dolor, is resipiscenciam efficit ad salutem,
 quum nunquam poenitet, at mundi dolor mortem efficit.
 3. Ecce enim istud ipsum, quod secundum Deum tri-
 stitia affecti fuistis, quantum in vobis affecit studium,
 quanto illud & misericordiam. S. 2. 1185

in id deservientem, in id indignationem, in id timorem, in id
 virilem desiderium, in id zelum, in id vindicationem,
 per omnia testamenta fecisti vos esse puros. in hoc negotio.
 I. Studium sive propositum bene agendi ex præcipi-
 to verbi Dei. II. *A'mo'si'a*, id est, confessio pecca-
 ti coram Deo cum deprecatione culpæ. Psal. 32: 5.
Peccatum meum non absconderam, factum tibi, & iniquitatem meam non legavi iniquitatem, confitebor defectiones meas Iehova: & tu sustulisti penam peccati mei. 2. Sam.
 12: 13. *Tunc dixit David ad Nathanem: peccavi Ie-
 hova, quæ præcepit dicit Nathan ad Davidem: & tunc Ie-
 hova transiit peccatum tuum, neque noveris in mortuum.* III.
 Indignatio contra seipsum concepta propter offen-
 sam. IV. Timor non tam peccati, quam offensi-
 onis Dei. Psal. 130: 3. *Si iniquitates observaveris, Iah, Domine, quis possit consistere?* V. Desiderium ple-
 næ renovationis à peccato. VI. Zelus in Deo di-
 ligendo, & præceptis eius amplectendis. VII. Vin-
 dicta, quæ tunc donatur, ne in posterum talis offensa

C. A. P. 44.

De tolerantia Crucis.

Tolerantia Crucis est de cruce ritè perfe-
 tenda. *Cruz* est afflictionum certa mensura
 cuique fidelium à Deo destinata. Matht.
 26: 24. *Tunc dixit Iesus discipulis suis, Si quis vult
 post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem
 suam,*

suam, & sequatur *ms.* Coloss. 1. 24. *Qui nunc gaudeo de ijs, quæ patior pro vobis, & reliquis afflictionum Christi vicissim expleo in carne mea pro corpore ipsius, id est, Ecclesia.*

Hæc animo prompto suscipienda tum est, quum fuerit à Deo imposita.

Sustinenda quoque est cum patientia & perseverantia. Coloss. 1. 11. *Omni robore corroborati, secundum gloriosam vim ipsius, ad omnem tolerantiam & animi lenitatem cum gaudio.* Luc. 21. 19. *Per patientiam vestram possidete animas vestras.*

Patientiæ prophylactica sunt. I. Corroboratio Spiritus sancti. Philip. 4. 1. *Omnia valeo per Christum, qui me corroborat.* Philip. 1. 29. *Quia vobis datum est in Christi negotio, non solum in eum credere, sed etiam pro eo affligi.* II. Sancta meditatio, quæ multiplex est.

1. Fideles non affligi casu, sed consilio & providentia Dei res omnes optima ratione disponentis. Gen. 45. 4. 5. 2. Sam. 16. 10. Psal. 117. 71. *Bono mihi fuit me affligi, ut discerem statuta tua.*

Hinc constat afflictiones piis esse inevitabiles. Act. 14. 21. *Oportet vos per multas afflictiones intrare in regnum Dei.* Matth. 7. 13. *Angusta est via & stricta est porta quæ ducit ad vitam.* Ioh. 16. 20. *In mundo oppressionem habebitis.*

II. Afflictiones utcumque acerbæ sunt, viles tamen esse & bonas. Quia faciunt ut coram Deo de peccatis humiliati, pacem & sanctimoniam consequamur. 2. Cor. 1. 9. *Sed ipsi apud nos decretum mor-*

210, ne confidereamus in nobis ipsis, sed in Deo, qui mor-
 tuos excitat. Isa. 26. 16. *Iehova, in ipsa angustia visita-*
verunt te, fuderunt submissam orationem, castigatione
inapremente ipsos. Hof. 5. 15. *Abiens revertar in locum meum, donec reus peragant se & querant faciem*
meam; cum angustia fuerit ipsis, quærant me diluculo.
 Psal. 78. 34. *Cum occidebat eos, sitquirebant eum, ut*
conversimane quærebant Deum fortem. Ierem. 31.
 Omnino audio Ephraimum condolentem sibi, dicendo,
Castigasti me, ut castigarer tanquam vitulum non assue-
tus: converte me ut convertar, quia tu es Iehova De-
us meus. Heb. 12. 11. *Omnia autem castigatio in præ-*
sens quidem non videtur esse gaudij, sed tristitiæ: at po-
stea fructum tranquillum tristitiæ reddit iis, qui per-
eam fuerint exercitati. Psal. 30. 6. *Cum momento fuit*
in ira sua, vita adest benevolentia eius: vespere facis ut
diversetur fletus, mane verò adest cantus. 2. Cor. 12. 8.
Super hoc ter dominum rogavi, ut abscederet à me, &
dixit mihi, sufficit tibi gratia mea: nam potentia mea
per infirmitatem perficitur. Iob. 42. 6. *Idcirco aspersionem*
illa, atque poenitet me in pulvere & in cinere. Ioh. 15.
 2. *Omne palovitem ferentem fructum purgat, ut plus*
fructus adferat. 1. Pet. 1. 6. *Quia in re exultatis paulu-*
lum nunc (si est opus) in variis temptationibus tristitia
affecti. 2. Cor. 1. 4. *Deus author omnis consolationis,*
consolans nos in omni afflictione nostra, ut possimus posi-
tos in quavis oppressione consolari eadem ipsa consolatione qua
nos ipsos Deus consolatur. Rom. 5. 2. *Gloriamur in affli-*
ctionibus scientes quod afflictio tolerantiam efficiat,
 Heb. 2. 10. *Princeps nostrorum Christus pro afflictionibus*
 consecra-

consecratus. Chirurgis permittimus, ut nos morbidos & in lectis positos vinciant, vrant cæteris, & mēbra nouaculis discerpant: tandē etiā amicis verbis & sæpe etiā magno argenti numero donatos dimittimus: & cur non etiā terribilissimos animi morbos afflictionibus curantem Deum multo æquius feramus.

Atq; ex his constat afflictiones piorum adoptionis signa esse, Heb. 12.6. *Quem diligit dominus castigat & flagellat quemcunq; filium recipit.* 7. *Si castigationem sustinetis, Deus sese vobis exhibet ut filiis.*

Etiā etiā regia via ad regnū Dei. Iac. 1. 12. *Beatus vir qui tollat temptationem: quoniam cum probatus erit accipiet coronā vitæ, quā promisit dominus iis & quibus diligitur.* 2. Cor. 4. 17. *Ad momentanea leuissima afflictionis nostræ excellenter aternū pōdus gloriæ cōfici nobis.*

III. Promisisse Deū auxiliū, mitigationē penarū, præsentia suā, & liberationē. Phil. 1. 29. 1. Cor. 10. 13. *Fidelis est Deus, qui non sinet vos tentari supra quod potestis; sed præstabit unā cū temptatione etiam viam, &c.* 2. Sam. 7. 14. Psal. 50. 15. *Atq; invoca me tempore angustia, eripiā te, ut honore afficiat me.* Psal. 121. 4. *Nō dormitabit neq; dormiet qui custodit Israël.* Isai. 43. 2. *Quum transies per aquas iterum ora & flumina non obpervient tē: quum ambulas eris p̄r ignem non comburaris; & flamma non ardebit te; quia ego Iehovā Deus tuus, sanctus Israël, servator tuus.*

III. Christum nobiscum afflictionum p̄m̄ium esse socium. 1. Pet. 4. 13. *Tū quod ut p̄r condones estis afflictionum Christi; gaudete: ut comparetis ei in gloriā gaudetis expulsi ante.* 2. Cor. 4. 10. *Quibet*

mortificationem Domini Iesu in corpore circumferentes, ut etiam vite illa Iesu in corpore nostro mortali manifesta fiat, Coloss. 1. 24.

V. Angelos adesse defensores timentibus Deum, Psal. 34. 8. 2. Reg. 6. 16. Cui dixit, ne metuas, nam plures sunt qui nobiscum, quam qui cum illis sunt.

C A P. 45.

De Invocatione Dei.

HActenus de abnegatione nostri, sequitur professio Christi, quæ respicit vel ipsum Christum, vel Christi membra, id est, fideles. Matth. 23. 40. Et respondens Rex, dixit illis: Amen dico vobis, quotiens id feceritis vni ex istis fratribus meis minimis, mihi fecistis.

Professio, quæ in ipsum Christum directè fertur, est vel perpetua, vel in periculo tantum.

Perpetua; est invocatio Dei, quæ semper faciendâ est per Mediatorem Christum. 1. Cor. 1. 2. Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Iesu, vocatiis Sanctis cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Iesu Christi, in quovis loco, Domini, inquit, cum ipsorum, cum nostri, Act. 9. 14. Quin etiam hoc loco habet potestatem à principibus sacerdotum, vniuersis omnes qui invocant nomen tuum. Coloss. 3. 17. Et quicquid operietis sermone aut facto, in nomine Domini Iesu facite, gratias agentes Deo, & Patri per eum.

Invocatio est, vel precatio, vel gratiarum actio. Philipp. 4. 6. De nulla re solliciti estote, sed omni in re precibus

precibus & supplicatione cum gratiarum actione, petitiones vestre innotescant apud Deum.

Precationis partes sunt dux, Petitio & Assensus. Marc. 11. 24. *Propterea dico vobis, quaecumque precantes petitis, credite vos accepturos, & erunt vobis.*

Petitio est, qua iuxta verbum Dei imploramus operam eius de necessariis quae desunt. 1. Ioh. 5. 14. *Et haec est fiducia quam apud Deum habemus, ipsum, si quid petierimus secundum voluntatem eius, nos audire.*

In singulis petitionibus exprimenda sunt duo: sensus indigentiae nostrae & desiderium gratiae Dei, indigentiam suppletis. 1. Sam. 7. 10. *Cumque illa esset amara animo, supplicavit Iehovam & vehementer flevit.* Dan. 9. 4, 16. *Et orans Iehovam Deum meum, confessus sum & ac dixi, obsecro, Domine Deus fortissimus, maxime, & summe reverende, servas secundum & benignitatem amantibus ipsum, & observantibus praecepta ipsius. Domine secundum totam iustitiam tuam summano, avertas faciem irae tuae & a facie tua a civitate tua Iersuschalaim, monte sanctitatis tuae: nam propter peccata nostra & propter iniquitates patrum nostrorum, Iersuschalaim, & populus tuus opprobria sunt omnibus circumstantibus nos.* Psal. 130. 1. *Ex profunditatibus inlclamavi te, Iehova.* 1. Sam. 7. 15. *Sed respondens Hanna dixit, nequaquam Domine mihi: mulier agra animo sum, & vinum aut potum inebriantem non bibi, sed effundo desiderium animi mei coram Iehova.* Psal. 143. 6. *Pando manus meas ad te, anima mea, ut terra fella, sitiente tui.*

Assensus est, quo Deum & petitiones iam factas opportunè

opportunè concessurum & credimus & apud Deum testamur. 1. Ioh. 5. 5, 14, 15. Quod si scimus eum audire nos, quicquid petierimus, scimus nos habere petitiones, quas ab eo petimus. Mat. 6. 13. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Quia tuum est regnum, potentia, & gloria in secula, Amen.

Fideles, utcumque in precibus suas infirmitates ostendunt, eximium tamen sensum percipiunt gratiæ diuinæ; præsertim quando fervidè & continenter Deum invocant. Iac. 5. 16. Confitemini alijs alijs offensas, & orate alijs pro alijs ut sanemini, multum enim valet deprecatio iusti efficax. Luc. 1. 13. Dixit autem ei Angelus, nè timeas Zacharia, nam exaudita est deprecatio tua. Iona. 4. 1. Quod quoniam male haberet Ionam, pessimi; & accensa esset ira eius. 2. Oravit Iehovam: dicens, quæso Iehova, an hoc non erat verbum meum, dum essem adhuc in terra mea? Idcirco anteverteram fugiendo Tarsum: sciebam enim te Deum fortem, gratiosum, & misericordem, longanimum, & amplum benignitatem, ac pœnitentem mali esse. Rom. 8. 26, Gen. 19. 18. Dixit vero Lot ad eos, ne quæso, Domini mei, &c. Psal. 6. 1, 1, 3, 4. Iehova, ne in ira tua reprehendas me: neque in furore tuo castiges me: Gratiâ fac mihi Iehova, quia languidus sum: cura me, Iehova, quia conturbata sunt ossa mea. Et anima mea conturbata est valde, tu ergo, Iehova, quousque? Revertere, Iehova: eripe animam meam, serva me propter benignitatem tuam. Psal. 8. 9: Psal. 20. 5. Psal. 35. 9, 18, 28. Psal. 116. 7.

Gratiarum actio est, qua cum lætitiâ & exultatione cordis Dei laudes celebramus, pro beneficiis vel acceptis

acceptis vel promissis, Psal. 45. 1. Ebullit animus meus verbum bonum: dicturus sum ego poemata mea de Rege, lingua mea & stylo, ut Scriba promptus. Ephes. 5. 20. Gratias agentes de omnibus semper in nomine domine nostri Iesu Christi, Deo & patri. Psal. 36. 89. Quam pretiosa est benignitas tua, Deus, cum filij hominum ad umbram alarum tuarum sese recipiunt, & uberimè expleantur pinguedine domus tua: & de torrente deliciarum tuarum bibendum das eis.

CAP. 46.

De Apologia & Martyrio.

Professio Christi in periculis est vel oris, vel facti.

Oris est Apologia Christiana, Rom. 10. 10. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Psal. 22. 23. Enarrabo nomen tuum fratribus meis: in media congregatione laudabo te.

Apologia est, quando coram infidelibus, in quibus resipiscentiæ spes est, periclitata Dei gloria, quoties opus est, veritatem Christianæ religionis, cum timore & mansuetudine præparati confitemur. 1. Pet. 3. 15. Sed Dominum Deum sanctificate in cordibus vestris. Estote autem semper parati ad respondendum cuilibet petenti rationem eius spei, quæ in vobis est, cum lenitate & reverentia. Act. 7. cap. totum. Mat. 7. 6. Nè date quod sanctum est canibus, nec proicite margaritas vestris coram porcis: nè quando conculcent eas pedibus suis, & convulsifacerent vos.

Professio

Professio facti, est Martyrium. Martyrium est quando Christianus pro doctrina fidei, pro iustitia, pro fratrum salute, etiam mortem ab adversariis Christi illatam suscipit. Marc. 6. 18, 27. 18. Dicebat enim Iohannes Herodi, non licebit tibi habere uxorem fratris tui. Et statim Rex misso spiculatore, imperavit, ut adferretur caput eius. Ille vero abiit ac decollavit eum in carcere, attulit q. caput eius in patina, & dedit illud puella, & puella dedit illud matri suae. 2. Cor. 12. 15. Ego verò libentissimè impendam, & expendar pro animabus vestris, etiam si abundè vos diligens, minus diligar.

Interim fuga Christianis permittenda est, si spiritu confirmati non sunt. Matth. 10. 23. Quum autem persequentur vos in ea urbe, fugite in aliam. Amen enim dico vobis, nequaquam obieritis urbes Israelis, quin venerit filius hominis. Ioh. 10. 39. Rursus ergo studebant eum prehendere, sed exivit ex eorum manu. Act. 9. 30. Quodcum cognovissent fratres, deduxerunt eum Casariam & emiserunt Tarsum. 1. Reg. 18. 23. Nunc indicatum est Domino, quid fecerim, cum occideres Iezabel Prophetas Iehova? ut occultavi è Prophetis Iehova, centum viros, quinquagenos viros in una spelunca, & sustentavi eos pane & aqua? Act. 20. 22. Et nunc ecce, ego vinculus spiritu proficiscor in Ierusalem.

CAP. 47.

*De Edificatione, & Eleemosina
inter fideles.*

Professio Christi, quæ respicit eius membra, id est, Sanctos & Fideles, est vel ædificatio, vel eleemosyna.

Ædificatio est, omne id officium erga fratres, quo vel augmentur in Christo, vel in eo magis coalescunt. Rom. 14. 19. *Nempe igitur, quæ ad pacem faciunt, festinemus, & ad mutuam ædificationem.*

Huc pertinent.

I. Sanctum exemplum. Matth. 5. 16. *Ita splendeat lux vestra coram hominibus, ut videat vestra bona opera, & glorificent patrem vestrum qui est in cælis.* 1. Pet. 2. 12. *Et conversationem vestram habeatis honestam inter Gentes: ut pro eo, quod loquuntur adversus vos, velut maleficos, ex bonis operibus quæ spectant, glorificent Deum die visitationis.*

II. Exhortatio. Hebr. 3. 13. *Sed exhortamini alij alios quotidie, quoad appellatur dies hodiernus, ne quis ex vobis induretur fraude peccati.* Rom. 1. 12. *Hoc est ad communem exhortationem percipiendam apud vos, per mutuam fidem vestram simul & meam.*

III. Consolatio. 1. Thess. 14. *Precamur autem, vos, fratres, monete inordinatos, consolamini qui pusillo animo sunt, sublevate infirmos, patientes estote erga omnes.* Iacob. 5. 15. 1. Thess. 4. 18. *Linque consolamini alij aliorum istis sermonibus.*

IIII. Admonitio. Rom. 15. 14. *Persuasum*
animo

autem habeo, & ipse ego de vobis, fratres mei, quod ipsi per vos pleni sitis bonitate, impleti omni cognitione, & qui possitis etiam vos mutuo movere, 1. Thess. 5. 14.

Admonitionis præstandæ sanctus modus est, si spiritu comitatis & quasi conscius eiusdem infirmitatis fratre in omnem de culpa certò cognita, è verbo Dei statim monueris. Galat. 6. 1. *Fratres, etiam si præoccupatus fuerit homo in aliqua offensa, vos spirituales [etiam si] instaurate huiusmodi hominem cum spiritu mansuetudinis: considerans temetipsum, ne & tu cecideris.* Mat. 5. 7. *Hypocrita eice primum trabem illam ex oculo tuo, & tum dispicies ut eicias festucam ex oculo fratris tui.* 2 Tim. 4. 2. *Prædica sermonem, instat tempestive, intempestive: argue, obiurga, exhortare cum omni lenitate & doctrina.* Math. 18. 15. *Si verò peccaverit in te frater tuus, & veni & argue eum inter te, & ipsum solum, si te audierit, succurrit fratri tuo.* Job. 32. 6, 7. *Itaq; respondit Elehu filius Baraceelis Buzita, dicens minimus sum astate, vias autem decrepiti: idcirco veniui sum, ac timui ostendere sententiam meam vobis. Dicebam prouecti ætate loquentur, & auno si notam facient sapientiam.* Rom. 15. 14. 2 Tim. 4. 2. *Leuit. 19. 17. Ne odio habeto fratrem tuum in corde tuo, libere corripito proximum tuum, neq; facto in eo peccatum.*

Eleemosyna sanctorum propria est, qua diuites pauperum inopiam ex abundantia sua, iuxta vires suas, & etiam supra vires subleuant. 2. Corinth. 8. 3. *Nam pro viribus testor, & supra vires voluntarij fuerunt.* Act. 2. 44, 45. *Omnes autem qui credebant, e-*

rant

vant eodem loci, & habebant omnia communia: & possessiones ac facultates vendebant, & dispartiebant ea omnibus, prout cuiq; opus erat.

CAP. 43.

*De quarto gradu declarationis amoris Dei
& de statu electorum, quando
sunt mortui.*

Quartus gradus declarationis amoris Dei, est glorificatio. Rom. 8. 30. . . .
Glorificatio, est perfecta. sanctorum transformatio in imaginem filij Dei. Philip. 3. 24. Qui transformabit corpus nostrum humile, ut conforme fiat corpori suo glorioso, pro efficacia, qua potest etiam subicere sibi omnia. 1. Cor. 15. 44. Semivatum corpus animale, excitatur corpus spirituale: est corpus animale, & corpus spirituale. 45. Ita etiam scriptum est, factus est prior homo Adam animal vivens, posterior autem Adam factus est spiritus vivificans. 9. Et sicut gestamus imaginem terreni, gestabimus etiam imaginem celestis. Psal. 17. 15. Ego in iustitia videam vultum tuum, satiabor cum expergiscar similitudine tua. . . .
Initium glorificationis, est in morte: absolutio & complementum fit in ultimo iudicio. . . .
Mors electorum, est somnus in Christo, * in quo fit separatio corporis & animæ: corporis, * ut putrescendo fiat capax gloriæ: animæ, * ut plenè sanctificata, † immediate post separationem in cœlum

lum transferatur. ^a 1. Cor. 15. 18. Nempe & qui obdormierunt in Christo, perierunt. Act. 7. 60. Postis autem genibus clamavit voce magna, Domine, ne statuas eis hoc peccatum: & quum hoc dixisset obdormiuit. ^b 1. Cor. 15. 36. Demens, quod tu seminas, non viviscit, nisi mortuum fuerit. ^c Apoc. 21. 27. Non intrabis in eam quicquam quod inquinat, aut abominandum quippiam patras, vel mandacium loquitur: sed qui scripti sunt in libro vite agni. Rom. 7. 25. Gralias ago Deo per Iesum Christum dominum nostrum. Nempe igitur ipse ego mente quidem servio legi Dei, carne vero legi peccati. ^d Luc. 23. 42. Dixitq; Iesu, domine, memento mei quum veneris in regnum tuum. 43. Tum dacti ei Iesui: Amen dica tibi, hodie mecum eris in paradyso. Apoc. 14. 13. Tunc audiui vocem e caelo dicentem mihi, Scribe, beati post hac mortui, inquam, qui domini causa moriuntur. Et iterum, dicit spiritui: quomodo requiescunt a laboribus suis, & opera eorum sequuntur eos.

Contra timorem mortis Prophylactica sunt. I. Mors pios a Satanae, peccati, mundi, carnis, aeternae damnationis tyrannide, a periculis & damnis innumeris liberat, & sub Christi praesidio tutos ac felices collocat. II. Christus morte sua, mortem nobis & sepulchrum sanctificavit. III. Christus piis luctum est, tam in morte quam in vita. Philip. 1. 12. IIII. Consolationes, quas suggerit Spiritus Christi fidelibus, multis gradibus superant dolores mortis. V. Desiderium clari & gloriosi conspectus Dei, & praesentiae sanctorum eius, qui ante nos divinis exeserunt. VI. Vice corporis superinductum gloria.

2. Cor. 5. 1. VIII. Stimulus mortis, id est, peccatum, ademptus est ita ut serpens nocere non possit. 1. Cor. 15. 55. *Vbi ita mors victoria? ubi tumus? sepulchrum stimulus.* Hebr. 2. 15. *Et liberos redderet, quotquot meum mortis per omnem vitam obnoxierant servituti.* VIII. Non tam de morte quam de ratione vitæ cogitandum: nam non potest male mori qui pie vixit, & vix bene moritur qui male vixit. IX. Præsentibus adsunt angeli ut morientium sanctorum animas in cælum immediatè transferant.

Animæ in cælum receptæ ibidem manent usque ad ultimum iudicium, partim laudantes Deum, partim consummationem regni gloriæ, plenamque felicitatem & expectantes & petentes. Apocal. 5. 8. *Quumq; accepisset librum, quatuor illa animalia, & viginti quatuor illi seniores ceciderunt coram agno, habentes singuli citharas, & phialas aureas, plenas suffitum, quæ sunt preces sanctorum.* 9. *Et cecinerunt canticum novum, dicentes, dignus es qui accipias librum, & aperias eius sigilla: quoniam mactatus es & redimisti nos Deo per sanguinem tuum, ex omni tribu & lingua, & natione.* Apoc. 14. 2. *Et audivi vocem ex cælo tanquam vocem multarum aquarum, & tanquam sonitum tonitruum magni: & vocem audui citharædorum pulsantium citharas suas.* 3. *Et cæmentium, quasi canticum novum, ante thronum.* Psal. 149. 1. *Haleluiah cantate Iehove canticum novum: laudem eius in congregatione eorum quos benignè accipit.* Apoc. 6. 10. *Clamabant autem voce magna, dicentes, usquequò, domine, qui sanctus es ac verax, non iudicas ac vindicæ sanguinem nostrum*

nostrum de iis, qui habitant in terra?

CAP. 44.

*De statu electorum in ultimo
iudicio.*

Vltimum iudicium sic erit.

I. Immediatè ante aduentum Christi, ^a cœlorum potestates concutientur, sol & luna lucem non edent, stellæ videbuntur è cœlo cadere: ^b his visis, electi viui lætabuntur, & reprobis contemiscunt. ^a Mat. 24. 29. *Statim autem post oppressionem dierum illorum, sol obscurabitur, nec dabit luna splendorem suum, & stellæ cadent è cœlo, & potestates cœlorum concutientur.* 30. *Tunc apparebit signum filij hominis in cœlo: & tunc omnis tribus terra plangent, & videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum potentia & gloria multa.* ^b Luc. 21. 26. *Examinatis hominibus præ timore & expectatione malorum inuadentium orbem terrarum. Nam potestates cœlorum agitantur.* 27. *Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potentia & gloria multa.* 28. *Quæ autem hæc fieri incipiant, erigite & attollite capita vestra.* 2. Tim. 4. 8. *Quod superest, reposita est mihi iustitiæ corona, quam reddet mihi dominus in illo die, iustus ille iudex: non solum autem mihi, sed & omnibus qui expectauerint illustrem illum ipsius aduentum.*

II. Tum cœlum conflagens rotularum stridore præteribit, & elementa cum terra, & operibus quæ sunt in ea exusta peribunt. 2. Pet. 3. 12. *Expectantes & properantes*

properantes ad adventum diei Dei, in quo cœli confla-
grantes solventur, & elementa aestuantia liquefcent. 13.
Sed cœlos novos ac terram novam, secundum promif-
sum, expectamus, in quibus iustitia inhabitat.

Eodē tēpore, quo hęc fiunt, a vltima tuba audietur
per Archangelum insonanda. *b* Christusq; adueniet
subitò in nubibus cū potentia, & gloria, & comitatu
Angelorū. *a* Mat. 24. 31. *Is verò mittet angelos suos cū*
tuba voce magna, & cogēs electos eius à quatuor vētis, à
cœlorum extremo ad eorū extremū. 1. Th. 4. 16. Nam
ipse dominus cū hortationis clamore & voce Archan-
geli ac dei tuba, descendet e cœlo: & qui mortui fuerint
in Christo, resurgent primū. *b* Mat. 24. 30. 1. Thess. 4.
17 Deinde nos vivī, qui reliqui erimus, rapiemur simul
cum eis in nubes, in occursum domini, in aëra: & ita
semper cum domino erimus.

I II. Iam ad auditam tubam electi mortui suis
corporibus resurgent: & corpora redacta in cinerem
& lacerata virtute Dei restituentur, atq; animæ e cœ-
lorū sede in corpora traducentur. Qui a vivi tum tē-
poris fuerint, in momento mutabuntur, & hæc muta-
tio erit instar mortis. Tum erit redēptio corporis, *b* &
omnia electorū corpora fient similia glorioso corpori
Christi, ideoq; erunt spiritualia, immortalia, gloriosa,
omni impotentia & infirmitate vacua. *a* 1. Cor. 15. 52.
Et iētū oculi, ad vltimā tubam (canet enim tuba) & mor-
tui suscitabuntur incorrupti, & nos mutabimur. Ro. 8.
23. 1. Cor. 1. 30. *b* 1. Cor. 15. 43. *Seminatur ignomi-*
osum, excitatur gloriosum, seminatur infirmum, excita-
tur potens. 44. *Seminatur corpus animale, excitatur*

corpus spirituale: est corpus animale, & est corpus spirituale. 45. Ita enim scriptum est, factus est prior homo Adam animal vivens: posterior autem Adam factus est spiritus vivificans.

IIII. Tum omnibus coactis ante thronum Christi, electos separatos à reprobis & in aërem euectos ad dextram itaciet, iisque in libro vitæ conscriptis sententiam dicet. Venite benedicti patris mei, & possidete regnum paratum vobis à fundamentis mundi. Matth. 25. 32. Et statuet oves quidem ad dextram suam, hœdos autem ad sinistram. 1. Thess. 4. 17. Apoc. 20. 12. Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu Dei, & libri aperti sunt; & alius liber apertus est, qui est liber vitæ; iudicatiq; sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.

C A P. 30.

De statu Electorum post ultimum Iudicium.

Post ultimum Iudicium immediatè sequetur æterna beatitudo in cœlis.

Beatitudo est, qua Deus ipse est omnia in omnibus electis. 1. Cor. 15. 28. Postquam verò subiecta fuerint ei omnia, tunc & ipse filius subijciatur ei, qui subiecit ipsi omnia, ut Deus sit omnia in omnibus. Estq; merces bonorum operum gratuita quidem propter imputatam electis Christi iustitiam. Rom. 6. 23. Nam stipendium peccati mors est, donum autem Dei

Dei est vita aeterna, in Christo Iesu domino nostro. 2. Tim. 4. 8. Apocal. 22. 12. Ecce venio cito; & merces mea mecum est, ut reddam unicuique, prout opus ipsius erit.

Beatitudinis partes duæ : vita æterna, & gloria completa.

Vita æterna est communio cum Deo qua Deus ipse per Christum agnum electis vita est. Nam in cælo non egebunt cibo, potu, somno, aëre, calore, frigore, respiratione, medicina, vestimentis, luce solis & stellarum : sed horum omnium vicem supplebit spiritus Dei, à quo immediatè vivificati in æternum manebunt, Ioh. 14. 23. Respondit Iesus, & dixit ei, Si quis diligit me, sermonem meum servabit : & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum manebimus. 1. Ioh. 4. 15. Quisquis confessus fuerit Iesum esse filium Dei, Deus in eo habitat & ipse in Deo. 16. Et nos cognovimus, & credimus charitatem quam habet Deus in nobis : Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Apoc. 21. 3. Et audiivi vocem magnam è cælo dicentem, ecce, tabernaculum Dei, est cum hominibus & habitabit cum eis : & ipsi populi eius erunt, & ipse Deus cum eis erit Deus ipsorum. 23. Neq, urbs ista eget sole vel luna, ut luceant in ea : nam gloria Dei illustravit eam, & lucernæ eius est agnus. Apoc. 22. 2. In medio autem foro eius, & ex utraq, parte fluminis, erat arbor vite adferens fructus duodecim, per menses singulos edens fructum suum, & folia sua ad sanitatem gentium. 5. Et nox illæ non erit, neq, opus est eis lumine lucernæ,

neq; lumine solis: quoniam dominus Deus illustrat eos: & regnabant in secula seculorum. ^b 1. Cor. 15. 45. Rom. 8. 11. Sed si spiritus eius, qui excitavit Iesum a mortuis, habitat in vobis, is qui excitavit Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per inhabitantem eius spiritum in vobis.

Gloria completa, est mirabilis electorum excellentia, qua optimè se habebunt. Hæc gloria in tribusest. I. Quod faciem Dei, id est, gloriam & maiestatem intuebuntur. Apoc. 22. 4. Et videbunt faciem eius: & nomen eius in frontibus ipsorum erit. Psal. 17. 15. Ego in iustitia videbo vultum tuum: satiabor cum expergiscar similitudine tua. II. Quod erunt Christo simillimi, id est, iusti, sancti, incorruptibiles, gloriosi, honorabiles, clari, pulchri, fortes, potentes, agiles. 1. Ioh. 3. 2. Charissimi, nunc filii Dei sumus, sed nondum patefactum est quod erimus: scimus autem fore; ut cum ipse patefactus fuerit, similes ei simus; quoniam videbimus eum sicut est. Phil. 3. 21. Qui transformabit corpus nostrum humile, ut conforme fiat corpori suo glorioso, pro efficacitate, qua potest etiam subycere sibi omnia. III. Quod possidebunt hæreditatem regni cælorum & etiam cælum atque terram per ignem renouata. 1. Pet. 1. 4. In hæreditatem, quæ nec perire potest, nec contaminari, nec marcescere, nobis in cælo servatam. Mat. 25. 34. Tum dicit rex eis, qui ad dextram ipsius erunt, venite benedicti patris mei: possidete regnum paratum vobis à iactis fundamentis mundi. Rev. 5. 10. Et fecisti nos Deo nostrò reges & sacerdotes: & regnabimus super terram. Rev. 21. 7. Qui vicerit, possidebit

possidebit omnia & ero ei Deus, & ipse erit mihi filius.

Vtriusque fructus duplex erit, lætitia sempiterna, & perfectus Dei cultus. Psal. 16. 11. *Facturus es, ut experiar semitam vitæ: satietatem gaudiorum ante faciem tuam, amcenitatem ad dextram tuam, in æternum.* Psal. 36. 8. *Uberrimè explentur pinguedine domus tua & de torrente deliciarum tuarum bibendum das eis.* 9. *Quandoquidem penes te est fons vitæ, in luce tua fruamur luce.*

Cultus Dei partes, sunt laus Dei, & gratiarum actio. Apoc. 21. 3. *Et audis vocem magnam e cælo dicentem, ecce, tabernaculum Dei est cum hominibus & habitabit cum eis: & ipsi populi eius erunt, & ipse deus cum eis erit, Deus ipsorum.* cap. 5. 12. *Dicentes voce magna, dignus est agnus ille mactatus, qui accipiat virtutem, & divitias, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.* cap. 11. 17. *Dicentes, gratias agimus tibi, domine Deus omnipotens, qui es, & quieras, & qui venturus es: quia adeptus es potestatem tuam magnam & regnum in insti.*

Modus præstandi hunc cultum est Deum, colere per Deum. In cælo non erit templum, ceremonia, sacramentum, sed locum istorum supplebit ipse Deus, & agnus, id est, Christus. Apoc. 21. 22. *Nec templum vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens templum illius est, id est, agnus.*

Tempus, sine vlla intermissione quotidianum est, Apoc. 7. 15. *Ideo sunt ante thronum Dei, & serviunt ei die ac nocte in templo eius: & qui insidet throno habitabit cum eis.*

Corollarium.

Corollarium.

Sic Deus saluando Electos, & Iustitiam, & misericordiam ostendit: Iustitiam, quod peccata Electorum in persona filij vindicauit: misericordiam, quod iis peccatum propter filij merita remisit. Ephes. 1. 18. *Illuminatis oculis mentis vestre, ut sciatis qua sit spes illa uocationis ipsius, & qua opes glorie hereditatis ipsius in sanctis: 19. Et qua sit excellens illa magnitudo potentie ipsius in nobis qui credimus, pro efficacia te fortis roboris ipsius. Cap. 3. 18. Ut in charitate radicati & fundati, valeatis assequi cum omnibus sanctis, qua sit illa latitudo, & longitudo, & profunditas, & sublimitas.*

Hæc autem omnia sic decreuit Deus, & tandem perficiet ad nominis sui gloriam. Prov. 16. 4. *Omnes operatus est leuoa propter se, etiamq; improbum ad diem mali.*

CAP. 51.

De ordine Causarum salutis iuxta Ecclesiam Romanam.

AD obtinendam salutem requiruntur duo: Prædestinatio & eius executio.

Prædestinatio, est præordinatio creature rationalis ad gratiam in præsentem & ad gloriam in futuro. *Sebast. Cattaneus Enchirid. tract. 1. cap. ult.*

Hæc quoad primos eius effectus, quæ sunt vocatio, electio & ordinatio ad vitam æternam, in Deo solo

solo habet causam, nimirum eius voluntatem: tamen quoad eius ultimum effectum, quod est executionis ordinis, & consequutio vitæ æternæ, prædestinatio habet causam in homine: quia secundum communem opinionem prædestinatio Dei est è prævisis hominum operibus, id est, Deum ideo aliquem hominem, prædestinasse vel reprobasse quia previdet illum male vel bene vsurum sua gratia. Ad huius evidentiam septem conclusiones ponantur.

I. Prædestinatio & reprobatio diuina non cogunt neque inferunt necessitatem voluntati hominis.

II. Omnes homines sunt prædestinati, hoc est, ordinati & dispositi à Deo ad vitam consequendam.

III. Homo non saluatur neq; damnatur necessario aut contingenter, sed voluntariè.

IV. Deus aliquos prædestinavit & aliquos reprobavit.

V. Prædestinati à Deo prædestinatione absoluta, quæ amitti non potest, infallibiliter morientur in gratia: prædestinati verò prædestinatione secundum præsentem iustitiam, quæ amitti potest per sequens peccatum mortale, non infallibiliter saluantur, sed sæpè tales damnantur & amittunt coronam & gloriam. Hinc dicunt iustificatum posse fieri reprobum & perire. *Torrensis Aug. confess. 2. l. cap. 4. sect. 20.* Quare prædestinatio non est certa postquam amitti potest.

VI. Numerus prædestinatorum soli Deo notus est, certus, & determinatus.

VII. Numerus prædestinatorum & reproborum absolute

absolutè certus & determinatus, vt nec augeri nec minui possit.

Exequutio prædestinationis est, vel in Infantibus, vel in Adultis.

Infantibus meritum Christi per Baptismum ritè collatum, applicatur: ita vt totum id in peccato originali, quod veram & propriam peccati rationem habet, tollatur, non radatur tantùm aut imputetur. In renatis enim nihil odit Deus. *Concil. Trid. sess. 5. can. 5.*

Interim fateri oportet, manere in baptizatis concupiscentiam velut fomitem; quæ cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus non valebit.

Exequutio prædestinationis in Adultis, sex habet gradus.

Primus est, vocatio qua homines, nullis eorum existentibus meritis, à Dei per Iesum Christum præueniente gratia, ad conuertendū se ad Deū, vocantur.

Secundus est, Præparatio ad iustitiam, qua homines disponunt se ad iustificationem per infinitas vires liberi arbitrij, postquam fuerint à spiritu sancto excitati. Nam liberum arbitrium attenuatum tantùm, non extinctum est: ideoq; spiritui sancto cor tangenti & illuminanti, liberè assentiendo, cooperatur.

Gradus præparationis octo sunt. *Biel. lib. 4. dist. 14. quest. 2.*

I. Primus, Fides quæ est notitia & assensus, quo vera statuimus ea, quæ de Deo & voluntate eius statuuntur in verbo.

Fundamentum est iustificationis, cor præparando:

do : quia excitat liberum arbitrium ad ciendos tales motus quibus præparatur.

Primus actus fidei, est apprehendere abominationem peccati, & quid sit eius stipendium.

II. Inde sequitur timor iræ Dei & gehennæ incendij.

III. Inde peccata incipiunt displicere cum quadam detestatione.

Et hæc est Dispositio de congruo non immediatè, nec sufficiens, sed valdè remota.

IIII. Postea fides conuertit se ad considerationem misericordiæ divinæ, & statuit Deum paratum remittere debita per infusionem charitatis illis, qui sufficienter præparati sunt & dispositi.

V. Ex illa consideratione sequitur actus spei, per quem Deum incipiunt concupiscere, vt summum bonum.

VI. Ex illo actu spei sequitur amor, quo diligitur Deus super omnia ex naturalibus.

VII. Ex illa dilectione sequitur alia displicentia & detestatio peccati, non ob timorem damnationis, sed propter Deum finaliter super omnia dilectum.

VIII. Hos actus sequitur propositum emendationis. Et hoc tandem est meritum congrui sufficiens; seu immediata, sufficiens & vltima dispositio ad infusionem gratiæ.

Tertius prædestinationis gradus, est Iustificatio prima, qua homines ex iniustis fiunt iusti, non sola remissione

remissione peccatorum, sed etiam sanctificatione interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum.

Huius causa efficiens, est misericordia Dei. Meritoria, passio Christi, qua hominibus iustificationem meruit. Instrumentum, baptisimus. Forma, non iustitia, qua Christus iustus est, sed quam in homines infundit: ea verò est præcipuè spes & charitas.

Quartus gradus, Iustificatio secunda, qua homines ex iustis meliores fiunt. Huius causa est fides cooperans bonis operibus.

Observatio legis renatis possibilis est: Ideoq; falsum est, iustum in omni opere bono venialiter peccare, & quod absurdius est, mereri penas æternas.

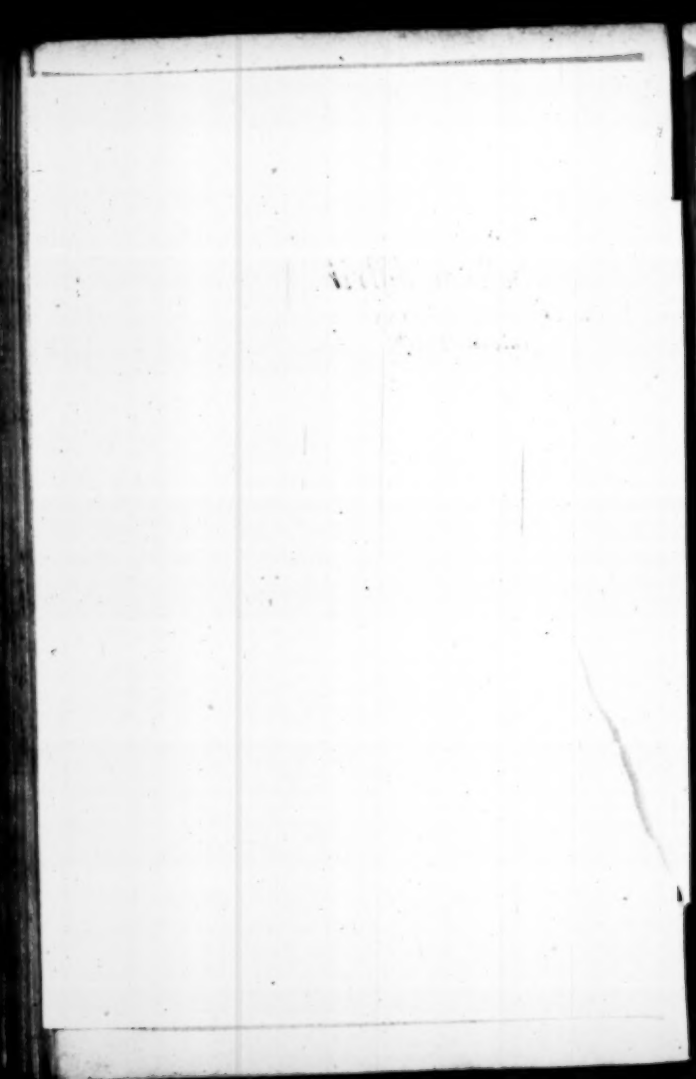
Quintus gradus, est Reparatio lapsi per Sacramentum poenitentiae, quæ secunda est post naufragium tabula. Reparationis hæc causa est, quod gratia iustificationis quolibet mortali peccato amittatur.

Ultimus gradus, est fructus iustificationis, id est, gloria vitæ æternæ, quam opera in gratia facta ex condigno merentur.

Meritum ex condigno est quando sic debetur merces, ut nisi reddatur, iniustitia committeretur: ex rigore iustitiæ debetur.

Ad constituendum meritum duæ conditiones requiruntur. 1^a. ut merces debeatur aliquo pacto. Et hæc condicio est in operibus respectu Dei. Deus enim in Scripturis præmium bene operantibus promittit. 2^a. ut præter pactum quo debitor obligatur sit
etiam

Hypothesis de distri-
ne causarum salutis ex c
sententia Papist

etiam aliqua dignitas in opere seu aliqua proportio operis ad mercedem.

Dignitas operis pendet. I. à Christo, quia Christus non solum meruit ut eius propriæ actiones essent meritoriz, sed etiam ut actiones membrorum suorum. II. à Spiritu sancto: nam spiritus sanctus inspirat excitat & movet ad agendum. III. à gratia habituali, quæ est quædam participatio essentiz divinæ.

Hæc de gradibus Prædestinationis exequendæ: sequitur iudicium de particulari Prædestinatione.

Nemo, quamdiu in hac mortalitate vivitur, de arcano divinæ prædestinationis mysterio usqueadmodum præsumere debet, ut certò statuat se esse in numero prædestinatorum. Nam nisi ex speciali revelatione sciri non potest, quos Deus sibi elegerit. Scilicet. 6. c. 12.

Horum omnium summa est. Deus per gratiam quandam gratis datam siue prevenientem, quæ dicitur auxilium speciale, movet hominem ut se disponat ad gratiam iustificantem; scilicet ut credat, timeat, pœniteat, diligat, proponat novam vitam &c. Deinde, si peccator per suum liberum arbitrium assentiatur huic motioni divinæ, & consequenter se debitè disponat, statim Deus remittit illi peccatum, & simul illi infundit gratiam iustificantem, per quam possit operari bona opera, & sic mereri vitam æternam per illa. *Bellarmin.*

ERRORES PAPISTARVM IN DI- tributione causarum salutis.

ATque ita doctrina Romanensium est; blasphemum quidem ea & tanquam patibulum estimanda, quod torquendis & excarnificandis hominum conscientiiis extruitur. Hoc ut aperte constet, errores eius præcipuos notabo.

ERROR I.

Prædestinationem tantum electorum esse: reprobos tantum præscitos,

Antithesis.

Nomen prædestinationis per Synæchdochen sæpe in bonam partem sumitur de electis & vocatis fidelibus, ut Rom. 8. 30. *Quos prædestinavit, eosdem etiam vocavit, &c.* sic Ephesij dicuntur *prædestinati in adoptionem filiorum Dei*. Ephes. 1. 5. Potest tamen ad decretum Dei, siue ad vitam illud, siue ad mortem fuerit, communiter extendi. Ratio. I. Act. 4. 28. *Convernerunt adversus sanctum filium tuum Iesum, &c. ut facerent quaecumq; manus tua & consilium tuum cogerent*, id est, *Præordinavit vel prædestinavit, ut fierent*. II. Aug. de bono persever. c. 17. *Prædestinationē appellat futurorum operum dispositionem*. Et l. 15. de civit. Dei. cap. 1. *Dividit genus humanum in duas civitates, quarum una prædestinata est in æternum regnare cum Deo: altera prædestinata æternum supplicium subire cum diabolo.*

bol. Et in Enchiridio ad Laurent. cap. 100. dicit Deum malos iuste prædeterminasse ad penam, bonos benigne prædeterminasse ad gratiam. Thomas parte 1. quæst. 23. act. 1. ait, Nihil referre ad rationem prædeterminationis utrum aliquis prædestinetur ad vitam æternam vel non.

Deinde Reprobos præscitos esse, & non prædestinatos, iniquum est: quia præscientia Dei in re nulla, quæ futura est, à voluntate & decreto æterno Dei speranda. Nam quod futurum à Deo præscitur verè futurum est; idq; aut volente Deo, aut eodem nolente. Si volente, id decrevit & præordinavit Deus: si nolente quomodo est omnipotens? Et quidem malum ipsum, quamvis voluntate approbatiua Deus nolit; tamen liberam & spontaneam eius permissionem vult. Optime August. Enchir. ad Laur. ca. 100. *Quamvis quæ mala sunt, in quantum mala sunt non sint bona, tamen ut non solum bona sed etiam sint & mala, bonum est: ut miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem, quod etiam contra eius fiat voluntatem, quia non fieret si non sineret, nec utiq; nolens sinet sed volens.*

ERROR II.

Prædeterminationem mutabilem esse: nam secundum communem sententiam Papistarum, quicumq; prædestinatur, contingentèr prædestinatur tam ex parte Dei quàm ex parte hominis. Unde sequitur quòd prædestinatus possit

possit damnari & præsciui, i. destinatus ad damnationem saluari.

Antithesis.

Contrarium omnino verum est: nimirum decretum Dei de cuiusque hominis æterna salute vel damnatione, ab æterno definitum, statutum, & immutabile esse. I. Testimonia scripturæ: Rom. 11. 29. *Nam dona & vocatio Dei eiusmodi sunt æternæ, ut eorum ipsum pœnitere non possit.* Mat. 24. 24. *Surgens enim Pseudochristi & Pseudopropheta & edent signa magna & miracula: ita ut seducant (si fieri possit) etiam electos.* Rom. 8. 33. *Quis intentabit crimina adversus electos Dei.* 2. Tim. 2. 19. *Firmum stat fundamentum Dei, habens hoc sigillum. Deus novit eos qui sunt sui.* II. Electio & reprobatio in Deo sunt non in hominibus: quod autem in Deo est, immutabile est. Malac. 3. 6. *Ego Iehova non mutor.* Isa. 46. *Consilium meum stabit ac omnem voluntatem meam faciam.* III. Hoc posito, necesse est præscientiam Dei falli, potentiam infirmari & voluntatem mutari, quod dictu impium est: qui enim voluntatem vel consilium mutat, idem mutat, aut quia videt se melius consilium potuisse capere, aut quia videt se prius consilium non potuisse exequi, quorum vtrunq; à Deo alienum. IIIL. Si ponamus Dei consilium vlllo modo mutabile esse, hac ratione efficietur incertam cuiq; suam prædestinationem relinquere; unde illa nobilis & unica ~~non propterea~~ nostræ basis evertitur. Quare teneatur illud, firmam esse & immutabilem, tum electio-

nem

nem tum reprobationem, ita vt nec electi fieri possint reprobi, nec reprobi electi; ac proinde nec illos damnari, nec istos seruari posse.

Exceptio Papist. Prædestinatus non potest saluari vel præseitus perire in sensu composito, sed in diuiso potest, vt albus non potest esse niger in sensu composito, quia nigredo repugnat albedini, sed bene in sensu diuiso, quia albus potest fieri niger. Similiter prædestinatus propter liberum arbitrium potest peccare & sic damnari. *Resp.* Hæc mera sophismata sunt, quia prædestinati ad finem, id est, salutem, necessario prædestinantur ad media salutis, quibus non possunt non vti & iisdem ad finem adduci.

ERROR III.

Omnes homines esse prædestinatos, hoc est, dispositos & ordinatos à Deo ad vitam æternam consequendam, Sebast. Cattaneus Enchirid. cap. de Prædest.

Antithesis.

Manifestè falsum. I. Infantes qui primùm atq; nati sunt moriuntur, quando per tempus in hac vita salutis mediis vtī nō possint, licet habeant vitam æternā, tamen adhibendo media non consequuntur eam. II. Quod Deus actus facit, id ipsum decreuit facere: nihil enim agit aut imprudens, aut inuitus: actus verò magnam partem humani generis deserit & sub contumacia inclusam sibi relinquit: Act. 14. 16. *Quiq; præteritis ætatibus fuit omnes gentes suis ipsarum viis incedere,*

mereretur. Hinc etiam Eph. 2. omnes gentes dicuntur, *ita sicut Deus in mundo,* Ergo decrevit certos homines deserere in hac vita, & proinde non ordinavit omnes ad consequutionem vite æternæ. Imò si Deus vellet omnes salvari, non posset ullus petire: quia ipsum Dei velle est eius posse & facere: & si destinatus ad vitam pereat, deficiet velle quod ab æterno voluit, aut incipiet velle quod ante noluit, quod dici de Deo siue blasphemia non potest. III. Paulus 2. Thess. 2. 10. Certos homines dicit esse *ἀνάνηδες*, eosque ab electis distinguit. v. 13. & Rom. 9. 21, 22. Non sunt vasa gloriæ & misericordiæ solum, sed etiam vasa quædam ad iram in æterno Dei consilio facta & coagmentata: quos autem Deus ad iram & interitum fecit, eosdem ille nunquam ad vitam obtinendam disposuit.

ERROR III.

Prædestinationem quoad ultimos eius effectus habere causam in homine, hoc est, in hominis libero arbitrio & operibus: quos enim præviderat Deus, gratiam in Christo oblatam recepturos, & secundum legem vitam acturos, eosdem prædestinavit, non ex operibus sed ex gratia, habendo tamen respectum ad opera, siue secundum opera: vel (ut alij dicunt) ex prævisis operibus: Ut, Deus ab æterno prævidit & præscribit Petrum salvandum, & Iudam damnandum, quia ab æterno prævidit & præscribit Petrum esse suscepturum gratiam oblatam & ea bene usurum: & prævidit Iudam esse quidem suscep-
cepturum

crepturam gratiam oblatam, sed eas ipse perversa eius
voluntate perversa usurpavit.

Antithesis

III. 20883

Istud commentum de prævillis operibus evertit
Paulus, quando dicit Ephesos, *Electos esse in
Christo antequam facerentur fundamenta mundi*; non
quia prævividit eos sanctos futuros, sed ut essent sancti
& inculpati coram Deo per charitatem. Et 2. 10. *Eos
conditos esse in Christo Jesu ad bona opera, quae prae-
paravit Deus ut in eis mererentur*. In his verd locis bona
opera effecta sunt praedestinationis: effectum au-
tem prævium non potest esse causa causae suae, quia
causa omnis cognitionis & naturae ordine praecedit
effectum suum. II. Tit. 3. 5. *Non ex operibus quae
facimus, nos elegit & salvos fecit Deus, sed secundum
misericordiam suam*. III. Nihil extra se Deus
spectavit, quum nos eligeret, sed nos elegit in sese,
Ephes. 1. 4. & 9. Ergo opera futura non spectavit.
IIII. Fatentur quidam e scholasticis praedestina-
tionem nihil ponere in praedestinato, ipsius ratione,
propter quod Deus eum elegit aut praedestinavit.
Thom. 1. 2. 1. primae quae st. 23. art. 2. V. Electio
tantum est ex Deo misere. Roman. 9. v. 16. VI.
Gratiam nullam in homine prævividit Deus nisi
quam daret ipse: unde apparet in electione
initium à gratia fieri. VII. Cum Deo nihil
sit neque superius, neque maius, voluntatis eius
V 2 aliquam

aliquam extra vel supra ipsum causam ponere impli-
um est: ideoque decreti eius de hominum salute cau-
sam impulsuam, fidei & operum præscientiam sta-
tuendam esse, iure negamus.

ERROR III.

*Baptismo rite collato, peccati originalis non solum re-
atum, sed etiam corruptionem scilicet elui, ut peccati ratio-
nem propriam non habeat.*

Antithesis.

Nos contra de peccato sic distinguimus. Pecca-
tum quoad reatum in Dei, & quoad poenam simul
vno actu in baptismo aboletur: sed quoad illud viti-
um naturæ & corruptionem non statim, sed successi-
vè & paulatim extinguitur: prout renovatio quæ fit
per Spiritum sanctum paulatim incoatur & augetur.
Ratio I. Paulus non adeo peccatum originale defle-
ret, si amplius peccatum esse desineret. Video, inquit,
aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis
meæ & captivum me reddentem legi peccati quæ est in
membris meis: miser ego homo quis me eripiet ex isto
corpore mortis. II. Deinde, peccatum originis ap-
pellat, peccatum summe peccatis Rom. 7. 13. Sic etiam
dicitur, peccatum circumstant, Heb. 12. 1. III. Con-
cupiscentia, radix est peccati actualis, & proinde
ipsa quoque post baptismum propriè peccatum est.
IIII. Nisi concupiscentia peccati naturam habue-
rit, cessabit illud vehemens & incensum certamen
camis

carnis & spiritus. *Baptismum absolute necessarium esse ad salutem, maxime pro parvulis, supercupimus ostendere.*
Antithesis.

Baptismum absolute necessarium esse negamus. Ratio I. Sacramenta non conferunt gratiam, sed iam à Deo collatam confirmant. Infantes fidelium nascuntur sancti, non quidem naturali generatione, sed gratia Dei, & non sunt tales baptismo: adulti etiam non nisi credentes baptizantur: credentes autem iusti sunt & reconciliati deo; atquidcirco si priuarentur sacram. sine culpa sua, perire tamen non possent. II. Deus octavum diem circumcisioni præcise destinavit, non primum vel secundum. Iam autem plurimos infantes morte præventos fuisse ante illum diem dubium certè non est, quos omnes damnatos affirmare nimis foret absurdum. III. Totis quadraginta annis in deserto circumcisio propter incertas castrorum mutationes & proinde propter discrimen vitæ, intermissa fuit: sed usum sacramenti Moyses & Aaron nunquam omisissent si sacramentum fuisset absolute necessarium ad salutem. IIIL Antiquis patribus incognita fuit hæc opinio de necessitate baptismi. Nam permisit religiosi hominibus Ecclesia, ut baptismum (licet hoc à nobis improbandum) differrent vel ad annos adultæ ætatis, vel ad mortem. Hinc Constantinus magnus non fuit baptizatus, nisi paulò ante mortem: & Valentinianus cunctatione sua non baptizatus: quem tamen Am-

brofius ad celestem vitam euocatum pronunciat, Bernardus quoque epist. 77. Non omnem baptis-
mi priuationem, sed eius contemptum, vel crassam,
negligentiam exitialem esse disputat.

ERROR VII.

*Hominem post peccatum Adā habere liberum arbitrium tam ad bonē quam ad malē faciendum, licet differenter: hoc est, ad malē faciendum simpliciter sine ullo auxilio extrinseco: ad bonē autem faciendum non nisi praeueniente nos gratia Dei, quā tamen gratia nullo homini deest: & cui gratia est, in nostro libero arbitrio consentire & cooperari vel non. Et proinde liberi arbitrii vires ad bonam Dō acceptum attenuari tantum non extinguī ante conuersionem: ideoq; posse eas operari prae-
parationem ad iustificationem.*

Antithesis.

Homo non renatus habet liberum arbitrium ad malum tantum non ad bonum. Non potest velle fidem suam & conuersionem non conuersus. Ratio I. Homo dicitur non infirmus vel aeger, sed *mortuus in peccatis*, Ephes. 2. 1. Coloss. 1. 13. Vt ergo qui corporaliter mortuus est non potest excitare se, vt faciat opera viuentium vel tum maxime quando est ab aliis adutus. II. *Servus est diaboli & mancipium peccati*. Ephes. 2. 2. Roman. 6. 13. Servus autem ab alterius tantum nutu & voluntate pendet.

pendet. III. Quod nemo per se potest cognoscere & credere, idem non potest velle: nemo vero potest cognoscere & credere quæ ad regnum Dei pertinent. 1. Cor. 2. 14. *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Dei.* 2. Cor. 3. 5. *Non sumus idonei ad cogitandum quicquam ex nobis ipsis, velut ex nobis ipsis.* IIII. Inimicum & ex diametro aduersum bono, bonum non appetit: voluntas est inimica, & ex diametro aduersa bono. Roman. 8. *Intelligentia carnis inimicitia est aduersus Deum. Nam legi Dei non subijcitur, imò ne potest quidem.*

Obiect. I. Prope est verbum in corde tuo & in ore tuo, vt facias illud. Deut. 30. *Resp.* Facile est legem præstare non legaliter sed Euangelicè: id est, quando quis per mediatorem implet, & ab eo accipiens spiritum Dei nouam obedientiam præstare conatur.

Obiect. II. Dat Deus multa præcepta, quibus iubemur pœnitere, credere, obedire Deo, &c. In his ergo voluntas libera. *Resp. I.* Monent tales loci non de viribus, sed de officio & infirmitate: nec quid possint homines, sed quid debeant, ostendunt. II. Sunt organa spiritus sancti, quibus saluandos renouat & conuertit. *Instantia.* Deus hæc præcipiens, non requirit impossibilia. *Resp.* Non quidem hominibus integris, sed lapsis: idq; sua culpa, non Dei.

Obiect. III. Phil. 3. 12. Operemini salutem, cum timore & tremore. *Resp.* Paulus de conuersis loquitur qui habent liberum arbitrium ex parte.

Obiect. IIIL Si voluntas habet se merè passivè, ad bonum

bonum cogitur. *Resp.* Voluntas in se & per se passiva tantum est in prima conuersione; sed si consideretur ut est acta à spiritu sancto, habet se activè. acta enim agit: non ergo cogitur, sed ex nolente fit volens.

ERROR VII.

Spiritum sanctum non dare velle, sed tantum voluntatem ligatam liberare & excitare: ut ipsa suis viribus se disponat ad iustificationem.

Antithesis.

Apertè falsum. Velle bona quæ ad regnum Dei pertinent, ut fidem, conversionem, novam obedientiam, merum spiritus sancti donum est. Matth. 11. *Nemo novit patrem nisi filius, & cui filius voluerit revelare,* Luc. 8. *Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum.* Phil. 2. *Deus est qui efficit in vobis ut velitis & faciatis.* 1. Cor. 12. 3. *Neminem posse dicere Iesum dominum nisi per spiritum sanctum.* Ultimò, qui secundum Deum creandus est ad iustitiam & sanctitatem Eph. 4. 24. non potest se ad iustificationem siue novam illam creationem ullo modo disponere. Impossibile est rem nondum creatam disponere se ad suam creationem.

ERROR VIII.

Preparationem ad gratiam, quæ sit viribus liberi arbitrij, posse ex congruo mereri iustificationem.

Antithesis.

Antithesis.

Olen hæc superbiam plus quam satanicam. Quis enim crederet nisi insaniat, eum, cui debita sunt damnationum multæ myriades, potuisse mereri, vel tantillum gratiæ. Prodigus filius in gratiam receptus non ex merito, sed ex gratia. Luc. 15. 21. *Dixit autem ei filius, peccavi in cælum & coram te, neq; amplius sum dignus vocari filius tuus.*

ERROR IX.

Fides sanctorum vel quæ iustificat, est qua quis credit beatitudinem promissam à Deo in generali, & qua assentitur aliis mysteriis circa eandem revelatis à Deo.

Antithesis.

Fides est non tantum notitia historiz Evangelij & generalis assensus: sed etiam vis quædam promissiones Dei de Christo apprehendens & sigillatim applicans, qua quis firmiter statuit sibi remissa peccata esse, seq; Deo reconciliatum. Ratio I. Particularis certitudo de gratia Dei est de natura fidei. Eph. 3. 12. *In quo habemus libertatem & aditum cum fiducia per fidem ipsius.* Rom. 4. 20. *Ad hanc promissionem autem Dei non addubitavit incredulitate: sed corroboravit sese fide, tributa gloria Deo.* 21. Ac plenè persuasum habens eum quod promiserat prestare posse. Heb. 10. 22. *Credamus vero corde, & certa persuasione fidei.* II. Particularis dubitatio reprehenditur. Mat. 14. 31. *O parva fidei quare dubitasti?* Luc. 12. 29. *Ne suspensio & dubio omnino esstote.* III. Quod quis à Deo in precibus petit, debet certò credere se idem recepturum

recepturum. Mar. 11. 24. Fideles autem in precibus adoptionem, iustificationem, vitam æternam petunt: ergo ij singulatim debent certò credere se hæc beneficia recepturos. IIII. Rom. 5. 1. *Iustificati ergo pacem habemus apud Deum*: pax autem ibi nulla esse potest, ubi non est particularis certioratio de gratia Dei. V. Quod spiritus sanctus particulariter testatur, id etiam particulariter credendum est: Spiritus autem sanctus particulare testimonium præbet de fidelium adoptione. Rom. 8. 16. Gal. 4. 6. Hoc ergo pari ratione credendum.

Quòd dicunt, neminem habere particularem fiduciam, nisi ex speciali reuelatione, vt Abrahamus & Paulus, falsum est. Nam horum fides ponitur in Scripturis, vt exemplar quod omnes imitemur. Hoc nomine Abrahamus *pater credentium est dictus*. Et Paulus de se idem testatur. *Verùm ideo miseratus est mei, vt in me primo ostenderet Iesus Christus omnem lenitatem, vt essem exemplar credituris ipsi ad vitam æternam*. I. Tim. 1. 16. Quòd etiam dicunt certos nos esse posse certitudine morali, non autem certitudine fidei, figmentum est. Nam Rom. 8. 16. *Spiritus adoptionis suauis promptus Spiritui nostro*. Vbi habentur duo testes de nostra adoptione spiritus noster & spiritus Dei. Spiritus noster testatur de adoptione moraliter è sanctificatione & fructibus eius. Et proinde Spiritus Dei alio modo, nimirum intus dictando & applicando promissiones, id est, certitudine fidei.

Obiect. Iubemur operari salutem cum timore. *Resp.* Timor hic non est, quoad misericordiam Dei remittentis

remittentis peccata nostra, sed quoad nos & naturam nostram, quæ perpetuò prona est ad lapsum & defectionem à Deo.

Obiect. II. Respectu misericordiarum Dei speranda salus, sed respectu indignitatis nostræ, dubitandum est. *Resp. I.* Non licet omnino dubitare de gratia: quia dubitatio non est de natura fidei, sed innata corruptio. *II.* Si spectemus nostram indignitatem res extra dubium ponenda, & planè de salute desperandum est.

Obiect. III. Multa sunt ignota peccata, quæ nemo potest scire an sint remissa. *Resp.* Qui verè & certò nouerit sibi vel vnum peccatum remissum esse, omnia coram Deo peccata remissa habet, siue nota illa siue ignota fuerint.

Obiect. IIII. Nemo audet iurare vel mori pro hac propositione: *Ego sum in gratia vel iustus.* *Resp.* Quibus inest fides ἀποτίκτω, ij legitimè vocati & de adoptione iurabunt & pro ea morientur.

Obiect. V. Cum hac fide protestantium potest stare peccatum mortale & propositum perseuerandi in peccato mortali. *Resp.* Falsum. Act. 15.9. Sincera fides cor purificat.

Præterea, dicunt sophistæ hanc fidem, quæ est tantum notitia & illuminatio mentis de veritate verbi Dei, esse radicem & fundamentum iustificationis; quidni ergo diabolus iustus fuerit, utpote qui verbi notitiam habet eique assensum credendo præbet: qui tamen etiamsi fidem habeat,

ne fidelis quidem dici potest. *Excipient*, Diabolifidem charitatis expertem esse, quæ forma est fidei: sed hoc eorum anile commentum. Charitas enim effectum est fidei. 1. Tm. 1. 5. Effectum verò causam suam non informat.

ERROR X.

Dilectionem Dei, ordine & tempore precedere iustificationem & reconciliationem cum Deo.

Antithesis.

At contra, nisi prius epimus persuasi de amore Dei erga nos, Deum non amamus. Nos diligimus eum quoniam ille prior dilexit nos. 1. Ioh. 4. 19. Deinde, inimicus Dei non potest Deum diligere: qui nondum est iustificatus vel Deo reconciliatus, inimicus Dei est. Rom. 5. 9. 10. Et non ante actum iustificationis quisquam ex inimico fit amicus Dei.

ERROR XI.

Formalem iustificationis causam esse iustitiam infusam vel inhærentem, qua efficiuntur homines iusti coram Deo formaliter.

Antithesis.

Nos contra tenemus, materiale causam iustificationis esse obedientiam Christi in passione & legis impletionem: formalem verò causam imputationem esse, quæ est actio patris, Christi obedientiam ut nostram acceptantis. Rationes. I. Quocumque absolvimur à peccatis omnibus, & acceptamur ad vitam æternam;

eternam; eo tantum iustificamur. Perfecta obedientia Christi nobis imputata absolui mur à peccatis & ad vitam eternam acceptamur; interna sanctitate non item. Hoc verò in exercitiis invocationis & resipiscentiæ constabit, nam in tentatione & lucta cum peccato & cum satana, fides non ita statuit; ~~iam~~ habeo charitatem & inhaerentem gratiam, & propter hanc me Deus recipiet: sed fides rectè intuetur filium Dei factum victimam pro nobis, sedentem ad dextram patris, interpellantem pro nobis: ad illum confugit, statuit propter hunc Deum ignoscere peccatis nostris, & donare reconciliationem, iustosque nos habere non inhaerente qualitate, sed Christi merito Rom. 5. 19. II. Vt Christus peccator, ita credentes recipiunt iusti sunt: at Christus peccator pro nobis, imputatione. 2. Cor. 5. 21. Fuit enim sponsor pro nobis, & sacrificium pro peccatis: in quod & reatus iræ Dei pro nobis, & pœna omnis fuit transfundenda. Hinc etiam dicitur [*ex mœ*] execratio pro nobis: ergo nos vicissim iusti sumus imputatione. III. Oppositum condemnationis absolutio est; Iustificatio est appositum condemnationis. Rom. 8. 33. *Deus est qui iustificat, quis est qui condemnet.* Iustificatio proinde peccatoris absolutio est: absolutio verò non fit nisi imputatione meritorum Christi. II. Infusa & inhaerens iustitia licet suum habeat locum, suam laudem, sua præmia: tamen & est opus spiritus sancti in hac vita, incompletum est: & propter carnem, cum qua coniuncta est, & imperfecta & reliquiis peccati vitata. Isa. 64. ergo in iudicio Dei
non

non potest consistere: ut quempiam absoluat à sententia damnationis.

Obiect. I. Imputatio est vana cogitatio. *Resp. I.* Est relatio siue ordinatio diuina, qua applicatur relativum vnum ad suum correlativum, siue fundamentum ad suum terminum. II. Ut imputatio peccatorum nostrorum in Christum, verum aliquid fuit: ita imputatio iustitiæ Christi in nos figmentum dici non potest. III. Hanc etiam Ecclesia Romana tuetur, quando authoritate Ecclesiastica satisfactiones & merita quorundam, aliis ecclesiæ membris applicantur. Vnde apparet, Pontificis indulgentias esse imputativas.

Obiect. II. Iustitia imputata non est sempiterna: Messias autem afferet iustitiam sempiternam. *Resp.* Vtunque post hanc vitam nulla remissio peccatorum datur: tamen quæ in præsentis sæculo data est, in æternum ad salutem durabit.

Obiect. III. Si iustificatio fit imputatione, apud Deum iustus erit, qui reuera est impius. *Resp.* Nullo modo, quia iustificatus imputatione, eodem etiam actu sanctificatur.

ERROR XII.

Secundam iustificationem esse eamq; operibus fieri.

Antithesis.

Secundæ iustificationis commentum satanica est illusio. I. Verbum Dei non nisi vnâ iustificationem agnoscit, eamque per se absolutam & completam

tam. Vna iustitia: Dei offensi vna satisfactio: non ergo multiplex iustificatio. II. Si ex auctione iustitiz inherenti iustificato in species vel partes distinguenda est, perinde centum iustificationes faciendæ sunt atque duæ. III. Quod naturæ ordine sequitur plenam coram Deo iustificationem, non iustificat: bona opera naturæ ordine sequuntur iustificationem siue absolutionem nostram à peccatis: quia nullum opus Deo placebit, nisi prius ipsa persona placeat. Persona verò ipsa non placet; nisi Deo reconciliata per Christi merita, cum eo pacem habeat. IIII. Opera quæ aberrant à legali iustitia, apud Dei tribunal non iustificant; sed potius æternæ in se & perse maledictioni obnoxia sunt. Sic enim vox est legis, *Execrabilis quisquis non permanserit in omnibus scriptis in libro legis ut faciat ea.* Opera re-generatorum aberrant à legali iustitia. Atque huius rei cogitatione percussus Dauid, non audebat opera sua vel optima opponere iudicio Dei, ut absolueretur, vnde clamavit, *Ne intres in iudicium cum serbo tuo, domine: non enim iustificabitur in conspectu tuo ullus vivens.* Similiter Iob 9. 3. *Si volui (iustus nimirum) litigare cum eo, non poteris respondere ei ad unum ex mille.* Et Dan. 9. 18. *Non propter iustitias nostras nos procidentes deprecamur te, sed propter miserationes tuas amplissimas.* V. Iustificatio per opera qualiacumque euerit fundamentum fidei. Galat. 5. 2. *Si circumcidimini, Christus nihil vobis profuturus est.* Et v. 4. *Inanes facti estis separati à Christo, quicunque per legem iustificamini & à gratia excidistis.* De his
hic

hic agit Apostolus, non qui apertè Euangelio & Christo reluctabantur: sed qui opera legis cum Christo connectebant; quasi pars aliqua salutis in iis resideret. *Excipient*, hic tantum excludi opera moralia carnis quæ fidem præcedunt, vel opera legis Mosaicæ. *Resp.* Falsum. Nam de Abrahamo iam regenerato & de operibus eius in gratia factis sic loquitur Paulus, *Non operanti sed credenti fides imputatur*. Opera, quæ Deus præparauit ut renati in iis ambularent, sunt opera moralia & opera gratiæ: hæc autem à salute & iustificatione excluduntur. Eph. 2. 10. Et Paulus renatus de se nullus, inquit, *rei mihi conscius sum, sed in eo non sum iustificatus*. VI. Causa causæ est causa causati: gratia verò absque operibus est causa prædestinationis, quæ est causa iustificationis: ergò gratia sine operibus multò magis iustificationis causa est.

Obiect. I. Leu. 18. 5. *Faciens leges meas vivet in eis.* *Resp.* Sententia legalis est: & proinde non ostendit quid homines facere possint, sed quid debeant.

Obiect. II. Psal. 119. 1. *Beati integri via qui ambulant in lege Iehova.* *Resp.* Non beatus quia ambulat, sed quia persona ambulantis iustificata est coram Deo per merita Christi.

Obiect. III. *Iudica me secundum iustitiam meam.* Psal. 7. Et opus Phinees imputatum ei ad iustitiam. *Resp.* Hi loci non loquuntur de iustitia personæ, quæ illa est iusta coram Deo: sed de iustitia particularis causæ, vel operis. Nam ubi David accusatus erat affectati regni, innocentem se coram Deo esse testatur.

Obiect.

Obiect. IIII. Iudicamur operibus, ergo iustificamur. *Resp.* Non par ratio: quia ultimum iudicium non est iustificatio hominis, sed iustificationis ante factæ declaratio. Ergo iudicium, non è causis iustificationis, sed ab effectis illius & signis faciendum.

Obiect. V. *Facite vobis amicos de mammona, &c. ut recipiant vos in eterna tabernacula.* *Resp.* Recipiunt non ut authores, sed ut testes.

Obiect. VI. *Redime peccata elemosynis.* Dan. 4. *Resp.* Potius abrumpe; abrumpuntur peccata cessando ab iis, non satisfaciendo.

Obiect. VII. Bona opera iustificant quia mala condemnant. *Resp.* Non sequitur; quia bona opera non sunt perfectè bona, ut mala opera sunt perfectè mala.

Obiect. VIII. *Spe saluamur.* Rom. 8. *Resp.* Distinguendum inter iustificationem & salutem: saluatio finis est, iustificatio gradus ad finem, plura verò requiruntur ad finem quàm ad gradum subordinatum: ergo saluamur & spe & fide, iustificamur fide tantùm.

Obiect. IX. *Afflictio operatur gloriam.* 2. Cor. 4. 17. *Resp.* Non effectivè merito suo, sed declarativè, ut iter & via.

Obiect. X. *Abraham ex operibus iustificatus.* Iac. 2. 21. *Resp.* Declarativè etiam, non effectivè.

Obiect. XI. *Qui iustus est iustificetur adhuc.* *Resp.* Loquitur de iustificatione coram hominibus, id est, de sanctificatione; non iustificatione coram Deo.

Obiect. XII. Iustificamur fide, ergo opere. *Resp.*

X

Iustificamur

Iustificamur fide, non vt est virtus: sed vt est instrumentum apprehendentis iusticiam Christi qua iustificamur. Et hoc respectu dicitur fides imputari ad iusticiam per metonymiam.

Obiect. XIII. Opera gratiæ, tincta sunt Christi sanguine. *Resp.* Tincta sunt vt placeant, non vt iustificent: imò quia opus habent vt tingantur Christi sanguine, ideo hominem peccatorem non iustificanc. Et ipsæ personæ sunt etiam imbutæ Christi sanguine; non tamen ideo iustificant.

Atque vt falsam esse ostendi hanc papistarum doctrinam: ita etiam ridiculam esse dico, quia bono opere, id est fructu iustitiæ, iusticiam inhzrentem augeri, perinde est ac fidicamus palmitem vegetiorem reddi vvas ferendo; vel solis internum lumen ex emissionem radiorum accessionem facere. Rectius multò Lutherus, *Bona opera non faciunt iustum, sed iustus facit bona opera.*

ERROR XIII.

Gratiam extingui vel penitus amitti quovis mortali peccato.

Antithesis.

Hoc longè aliter esse ex verbo Dei apertè constabit. Ioh. 6. 37. *Quicquid dat mihi pater, ad me veniet, & enim qui ad me venit, non eijciam foras.* Matt. 16. 16. *Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam: & portæ inferorum non prævalebunt contra eam.*

2. Ioh.

1. Ioh.

I. Ioh. 2. 22. *Exierunt ex nobis, quia ex nobis non erant: si fuissent ex nobis permansissent utiq; nobiscum.* Rom. 5. 1. *Iustificati ergo pacem habemus erga Deum.* Hoc autem, quomodo verum esse posset si modò iustificatus à gratia posset prorsus excidere & perire. II. Ele- & post grauiore lapsus statim resipiscunt, vt Dauid, Petrus, &c. quod argumentum est, haud eos penitus amisisse gratiam & spiritum sanctum. III. Gratia penitus amissa, tollitur insitio in Christum: requiritur ergo in resipiscen- tibus secunda insitio in Christum: & proinde baptismus iis iterandus est, quod absurdum.

Interim fateamur nos, gratiam amitti ex parte & ad tempus; vt fideles agnoscant imbecillitatem suam & humilientur: sed amissionem aliquam vel totalem esse vel finalem, negamus.

ERROR XIII.

Possibilem esse impletionem legis in hac vita.

Antithesis.

Impletur lex Euangelicè, credendo in Christum: sed non legaliter, operando. Ratio. Carnalis non implet legem: qui regeneratissimi sunt, in hac vita ex parte carnales sunt. Rom. 7. 14. *Ego carnalis sum: venditus vt subyocer peccato.* Prov. 20. *Quis potest dicere mundū est cor meū, purus sum à peccato.* Eccl. 7. *Nō est homo iustus in terrā qui faciat bonum & non peccet.*

Psal. 13. Si iniquitates observare velis, O Deus, Domine quis subsistet? quotidiè docemur precari Deum; Remitte nobis debita nostra. Exceptio. Iustitia fidelium absolute considerata est imperfecta; quatenus verò eam Deus à nostra fragilitate exigit, perfecta est. Resp. Hoc est delirium Iesuiticum. Nam legis simplex, æterna, & immota est sententia, Execrabilem esse omnem qui non manserit in omnibus que scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Neque est existimandum, à nobis Deum legis dignum non exigere, quia sumus fragiles. Sumus enim creaturæ; & debitum creditoris inopia non decrescit.

Obiect. Fideles dicuntur esse perfecti in hac vita. Resp. Duplex perfectio, una incompleta, quæ est studium obediendi Deo secundum omnia eius præcepta: altera est completa, quæ est iustitia quam lex requirit, perfecta nimirum & integra secundum integritatem humanæ naturæ gradum. Priore modo fideles perfecti sunt, non posteriore.

ERROR XV.

Opera in gratia facta ex condigno mereri vitam æternam.

Antithesis.

Vita æterna, est donum Dei gratuitum: Rom. 6. 23. Stipendium peccati mors: donum autem Dei est vita æterna in Christo Iesu. Ergo non habetur merito operum. 11. Meritum condigni est actio dignum, non merum creaturæ. Nam ipsi Angeli de Deo benè mere-

ri non possunt: Adamus etiam, si mansisset integer, nihil omnino apud Deum esset meritis, quoniam obedientia creaturæ creatori ex officio debita. Quocirca meritum condigni Christo ~~merito~~ tantum conuenit, vtrique natura in eo quod suum est præstante. Nam humanitas operi meritorio materiem præstat, patiēdo & obediēdo; Deitas autem, cui humana natura hypostaticè vnita est, plenam operi & sufficientem dignitatem confert. Ex hinc testimonium patris est de filio: *Hic filius meus in quo iussura, benè placatus sum vel acquiesco.* Mat. 3. 17. 114. Deus in secundo legis mandato dicit, se mandatorum obseruatoribus vitam æternam, non ex debito, persolaturum, sed *miseriordia in mille generationes illis usurum.* Exod. 20. 6. 111. Vt opus aliquod sit meritorium, primum debet habere æqualitatem cum iustitia legali & vita æterna: Secundò ponit debitum in Deo: debet enim ex debito acceperat deus, non ex gratia. Opera verò nostra vel sanctissima deficiunt à legali iustitia: nam quia reñati omnes partim caro sunt, & partim spiritus; ergo etiam opera illorum bona imperfectè bona sunt: omnia enim effecta talia sunt quales sunt illorum causæ. Deinde opera bona ponunt debitum in nobis non in Deo. V. Orthodoxi Patres meritum condigni non agnoscunt. August. in manuali cap. 22. *Meritum nostrum compassio Domini.* Bernard. Serm. 68. in Cant. *Sufficit scire quod non sufficiant merita.* Gregor. moral. lib. 3. ca. 40. *Nudum me in prima fide gratia genuis: nudum eadem gratia in assumptione conseruauit.*

Bernard, Ser. 61. Cant. *Hominis iustitia indulgentia Dei.* Et Epist. 190. *Usatis factio unius omnibus impu-
tatur sicut omnium peccata unum portavit.* Et meritum
negavit doctoribus, nihil est aliud, quam bonum op-
us Deo acceptum. August. Epist. 105. ad Sixtum.
*Si gratia, utiq; nullis meritis reddita sed gratuita boni-
tate donata. Quia merita sua iustitiam est liberatum;
qui si digna suis meritis redderentur non esset nisi danti-
nam.* Opera bona sunt, ab homine, fides autem fides
humana, sine qua illa non sunt ab illo homine. Sic vete-
rum mereri sumitur pro bene agere, gratum esse, plac-
ere, sicut vetus interpret *עבדתי*. Hebr. 13. 16.
quod significat placere Deo, transtulit, promer-
eri.

*Obiect. I. Merces operibus tribuitur. Resp. Mer-
ces non tam operi tribuitur quam operanti; & ope-
ranti non propter se, sed propter merita Christi fi-
de apprehensa. Ergo non nostrum; & personale
meritum, sed Christi meritum, & merces nostra cor-
relativa sunt.*

*Obiect. II. 2. Thess. 1. 6. Iustam apud Deum vi-
bi reddere relaxationem. Resp. Iustum, non quia
debet, sed quia promissit Deus; promissionem vero
præstare iustitiæ pars est.*

*Obiect. III. Christus est meritus ut opera mere-
rentur. Resp. I. Hoc tollit perpetuam intercessionem
Christi. II. Est contra naturam operis legalis ex
condigno meriti quia lege naturæ & creationis deo
ex debito præstandum. Deinde, omnia opera imper-
fecta sunt & vitio admixta. III. Hoc de operibus
doctrina*

doctrina obscurat meritum Christi; quia consequendo
vitæ æternæ admittitur eius morti & obedientiæ, &
operibus attribuitur. Christum enim dicunt sua pas-
sione peccatori iustificationem mereri. Iustificatum
verò peccatorem sibi ipsi operibus suis mereri, etiam
ex condigno, vitam æternam.

Obiect. IIII. Renatorum opera sunt opera Spi-
ritus sancti: ergo perfecta & pura. **Resp. I.** Opera dei
sunt perfecta suo tempore & suis gradibus: ergo san-
ctificatio, quæ Dei opus est, in hac vitâ incomple-
ta manebit: & non erit completa nisi post hanc
vitam. **II.** Pura quæquæ sunt opera Dei, quæ-
nus sunt opera Dei tantum, non Dei simul & imputi
hominis: iam autem bona opera immediate à natu-
ralibus animæ potentiis, nimirum à mente & volun-
tate, in quibus ex parte tantum regeneratis adhuc
hærent vitiose peccati qualitates oriuntur, neque à
Spiritu sancto immediate vel deo præmanent: unde
de peccato viuantur.

ERRATA. In fine huius libri, ubi dicitur
de prædestinatione nostram non sciri nisi per specialis
revelationem.

Contra iuramentum verum est. Ratio. I. Quod
conprobandum; idcirco sciri potest sine speciali
revelatione: nec aique fidei credenda sunt specialis
electio. **2. Mandatum Dei est, ut credamus in**

omninoque

X 4

Christum

Christum. I. Ioh. 3. 23. Et credere in Christum est non solum credere nos per eum adoptatos, iustificatos, redemptos; sed etiam in eo ab aeterno electos. Vnde constat, eum qui hoc non credit, non credere toti Euangelio. II. Ob signatum nobis à Spiritu sancto certum est: adoptio & proinde electio ob signatur nobis à spiritu sancto. I. Cor. 2. 12. *Nos verò non spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui est ex Deo: ut sciāmus quia Deus vobis est gratificatus.* Ergo electio nobis certa est, Ephel. 1. 13. *Per quod etiam postquam credidistis ob signati estis spiritu promissionis sancto.* Exceptio. Spiritus sanctus ob signat adoptionē moraliter per opera; & proinde probabilis tantū est adoptionis cognitio. Resp. Ob signat, gignendo specialem fiduciam. Nam cum audimus promissiones Dei & cogitamus: Spiritus sanctus mentem & voluntatem mouet per easdem promissiones; & inducendo facit ut iis assentiamur, & in iis acquiescamus. Vnde nascitur specialis certitudo de adoptione & gratia Dei. III. Luc. 10. 20. *Gaudete potius quod nomina vestra scripta sunt in caelis.* Gaudere autem de bono aliquo nemo potest, nisi illud certò nouerit. IIII. 2. Pet. 1. 10. *Studete patrius uocationem & electionem uestram cu ceteris mūdiz, firmam facere.* Hoc autem non est quoad Deum, sed quoad nos.

Obiect. Nemo debet aliquid credere fide catholica, nisi quod sit reuelatum à Deo, vel per scriptum, vel per verbum traditū: ac nulla talis erat scriptura vel traditio, quod iste particularis homo scilicet Petrus aut Henricus sit praedestinatus à Deo. Resp. Falsus propositio,

propositio, ego sum electus, non exprimitur in Scripturis: in his tamen implicite continetur, ut species in suo genere: & proinde è verbo Dei iusta consequentia diducitur, facto tali syllogismo. *Verè credentes electi sunt: ego verè credo; nam credens novit se credere: ipse ergo electus sum.* Maiorem dat scriptura, minorem pura conscientia. Et fluit ex utrisque conclusio.

CAP. 52.

De decreto reprobationis.

HAtenus de electione: sequitur decretum reprobationis.

Decretum reprobationis est prædestinatio, qua Deus, secundum liberrimum iustissimumque voluntatis suæ propositum, certos homines constituit reicere ad æternum exitium & miseriam, ad laudem iustitiæ suæ. Rom. 9. 21. *Annon habet potestatem singulus in lutum, ut ex eadem massa faciat aliud quidem vas ad decus, aliud verò ad dedecus.* 1. Pet. 2. 8. *Nempe ijs qui offendunt ad sermonem, immorigeri, ad quod etiam [israhel] conditi sunt.* Iud. 4. *Nam subreperunt quidam homines, prius iam olim [egypti] descripti ad hanc damnationem.* 1. Thess. 5. 9. *Nam non constituit nos Deus ad iram, sed ad salutem obtinendam per dominum nostrum Iesum Christum.* In scripturis Cain & Abel, Ismael & Isaac, Esau & Iacob nobis, ut typi humani generis, partim electi partim reprobi proponuntur.

Neque hic absolutum aliquod damnationis decretum ponimus, quasi ex mera & sola Dei volunta-

te absque causis in iis qui damnantur inhaerentibus, illos velimus damnari. Decreto enim ipsi executionis media quaedam substernuntur & subordinantur. Et proinde licet decretum & executionis media nunquam seperemus, tamen distinguimus, & Dei propositum aliquando per se, aliquando non per se, sed cum ordinatis causis mediis consideramus. Et hoc secundo respectu, Christus dicitur praedestinatus: sed priore, id quatenus decretum per se consideratur, non praedestinatus est, sed cum Patre & spiritu sancto praedestinator.

Arcanum etiam decretum Dei est. I. Quod solo dei beneplacito ipsis Angelis inscrutabili & adorando nascitur. II. Quod non nisi à posteriore, id est, ab effectis cognoscitur.

C A P. 53.

De Executione decreti reprobationis.

IN executione huius decreti considerantur fundamentum & gradus.

Fundamentum exequendae reprobationis, est lapsus Adami, per quem & peccato & damnationi obnoxius est. Rom. 11. 32. *Conclusit enim Deus omnia sub peccato, ut omnium misereretur.* 1. Pet. 2. 8. Hic notandum est, sic Deum aliquem decreuisse damnare, ut omnis damnationis & culpa & meriti in ipsis hominibus resideret.

Porro, quos Deus reiecit ad damnationem, eos odio

odio habet: Hoc odium Dei est, quo Deus reprobos in peccatum lapsos ob id peccatum detestatur. Et hoc odium effectum est lapsus Adami; decreti verò reprobationis non antecedens est neque causa, sed tantum consequens.

Reprobi sunt vel Infantes, vel Adulti:

In reprobis infantibus exequutio decreti Dei sic est: ubi primum nati sunt, ob primarij & natiui peccati reatum sibi relicti, morientes reprobantur in æternum. Rom. 5.14. *Regnavit autem mors ab Adam usque ad Moysen, in eos quoque qui non peccaverunt, ad similitudinem transgressionis Adam, qui est typus illius qui erat futurus.* Roman. 9.11. *Non dum enim natis pueris, quam nihil fecissent boni vel mali, ut prepositum Dei, quod est secundum ipsius electionem, id est, non ex operibus, sed ex vocante firmum maneret.*

Reprobi Adulti, sunt duorum generum, vocati (vocatione nimirum inefficaci) & non vocati.

In reprobis qui vocantur, exequutio decreti reprobationis tres habet gradus; Agnitionem vocationis divinæ, Relapsum, Damnationem.

Agnitio vocationis Dei est, qua reprobi ad tempus subiiciunt se Dei vocationi, per verbi prædicationem factæ. Matth. 22.14. *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Eiusque alij quinque sunt gradus.

Primus est illuminatio, qua instruuntur à spiritu sancto ad intelligentiam & agnitionem verbi. Heb.

6.4. Nam fieri non potest, ut qui semel fuerint illustrati. 2. Pet. 2. 20. Itaque, si postquam iniquamenta mundi, per agnitionem domini & seruatoris nostri Iesu Christi effugerint, his rursus implicati superentur, facta est vltima eorum conditio deterior priore.

Secundus est μεταμέλεια, id est, poenitentia qua reprobis, I. Agnoscit peccatum. II. Sensu irae diuinae ob peccatum compungitur. III. Dolet ob poenam peccati. IIII. Confitetur peccatum. V. Deum in puniendo peccato iustum fatetur. VI. Salutem desiderat. VII. Sub cruce resipiscientiam pollicetur, his verbis, non peccabo amplius. Mat. 27. 3. Tunc Indas, qui eum prodiderat, videns eum damnatum esse, poenitens, retulit triginta argenteos numos, ad principes sacerdotes & seniores, Heb. 12. 17. Scitque enim eum etiam postea, quum vellet hereditario iure benedictionem assequi, reprobatum fuisse. Non enim reperit locum poenitentia, quamvis cum lacrymis benedictionem illam exquisisset. 1. Reg. 21. 27. Fuit vero, cum audisset verba ista Achab, ut laceratis vestibus suis, & imposito cilicio carnis suae ieiunaret, cubaret etiam cum cilicio & ambularet lentè. Numer. 23. 14. Moriar ego mortem iustorum, & sit finis meus sicut illius. Psal. 78. 32. In omni hoc peccaverant adhuc & non crediderunt mirabilibus eius, & consumpsit in vanitate dies eorum, & annos eorum in terrore. 33. Si occidebat eos querebant eum & reuertebantur & querebant manè Deum, & recordati sunt Deum petram eorum.

Tertius gradus est, fides temporaria, qua Reprobis, promissionibus in Christo factis, confusus credit.

dit. *Confusè dico: quoniam is certos salvandos credit, se speciatim saluandum non credit, quia generali fide contentus, nunquam sibi promissiones dei applicat; nedùm concipit propositum, desiderium, conatum applicationis, vel etiam luctam ullam cum securitate & diffidentia. Iac. 2.19. Tu credis Deum unum esse, rectò facis: & demonia credunt & horrescunt. Mat. 13.20. Qui verò in petrosa semen excipit, is est qui sermonem audit, & eum statim cum gaudio accipit, non autem habet radicem in sese; sed temporarius est. Ioh. 2.23. Quum autem esset Hierosolymis in paschæ die festo, multi crediderunt in nomen eius, conspicientes signa quæ edebat: Ipse autem Iesus non credebatur iis semetipsum eò quòd nosset omnes.*

Quartus, est gustus donorum cœlestium (ut iustificationis, sanctificationis) & virtutum futuri sæculi. Hic gustus, est quidem sensus in cordibus reproborum, quo percipiunt excellentiam beneficiorum dei, iis tamen perindè non fruuntur. Aliud est, gustare dapes in convivio, aliud iisdem vesci & nutriri. Heb. 6. 4. *Nam fieri non potest, ut qui semel fuerint illustrati, gustauerintque donum cœleste, & participes facti fuerint spiritus sancti.*

Quintus est, vitæ externa sanctitas, sub qua continetur zelus in professione religionis, reuerentia & timor erga ministros Dei, vitæ in plurimis emendatio. Marc. 6.20. *Herodes enim metuebat Iohannem, sciens eum esse virum iustum ac sanctum, & observabat eum, auditoq; eo multa faciebat, & libenter eum audiebat. Act. 8.13. Simon verò ipse credidit: & baptizatus*
genuit

perdurabat apud Philippum, & conspiciens signa & virtutes magnas edi, obstupescibat. Hof. 6. 4. *Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? sanctitas vestra ut nubes matutina, & tanquam ros mane vadens.*

Secundus gradus exequutionis decreti reprobationis in adultis vocatis, est Relapsus qui sic plerumque efficitur; primò reprobis peccato aliquo decipitur. Secundò, Cor illius eodem peccato obduratur. Tertio, Obduratum cor malum & perversum euadit. Quarto, Tum sequitur eius incredulitas, qua audito & cognito Dei verbo non amplius assentitur. Quintò, Hanc immediatè, sequitur Apostasia à fide in Christum. Hebr. 3. 12, 13. *Videte fratres, nequando sit in vobis cor malum & infidele, deficiendo à Deo vivo. Sed exhortimini alij alios quotidie, quoad appellatur dies hodiernus: ne quis ex vobis induretur seductione peccati.* 1. Tim. 1. 19.

Hæc Apostasia quandoque est peccatum in Spiritum sanctum.

De quo hæc sigillatim considerata veniunt. I. Nomen. Dicitur peccatum in Spiritum sanctum non quòd fiat contra personam vel deitatem Spiritus: hoc enim respectu qui peccat in Spiritum sanctum, etiam in Patrem & filium peccat: sed inde nomen habet quòd fit contra immediatam actionem Spiritus sancti, quæ est illuminatio. Hæc enim licet sit opus commune totius Trinitatis: tamen Pater & filius eam immediatè per Spiritum sanctum efficiunt. II. Causa efficiens. Destinata malitia in Deum ipsum & Christum. Ergo abnegatio Christi quæ fit tempore perse-

persecutionis ex timore & precipitatione mentis, non est peccatum in Spiritum, vt Petri exemplo constat. Matt. 26. 72, 74, 75. Neque persecutio Christi & Ecclesie quæ sit ab ignorantia. Paulus Christi ecclesiam persecutus est, & tamen illius misertus est Deus, quod ignorans fecerat. E Iudæis multi Christum crucifixerunt: postea tamen, quia facinus admissum fuit ab ignorantia, ad Petri concionem resipiscentes, remissionem peccatorum consequuti sunt. Act. 3. 17. 37. III. Obiectum. Deus ipse & Mediator Christus. Nam malitia istius peccati ipsam Dei maiestatem petit, & directè contra Christum fertur. Heb. 10. 29. *Quanto (putatis) acerbiorē supplicio dignus censebitur; qui filium Dei conculcauerit & sanguinem fœderis per quem fuerit sanctificatus profanum duxerit, & Spiritum gratia contumelia affecterit.* Ergo hoc peccatum directè respicit primam tabulam: neque est particularis lapsus aduersus eam: cuiusmodi sunt dubitatio aliqua de Deo, de veritate Scripturæ, de Christo, &c. sed est generalis defectio à Deo in vniuersum. II. Subiectum. Solus homo illuminatus à Spiritu sancto, qui etiam gustauerit bonum Dei donum. Heb. 6. 5, 6. Neque in eo est tantum mera cogitatio; sed actio externa siue ex malitioso & obstinato corde proiecta in Deum blasphemia. Mat. 12. 31. In electos non cadit: & proinde qui certum electionis testimonium in sese sentit, non est quod vnquam desperet: neq; etiam cadit hoc peccatum in omnes reprobos è quibus multi nondum illuminati moriuntur. VI. Peccatum est irremissibile, non quod maius sit merito Christi, sed quia resipiscentia

nunquam sequetur hoc peccatum. Nam resipiscen-
tia est à Spiritu sancto, & Spiritus sanctus est in nobis
à Christo fide apprehenso: & Christum nemo apprehendit, qui eundem malitiosè fuerit aspernatus. V 11.
Difficile est de hoc peccato iudicium, quia radix il-
lius quæ est destituta malitia, intus in corde latet, ne-
que facile discernitur.

Definitio peccati ex his omnibus collecta sic est.
Peccatum in Spiritum sanctum est voluntaria & ob-
stinata Christi siue veritatis agnitæ abnegatio &
blasphemia, & proinde vniuersalis à Deo & vera Ec-
clesia defectio. Exemplum huius peccati cernitur
partim in Diabolo, qui quidem, licet nouerat Iesum
esse Christum, tamen ab initio mundi non defecit
Dei maiestatem & regnum Christi totis viribus, eti-
am sciens & volens, oppugnare, & quantum potuit
opprimere: partim in Phariseis. Matth. 12. 32. Ioh.
3. 2.

Post Apostasiam sequitur pollutio, quæ est ipsa
plenitudo iniquitatis, sanctificationi penitus contra-
ria. Gen. 15. 16. *Progeniem autem quartam huc re-
mersuram, eo quod non sit completa iniquitas Emorai
adhuc*

Tertius gradus est, damnatio, qua reprobi æterno
supplicio addicuntur. Damnationis exequutio inci-
pit in morte, perficitur in ultimo iudicio. Luc. 16. 22,
23. *Factum est autem ut moreretur mendiculus, & aspor-
taretur ab Angelis in sinum Abrahe: mortuus est vero
etiam dives, ac sepultus est. Es apud inferos sublati o-
culis suis, cum esset in tormentis, vidit Abraham procul,*

Aeternum decretum Dei, quo statuit

*Quorundam
Germaniae
Theologorum
Hypothesis.*

1. Creare genus humanum.

2. Creato dare legem cum condi-
tione vitae & mortis.

3. Post datam legem, lapsum
permittere.

4. Totum genus humanum in Chri-
sto redimere. Hic est *universalis
electio*.

5. Redemptum suo tempore vocare.
Hic universalis vocatio.

*Predestinatio sive spe-
cialis electio qua Deus a-
pud se proposuit, certos
ex Adami posteris voca-
tos gratis ex misericor-
dia fide donare, & etiam
gratis, non ex praevisa fi-
de vel operibus justifica-
re & glorificare.*

*Præscita incredulitas & contu-
macia qua reliqui ex Adami po-
steris oblatam Evangelij grati-
am respuunt.*

*Decretum reprobationis qua De-
us ex præscita contumacia eosdē
statuit ad damnationē rejicere.*

Manifestatio gloriæ

174

1. The first part of the paper is devoted to a general

2. The second part of the paper is devoted to a general

3. The third part of the paper is devoted to a general

4. The fourth part of the paper is devoted to a general

5. The fifth part of the paper is devoted to a general

6. The sixth part of the paper is devoted to a general

7. The seventh part of the paper is devoted to a general

8. The eighth part of the paper is devoted to a general

9. The ninth part of the paper is devoted to a general

10. The tenth part of the paper is devoted to a general

Exequutio decreti Reprobationis in infidelibus
 non vocatis, sic est. Primum, à natura habent ig-
 rantiam & vanitatem mentis. Post eam sequitur ob-
 duratio cordis, qua fiunt omnis doloris peccando ex-
 pettes. Deinde exiit reprobis sensus, qui est quan-
 dò naturale rationis & iudicii lumen de rebus bonis
 & malis extinguatur. Postea ubi cor dedoluit, tunc o-
 ritur perpetratio peccati. Hinc accedit pol-
 lutio quæ est plenitudo peccati. Postremo, his om-
 nibus tribuitur iuxta merces, nimirum horrenda dam-
 natio. Eph. 4. 18. *Cogitationem habentes obstruam*
& ab alienatam à vita Dei propter ignorantiam qua est
in ipsis, ex obduratione cordis eorum. 19. Qui postquam
dedoluerunt, sese dediderunt protervia ad certatim pa-
trandum impuritatem omnem. Rom. 1. 28. Et sicut non
visum est eis, Deum in notitia retinere: ita tradidit eos
idem in mentem dñicæ iudicii expertum, ut facerent qua
minime conveniebant.

CHAP. 34.

De nova quorundam prædestinationis hypothesis.

Theologi quidam nostræ ætatis, Prædestinatio-
 nis hypothesein novam struxerunt, in qua, ve-
 rentes fortasse, ne deum iniustum & crude-
 lem facerent, causas salutis & damnationis inversè
 distribuunt, quemadmodum ex descriptione quæ se-
 quitur constabit.

Verum ista hypothesi certos errores & defectus continet, quos singulos pro tenui mea parte attin-
gam.

Downloaded from <http://ajphaphapublications.org/> on 12/12/2015

ERROR 1.

66. *Existeret autem quendam de illorum esse, qui dicit*

absg, vlla per seuerum vel restrictum vel exceptione, 10-

sum genus humanum & naturam in Adamo lapsam,
etiam singulos homines tam electos quàm reprobos, de-

venit per Christum redimere & sibi reconcilia-

Group membership is determined by the number of members in the group. In Q. 1, the group is determined by the number of members in the group.

Antithesis.

Two thousand six hundred and thirty-two

Ipsum vocabulum electionis hanc thesim fallam esse ostendit. Nemo enim potest dici electus, si mo-

dò Deus velit omnes eligi in Christo. Nam is qui e-

accipit, aliquos tantum feligere. *Obiect.* Elige-

re est diligere. Diligit autem Deus creaturas suas omnes. *Resp.* I. Eligere non est diligere, sed

potius dilectioni destinare. Rom. 9. 13. 11. Crea-

turas diligit, non æqualiter omnes, sed linguas suo ordine.

Deinde, pugnat cum apertis Scripturis. Tit. 2. 14:
Quid dedit, qui carere nobis non redimeret nos, ab omni

iniquitate, & purificaret sibi ipsi populum peculiarem,

Ioh,

Ioh. 10. & *animam meam pono pro ouibus meis.* Ex-
cep. 22. Omnes homines sunt Christi oves. *Resp.*
Addit Iohannis; *Oves mea vocem meam audiant, &*
egredere agnosco & sequentur me, & ego vitam eternam
do eis, nec peribunt in aeternum. Eph. 5. 23. *Christus ca-*
put Ecclesia & is qui salutem dat corporis. 25. *Chri-*
stus dilexit Ecclesiam & semetipsum exposuit pro ea.
Redemptio & remissio peccatorum *scilicet* sanctorum
& eorum qui sunt translati in regnum filii dei. Co-
loss. 1. 13. *Ab omni principatu liberavit nos.*

Pro quibus tantum Christus aduocatus est, pro illis
tantum redemptor est: nam redemptio & intercessio,
quæ sunt partes Sacerdotii Christi, æquè latè pa-
tent, & ita firmo nexu copulantur, ut vna sine altera
non sit. Christus autem fidelium tantum aduocatus.
Ioh. 17. in solenni sua prece orat, primum pro
suis, id est, discipulis, electis non tantum ad Aposto-
latum, sed etiam ad vitam æternam; deinde v. 30. pro
iis qui per sermonem eorum credituri sunt in eum.
His autem mundum opponit, & pro eo notat orat, ut
salutem consequatur. Et, Rom. 8. *Quis accusabit*
electos Dei, &c. Christus sedet ad dextram patris & in-
terpellat pro nobis.

33. Qui membra sunt ecclesie vocantur *redempti do-*
mini. Psal. 87. hoc ergo privilegium omnibus sine
discrimine non est datum: *sed* *unius*
21. *Exceptio.* Universalis reconciliatio est, non quoad
homines, sed quoad ipsum deum, qui fecit eam pro
omnibus, & omnibus offert. *Resp.* Si Christus

34. *Y 2* expiauit

expiauit omnium peccata apud deum; & pro omnibus satisfecit, necessario sequitur illa omnia peccata esse deleta coram deo. Nam actualis deletio peccati ab expiatione inseparabiliter pendet, & satisfactio in deo ex necessitate omnem & reatus & poenae peccati realem abolitionem ponit.

Obi. Christus assumpsit naturam humanam; ergo eam totam redemit. *Resp.* Non sequitur, nisi velimus Christum totam humanitatem suam redimere, quod fieri non potest. I. Quia vis scripturae participat viri cuiusque naturam humanam, non autem est vir quivis cuiusque foeminae maritus, sed instantium cum qua ex pacto coniugii facta est una carnis. Ita Christus sua *carne* naturam humanam omnibus Adam posteris communem assumpsit; maritus tamen est solius ecclesiae, per coniunctionem aliam peculiarem; quae sit interuentu spiritus & fidei. Et per eam fit Ecclesia caro de carne Christi & os de ossibus eius, Eph. 5. 30. & proinde illa sola habet in morte Christi & omnibus meritis illius.

Obi. Redemptio per Christum aequè late patet ac lapsus Adam: ergo pertinet ad omnes Adam posteros. *Resp.* Adamus typus Christi, & Christus Adami Antitypus. Adamus autem radix omnium posterorum vel totius mundi ab eo peccatum & mortem hauriens; Christus vicissim radix omnium electorum & credentium iustitiam & vitam ab eo derivantium. Omnium & singulorum radix dici non potest, quia iustitiam omnes & vitam

non recipiunt, neque actu ab eo iusti constituntur. Rom. 10. 17, 19. *Obiect.* Christi beneficium redundauit in omnes. *Resp.* Omnes credentes. Vt enim Adamus omnes ex se natos perdidit, ita Christus omnes ex se renatos iustificat & seruat, non alios. *Obiect.* Si peccatum Adami perdat omnes, & Christi gratia non seruet omnes, gratia peccato debiliior. *Resp.* Gratia non estimanda ex numero hominum quibus gratia confertur (sic enim vt Adami lapsus omnes iniustos fecit, ita etiam Christi gratia & redemptio omnes actu iustos faciet) sed potius ex rei efficacia & dignitate merienda. Facilius autem est omnes perdere, quam per gratiam vel vnum saluum facere. Omnes perdere veri hominis fuit: iam autem vel vnum seruare, eius tantum est, qui simul est & deus & homo.

Obiect. III. Multi sunt loci in quibus dicitur beneficium mortis Christi ad omnes pertinere. Rom. 11. *Deum omnia sub incredulitate conclusit vt omnium miseretur.* 1. Tim. 2. 4. *Deum vult omnes homines saluos fieri.* 2. Pet. 3. 9. *Deum nolle vltos perire, sed omnes ad resipiscendam tendere.* *Resp.* I. Intellige omnes credentes. Vt est, Matth. 11. 28. *Omnes enerati.* Ioh. 3. 6. *Quis qui credit.* Gal. 3. 22. *Conclusit Scriptura omnia sub peccato vt promissio, &c. daretur credentibus.* Act. 10. 43. *Omnes qui credunt in eum.* Ex quidem credentium sua quxdam est vniuersalitas. II. Intellige per(omnes) omnia genera singulorum, non singula generum. Sic Apoc. 5. 9. *Christus homines redemit ex omnibus & lingua, & populo, & natione.*

nr. Gal. 3. 28. *Non est Iudaeus neque Graecus, non est servus neque liber, non est masculus de feminis: omnes enim vos unum estis in Christo Iesu.* Matth. 4. dicitur *Christus omnem languorem sanasse*, id est, quetivis languorem vel omne genus languoris. Et Augustini regula est *omnes pro multis sapius poni.* Vt, Rom. 5. 18, 19. August. in Enchirid. ad Laurenc. cap. 103. *Sic dictum est (inquit) qui omnes homines vult salvos fieri, non quod nullus hominum esset quem salvum nolle, qui virtutes miraculorum facere noluit apud eos, quos dicit facturos fuisse poenitentiam, si fecisset: sed ut omnes homines omne genus hominum intelligamus per quasunque differentias distributum; reges, praedatos &c.* Et in libr. de corrupt. & gratia, cap. 14. *Traditum est, omnes vult salvos fieri, ut intelligantur omnes praedestinati, quia omne genus hominum in eis est, sicut dictum est Pharisaeis, decimatis omne olus.* III. *Velle servare & ad veritatis cognitionem venire, ut res coniunctissimae, copulantur;* 1. Tim. 2. 4. *secundum verò omnibus & singulis non convenit.* Ergo nec primum.

Obiect. II. Multi sunt loci in quibus dicitur Christus esse redemptor mundi. Vt, 1. Ioh. 2. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis totius mundi.* Resp. Mundi vocabulum significat. I. Systema caeli & terrae. II. Promiscuam multitudinem bonorum & malorum. III. Coetum incredulorum & malignantium. IIII. Coetum electorum per totum mundum disseminatum & ex eo colligendum. Hac quarta significatione tales loci intelligendi.

Abraham

Abraham dicitur *heres mundi*. Roman. 4. 13. id est, *multarum gentium*. Gen. 17. 4, 5.

Obiect. V. Deus non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat. Ezech. 18. 23. *Resp.* Respondet August. ad Simplicium Lib. 1. quæst. 2. Hominem, quatenus homo est, ab homine, quatenus peccator est, discernas. Nec enim Deus hominis, quatenus homo est, sed quatenus peccator est, damnatione delectatur: & præterea, ne damnationem quidem vilius, ut peccatoris, simpliciter vult, vel quatenus ruina est & interitus creaturæ: sed quatenus ex peccati odio & vindicatione per æternam mortem illius gloria illustratur. Vult ergo mortem peccatoris quatenus pœna, id est, declarandæ iustitiæ divinæ medium est: ac proinde Deum nolle vllum hominem damnari falsum est. Nam quum damnantur, vel invito Deo damnantur, vel eodem volente: Si primum, vis certè divinæ voluntati afferetur; quod impium est dicere: sin alterum, Deus sententiam mutabit, quod non est dicendum.

Obiect. VI. Deus pater omnium. Malac. 1. 10. *Resp.* Locus intelligendus de Ecclesia Dei: extra quam omnes in Adamo corrupti filij sunt itæ & diaboli, Eph. 2. 2. Iob. 8. 44.

Obiect. VII. Si Deus alios elegit alios reprobat. *οὐκ ἀπολογησάμενος* est. *Resp. I.* Acceptatio personæ est, quando quis circumstantiis in ipsa persona hærentibus movetur ad hoc vel illud: Deus alios elegit alios ad interitum destinauit mera voluntate,

lungate, nullis rebus extra ipsum positis, impulsus, II. Nemini debitor est; pro suo iure de creaturis suis potest facere quod vult. II. Aliud est acceptio personarum, aliud exceptio siue delectus hominum apud deum. Hoc nisi detur, inculcabitur deus quod omnes suas creaturas non fecit gloriosissimos angelos.

Obiect. VIII. Si decrevit deus reiicere certos homines, tum odit creaturam suam deus. *Resp.* Decrevit Deus suum opus reiicere non quod tum odio habuit, sed quod odio destinavit. Aliud enim odisse, aliud odio destinare. Actu vero deus nihil odit nisi propter peccatum. Rectè August. ad Simplic. *Quum ex numero impiorum quos non iustificat, facit vasa in contumeliam non hoc in ijs odisse quod facit: & in quantum vasa sunt, eos ad aliquem usum facere, ut per eorum ordinatas penas vasa, que in honorem sunt, proficiant.* Non itaq; odisse deum illos, neq; in quantum homines sunt neq; in quantum vasa sunt, nec quod in ijs fecit creando nec quod in ijs fecit ordinando. Nihil enim eorum odit deus que fecit. Quod autem vasa eos fecit perditionis, ad usum correctionis aliorum fecit: odit autem in ijs impietatem quam ipse non fecit. Sicut ergo iudex in homine odit furtum, sed non odit quod fur datur ad metallum: illud enim fur, hoc iudex facit: ita deus quod ex conspersione perivuntium facit vasa perditionis, non odit quod facit, id est, opus perditionis sua in pena debita perivuntium.

Obiect. IX. Multi sunt loci in quibus reprobi dicuntur redempti per Christum. Vt, 2. Pet. 2. 1. *Resp.* I. Hi loci intelligendi non de omnibus reprobis, sed de

is qui sunt in Ecclesia ad tempus. II. Dicuntur ii redempti, iustificati, sanctificati, & suo & Ecclesie iudicio quatenus externe fidem profitentur. Verum hoc iudicium charitatis est, non certitudinis.

Obiect. X. Deus crudelis videatur si maximam mundi partem exitio destinavit. *Resp.* Deus potuit decreuisse, ut omnes omnino homines reicerentur, etiam sine iniustitia. Ratio, I. Malos spiritus, sine exceptione omnes quotquot exciderunt, æternis suppliciis addixit. II. Decreuit, sicut euentu videmus, ut homines viverent laniena bestiarum; neque tamen erga eas crudelis est: & quidem humano generi Deus non est magis astrictus, quàm brutis animalibus.

Exceptio. Deus decreuit omnes saluos facere cum hac conditione, si crediderint. *Resp.* Absurdum. Ratio: I. Decretum Dei suspenditur ab hominis voluntate, quando è contra dei decretum omnes inferiores causas determinat. II. Tollitur hoc modo certum decretum dei, quia conditionalis propositio nihil ponit in esse seu nihil certi affirmat. *Obiect.* Si Christi meritum se non extendit eò quo Adam lapsus, Caput serpentis non est contritum, neq; regnum eius abolitum à Christo. *Resp.* Contritio capitis serpentis instantum est, qui habent inimicitias cum serpente, id est, in vere fidelibus. Gen. 3. 15. cum Rom. 16. 20.

Postremò, haud illud verum est, hanc de vniversali & efficaci singulorum redemptione opinionem solandis conscientis remedium præbere. Ineptè enim

nim, ex omnium iudicio, consolationes dantur hoc modo; Christus mortuus est pro omnibus hominibus: tu es homo: ergo Christus mortuus est pro te.

ERROR II.

Præsciuisse Deum Adami lapsum, non autem aeterno decreto præordinasse: ideoq; lapsum eundem fuisse sine dei permissione agente.

Antithesis.

Falsum est. I. Nam ea quæ minima sunt in natura sine decreto & voluntate Dei non fiunt. Matth. 10. 30. Quocirca qui dicunt deum præsciuisse tantum hoc vel illud, vel providentiam evertunt, vel saltem otiosam eam fingunt. II. Herodis & Pilati facinus Christum morti contra suam conscientiam morti tradentiū, æq; nefandum fuit ac lapsus Adami. Dicuntur tamen ii fecisse id quod manus dei prædefiniat ut fieret. Act. 4. 28. Euenit etiam lapsus Adami actiua siue operante dei permissione, etiam duplici respectu. I. Secundum materiale peccati, siue quatenus peccatum est actio, nam in deo solo uiuimus mouemur & sumus. II. Quatenus lapsus ille primus metra probatio fuit, qua Deus creaturæ potentiam & voluntatem explorare voluit.

ERROR III.

Deum ob præuisionem æuidentis, siue propter contemp-

originalis illa peccati labes hominibus damnanda suffecerit. VI. Porro illa admiratio Pauli, Rom. 9. 20. *O homo! tu quis es, qui ex aduerso responsas deo?* aperte ostendit decretum Dei de quibusdam reiciendis causam habere inscrutabilem: neque illud omnino ab aliqua prauisa ad oblatam Euangelii gratiam, contumacia pendere. Nam ita decreti diuini fuisset in promptu ratio. Rectè August, Epist. 105. *Quis, inquit, reprobas creauit, nisi Deus? Et cur, nisi quia voluit? cur voluerit? O homo, tu quis es, qui respondeas deo?*

Nonnulli theologi duriores hanc sententiam videntes, eandem subinde molliunt hoc modo. *Materia inquit sine obiectu predestinationis, est creatura rationalis, eaque non simpliciter & absolute sed partim ut lapsa, partim ut lapsus per se adhuc obnoxia, considerata: & prout deus homines ab aeterno praordinans, considerauit non simpliciter ut homines à se caderent, sed ut homines in peccatum lapsuros & per Christum iterum redimendos & Euangelia vocandas. Causa efficiens sine impulsiva, non praescita hac vel illa res, sed mera dei voluntas. Non enim ex praescientia sed secundum eam omnia disposuit. Hæc quidem acutè dici videntur, sed tamen per omnia non conueniunt. Ratio. I. Figulus quando proponit vas aliquod formare, mentem non attendit ad lutum; respiciens in eo inhaerens aliquid secundum quod vas idem faciat: sed hac vel illa forma, ad hunc vel alium vsum fingit ex solo arbitrio. II. Rom. 9. 21. *Non habet potestatem figulus in lutum, ut ex eadē massa**

fa

faciat aliud quidem vasa ad decus, aliud verò ad dedecus?
 Hic verò multis nomine, non significatur humanum
 genus corruptum & lapsum & Christo redimendum.
 Tum enim Paulus non dixisset deum vasa iræ face-
 re, sed vasa iræ iam facta, deferere. **III.** Præpo-
 situm est illud, primum præscire deum; humani
 genus creatum, lapsum, & in Christo redemptum;
 eum deinde homines ita præscitos ordinare vel ad
 vitam vel ad mortem. Finis enim est primus in agen-
 tis intentione: imò etiam inscientissimus artifex non
 ante parabit media quibus adiutus faciet quidpiam,
 quam fines & proximos & remotos in mente defini-
 tos habeat. Iam autem, creatio generis humani, lap-
 sus in Adamo, & redemptio generis humani, media
 sunt exequendæ prædestinationis, & proinde ei sub-
 ordinantur: Primis autem decreti diuini est, gloria sua
 manifestare, aliis hominibus ad gloriam &
 felicitatem provehendis, & aliis iusto iudicio per-
 dendis. Ergo non est existimandum, deum prius
 cogitasse de mediis exequendi consilium suum, quam
 consilium vllum de ipsa electione vel reprobatione
 hominum capiat.

ERROR IIII. Quod de
 aliis hominibus, qui non sunt electi, dicitur, quod
 sunt electi, etiam si non sunt electi, etiam si non sunt electi.

*Vocationem ad Euangelium de omnibus & singulis
 sine exceptione hominibus vniuersalem esse.*

Antithesis,

Antithesis. Hoc item à ratione alienum est. Ratio. I. Deus non vult omnes ad Christum vocari. Matth. 20. 16. *Adulti vocati, pauci electi:* non dicit omnes vocari. Christus discipulos suos in priore legatione prohibuit, ne gentibus aduentum suum prædicarent: & mulier Cananæ respondet, puerorum panem canibus non abiciendum. Matth. 15. 26. *Non est singulis hominibus datum ut mysteria Dei nouerint. Mysterium Evangelij* (scilicet de Christo siue de vocatione gentium) *à temporibus secularibus tacitum fuit.* Ro. 16. 25. II. Multæ sunt hominum myriades qui de Christo ne minimam quidem audiendo, perceperunt. Act. 14. 16. *Præteritis temporibus sunt Deus gentes omnes suis ipsarum viis incedere.* III. Maxima pars mundi semper fuit extra gratuum fœdus. Eph. 2. 12. *Propterea mementote, &c. vos illo tempore fuisse absq; Christo, alienos à repub. Israël & extraneos à fœderibus promissionis, spem non habentes & de expertes in mundo.* v. 19. *Nempe igitur non amplius estis hospites & inquilini.* Obiect. Dicuntur hic à *midoreu islo*, id est, non simpliciter alieni, sed abalienati: & quomodo potuerunt abalienari, nisi vel per se vel per maiores suos fuissent in fœdere. Resp. Gentes non dicuntur abalienari à fœdere, sed à republica Iudæorum: quia Deus populum Iudaicum à cæteris omnibus populis legibus quibusdam & ceremoniis penitus sepeauit & distinxit.

Obiect. Vocatio vniuersalis non simpliciter intelligenda de ministerio verbi, sed de voluntate Dei,
post

post lapsum statim in verbo, primum nō scripto, deinde scripto, exposita, de qua omnibus constare debet, etsi multis, ipserum culpa, non constat. *Resp.* At Scripturarum custodia ecclesie Dei commissa fuit, non autem omnibus concessa. Rom. 3. 2. *Præmarium enim illud est quod ei creditur, sunt eloquia Dei.* 1. Tim. 3. 15. *Ecclesia columna & stabilimentum veritatis.* Psal. 147. 19. *Indicat verba sua Iacobo, statuta sua & iura sua Israel.* 20. *Non fecit ita ulli nationi, ideoq, iura illa non noverunt.* Psal. 76. 1. *Nobilis est in Iudea Deus & in Israele magnum nomen eius.*

Obiect. Fœdus gratiæ factum est cum Adamo & Eva, atque in iis totum humanum genus in Ecclesiam & fœdus assumptum & vocatum. *Resp.* I. A ratione communi alienum est, Deum vocasse omnes omnino homines ex Adamo nascendos, ad gratiam & salutem, ipsis Adami & Noë temporibus. II. Adamus ante lapsum gratiam dei recepit pro se & pro omnibus: in lapsu gratiā amisit pro se & pro omnibus: post lapsum promissionem pro se recepit; sed pro omnibus siue pro toto mundo recepisse, negandum est. Tum enim prior Adamus esset non tantum animal vivens sed etiā animal vivificum. 1. Cor. 15. 45.

Conclusio.

EX hac hypothesi sequuntur absurda quædam. I. Deum velle omnes & singulos homines saluos fieri: & ex iis velle etiam certos odio & exitio destinare: vel, quoad Deum omnes electos & redemptos esse, sed quoad eventum, multos perire.

II. Reatum

II. Reatum lapsus Adami ne vni quidem e posteris illius imputari, quia Deus vniuersaliter omnium in Christo misertus, assumpsit humanum genus in reconciliationis foedus. Detracto autem reato vel vnius peccati, poena quoque desinit esse poena, & ipsa etiam corruptio paulatim aboletur in omnibus.

C H A P. 55.

De statu Reproborum quando sunt mortui.

Mors Reprobi, est separatio corporis & animae: corporis quidem, vt ad tempus in humo intereat: animae, vt horrorem sentiat in abyſſo vsque ad tempus vltimi iudicii: quo tempore horrendissimum in ignem abyſſi prolicietur. 1. Pet. 3. 19. *Per*

quem etiam spiritibus, qui sunt in carcere profectus predicauit. Luc. 8. 2. Pet. 2. 4. Nam si deus Angelis qui peccauerunt non pepercit, sed in tartarum detruſos catenis caliginis tradidit damnationi seruos.

Reprobi, quando moriuntur, vel insensati & stupidi fiunt instar lapidum: vel terribili horrore conscientiae & desperatione de salute, velut gurgite, absorbentur. 1. Sam. 25. 36. *Sed fuit mane, cum abiisset crapula a Nabale, & indicaret ei uxor eius res istas, ut obstupuerit*

obstapuerit animus eius in ipso, & ipse fuerit velut il-
lis, cumq; fuissent quasi decem dies, quibus plaga affe-
rat. Iehova Nabalem mortuus est. Mat. 27. 5. Et ipse
abiecit illis omnia argenteis in templum secessit, & abi-
ens strangulauit se.

CAP. 56. De damnatione Reproborum

in ultimo iudicio

IN ultimo iudicio, ad auditam tubam, viui, horrore
perculsi, in momento mutabuntur, mortui resurgent
ad damnationem. Vtriq; erunt corporibus, immorta-
libus quidē, sed tamen ingloriis: & ad sinistra Christi
Iudicis super terram stantes sententiam damnationis
audient: Abite à me maledicti in ignem æternum,
qui paratus est diabolo & Angelis eius. Ioh. 5. 29. Ea
prodebunt qui bona fecerunt, in resurrectione vitæ: qui
verò mala egerunt in resurrectione condemnationis. Mat.
25. 41. 1. Th. 4. 16, 17. Nam ipse dominus cum horti-
ationis clamore & voce Archangeli ac Dei tuba, descendet
ex cælo: & qui mortui fuerint in Christo, resurgent primū:
deinde nos viui, qui reliqui erimus, rapiemur in occur-
sum Domini in aera, & ita semper cum domino erimus.

CAP. 57. De statu Reproborum

in Inferno

Post sententiam damnationis enunciata, sequi-
tur mors æterna, cuius hic status erit.

I. Separantur Reprobi à præsentia & gloria Dei.

II. Summa confusione atque acerbissima igno-
minia afficiuntur: quia reuelantur omnia eorum oc-
culti scelera & peccata. 1. Thes. 1. 9. Qui penam pen-

dent aeterni exitij, damnari à praesente domino, & potente ipsius gloria. Matth. 5. 8. Beati mundi corde : quia ipsi Deum videbunt. & Iob. 3. 28. Nunc igitur, filioli, manete in ea : ut cum patefactum fuerit, habeamus fiduciam, neq. pudeamus coram eo in ipsius adventu.

III. Societatem habent cum diabolo & angelis eius. Mat. 25. 41.

IV. Incredibili horrore & summa anxietate torquentur ex sensu irae diuinæ in eos effusæ in æternum. Isa. 66. 24. Et egressi videbunt cadavera hominum illorum, qui defecerunt à me : nam vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, eruntq. nauseæ omni carni.

Hinc poena damnatorum appellatur ignis inferni, vermis, fletus, & stridor dentium, tenebræ exteriores, &c. Apoc. 22. 8. Timidis autem & incredulis, & execrabilibus, & homicidis, & scortatoribus, & veneficis, & idololatriis, & omnibus maledicibus pars assignata est in stagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda. Mat. 13. 42. Projicientq. eos in fornacem ignis : illic erit fletus, stridorq. dentium. Isa. 66. 24.

Corollarium.

Atque ita est plena exequutio decreti reprobationis; unde elucet summa Dei iustitia in puniendo peccato: ex qua præterea existit gloria Dei, quam sibi ut ultimum finem in his omnibus proposuit. Eundem ergo tibi finem Christianus proponit. Roman. 9. 14, 15, 16, 17. Quid igitur dicemus? num iniustitia est apud Deum? Absq. Nam Moysi dicit, miserabor

CRIMIN

enim misericors fuero, & commiserabor, quem commiseratus fuero. Nempe igitur electio est non eius qui venit, neque eius qui currit, sed misericordie Dei: dicit enim Scriptura Pharaoni, ad hoc ipsum excitatus es, ut ostendam in te potestatem meam, & ut annuntietur nomen meum in tota terra. 1. Cor. 10. 21. Siue igitur editis, siue bibitis, omnia in Dei gloriam facite.

C. A. P. 58. De Prædestinationis Applicatione.

Prædestinationis applicatio ad certas & singulares personas necessaria est: & duas ea partes continet: iudicium Dei de particulari prædestinatione, & eius usus.

Iudicium de nostra prædestinatione faciendum est iuxta regulas quæ sequuntur.

I. Electi, & soli & omnes, non solum verè possunt fieri, sed etiam suo tempore in hoc mundo fiunt re ipsa certi de sui ad æternam vitam in Christo electione. 1. Cor. 2. 12. 2. Cor. 13. 5.

II. Ista cognitio haurienda est, non è primis causis electionis, sed potius ex ultimis illius effectis: quæ præsertim duo sunt, internum testimonium spiritus, & effecta sanctificationis. 2. Pet. 1. 10. Rom. 8. 16.

III. Testimonium istud à Spiritu sancto esse, ac proinde non esse carnalem præsumptionem constabit. I. Ex persuasionem, quia spiritus sanctus non modò ait, sed omninò persuadet, nos esse filios Dei; quod caro non potest facere. II. Deinde ex ratione persuadendi, quia persuadet spiritus, non rationibus

ductis ex operibus vel ab vlla dignitate nostra, sed è gratia & amore Dei petitis: quomodo nunquam persuadebit Diabolus. 3. Ex effectis eiusdem testimonij. Nam præsumptio quiddam mortuum est: persuasio Spiritus Sancti efficacissima. Quibus enim persuasum est se esse electos, & adoptatos filios Dei: iidem illi Deum amabunt, in eo fiduciam ponent, eumque ex corde inuocabunt.

IV. Istud testimonium, si forte languidum fuerit, ex altero spiritus sancti effecto, id est, è sanctificatione, electionis iudicium faciendum est: quemadmodum si abest flamma, è calore ignem esse conficimus.

V. Inter effecta sanctificationis in primis excellentiæ hæc quæ sequuntur. I. Sentire defectus, & amaro corde offensionem Dei lugere. II. Luctari contra carnem; id est, carnis motiones impias nolle, & odisse, & ex iis torq[ui]o, & molestia languere. III. Gratiã, Dei Christiq[ue] mercedem ad salutem vehementer expetere. IV. Adeptam maximi æstimare. Phil. 3.8. V. Amare Prophetam quatenus Propheta, & Christianum quatenus Christianus: eoque nomine vel lepro iis vitam propendere. Mat. 10.42. 1. Ioh. 3.16. VI. Ardenter coniugem inuocare Deum. VII. Amare aduentum Christi ad vltimum iudicium. VIII. Fugere occasiones peccati, & serio studere nouæ legis obedientiæ. IX. In his omnibus ad finem vsque perseverare. Rectè Lutherus. *Qui vult Deo seruire, eum oportet credere invisibilia, sperare dilata, & Deum diligere ostendentem se contrarium, atq[ue] ita in finem vsq[ue] perseverare.*

persecrare.

VI. Quod si omnia spiritus effecta in nobis languida fuerint, sciendum nos probari, ita tamen, ut minimè despondeantur animi, quia certum est fidem eam, quæ parua est instar grani synapis, & imbecilla, instar infantis, ad veram insitionem in Christum sufficere: ideoq; ex imbecilla fide, & languidis Spiritus sancti effectis de electione non esse dubitandum.

VII. Si verò quis eiusmodi Spiritus effecta in se nunquam senserit: non proinde debet statuere se esse ex reprobis numero: sed potius eum verbo & sacramentis uti oportebit, ut Christum intus trahentem sentiat & salutis fiduciam consequatur.

VIII. Iudicium de cuiusquam reprobatione nullum faciendum est. Quia Deus peccatores sæpius ab ipsius regno quam longissimè distantes iis ipsis præferr, qui videbantur esse filij regni. Hinc illud Christi est: Publicani & meretrices antecedent vos: præterea etiã vocantur aliqui hora undecima, quod celebre latronis pendentis exemplum indicat.

Ufus doctrinæ prædestinationis multiplex est. Primò, ex ea docemur.

I. Non esse iustificationem ullam ex operibus; vel etiam ullum omnino meritum operum. Nam electio est ex mera gratia: ideoq; etiam iustificatio, quia (ut dictum est) causa causæ, est causa causati. Hinc est quòd in negotio salutis, gratia in totum sibi omnia vendicat. Rom. 11. 5. *Reservatio secundum electionem gratuitam facta est.* 2. Tim. 1. 9. *Qui servavit nos & vocavit vocatione sancta; non ex operibus nostris,*

sed ex proposito & gratia. Phil. 1. 29. Quia datum est vobis in Christo non solum in eum credere, sed etiam pro eo affligi. Rom. 3. 29. Iustificamur gratis, id est, sine gratia. Tit. 3. 5. Non ex operibus iustis, quae fecerimus nos, sed ex misericordia, sua servavit nos per lavacrum regenerationis. Ezech. 36. 27. Faciam ut in statutis meis ambuletis. Rom. 6. 23. Donum autem Dei vita aeterna.

II. Astrologiam Genethliacam ridiculam & impiam esse. Quia similes eos vita & moribus esse statuit, quos è diuina prædestinatione dissimiles esse constat, Iacob & Esau ex iisdem parentibus concepti, & absque omni ferè temporis intervallo (Iacob enim Esau pedem inter nascendam tenebat) ex utero prodeuntes & moribus dissimilimi fuerunt, & diversos vitæ casus consequuti sunt. Hoc ipsum in omnibus ferè gemellis, & in aliis plurimis accidere solet, qui eodem momento nascuntur.

III. Deum sapientissimum, omnipotentem, iustissimum, misericordiae plenissimum esse. O profundas divitias tum sapientiae, tum cognitionis Dei! quam inscrutabilia sunt eius iudicia, & eius via impervestigabiles. Eph. 1. 5. Qui prædestinavit nos, &c. pro benevolenti affectu voluntatis suae ad laudem gloriosae suae gratiae.

Secundò monemur.

I. Deponendam esse dubitationem & diffidentiam de salute; quia pendet ea non ex operibus vel fide nostra, sed ex decreto electionis, quod est immutabile. Mat. 24. 24. Surgent pseudochristi & pseudoprophetae, & edent signa magna & miracula: ita ut seducant

seducant (si fieri possit) etiam electas. Luc. 10. 20. Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cælis. Ro. 8. 33. Quis tentabit crimina aduersus electos Dei? Deus est qui iustificat. 2. Tim. 2. 19. Solidum tamen fundamentum Dei stat, habens hoc sigillum, novit dominus, qui sunt sui: & discedat ab iniustitia omnis qui nominat nomen domini. Ex his apparet, defigendam esse anchoram spei in illa veritate & firmitate immutabilis iudiciorum Dei, ut, quamvis fluctuet fides & naufragio proxima sit, nunquam tamen (in medio naufragio arrepta respicientis tabula) penitus demersa iaceat.

II. Humiliandos esse animos nostros sub potenti Dei manu. Sumus enim ut lutum in manu figuli. Rom. 9. 11. *Per infidelitatem defracli sunt, in vero per fidem stat. Ne effertor animo, sed time. Rom. 11. 20.*

III. Gloriam Deo dandam esse. 2. Thess. 2. 13. *Nos autem debemus gratias agere deo semper de vobis, fratres dilecti à Domino, quod elegerit vos Deus ab initio ad salutem, &c.*

IIII. Crucem patienter ferendam. Rom. 8. 29. *Nam quos prasciuit, eosdem & prædestinavit ut conformes fiant imagini filij Dei. Ista verò cum Christo conformitas, est in afflictionibus ferendis. Phil. 3. 10. Ut cognoscamus eum & vim resurrectionis ipsius, & communionem per passionem ipsius, dum conformis fio ipsius morti.*

V. Bonis operibus studendum esse. Ephes. 2. 10. *Nam ipsius sumus opus, conditi in Christo Iesu ad bona opera, quæ præparavit Deus ut in eis versaremur.*

EXIMIA TRACTATIO DE
consolandis iis qui circa Prædestinati-
onem tentantur.

DESUMPTA E SECUNDA RE-
sponsione D. Theodori Bezz ad Acta Collo-
quij Mompelgart. Tubingæ edita.

Nisi (inquit D. Andreas) regeneratio cum Bap-
tismo semper, & in singulis baptizatis cohereat,
nullus consolationis locus relinquitur erigendis
eorum conscientis, qui quod nullas Sp. S. in se motus
tunc sentiant, non habent quò refugiant, nisi ad verbum
& Sacramenta, & imprimis ad Baptismum. Hoc autem
remedium nullius fuerit momenti, nisi necessario cogita-
tionibus illis à Diabolo inspiratis opponatur, quòd Deus
sit maior corde nostro, qui in Baptismo adoptionem non
modo nobis obtulit, sed etiam revera contulit, sicut dix-
it, Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit:
& Paulus, Quicumq; baptizati estis, Christum induistis
qua consolatione circumcisionis armatus David Goliath
aggreditur: Alioqui enim consequitur Baptismum esse
otiosam ceremoniã, & totam Trinitatẽ mendacẽ argui.
Proinde depellendus potius est Satan his verbis, Recedo
à me Satan, nullam partem in me habes, quia in nomine
sanctæ Trinitatis sum baptizatus, & vere in filium Dei
sum adoptatus. Hæcine igitur illa sunt, quibus tam
sæpè & tam verbosè inculcatis D. Andreas me peni-
tus posttrahit? quod tamen argumentũ quum sit valde
involutum, ego sic evolvo. Primum quod ad locos
Scripturæ

Scripturæ citatos attinet istud, *Maiores est Deus corde nostro* desperationem auxerit, non consolationem attulerit. Nec enim Iohannes 1. Ioh. 3. 20. illud commemorat, ut desperabundis succurrat. proposita misericordiarum Dei magnitudine, sed ut superbos maiestatis diuinæ immensitate contundat. Deinde homini de sua electione dubitanti, & nulla fidei testimonia in sese sentienti (qualis iste est de quo hic agitur) quodnam solatium afferrent ista, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit? Nā ē contrario sic colligeret, ego verò non credidi, itaq; licet baptizatus, saluus nō ero. Nam rectē August. tractat. in Ioha. 6. de Simone Mago loquēs, *Baptisma*, inquit, *illi quid proderat? Noli ergo gloriari de Baptismate, quasi ex ipso salus tibi sufficiat.* Illum verò Pauli locū ex Gal. 3. quā apertē detorqueat D. Andreas paulò ante ostendi. Neq; firmiores sunt rationes ab absurdo petite quibus D. Andreas suum hoc argumentum conatur fulcire. Num enim propterea verax non est Deus, quoniam veritas ipsius à contemptoribus negligitur aut etiam deridetur? Num propterea inanis est in sese Baptismi cæremonia, propterea quòd alij gratiam in eo promissam respuunt, alij, si D. Andreas creditur, illam receptam excutiunt? An idcirco Euangelium non est potentia Dei ad salutem, quoniā incredulis est odor mortis ad mortem? An idcirco Cœna Domini non est fœderis Domini pignus, quòd tam multi sacris signis, vel etiā, ut D. Andreas contendit, ipso Christi corpore manducato abutuntur? Et, ut à notissimis quoq; sumam argumentum, An separatur Lux à sole, quoniam neq;

cæcis lucet neque dormientibus, neque oculos, quominus illa luce fruantur, vltro claudentibus? Sed illud est omnium ineptissimum, quod pro fundamento huius argumenti subternit *D. Andreas*, nempe inane esse præfugium ad Baptismum in eiusmodi tentationibus, nisi cum ipso statuamus omnes baptizatos necessariò in Baptismo adoptari. Primum enim si valeat hæc consecutio in Baptismo, frustraneum quodque fuerit tentatum quempiam ad verbi & Ccenæ Domini testimonium relegare, nisi necessariò quodque regenerari & adoptari dicamus quibuscunque verbum Dei prædicatur, & quicunque ad Domini mensam accedunt: quorum neutrum nisi cum impudente mendacio *D. Andreas* affirmarit. Sed hoc etiam omisso, & concessio quod in Baptismo postulat *D. Andreas*, tentatus quispiam, auctore Satana, annon egregium istum consolatorem suo ipsius argumentum repulerint? Esto, *D. Andrea* quod tu dicis, Fuerim baptizatus & tunc adoptatus: quum tamen dicas firmam hanc non esse gratiam, sed ab ea excidere me potuisse, vti sanè excidisse me sentio, annon quod vna manu mihi videris tribuere, altera mihi tutemet eripis? Quorsum igitur hæc tu mihi suggeris, quæ me non modò non sublevent, verùm è contrario detestandum meum ingratum animum mihi magis ac magis spectandum proponant? En quam firmam consolationem laborantibus periculosissima tentatione conscientijs istud *D. Andreæ* dogma supeditet.

Quòd si quis roget, quomodo sit igitur isti tentationi

tionem occurrendum, dicam quod certissimo fundamento nititur, & sapientissime sum in multis expertus, & quod copiose explicare constituti, in Christiani lectoris gratiam. Primum igitur illud docemus contraquam D. Andreas falsissime nobis impingit, æternam illam *apud Deum*, ut loquitur Paulus, quæ est salutis electorum basis, nunquam esse à nobis in ipsius Dei abyssu querendam, sed in ipsius patefactione, id est, in vocatione per verbum & Sacramenta. De adultis loquor, quales esse necesse est de quibus consolandis hic à nobis queritur. Et quoniam externa illa vocatio, non est solis electis propria, (Multi enim vocati, pauci electi,) sed ea demum quæ est efficax, id est, per quam non tantum illustratur intellectus salutari veri Dei cognitione, verum etiam in voluntate creatur, quamvis non perfecte tamen verè odium mali, unde peccati fuga & amor boni oritur, siue rectè volendi & faciendi studium: idcirco in illa periculosissima tentatione ex hac veluti pyxide, verum illud nepenthe depromptum laboranti conscientie applicamus.

Si mihi sit igitur negotium cum eo, qui vel nunquam fuerit Evangelico ministerio vocatus, vel ut vocatus fuerit, nunquam tamen vocantem audivisse sibi vel aliis sit visus: & qui inde colligat se non esse ex eorum numero quorum Dominus constituerit misereri: suggero illi Sophistam esse Satanam, qui sic illum doceat concludere: non minus falsò quam si quis in media nocte positus, affirmaret Solem, quia nondum sit exortus, nunquam exoriturum.

Et hoc est, quod quum D. Andreæ obiecissem p. 482. Impudentissimè corruptum edidit, his verbis, *Tentato homini negendum est, Solem ortum esse etiamsi nondum ortus sit.* Quasi verò mentiri doceam, siue hæc dicti mei deprauatio tam impudens amanuensibus ipsius D. Andreæ, siue ab ipsomet profe cta sit. Et quum ad hoc excepisset D. Andreas, inutilem fore hanc consolationem, quoniam miser ille dubitare etiam possit, an sit illi Sol deinceps exoriturus, subieci paucis quod hic penitus ab ipsius amanuensibus præteritum fuit, & quod plenius propterea nunc repetam. Misero igitur illi ab illa falsa & Satanica conclusione depulso suggerere mox consueui, quâuis externa per se vocatio penitus pacandæ conscientie non sufficiat, maximum tamen esse illius aduersus Satanam præiudicium & pondus. Eos enim qui nunquam vel intus vel foris vocentur, (loquimur autem hic de ordinaria vocati-
one) necessariò perire: quicumque verò vocatur, in primo salutis limine pedem iam habere, vnde, nisi per ipsos steterit, certus in atrium ac tandem etiam in ipsam salutis regionem pateat aditus: & hanc adhortationem multis modis confirmo. Cur enim, inquam ego, dubites de eius voluntate qui me ad re vocandum misit, nullam causam habes, nisi fortè peccatorum tuorum multitudinem. Huic oppone diuinæ quæ tibi à Deo per me præbetur misericordie immensitatem. Introducit te Deus in Electorum viam: cur illum sequi recusaueris? Si te nondum sentis intus pennoueri, pete vt permouearis. Hoc desiderium scito pignus esse paternæ erga te benevolentie. Huic

nec potest, nec vult deesse quod ipse vnus in te exci-
tavit. Istis denique exhortationibus adiicio locum
de vocatis hora undecima, de vocatione gentium
post tot secula, dependente in cruce latrone, & alia
eiusmodi, quibus remediis nunquam me frustra vi-
sum fuisse memini.

¶ Sin verò mihi negotium est cum iis, qui Deum
vocantem aliquando audierint, sed quòd in aliquod
grave peccatum sint prolapsi, vel quòd emansores
fuerint ex Ecclesia, vel quòd diu contemptis publicis
priuatq; monitis fuerint Ecclesie offendiculo, vel, vt
non semel animaduerti optimis etiam & religiosissi-
mis nonnullis euenisse, quòd dum sibi non satisfaci-
unt, toti sunt adeò in seipfis assidue redarguendis, vt
clementie diuinæ ad tempus obliuiscantur: vt eos
prætermittam qui naturæ imbecillioris vitio, grauissi-
mis interdum huiusmodi tentationibus periculosissi-
mè, nisi medicum idoneum nacti fuerint, exercean-
tur: cum illis, inquam, sic agere sum solitus.

Primum flagitò, vt quid potiffimum illos tantope-
re exagitet in finum meum effundant, & prout ex ip-
fis quid & quantum iftud fit, intellexi, caueo quidem
in primis ne iam plus fatis confternatos, propofita
Legis feueritate penitus deliciam: fed ita vt à con-
demnatione fuorum peccatorum & iudicij diuini
meditatione non prorfus illos abftraham: fic videli-
cet pro viribus temperato confoiationis fermone, vt
Deum tamen illis meritò infenfum effe minimè dif-
fimulem.

Sic pręparatos denique percontor, an semper sic affecti

affecti fuerint. Immo, respondere solent, tempus fuit quo pacatissima conscientia Deum hilaris invocabam; beatus & fidei ac spei plenus, quam gratiam miser ego nunc effudi, nec aliud est quod me nunc magis excruciet, quam superioris illius temporis recordatio. At enim, inquam ego, vtra grauius te premit cogitatio, iudicii-ne diuini apprehensio, an displicentia, quod tam benignum patrem offenderis? Vtrumque, inquiunt, & quidem istud posterius in primis. Ergo tibi (inquam) displicet etiam peccatum, quatenus peccatum, id est quoniam turpe est & illo Deus ut summè bonus offenditur? Ita, est inquiunt, & pudet me tam sceleratum apud illum tam bonum me ipsum sistere. At nemo, inquam offenditur, sed gaudet potius eius quem ipse oderit læsione. Ita est aiunt, & absit ut Deum ipsum quamuis me odio prosequentem oderim, cui potius vñam fieri posset ut reconciliarer. Tum ego. Bono animo esto, mi frater, salua res est. Quis enim Deum præsertim ferientem amare, quis eius quam amissam putat benevolentiam deplorare, quis optare possit in gratiam cum ipso redire, nisi quam ille quantumvis iratus amare non desierit? nisi fortassis non didicisti cognitionem nostræ in Christo salutis, non à carne & sanguine, sed ab ipso Deo, qui prior nos cognitione sui dignatur, & ab ipso Christo nobis patrem patefaciente, oriri & Deum à nobis non prioribus amari sed redamari, eius beneficio qui nos prior dilexit quum ipsius inimici essemus. Habes igitur, mi frater, cur tibi de antea actis multis displiceas,

teas, non cur animum despondeas. Habes denique
intus & apud te terra illius ipsius erga te quam expe-
tis reconciliationis sequuturæ testimonia, modò il-
lum qui verè in te resipiscentiæ fundamentum iecit,
displicentiæ nimirum peccati, & reconciliationis de-
siderium, precibus assiduis interpellare non desistas.
Ovis est etiã quæ extra gregem ad tempus aberravit:
& tu ipse illa es ovis, quam relictis illis nonaginta
novem, fidus ille singularum sibi à patre creditarum
ovium custos, non tam per meum ministerium tibi
nuntiat se quærete, quàm quæsitam, licet non se
quærentem, inuenisse. Pulsate enim, inquit ille, &
aperietur vobis: & an illas promissiones oblitus es
resipiscenibus toties inculcatas: immò etiam tam
multis eorum etiam exemplis confirmatas qui videri
poterant prorsus deplorati? At ego, inquit rursum
ille, nullos illius paracleti motus, nullum fidei vel
spei sensum nunc habeo: sed contraria experior om-
nia. Immo, inquam, te ipsum fallis, vt te paulò an-
tè monui. Peccatum enim non tantum propter
pœnam, sed quoniam turpe est, & propter Deum
odisse, nullus alius quàm ille paracletus docet,
quatenus sese nondum totum prodens: vtpote quem
tam multis motis offenderis, vt te quasi penitus de-
servisse aliquantisper videatur. Sed illum à te non
prorsus exiuisse, verum in intimum duntaxat que-
mpiam tuæ mentis angulum recessisse, vnde rursus
precibus tuis exoratus sese sit demonstraturus, il-
lud ipsum euincit de quo te secundò iam commone-
facio, Sed vt illud ipsū tibi demus quod ais, lethargus
hic

hic fuerit fidei non interitus. Vixisti in matris utero,
& vitam ipse tuam ignorabas. Ebrius certè non rationem, sed rationis, & interdum corporis etiam vsum ad tempus amittit. Hyeme dixeris emortuas arbores, quæ vere revirescunt; Hodie Sol occidet, sed cras rursus oriturus. Et quoties in duellis qui prostratus fuit, tamen victor euasit? Idem scito quibusvis in illa Spirituali carnis & Spiritus, nostra partim imbecillitate, partim socordia, partim etiam culpa euenire. Ad hæc ille, ut eiusmodi pertinacissimæ sunt in nonnullis tentationes, utinam verò, inquiet, statuere possem hæc ad me pertinere. Nam dubitare me an sim eorum numero quorum misereri Deus constituit, præsens mea cogit conditio.

FINIS.

ERRATA.

Pag. 169. lin. 10. *redimendum*. p. 177. l. 1. *servari*.
p. 184. l. 6. *Socrates Tripartita historia*, dele est.
p. 185. l. 9. *celando*. p. 188. l. 4. *contractus*. Cætera quæ occurrunt sensum non mutant.

